

ISSN 2307-8035

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія:
**ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО
ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ**
Випуск 1
Том 2

Херсон-2018

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Белєхова Лариса Іванівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету

Заступник головного редактора:

Романова Наталя Василівна – доктор філологічних наук, професор кафедри німецької та романської філології Херсонського державного університету

Відповідальний секретар:

Цапів Алла Олексіївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету

Члени редакційної колегії:

Біль Лучія – доктор філософії, заступник декана Інституту прикладної лінгвістики Варшавського університету (м. Варшава, Республіка Польща)

Гамзюк Микола Васильович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри німецької філології Київського національного лінгвістичного університету

Главацька Юлія Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету

Кредатусова Ярміла – доктор філософії, доцент факультету мистецтв Прешовського університету (м. Прешов, Словацька Республіка)

Покорн Ника К. – доктор філософії, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Люблянського університету (м. Любляна, Республіка Словенія)

Маріна Олена Сергіївна – доктор філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та філософії мови імені професора О.М. Мороховського Київського національного лінгвістичного університету

Ребрій Олександр Володимирович – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та практики перекладу англійської мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Руденко Людмила Миколаївна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології Херсонського державного університету

Французова Катерина Сергіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету

**Науковий вісник Херсонського державного університету.
Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація» є фаховим виданням
на підставі Наказу МОН України від 11 липня 2016 р. № 820 (додаток № 12).**

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
рішенням Вченої ради Херсонського державного університету
(Протокол № 10 від 26.03.2018 р.)**

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
(серія КВ № 21018-10818Р від 29.09.2014 р.
видане Державною реєстраційною службою України)

Офіційний сайт видання: www.tsj.kherson.ua

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 3

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Акімова А.О., Акімова А.О.

ІДЕЙНО-ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ КИТАЙСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРНОЇ ДРАМИ «СИВА ДІВЧИНА»/白毛女 (1943–1945 РР.)..... 9

Бадзюк І.С.

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ІНШИХ АНГЛОМОВНИХ ДЕРЖАВ..... 16

Вусик Г.Л.

НАВМИСНА ДИСФЕМІЗАЦІЯ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСІ (НА ПРИКЛАДІ ПРОМОВ ОЛЕГА ЛЯШКА)..... 20

Глушаниця Н.В.

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ МОВНОГО КОМПОНЕНТА
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИСПЕТЧЕРІВ
УПРАВЛІННЯ ПОВІТРЯНИМ РУХОМ..... 25

Гонта І.А.

ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ ЧИННИКИ В УТВОРЕННІ ЕТНОФОБІЗМІВ
В АМЕРИКАНСЬКОМУ МОВНОМУ СУБСТАНДАРТІ 31

Гуся Л.В.

АКТУАЛІЗАЦІЯ МІЖКОНЦЕПТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ КОНЦЕПТУ
МОНТИ/BERGE/ГОРИ В ІТАЛІЙСЬКОМУ, НІМЕЦЬКОМУ
Й УКРАЇНСЬКОМУ МОВНОМУ ПРОСТОРІ..... 36

Зозуля І.Є., Стадній А.С., Мошноріз М.М.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИМ СТУДЕНТАМ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ..... 41

Ільченко О.А., Богданова О.В., Яценко Е.О.

СПЕЦИФІКА РОБОТИ ГІДА-ПЕРЕКЛАДАЧА..... 46

Космацька Н.В., Віщак Л.В.

МОВНІ МАРКЕРИ ПОЛІТКОРЕКТНОСТІ
У ФРАНЦУЗЬКОМУ МЕДІА ТЕКСТІ..... 50

Лапіна В.О.

СКЛАДНИКИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ
У РЕАЛІЗАЦІЇ СПІЛКУВАННЯ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
У ФАХОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ..... 55

Межуєва І.Ю.

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ДІЛОВИХ ІГОР
ПРИ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДЛЯ РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НЕМОВНОГО ВУЗУ..... 59

Микуляк О.В. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ТА МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДИСКУРС У КОНТЕКСТІ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	64
Михайліченко Ю.В. ДО ПИТАННЯ ПРО МЕНТАЛЬНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ.....	70
Pererva K.M., Afanasieva L.V. LANGUAGE COMPETENCES FOR EFFECTIVE TEACHING PRACTICE.....	74
Пришляк М.В. СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ ЯК ЗАСОБИ ЛОГІЧНОГО ВИДІЛЕННЯ ТА ВПОРЯДКУВАННЯ ТЕКСТУ В ОРАТОРСЬКОМУ ДИСКУРСІ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ.....	79
Sardak O.V. KOMMUNIKATION BEI DER FIRMA: MARKENLINGUISTISCHE BESCHREIBUNG.....	84
Селігей В.В. СИНТЕЗ КУЛЬТУР СХОДУ ТА ЗАХОДУ В РОМАНІ Ю ЛІХУА «ТОЙ БЕРЕГ».....	89
Стефанова Н.О. НАУКОВА АРГУМЕНТАЦІЯ ТЕРМІНА «КОНЦЕПТОСФЕРА» КРІЗЬ ПРИЗМУ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ АНАЛОГІВ.....	94
СЕКЦІЯ 4 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО	
Балабін В.В. ОБ'ЄКТ, ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК.....	99
Бережна О.О. СТРУКТУРНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ АТРИБУТИВНИХ СЛОВСПОЛУЧЕНЬ В АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ ТЕКСТАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕМАТИКИ.....	103
Бондаренко О.М., Калашник А.А. ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	107
Вороніна К.В. ПРОВІДНА СТРАТЕГІЯ ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО НОНСЕНСУ: ОДОМАШНЕННЯ ЧИ ОЧУЖЕННЯ?	111
Воронова З.Ю. ВЗАЄМОДІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТИЛІВ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ АНГЛОМОВНИХ ЗМІ.....	116

Зорницький А.В.

«ГЕРМЕНЕВТИЧНЕ КОЛО» ЯК МЕХАНІЗМ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОРИГІНАЛУ ПІД ЧАС РОБОТИ НАД ХУДОЖНІМ ПЕРЕКЛАДОМ.....121

Козачук А.М.

ВИЗНАЧЕННЯ РЕЛЕВАНТНОСТІ МЕТОДІВ СТИЛЕМЕТРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ІДІОЛЕКТУ ПЕРЕКЛАДАЧА.....126

Король Т.Г., Денисенко В.С.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОРІВНЯНЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ О. ВАЙЛЬДА «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ»).....133

Мінцис Е.Є., Колдра Л.А.

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ ЛЮСІ-МОД МОНТГОМЕРІ ANNE OF GREEN GABLES ТА ЙОГО УКРАЇНОМОВНОГО ВАРІАНТУ).....138

Павлик О.Б.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.....143

Ребрій І.М.

АРТЛАНГ ЯК ВТІЛЕННЯ ОБРАЗУ ФАНТАСТИЧНОГО СВІТУ В ОРИГІНАЛІ Й ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ЛАПІНСЬКОЇ МОВИ Р. АДАМСА).....148

Savchuk H.V.

THE PECULIARITIES OF LEGAL DOCUMENTS TRANSLATION (NOTARY CERTIFICATES).....153

Семенко І.В., Шалаєва А.В.

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ НОМІНАТИВНИХ АСПЕКТІВ ОБРАЗІВ МОЛОДИХ ЧОЛОВІКІВ В АНГЛОМОВНІЙ ЗБІРЦІ ВІРШІВ «TOPSY – TORVY WORLD» («ENGLISH HUMOUR IN VERSE») ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД З КОМЕНТАРЯМИ УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ.....158

Федоров О.В.

РИТМІКО-МЕТРИЧНІ СХЕМИ Ф.Г. ЛОРКИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ.....162

Shylinska I.F.

DEVELOPING THE SYSTEM OF EXERCISES FOR TEACHING TRANSLATION SKILLS TO STUDENTS OF IT-SPECIALTIES.....167

CONTENTS

SECTION 3

INTERCULTURAL COMMUNICATION

Akimova A.O., Akimova A.O.

IDEOLOGICAL AND ARTISTIC FEATURES OF THE CHINESE LITERARY DRAMA “GRAY-HAIRED GIRL”/白毛女 (1943–1945).....9

Badziuk I.S.

FEATURES OF THE LEGAL DISCUSSION OF THE EUROPEAN UNION AND OTHER ENGLISH-SPEAKING STATES.....16

Vusyk H.L.

DYSFAMILATION IN THE MODERN POLITICAL DISCUSSION (FOR EXAMPLE, OLEG LYASHKO’S SPEECHES).....20

Glushanytsia N.V.

LINGUISTIC ASPECT OF LANGUAGE COMPONENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE AIR TRAFFIC CONTROL SPECIALISTS25

Honta I.A.

EXTRALINGUISTIC FACTORS IN THE FORMATION OF ETHNOPHOBISMS IN THE AMERICAN LANGUAGE SUBSTANDARD.....31

Huslia L.V.

ACTUALIZATION OF INTRA-CONCEPTUAL LINKS OF MONTI / BERGE / GORI CONCEPT IN ITALIAN, GERMAN, AND UKRAINIAN LINGUISTIC SPACES.....36

Zozulia I.Ye., Moshnoriz M.M., Stadniy A.S.

ISSUES ON TEACHING UKRAINIAN AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE TO FOREIGN STUDENTS.....41

Ilchenko O.A., Bogdanova O.V., Yashchenko E.O.

WORKS SPECIFICS OF A GUIDE-INTERPRETER.....46

Kosmatska N.V., Vishchak L.V.

LANGUAGE MARKERS OF POLITICAL CORRECTNESS IN THE FRENCH MEDIA TEXT.....50

Lapina V.O.

THE COMPONENTS OF PROFESSIONAL SPEECH IN REALIZING COMMUNICATION BY MEANS OF FOREIGN LANGUAGE IN PROFESSIONAL ENVIRONMENT.....55

Mezhuyeva I.Yu.

SPECIFIC CHARACTER OF BUSINESS GAMES USE IN FOREIGN LANGUAGES TEACHING FOR THE DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF NON-LINGUISTIC STUDENTS.....59

Mykuliak O.V. THE INTERCULTURAL COMMUNICATION AND INTERCULTURAL DISCOURSE IN THE CONTEXT OF LINGUISTIC INVESTIGATIONS.....	64
Mykhailichenko Yu.V. TO A QUESTION ON THE MENTAL ASPECT OF THE FORMATION OF THE INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE.....	70
Pererva K.M., Afanasieva L.V. LANGUAGE COMPETENCES FOR EFFECTIVE TEACHING PRACTIC.....	74
Pryshliak M.V. STYLISTIC FIGURES AS MEANS OF LOGICAL ALLOCATION AND IMPROVEMENT OF THE TEXT IN THE ORATORICAL DISCOURSE OF ANCIENT GREEK.....	79
Sardak O.V. COMMUNICATION IN THE COMPANY: THE BRAND-LINGUAL ANALYSIS.....	84
Seligey V.V. THE SYNTHESIS OF EASTERN AND WESTERN CULTURES IN THE NOVEL “THE OTHER SHORE” BY YU LEEHUA	89
Stefanova N.O. SCIENTIFIC ARGUMENTATION OF THE TERM OF THE CONCEPTOSPHERE THROUGH THE PRISM OF TERMINOLOGICAL ANALOGUES.....	94
SECTION 4 TRANSLATION STUDIES	
Balabin V.V. THE OBJECT, SUBJECT AND TASKS OF THE LINGUISTIC SUPPORT FOR FORCES.....	99
Berezhna O.O. THE STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF MULTI-COMPONENT ATTRIBUTIVE WORD COMBINATIONS IN ENGLISH SCIENTIFIC ECONOMIC TEXTS.....	103
Bondarenko O.M., Kalashnyk A.A. FUNCTIONING OF ENGLISH ECONOMIC TERMS AND PECULIARITIES OF TRANSLATING INTO UKRAINIAN.....	107
Voronina K.V. MAJOR STRATEGY WHILE TRANSLATING LEXICAL NONSENSE: DOMESTICATION VS FOREIGNIZATION?	111
Voronova Z.Yu. INTERACTION OF FUNCTIONAL STYLES IN TRANSITION OF SCIENTIFIC TEXTS OF ENGLISH MEDIA.....	116

Zornytskyi A.V. THE “HERMENEUTIC RING” AS A MECHANISM FOR INTERPRETING THE ORIGINAL WHILE WORKING AT A LITERARY TRANSLATION.....	121
Kozachuk A.M. DEFINING RELEVANCE OF METHODS OF TRANSLATOR’S IDIOLECT STYLOMETRIC STUDY.....	126
Korol T.H., Denisenko V.S. PECULIARITIES OF SIMILE TRANSLATION FROM ENGLISH (BASED ON THE NOVEL “THE PICTURE OF DORIAN GRAY” BY OSCAR WILDE).....	133
Mintsys E.Ye., Koldra L.A. LINGUO-STYLISTIC PECULIARITIES OF TRANSLATING FICTION TEXT (BASED ON LUCY MAUD’S NOVEL ANNE OF GREEN GABLES AND ITS UKRAINIAN VARIANT)	138
Pavlyk O.B. TOPICAL PROBLEMS OF TRANSLATING GERMAN SCIENTIFIC-TECHNICAL TEXTS	143
Rebrii I.M. ARTLANG AS AN EMBODIMENT OF THE VIEW OF A FANTASTIC WORLD IN THE ORIGINAL AND IN THE TRANSLATION (BASED ON R. ADAMS’ LAPINE LANGUAGE).....	148
Savchuk H.V. THE PECULIARITIES OF LEGAL DOCUMENTS TRANSLATION (NOTARY CERTIFICATES).....	153
Semenko I.V., Shalajeva A.V. LEXICO-STYLISTIC ANALYSIS OF NOMINATIVE ASPECTS OF YOUNG MEN'S CHARECTERS IN ENGLISH COLLECTION OF POEMS “TOPSY-TORVY WORLD” (“ENGLISH HUMOUR IN VERSE”) AND THEIR TRANSLATION WITH COMMENTS IN UKRAINIAN AND RUSSIAN LANGUAGES.....	158
Fedorov O.V. RHYTMIC AND METRICAL SCHEMES OF F.G. LORCA AND PROBLEMS OF THEIR INTERPRITING INTO UKRAINIAN AND RUSSIAN LANGUAGES.....	162
Shylinska I.F. DEVELOPING THE SYSTEM OF EXERCISES FOR TEACHING TRANSLATION SKILLS TO STUDENTS OF IT-SPECIALTIES.....	167

СЕКЦІЯ 3 МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

УДК 821.581

ІДЕЙНО-ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ КИТАЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ДРАМИ «СИВА ДІВЧИНА»/白毛女 (1943–1945 РР.)

**Акімова А.О., к. філол. н., доцент кафедри
іноземних мов, теорії та практики перекладу
Міжрегіональна академія управління персоналом**

**Акімова А.О., студентка кафедри мов і літератур
Далекого сходу та Південно-східної Азії
Інститут філології**

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті досліджуються історичні аспекти розвитку і становлення китайської драматургії та її взаємозв'язок з народною творчістю. Досліджено класичний період розвитку китайської драматургії ХХ століття і становлення прозових жанрів, засоби візуального й вербального, зокрема в першій національній китайській опері «Сива дівчина» / 白毛女.

Проаналізовано шлях і динаміку змісту й форм творів китайських драматургів Хе Цзін-чжи/贺敬之 і Діном Ні/丁毅 в одній із хрестоматійних драм в історії китайської драматургії ХХ століття – «Сивій дівчині»/白毛女.

Ключові слова: драма, китайська драматургія, п'єса, розмовна драма, почуття, борг, вербально-візуальний ряд драми, репліки, драма «Сива дівчина».

В статье исследуются исторические аспекты развития и становления китайской драматургии, а также ее взаимосвязь с народным творчеством. Исследован классический период развития китайской драматургии XX века, становления прозаических жанров, средства визуального и вербального, в том числе первой национальной китайской оперы «Седая девушка»/白毛女.

Проанализированы путь и динамика содержания форм произведений китайских драматургов Хе Цзин-чжи/贺敬之 и Динем Нет/丁毅 в одной из хрестоматийных драм в истории китайской драматургии XX века – «Седой девушке»/白毛女.

Ключевые слова: драма, китайская драматургия, пьеса, разговорная драма, чувства, долг, вербально-визуальный ряд драмы, реплики, драма «Седая девушка».

Akimova A.O., Akimova A.O. IDEOLOGICAL AND ARTISTIC FEATURES OF THE CHINESE LITERARY DRAMA "GRAY-HAIRED GIRL"/白毛女 (1943–1945)

The article explores the historical aspects of the development and development of Chinese playwrights, as well as its relationship with folk art. The classical period of development of the Chinese drama of the twentieth century, the formation of prosaic genres, the means of visual and verbal, including the first national Chinese opera The Gray-haired Girl/白毛女, was studied.

The way and the dynamics of the content of the forms of the works of Chinese playwrights He Jing-chih/贺敬之 and Dean No/丁毅 in one of the textbooks in the history of Chinese dramaturgy of the twentieth century – "Gray-haired girl"/白毛女.

Key words: drama, Chinese drama, play, conversation drama, feelings, duty, verbal-visual drama series, remarks, drama "Gray-haired girl".

Постановка проблеми. Аналізуючи теоретичні засади китайських драматургів, варто відмітити характерну особливість у китайській літературі, зокрема протягом свого розвитку література Китаю не могла бути обмежена лише національним обрієм і залишатися індиферентною до інших культур. В епоху середньовіччя Китай стає місцем

поєднання багатьох східних культур, вступаючи в економічні та культурні контакти з іншими народами. Унаслідок цього на ґрунті давніх власних традицій і виникає китайська драматургія. Китайська література в процесі історичного розвитку зазнавала зовнішнього впливу. Отже, ми маємо розглядати розвиток китайської літератури й, зокрема, драми

в контексті взаємовпливу з літературним надбанням інших країн. Адже без урахування зовнішніх культурних впливів як на китайську літературу, так і китайської літератури на розвиток світової культури та літератури втрачається фактор об'єктивності, що завдає серйозної шкоди науковому сприйняттю проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному європейському просторі дослідженням класичної та новітньої китайської драматургії присвячені, зокрема, ґрунтовні наукові праці та розвідки В. Аджимамудової, В. Алексеєва, І. Гайди, О. Желоховцева, Л. Ейдлін, О. Кобзева, М. Кравцова, Ю. Лемешка, Л. Меньшикова, Л. Нікольської, А. Радіонова, С. Серової, В. Сорокіна, М. Шпешнева, М. Федоренка, Є. Шалунової та інших. Дослідження новітньої китайської драматургії представлена як частина праць В. Кіктенко, Г. Семенюк, Н. Ісаєва, О. Воробей, М. Война – науковців і літераторів на території материкової України. У контексті літературного процесу в Китаї видані праці Гуань Хань-цин, Ван Ши-фу, Ма Чжи-юань, Бай Пу.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати та поглибити знання про китайську драматургію, розкрити історичні аспекти розвитку китайської драматургії в сучасних китайських драмах, дослідити класичний період розвитку китайської драматургії ХХ століття і становлення прозових жанрів, засоби візуального й вербального, зокрема, в першій національній китайській опері «Сива дівчина»/白毛女.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні дослідження китайської літератури ХХ століття подають декілька варіантів появи першої національної китайської опери «Сива дівчина»/白毛女. Оригінальна назва твору інтригувала і впливала на його прочитання. Так, у передмові до видання однойменної п'єси (1952 р.) В. Рогов, її перекладач, зазначав, що постановку народної музичної драми «Сива дівчина» одними з перших у травні 1944 року здійснила група театральних діячів Академії літератури та мистецтв імені Лу Сіня/魯迅 [12, с. 5]. Науковець, цитуючи в передмові Діна Ні/丁毅, одного зі співавторів драми, наголошував на тому, що інваріантність видань твору в різних містах Китаю (Калгане, Ченде, Цицикарє, Харбіне тощо) спричинена подальшою роботою над текстами. У свою чергу, китайський дослідник Чжан Лічжень у статті «Сива дівчина»/

白毛女 – перша китайська національна опера» (2008) дату виходу твору зазначає квітнем 1945 року. Невизначено п'єса датується й в інших літературознавчих енциклопедичних джерелах. Зокрема, у статті до третього тому видання «Духовна культура Китаю» (2008) відомий китайський дослідник В. Сорокін роками виходу твору вказує 1943–1945 рр. [10, с. 164]. Сьогодні існує декілька варіантів п'єси. Єдине, у чому сходяться дослідники, – це місто, в якому відбулася прем'єра п'єси: Яньань, звільнений район Шеньсі – Ганьсу – Нінся.

Часова невизначеність пояснюється останніми роками війни проти японських загарбників у тій частині Китаю, що натеper історики називають «Звільненими районами». За В. Сорокіним, твори, що з'являються в ті часи, були початком нової китайської літератури. Окрім п'єси «白毛女» («Сива дівчина»), зразками нової літератури стали мала проза Чжао Шу-лі, його оповідання «Сяо Ер-хей цзехунь» («Одруження маленького Ер-хей») та «Лі Ю-цай баньхуа» («Пісеньки лі Ю-цай»), поеми Лі Цзи «Ван Гуйюй Лі Сян-сян» («Ван Гуй і Лі Сян-сян») [10, с. 164].

І вже А. Желоховець, аналізуючи сучасну китайську літературу, виокремив п'єсу «Сива дівчина/白毛女» з-поміж 177 «зразкових» творів, написаних у звільнених районах у 1940-і роки [5, с. 167]. Дослідник слушно зауважує, що оновлення китайської літератури відбувалося під впливом двох композиційно-стильових течій, що формувалися митцями Звільнених районів і гомінданівського Китаю. Науковець підкреслював, що прикметним для літератури Звільнених районів є вплив фольклору та «жанрів традиційної культури – народних пісень, сказань, традиційного пригодницького роману, що позначилося на мові на композиції творів» [5, с. 167]. Влучність цих слів доводить і те, що сюжет «Сивої дівчини/白毛女» становить народна легенда, складена в північній частині провінції Шеньсі про селянську дівчину Сі-ер.

На відміну від інших п'єс сучасної драматургії, упродовж тривалого часу здійснені неодноразові постановки (включаючи однойменний балет, поставлений у 1964 році як один із тогочасних двох дозволених) / «白毛女» у багатьох містах Китаю та за його межами. Наприклад, у Росії п'єса ввійшла до репертуару Театру ім. Вахтангова, одним із її режисерів була Тетяна Ліознова. Узбецькою мовою п'єса поставлена Державним театром імені Хамза в Ташкенті, Театром Армії

в тодішній Чехословаччині, 1952 року уривки твору змогли оцінити учасники Міжнародного фестивалю демократичної молоді в Берліні [12, с. 6]. 1949 року твір екранізували режисери Шуй Хуа та Ван Бінъ. За три роки стрічка, окрім Росії, показана на території колишнього СРСР.

Попри політичну спрямованість «Сивої дівчини/白毛女», драма є зразком поєднання словесного та зорового, коли через вербальний ряд посилюється передача візуального сприйняття. Твір став зразком сценічного й текстового поєднання, що уможливило вербалізацію зорового перебігу дії, вираженого та розлогого опису Хе Цзін-чжи/贺敬之 та Діна Ні/丁毅 ремарок, сценічних декорацій, емоцій. Завдяки зорово-слуховим прийомам, авторам удалося передати складну та напружену атмосферу життя тогочасного китайського соціуму: від зубожілих селян до розбещених поміщиків.

Ще однією особливістю відтворення сценічного тексту став його музичний супровід, написаний композиторами Ма Ке, Чжан Лу, Цюй Вей, Хуань Чжи, Сян Юй, Чень Цзи. Поряд із класичними китайськими та європейськими оркестровими інструментами автори задіяли й старовинні китайські. Твір, за Чжанем Лічженем, став зразком позитивного впливу західноєвропейської музичної культури, що передувало появі в Китаї національної музичної драми. Автор переконаний: першою оперою оновленого напрямку стала опера «Сива дівчина/白毛女» [13, с. 363]. Хе Цзін-чжи/贺敬之 і Дін Ні/丁毅 записали лібрето, створене колективом авторів [6, с. 270].

Незважаючи на такий успіх на Батьківщині, за зауваженням Чжана Лічжєня, у роки культурної революції «виконання європейської музики було під забороною в Китаї й опера, попри Сталінську премію 1951 року, не ввійшла до числа п'яти дозволених театральних вистав» [13, с. 365]. Нині п'єса є досить відомою серед шанувальників класичного театального мистецтва Китаю. У свою чергу, проаналізовано й драму «Сива дівчина/白毛女» з огляду на її виконання як опери в дослідженні Лі Мінді «Основи розвитку китайської демократичної опери – аналіз та нові погляди на створення опери «Сива дівчина/白毛女» (2005) [7].

Дискурсивне поле китайської драми ХХ століття виявило нові форми підходу до зображення дійсності, втіленої в зорово-слухову форму. Композиційну доміную

п'єси «Сива дівчина/白毛女» становить соціальний конфлікт між селянами, доведеними до зубожіння непомерними податками за оренду землі, та поміщиками, які в будь-який спосіб примножують власні статки. Дія в п'єсі відбувається напередодні Нового року, що традиційно святкується в родинному колі. Сі-єр чекає батька, який уже тижень як пішов з дому. Тому, коли Ян Бай-лао повернувся, донька з радістю зустріла його. Єдине, що завадило щасливій зустрічі Нового року, – це усвідомлення того, що має прийти збирач боргів. Але, за китайським звичаєм, напередодні Нового року борги можна вимагати лише до дванадцятої години, потім ще місяць не можна турбувати боржника [12, с. 14]. Родина, сподіваючись на несплату боргу, збирається зустріти свято.

Натомість, коли ніхто не очікував, з'являється збирач боргів, Му Жень-чжи, управляючий поміщика. Ян Бай-лао змушений піти до Хуаня Ши-жєня, якому він заборгував поважну суму: «Ти орендуєш у нашої родини шість му землі. Минулого року та недоплатив п'ять доу рису. За це літо заборгував ще чотири з половиною доу. Восени твій борг збільшився ще на п'ять доу п'ять шєн...» [12, с. 18–19]. До сплати боргу поміщик додав ще й позичені гроші на поховання дружини Ян Бай-лао. Скрутне становище, в яке не з власної волі потрапив селянин, змусило його брати все нові й нові позики, підсвідомо розуміючи, що грошей на їх повернення немає.

Поміщик пропонує списати багаторічний борг, але занадто непомерною ціною: Ян Бай-лао має продати доньку своєму хазяїну, адже через бідність не може сплатити усе сповна: «... Ян Бай-лао винен хазяїну хуан Ши-жєню орендну плату: один дань п'ять доу зерна та двадцять п'ять юаней п'ятдесят фін грошима. Ураховуючи бідність, він не в змозі сплатити борг хазяїну, тому продає хазяїну свою доньку Сі-єр. Обидві сторони зобов'язуються не відмовлятися від ухваленого рішення, на підтвердження чого й підписують це зобов'язання» [12, с. 21]. Відчуваючи безкарність, поміщик і його управляючий силою змушують поставити селянина відбиток пальця.

Дорогою додому Ян Бай-лао, сам не свій, зустрічає старого друга Чжао, якому й намагається розповісти про все, що сталося в будинку поміщика. Та селянинові не вистачає духу сказати другові про те, що донька фактично продана ним у рабство.

Подальша зустріч Нового року завадила Ян Бай-лао розповісти про зобов'язання перед поміщиком. Не в змозі подивитися Сі-ер вранці у вічі, батько з настанням Нового року випиває отруту із закваски доуфу. Ранком разом із тілом Ян Бай-лао сусіди знаходять і документ, який засвідчує, що Сі-ер продав доньку.

У наступних картинах відтворено безправне життя Сі-ер у родині Му Жень-чжи. Нестерпне життя дівчини, зневаження її поміщиком змушує замислитися над самогубством, від якого дивом рятує служниця матері поміщика Чжан Ер-шень. Паралельно з основним конфліктом розгортається й другорядний: селяни не в змозі сплатити непомірно високі податки, тому спробують влаштувати заколот. Кульмінацією сюжету стає підготовка до весілля Му Жень-чжи, під час якого господарі намагатимуться продати Сі-ер. Дізнавшись про це, дівчина втікає. Усі спроби Хуана Ши-женя повернути її завершуються нічим.

Розв'язка конфлікту відбувається два роки потому, восени 1937 року. Про Сі-ер нічого не чуто, тіло дівчини так і не знайдено. Натомість селяни переповідають одне одному про білу богиню, яка з'явилася в горах і якій поклоняються. Разом із Сі-ер зник і її коханий – Да-чунь. Сильна злива у фіналі п'єси супроводжує зустріч білої богині, якою стала Сі-ер, із колишнім кривдником і його помічником, які потому так і не змогли оговтатися. Час написання п'єси, політична ситуація тодішнього Китаю диктували фінал п'єси з обов'язковою перемогою сил добра над злом. Штучність останніх картин, чотирнадцятої та п'ятнадцятої, зумовлена як появою низки нових заполітизованих персонажів, так і сценами суду селян над поміщиком.

Попри наявну заангажованість п'єси, зчитується її контекст, у якому головну роль відведено архетипу білої богині. Спершу це звернення авторів до «первісного уявлення», «універсальної форми думки», що, за «Карлом Юнгом, є цеглинами, з яких складається колективне несвідоме» [11, с. 35], позасвідомо протилежність того, що будь-яка людина утверджує на рівні свого пізнання. За теорією Карла Юнга, кожен архетип, поряд із яким, наприклад, із Тінню, Мудрецем, Персоною, стоїть Бог, визначає певний тип думки та почуття, коли «те, що ми розуміємо як «архетип», прояснюється через його співвіднесення з міфом, таємним ученням, казкою»

[14]. Символічним є й одяг богині – білий, що здавна на Сході вважається кольором смерті.

Вдало використані Хе Цзін-чжи/贺敬之 і Діном Ні/丁毅 й архетипи Матері та Сина. За авторською концепцією, у п'єсі задіяно два образи матері: мудрої, дбайливої – тітка Ван, і демонічної, жорстокої – матері Хуана. Обидві героїні одного віку (їм близько п'ятдесяти років) і різні за соціальним статусом: Ван – селянка, друга – багата господиня, яка курить опіум і безперестанно зривається на підлеглих. Натомість антогонічними є образи й Синів, двадцятирічний Ван Да-чунь як уособлення чеснот і тридцятирічний Хуан Ши-жень, який утілює усі типові риси представників свого класу.

Настанова творців китайської драми на інноваційні зміст і форму не справдилася, оскільки досить сильним був зв'язок драми з фольклором. Не випадково саме Жінка стає провісницею безповоротних змін. У п'єсі селяни сприйняли появу невловимої білої богині як дар. Як Надістоту, про Неї всі чули, переповідали, але ніхто точно не міг побачити, бо, «кажуть, вона вся біла, то з'явиться, то зникне...» [12, с. 57]. Як і належить міфічній істоті, біла богиня з'являється виключно вночі, у негоду, на вербально-візуальному рівні її ходу ефектно супроводжують блискавки та грім.

За К. Юнгом, «усі міфологізовані природні процеси, такі як літо, зима, новий місяць, дощова пора року тощо, не стільки алегорія власне об'єктивних явищ, скільки символічні відображення внутрішньої та позасвідомої драми душі. Вона схоплюється людською свідомістю через проєкції, тобто є віддзеркаленням у дзеркалі природних подій» [14]. Вербально-візуальний ряд драми лише посилює сприйняття перебігу змісту. Увесь трагізм життєвих обставин селян був суголосним явищам природи та погодним умовам. Так, початок п'єси, перша дія – зима 1935 року. Репліка Сі-ер через словесну форму дієслівного ряду передає те, що відбувається назовні, навколо неї: «... північний вітер віє, сніг землею мете. У завірюсі квітів сніжних Новий рік настає» [12, с. 13]. Смерть Ян Бай-лао настає в лютий мороз, а саваном стає сніг, що повністю вкрив небіжчика, на якого наштотхнувся Да-чунь у четвертій картині.

Небезпечні, стихійні природні явища не просто супроводжують дійових осіб упродовж подальшого розгортання сюжету «Сивої дівчини», а допомагають їм. Сі-ер у третій дії

змогла сховатися від жорстоких утікачів, сховавшись в очереті бурхливої ріки [1]. Візуальну динаміку подій відтворюють вербальні багатопланові ремарки: «на задньому плані високі гори. Попереду бурхлива ріка. Уздовж берега тягнуться зарості очерету. Із заростей виходить Сі-ер» [12, с. 54]. За слушним зауваженням Патріса Паві, «театральна специфіка означає, що іконічність сцени (візуальність) і символіка тексту (текстуальність) переплітаються, утворюючи неподільну драматичну єдність. Відтак вербальні та візуальні знаки завжди зберігають самотність, навіть якщо їх комбінаторика та поєднання породжують означене, яке вже не належить одній і тій самій сценічній системі» [9, с. 458].

Природа передає й настроєву зміну останніх картин «Сивої дівчини/白毛女», що відбуваються навесні 1938 року. Ремарки, які вказують місце дії, візуалізують відродження та пробудження: «околиця села, біля великого, щойно розквітлого дерева» [12, с. 67].

Для створення художньої дії в п'єсі Хе Цзін-чжи/贺敬之 і Дін Ні/丁毅 використовували лінійний час із цілісним простором, коли все відбувалося незалежно від того, як і хто з персонажів бачив навколишнє. Характерологічна функція сюжету «Сивої дівчини/白毛女», за О. Галичем, «найбільшою мірою виявляє себе у творах класичної реалістичної літератури й пов'язана з такою формою компонування та зв'язування подій, яка цілком або переважно підпорядковується меті розкриття сутності людських характерів, типів, до яких привернута основна увага читача у творі» [4, с. 165].

У свою чергу, А. Веселовський у монографії «Поетика сюжетів» слушно зауважує, що «сюжети – це складні схеми, в образності яких узагальнилися відомі акти людського життя та психіки у формах, що чергуються в побутовій дійсності. З узагальненням поєднана й уже оцінка дійсності, позитивна чи негативна» [3, с. 301]. Виходячи з фабульної основи «Сивої дівчини/白毛女», можемо констатувати, що окреслена дійсність у період війни з Японією була жорстоким випробуванням для селян. Вихід із цієї ситуації автори знайшли відповідно до умов часу, в якому творили. Події, які становлять сюжет драми, співвідносяться між собою причинно-наслідковим зв'язком (у Ян Бай-лао немає змоги повернути борг, тож усе залежатиме від його подальших дій).

Ідейно-художні особливості п'єси виражаються й у перебігу конфлікту твору, коли

«зіткаються протилежні інтереси і погляди, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, супроводжуваними складними колізіями» [8, с. 372]. У драмі «Сива дівчина/白毛女» селяни та поміщики уособили два протилежні світи, кожен із яких має свої погляди на світ, і з різних точок зору оцінюють ситуацію, що склалася. З одного боку, поміщики, які дають селянам гроші, рис, землю під грабіжницький відсоток, усвідомлюючи, що ті все більше потрапляють до них у пастку, оскільки не в силах будуть віддати позику. І селяни, які вимушені користатися позиками, бо мають якимось не просто вижити, а проіснувати. У драмі протистояння вербально відтворені в репліках персонажів.

За словами Сі-ер, «батько працює на шести му землі поміщика Хуан Ши-женя. Він саджає рис, а я йду слідом під вітром, під дощем і допомагаю йому. Рік за роком накопичується борг хазяїну за оренду землі. Щоразу напередодні Нового року батьку доводиться йти з дому, переховуватися від управляючого...» [12, с. 13]. Темряві, холоду, напівголодному існуванню родини Сі-ер контрастують описи зустрічі Нового року в приміщенні Хуан Ши-женя, де «ліхтарі на воротах палають. Уся садиба сповнена радістю. Сп'яніті тут можна без вина. У мене у коморі є зерно. Що голодні? Мені усе одно!» [12, с. 18].

Тож і на ситуацію з боргом кожен соціальний клас дивиться по-своєму, що ще більше загострює конфлікт. За П. Паві, «опозиція переходить в особистий або «філософський» двобій між суб'єктами. Розв'язка суперечності буде або комічною та примиренською, або трагічною, коли жоден із суб'єктів не поступиться нізащо, бо вважатиме себе в разі програшу приниженим» [9, с. 229]. «Метадрамою» в «Сивій дівчині/白毛女» стає згвалтування Сі-ер, її втеча й подальше усамітнене життя. Остаточне розв'язання суб'єктивного та ідеального конфлікту відбувається у фіналі п'єси, на світанку, коли встановлюється справедливість і селяни змушують Хуан Ши-женя покаятися перед ними.

Виходячи з політико-культурної ситуації тодішнього Китаю, завершення п'єси для глядача є цілком передбачуваним закономірним. Відтак простежується та сама штучність і наївність дії, що заважає сучасній аудиторії цілісно сприйняти твір.

Внутрішня форма «Сивої дівчини/白毛女» постає з динамічних картин зображувального автора життя. Топоси й локуси,

подані в п'єсі, через зорово-слуховий ряд розкривають і звужують сценічний простір. Дія постійно переноситься або в закриті приміщення, або ж відбувається на відкритій ділянці. Особливістю, що художньо вирізняє «Сиву дівчину/白毛女» від раніше аналізованих у роботі нами п'єс, є відтворення після характеристики дійових осіб хронології подій. Спершу автори вказують на загальний час дії (зима 1935 р. – літо 1938 р.), конкретизують місце дії (село Янге в Н-ському повіті провінції Хебей), описують місця, де будуть задіяні головні персонажі. Надалі деталізується кожна дія, по явах відтворюються її часові межі.

Отже, формується текстовий простір «Сивої дівчини/白毛女», коли читач лише знайомиться з ремарками й має уявлення про те, що і як відбуватиметься. Наприклад, ремарки до дії другої: «Картина п'ята: Ранок Нового року у будинку Хуан Ши-женя. Буддійська молельня матері Хуана. Картина шоста. Місяць потому. Ява перша. Перед будинком тітоньки Ван. Ява друга. Перед будинком дядечка Чжао. Картина сьома. Ява перша. Увечері через декілька днів; у дворі Хуан Ши-женя. Картина восьма. Ранок наступного дня; у кабінеті поміщика» [12, с. 10]. Надалі вже читач доповнюватиме уявний простір, залежно від власних фантазій, натомість глядач матиме змогу бачити простір, сформований режисером, що стає початком театральної ілюзії, коли «ми впевнені, що нічого не вигадуємо; що представлені перед нами й у нашій уяві химери реальні» [9, с. 358].

Зміст, образний світ «Сивої дівчини/白毛女» зацентрував увагу аудиторії на проблемі п'єси. Хе Цзін-чжи/贺敬之 і Дін Ні/丁毅 звернулися до актуальної на час написання теми не лише політичного протистояння, а й ставлення людей один до одного. Виписані авторами характери дали змогу поетапно віддзеркалити життя двох верств суспільства. Зображувально-виражальні засоби в п'єсі створили предметні, зримо відчутні картини побуту наприкінці 30-х років минулого століття. Сукупність художніх деталей сьогодні сприймається нами як ознака національно-історичної культури. Жива, неприкрашена дійсність у «Сивій дівчині/白毛女» передавалась авторами вербальними засобами, що доповнили зміст рядом мікрообразів.

Так, поетапно відтворено традиційний процес очікування Нового року. Попри скруту, Сі-ер намагається приготувати традиційні кукурудзяні коржі, а потім – пельмені.

Обов'язковими є й подарунки, хоч, зважаючи на скруту, і досить умовні. Ян Бай-лао замість квітів, що прикрашають волосся, зміг купити доньці лише червоний шнурок, але й така дрібниця потішила дівчину:

Люди дарують квіти донькам,

Але грошей на це батько не знайшов.

Він зміг лише червоний шнурок купити.

Шнурком цим косу мою зав'язав [12, с. 15].

На жаль, монетку, обгорнуту червоним папером, Ян Бай-лао віднайти не зміг: «Ось, я шукаю... шукаю... (Ховає папір.) Підбивка порвалася... У кишенях порожньо. Мав бажання дітям монетку подарувати на Новий рік, та нічого не вийшло» [12, с. 27]. Обірваність думок персонажа засвідчує ті всі приховані переживання, емоційний настрій, у якому він перебуває. Подарунками для старшого покоління стають власноруч подані до столу ритуальні страви. За словами дядька Чжао, «багаті зустрічають Новий рік весело-превесело, а бідні гірко-прегірко...» [12, с. 23].

Свідомо умотивоване контрастне протиставлення умов життя різних соціальних прошарків у п'єсі підкреслюється побутовими дрібницями, що логічно посилюють ідейно-художнє тло «Сивої дівчини/白毛女». Так, матері Хуана готують суп із лотоса, рослини, що в Китаї й сьогодні залишається делікатесом.

Отже, ідейно-художні засоби стали своєрідною моделлю, через яку Хе Цзін-чжи/贺敬之 і Дін Ні/丁毅 спроектували найважливіші моменти життя двох протилежних станів, кожен із яких бореться всіма можливими способами за виживання. У «Сивій дівчині/白毛女» митцям вдалося відобразити настрої, що були панівними в Китаї 30–40-х років минулого століття. Розроблена авторами своєрідна концепція, вихідними пунктами якої стали філософсько-психологічні положення про архетипи, стала способом посилення формозмісту п'єси.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, на нашу думку, поява на часі літературної Хе Цзіном-чжи/贺敬之 і Діном Ні/丁毅 народної музичної п'єси «Сива дівчина» вказувала на пошук нових форм вираження китайської драми. Митці, взявши за основу відомий сюжет, наблизили його до вимог нового часу, зуміли подати цілу галерею образів, що були близькими та зрозумілими різним соціальним верствам повоєнного Китаю. Використана співавторами змістоформа «Сивої дівчини/白毛女» зберегла гнітючу атмосферу гомін-

данівського режиму. Через галерею образів митці передали всі нюанси соціально-побутового життя. На жаль, політична тенденційність, прагнення в будь-якому аспекті людського життя віднайти соціальну нерівність, позначилися й на сюжеті п'єси. Подекуди схематичний, з використанням стереотипів, особливо в картинах, що стосуються ставлення заможної родини поміщика Хуана Ши-женя до збіднілої сім'ї Ян Бай-лао, тим не менше, твір за рахунок продуманого візуально-вербального ряду й сьогодні залишається знаним у новітній китайській драматургії.

Так, специфіка художнього втілення народної музичної драми в літературну вбачається нами в ідейно-художніх особливостях твору, на рівні використаних художніх образів і візуально-вербальних прийомів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акімова А.О. Літературознавчий дискурс історичних аспектів китайської драми через призму новітньої драматургії. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація». Херсон: ХДУ, 2017. Вип. № 3. С. 102–108.
2. Акімова А.О. Традиційна юанська драма та розмовна драма ХХ ст.: зміни жанрових особливостей. Збірник Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Літературознавчі студії» (м. Київ 2016 р.) / КНУ ім. Т. Шевченка. 2016. № 48. Ч. 1. С. 7–17.
3. Веселовский А.Н. Поэтики сюжетов. Веселовский А.Н. Историческая поэтика. Москва: Художественная литература, 1989. С. 300–307.
4. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури: підручник / за наук. ред. Олександра Галича. Київ: Либідь, 2001. 488 с.
5. Желоховцев А. Современная литература. Духовная культура Китая: энциклопедия: в 5 т. / гл. ред. М.Л. Титаренко; Ин-т Дальнего Востока. Т. 3: Литература. Язык и письменность / ред. М.Л.Титаренко и др. 2008. 855 с. С. 168–175. URL: <http://www.synologia.ru>.
6. Китайский музыкальный словарь. Пекин: Народная музыка, 1992. 524 с.
7. Ли Минди. Основа развития китайской демократической оперы – анализ и новые взгляды на создание оперы «Седая девушка». Цзятян: Трибуна для всех, 2005. Вып. 6. 121 с.
8. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. Київ: ВЦ «Академія», 2006. 752 с.
9. Патріс Паві: Словник театру. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 640 с.
10. Сорокин В.Ф. Литература Нового Китая (1917–1949). Духовная культура Китая: энциклопедия: в 5 т. / гл. ред. М.Л. Титаренко; Ин-т Дальнего Востока. Т. 3: Литература. Язык и письменность / ред. М.Л. Титаренко и др. 2008. 855 с. С. 152–166. URL: <http://www.synologia.ru>.
11. Філософський словник/ за ред. В.І. Шинкарука. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
12. Хэ Цзин-чжи, Дин Ни. Седая девушка. Москва: Издательство иностранной литературы, 1952. 92 с. URL: www.rulit.me/books/sedaya-devushka-read-235132-1.html.
13. Чжан Личжэнь. «Седая девушка» – первая китайская национальная опера / СПбГК, кафедра методики инструментального и вокального исполнительства и педагогической практики; научн. рук. к. и. н., проф. А.Н. Киселёв. Известия РГПУ им. А.И. Герцена. 2008. № 80. С. 361–365.
14. Юнг К. Архетип и символ. Москва: Renaissance IV Ewo-S&D, 1991. 304 с. URL: http://royallib.com/read/yung_karl/arhetip_i_simvol.html#448483.

УДК 81-13

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ІНШИХ АНГЛОМОВНИХ ДЕРЖАВ

**Бадзюк І.С., аспірант кафедри прикладної лінгвістики
Східноєвропейський національний університет Лесі Українки**

У статті проаналізовано та виділено особливості юридичного дискурсу Європейського Союзу й інших англomовних держав. Також визначені стратегія, предметна ділянка й цілі юридичного дискурсу.

Ключові слова: юридичний дискурс, правова система, англomовна юридична термінологія, соціальні відносини, терміносистема.

В статье проанализированы и выделены особенности юридического дискурса Европейского Союза и других англоязычных стран. Также определены стратегия, предметная область и цели юридического дискурса.

Ключевые слова: юридический дискурс, правовая система, англоязычная юридическая терминология, социальные отношения, терминосистема.

Badziuk I.S. FEATURES OF THE LEGAL DISCUSSION OF THE EUROPEAN UNION AND OTHER ENGLISH-SPEAKING STATES

The article analyzes and highlights the features of the legal discourse of the European Union and other English-speaking states. Also defined strategy, subject area and goals of legal discourse.

Key words: legal discourse, legal system, English legal terminology, social relations, terminology system.

Постановка проблеми. Правова система Європейського Союзу з року в рік стає важливим підґрунтям для правових терміносистем держав, які входять до нього, і тих, які планують ввійти до Європейського Союзу. Вона вражає своєю динамічністю, універсальністю і спрощеністю юридичних термінів та іншими особливостями, що й досліджується в статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням юридичного дискурсу займалися Н. Коваль «Комунікативно-прагматичні аспекти юридичного дискурсу», С. Дорда «Про деякі особливі характеристики юридичного дискурсу», Н. Кравченко «Міжнародно-правовий дискурс: когнітивно-комунікативний аспект» та інші.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у виокремленні особливостей юридичного дискурсу, встановленні його місця серед інших видів дискурсу та дослідженні його універсальних і спеціальних характеристик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап лінгвістичних досліджень характеризується тим, що філологи та правознавці приділяють увагу дослідженню мови права, її особливостям і проблемним аспектам. Як на об'єкт аналізу вчені звертають увагу саме на комплексне мовленнєве утворення, а саме на дискурс.

Термін «дискурс» почав застосовуватися в науці Ю. Хабермасом для позначення виду

мовленнєвої діяльності, яка має на меті розгляд цінностей, норм і правил соціального життя. Саме виникнення теорії дискурсу припадає на 60–70-ті роки ХХ століття, що обумовлено загальною тенденцією до інтеграції гуманітарних досліджень. Наприкінці ХХ століття термін «дискурс» отримує більш широке розуміння. Він стає більш урізноманітним і залежить саме від наукової сфери, яка вивчається. Дискурс постає як найважливіша категорія комунікації та має широкий поняттєвий діапазон.

На думку Ф. Бацевича, «дискурс – тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається в межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями й тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя», залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів»¹.

Унаслідок процесів глобалізації та європейської інтеграції зростає обсяг міжмовної комунікації, яка, у свою чергу, вимагає ґрунтовних досліджень загалом і перекладу юридичних та інших термінів. Незважаючи

¹ Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. 2-ге вид., доп. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 376 с.

на значну кількість досліджень зазначеної проблеми, недостатньою є кількість наукових робіт, присвячених вивченню особливостей англomовного юридичного дискурсу. Об'єктом нашого аналізу є оригінальні англomовні законодавчі акти Європейського Союзу (директиви, регламенти), а предметом є власне європейський юридичний дискурс у всіх його проявах. Актуальність дослідження полягає в тому, що виникла потреба в належному висвітленні важливих аспектів юридичного дискурсу та його характерних особливостей серед інших видів дискурсів у зв'язку зі зростанням ролі Європейської правової системи та впливу її на формування юридичного дискурсу.

Під юридичним дискурсом розуміємо діяльність, яка регламентується певними історичними й соціокультурними кодами (традиціями); вона спрямована на формулювання норм, правове закріплення (легітимізацію), регулювання та контроль суспільних відносин у сфері юриспруденції. Процеси змістоутворення, що протікають у рамках юридичного дискурсу, пов'язуються з регулюванням соціальних відносин між індивідами з повноваженнями (легітимністю), свободами й відповідальностями суб'єктів юридичного дискурсу². Він також базується на системі соціального контролю, яка створюється за допомогою інших інститутів, наприклад, освіти або медицини. Право як система загальнообов'язкових і формально визначених правил поведінки, що встановлюються або санкціонуються державою й виражають думку домінуючої частини населення, функціонує у сфері вже сформованих соціальних відносин.

Юридичний дискурс охоплює як міжінституційне, так і міжкультурне середовище й водночас ґрунтується на принципах таких культурних інститутів: політика, освіта, релігія, економіка, а також на нормах моралі. Норми права, або правила поведінки характерні практично для всіх інститутів.

Визначальною ознакою юридичного дискурсу є ситуація комунікації в юридичній сфері, яка разом з екстралінгвальними факторами визначає його диференційні мовні ознаки. Головним складником юридичного дискурсу є текст юридичного документа,

який, урешті-решт, є поштовхом до соціально-правового розвитку суспільства. Джерелом юридичних текстів є професіонали-юристи, які створюють ці тексти, враховуючи особливості устрою суспільства. Статус права є надзвичайно високим і відповідальним, його мова є показником рівня культури законодавців, їхньої поваги до громадян. Під час формулювання законів їх автори (а отже, і перекладачі) просто зобов'язані дотримуватися чинних норм мови³.

Особливі характеристики юридичного дискурсу визначаються його предметною ділянкою, стратегіями, безпосередньо зумовленими його цілями.

Наявність певних характерних рис англomовної юридичної термінології пояснюється тим, що англійське загальне право достатньо відрізняється від права країн континентальної Європи, яке, у свою чергу, виникло й розвинулося на основі давньоримського права. Основним джерелом права в англійському загальному праві є прецедент, а в країнах континентальної Європи основним джерелом є нормативно-правовий акт (закон, постанова). Загальне право стосується англо-американського типу правової системи, являє собою сукупність національних правових систем, що мають спільні риси, які проявляються в єдності закономірностей і тенденцій розвитку на основі норми, сформульованої суддями в судовому прецеденті, що домінує як форма (джерело) права, у визнанні закону лише після апробування його судовою практикою, у превалюванні процесуального права над матеріальним. Цей тип права діє в тих країнах, що належать до англо-американської правової сім'ї (Англія, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія тощо). Право Європейського Союзу або європейське право (англ. *European Union law*, фр. *Droit de l'Union européenne*) – система договорів і законодавчих актів, таких як Постанови та Директиви, що мають пряме або непряме застосування в державах-членах Європейського Союзу.

Отже, юридична термінологія країн загального права досить часто не збігається з поняттями й термінами континентального права. Англійському праву властива стабільність юридичної мови, основ юридичного мислення, наявність власних юридичних понять, що нерідко зовсім відсутні в праві країн континентальної Європи та не можуть

² Кожемякин Е.А. Лингвистические стратегии институциональных дискурсов. Современный дискурс-анализ. Лингвистические измерения дискурса. 2011. Выпуск 3. С. 62–69. URL: www.discourseanalysis.org.

³ Ван Дейк Т.А. К определению дискурса. URL: <http://psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/vandijk2.htm>.

бути адекватно перекладені їхньою мовою⁴. Так, наприклад, визначення «торговець» у законодавстві Великої Британії звучить відмінно від Європейського Союзу. У розділі 4 частини I Правил «Споживчі контракти» від 2013 року № 3134 («The Consumer Contracts» (Information, Cancellation and Additional Charges) Regulations 2013 No. 3134 UK Statutory Instruments⁵), у розділі «Нормативні інструменти» поняття «торговець» звучить так: *“trader” means a person acting for purposes relating to that person’s trade, business, craft or profession, whether acting personally or through another person acting in the trader’s name or on the trader’s behalf.* («торговець» означає особу, яка діє з метою продажу, ведення бізнесу, ремесла чи професії, ця особа може діяти самостійно або через іншу особу, яка діє від імені торговця або від імені трейдера»).

У законодавстві Європейського Союзу, а саме в статті 4 Директиви 2013/11/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 травня 2013 року щодо альтернативного вирішення спорів споживачів і про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 та Директиви 2009/22/ЄС (Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC⁶) надано таке визначення того самого терміна: *‘trader’ means any natural persons, or any legal person irrespective of whether privately or publicly owned, who is acting, including through any person acting in his name or on his behalf, for purposes relating to his trade, business, craft or profession* («торговець» означає будь-яку фізичну особу або будь-яку юридичну особу, незалежно від того, перебуває вона у приватній чи державній власності, яка діє в тому числі через будь-яку особу від свого або від її імені, для цілей, пов’язаних із торгівлею, бізнесом, ремеслом або професією). Звідси випливає, що деякі визначення одних і тих самих юридичних термінів різняться за своєю сутністю. Це залежить від системи

держави загалом. Перекладачеві, наприклад, варто брати до уваги історію й теорію права зарубіжних країн, правових систем сучасності, міжнародного приватного та публічного права.

Також варто звернути увагу на те, що англійська юридична термінологія характеризується наявністю термінів, які позначають абстрактні поняття (закон, право, мораль), а також їй властива така риса, як системність. Вона містить у собі вже побудовані системи понять, що різняться, відповідно, від галузі правознавства. Проте вони можуть і корегуватися у зв’язку зі зміною суспільно-політичного життя тощо. Особливо це притаманно романо-германській правовій системі, на противагу якій стоїть англосаксонська система, що ґрунтується на прецедентності правових норм, які є досить усталеними та нечасто піддаються внесенню змін до них.

Специфікою є також те, що в юридичній терміносистемі існує особливий розподіл структурно-понятійних, дериваційних, лексичних одиниць і функціональних параметрів, які володіють особливими ознаками й закономірностями, значущими для сфер юридичної діяльності. Особливість юридичної термінології порівняно з іншими термінологічними системами виявляється у своєрідності слівотворчих моделей, у характерному для неї співвідношенні іншомовних і національних елементів⁷.

Вищезгадані риси роблять мову юридичного дискурсу не тільки надзвичайно складною (навіть для носіїв мови, які не мають юридичної освіти), а й часто незрозумілою та непрозорою. Власне, часто, якщо і є якийсь сенс, його важко знайти. Як зазначив Д. Мелінкоф⁸: «Мова юристів – це спосіб утримання професійної монополії шляхом збереження таємниць професії в сейфі незрозумілої мови».

Якщо брати до уваги законодавство Європейського Союзу, то кожна версія відповідного нормативно-правового акта після її ратифікації набуває чинності на її території. У такому випадку застосовується принцип правової еквівалентності теоретично, але на практиці міжнародні документи формуються більш стандартною мовою, що часто

⁴ Скакун О.Ф. Теория государства и права. Харьков: Консум, 2000. 703 с.

⁵ The Consumer Contracts (Information, Cancellation and Additional Charges) Regulations 2013 No. 3134 UK Statutory Instruments. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukxi/2013/3134/contents/made?text=trader#match-1>.

⁶ Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1497379412951&uri=CELEX:32013L0011>.

⁷ Гумовська І.М. Англійська юридична термінологія: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2000. 19 с.

⁸ Mellinkoff D. The Language of the Law. Boston: Little, Brown and Co, 1963. 526 p.

унеможливиє використання буквального перекладу. У зв'язку з цим фахівці створюють специфічні терміни, які притаманні саме законодавству Європейського Союзу. Так, поступово створюється нова і спеціальна мова EU-*legalese*. Це, у свою чергу, забезпечить ефективність правозастосування в кожній країні-члені Європейського Союзу.

Висновки з проведеного дослідження.

З наведеного вище можна резюмувати таке: юридичний дискурс належить до типу інституційного дискурсу, що належить до сфери врегулювання соціальних взаємовідносин і характеризується жорсткою організацією та ієрархічною структурою. Він є орієнтованим на всі верстви суспільства й уважається одним із найбільш актуальних дискурсів сучасності. Адже право – це не тільки сукупність нормативних актів і законів, а й найважливіше досягнення культури всієї цивілізації, яке має бути твердим фундаментом життя як суспільства загалом, так й окремого індивідуума. Вагомий внесок у юридичні терміносистеми держав Європейського Союзу робить саме законодавство ЄС, яке створює нові та сучасні універсальні терміни, що, у свою чергу, полегшують їх застосування в певній державі та підвищують ефективність їх дії на практиці. Цим самим деякі органи Європейського Союзу, наприклад, Європейський Суд, своїми рішеннями надають приклад для інших держав-членів у застосуванні тих чи інших норм законодавства ЄС. Так, ми виокремлюємо такі основні риси юридичного дискурсу:

- соціальна, політична, культурна зумовленість;
- структурована терміносистема;

- непрозорість тлумачень та інтерпретацій;
- динамічний розвиток.

Отже, варто зауважити, що особливість юридичного дискурсу Європейського Союзу полягає у створенні нових термінів на основі кореляції вже сталих терміносистем країн-членів, що, у свою чергу, в подальшому має на меті створення єдиної простої та зрозумілої для всіх країн-членів ЄС системи юридичних термінів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. 2-ге вид., доп. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
2. Кожемякин Е.А. Лингвистические стратегии институциональных дискурсов. Современный дискурс-анализ. Лингвистические измерения дискурса. 2011. Выпуск 3. С. 62–69. URL: www.discourseanalysis.org.
3. Ван Дейк Т.А. К определению дискурса. URL: <http://psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/vandijk2.htm>.
4. Скакун О.Ф. Теория государства и права. Харьков: Консум, 2000. 703 с.
5. The Consumer Contracts (Information, Cancellation and Additional Charges) Regulations. 2013. No. 3134. UK Statutory Instruments. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukSI/2013/3134/contents/made?text=trader#match-1>.
6. Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1497379412951&uri=CELEX:32013L0011>.
7. Гумовська І.М. Англійська юридична термінологія: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2000. 19 с.
8. Mellinkoff D. The Language of the Law. Boston: Little, Brown and Co, 1963. 526 p.

УДК 316

НАВМИСНА ДИСФЕМІЗАЦІЯ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА ПРИКЛАДІ ПРОМОВ ОЛЕГА ЛЯШКА)

Вусик Г.Л., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри української мови та славістики
Бердянський державний педагогічний університет

У статті досліджується сучасний політичний дискурс. Наводяться результати аналізу навмисної дисфемізації в промовах народного депутата, лідера Радикальної партії України Олега Ляшка.

Ключові слова: політичний дискурс, дисфемізм, промова.

В статье исследуется современный политический дискурс. Приводятся результаты анализа преднамеренной дисфемизации в речах народного депутата, лидера Радикальной партии Украины Олега Ляшко.

Ключевые слова: политический дискурс, дисфемизм.

Vusyk H.L. DYSFAMILATION IN THE MODERN POLITICAL DISCUSSION (FOR EXAMPLE, OLEG LYASHKO'S SPEECHES)

The article explores modern political discourse. The results of the analysis of deliberate disphemization in the speeches of the People's Deputy, leader of the Radical Party of Ukraine Oleg Lyashko are presented.

Key words: political discourse, dysphemism.

Постановка проблеми. Політик як мовна особистість повинен майстерно володіти своєю мовою, бо для нього вона є інструментом професійної діяльності. Він повинен уміти правильно побудувати свій виступ з огляду на визначені цілі, мовні стратегії й тактики, комунікативні ситуації, обрані мовні засоби.

У виступах сучасних політиків спостерігається тенденція до використання таких засобів, що дозволяють завуалювати негативні явища дійсності, наслідки непривабливих політичних та економічних заходів і здійснити імпліцитний вплив на масового адресата. Таким засобом реалізації мовної стратегії ухилення від істини є політичний дисфемізм.

Актуальність дослідження зумовлена такими факторами:

1) наявністю проблем щодо специфіки політичного дискурсу та його лінгвістичного аналізу;

2) стабільним інтересом сучасного суспільства до офіційних усних виступів, необхідністю вивчення специфіки текстів.

Матеріалом дослідження є відеоматеріали виступів українського політика Олега Ляшка.

Постановка завдання. Мета статті полягає у вивченні процесів дисфемізації в політичному дискурсі (на прикладі виступів Олега Ляшка).

Виклад основного матеріалу дослідження. Політичний дискурс належить до особливого типу спілкування, для якого

характерний високий ступінь маніпулювання, і тому виявлення механізмів політичної комунікації є значущим для визначення характеристик мови як засобу впливу на особистість.

Сьогодні в Україні триває процес становлення політичного простору, у якому колишня система політичних інститутів і зв'язків зруйнована, а нова ще не склалася. Політичний дискурс як форма реалізації політичної комунікації має на меті завоювати й утримати політичну владу.

Відмінність політичної мови від повсякденної полягає не у використанні певних формальних засобів, а в такій зміні співвідношення між знаком (словом) і значенням, за якого звичні одиниці мови отримують незвичну інтерпретацію.

Дисфемізація в мові може бути навмисною, із метою висловити негативну оцінку предмета мовлення. Дисфемізми – це знижене стилістичне забарвлення, вони не можуть бути використані в текстах офіційно-ділового та наукового стилів.

О.М. Кацев наголошує, що «дисфемізм є антиподом, а не різновидом евфемізму. Дисфемізм протилежний евфемізму, але не в стилістичному, а в асоціативно-денотативному плані» [2, с. 20]. Дисфемія – це лексика зниженого стилю (вульгаризми, сленги, жаргонізми й просторіччя). У теоретичному плані дисфемія поступово «набирає силу» і стає все більш помітним фактом дискурсивно-мовної практики й самостійним явищем, яке привертає увагу лінгвістів.

Отже, дисфемізми – це інвективи, засновані на гіперболізації негативної ознаки; евфемізми – антивективи, засновані на зменшенні ступеня негативної ознаки (або на перемиканні оцінного знака з негативного на позитивний). Слово стає дисфемізмом тільки в певних умовах дискурсу, саме по собі воно є лише зниженою або табуованою лексикою. Для дисфемії характерною рисою є збереження денотата – процесу зміни, що може бути негативним або нейтральним.

В основі дисфемії закладене деяке поняття, спочатку оцінене соціумом як пейоративне (*смерть, хвороби, людські вади*). Отже, удаючись до дисфемії, оратор підсилює негативний складник цього поняття. Подібний вид відносин усередині дисфемістичних перетворень можна визначити як інтенсифікацію негативності.

Поняття, які закладені в дисфемізацію, належать до нейтральних. Такими є позначення національної приналежності індивідів, найменування деяких державних установ, посад або професій, частин тіла, а також безліч предметів повсякденного вжитку. Унаслідок деяких соціопсихологічних настанов у мовця виникає потреба у використанні дисфемістичних виразів.

Класифікація дисфемізмів за лексико-семантичними розрядами завжди турбувала суспільство, була предметом засудження й оцінювалася як галузь ганебної діяльності. Можна виділити такі поняттєві сфери й лексико-семантичні розряди, у яких найчастіше трапляються дисфемізми.

1. *Лексико-семантичний розряд*. У сучасному мовленні дисфемізми цієї категорії складають синонімічні ряди, які постійно оновлюються. Це зумовлюється частотністю подій у світі, пов'язаних із терористичними актами, високим рівнем злочинності, що призводять до людських жертв. Це змушує мовця незалежно від його статусу в суспільстві й класової приналежності вдаватися до вживання грубих слів. Цілком очевидно, що під час воєн і різних катастроф політична мова рясніє дисфемізмами, пов'язаними з подіями, що відбуваються у світі.

Треба зауважити, що цей лексичний розряд має надзвичайно великий потенціал і виявляє тенденцію до подальшого збільшення у зв'язку з історичними та культурними передумовами, серед яких і підвищений емоційний стан обурення в суспільстві, що зумовлений певними соціальними й політичними подіями у світі, а також відсутністю духовності.

2. *Лексико-семантичний розряд*: дисфемізми, що належать до широкого кола кримінальної сфери. До цієї групи входять дисфемізми, денотат яких пов'язаний із різними сферами злочинної діяльності: *наркотики, проституція, грошові махінації, убивства*.

3. *Лексико-семантичний розряд дисфемізмів*, що позначають пороки й вади характеру людей. У зв'язку з тим, що особисте життя стає публічним надбанням, з'являється безліч дисфемістичних виразів. Коли індивідуум навмисно «оголює» або виставляє напоказ «темний» бік своєї натури, відразу ж постає перед судом соціуму, який вдається до крайнощів – уживання табуованих мовних форм і понять, жертвуючи при цьому стилем на користь істини й ефекту впливу.

4. *Лексико-семантичний розряд дисфемізмів* у галузі позначень національної приналежності. У зв'язку з популярністю руху за політичну коректність, будь-яка «ненормативна» згадка будь-якої національності суворо засуджується суспільством. Тому, розглядаючи дисфемізми цього лексичного розряду, ми змушені приймати той факт, що подібне табу поширюється на всіх членів суспільства без винятку, тобто за умови порушення норм, правил, прийнятих у суспільстві, слова можна розцінювати як дисфемізми.

Необхідно зазначити, що розглянутий перелік лексико-семантичних розрядів дисфемізмів не вичерпаний, адже суспільство розвивається й змінюється.

Особливо популярною дисфемія стає в сучасному політичному дискурсі. На тлі процесу дисфемізації політичної мови, що відбувається нині, з'явилися праці зарубіжних і вітчизняних лінгвістів [1; 3; 4], у яких вони роблять спроби соціолінгвістичного аналізу. Лінгвісти підкреслюють характерну рису сучасного політичного дискурсу – насиченість текстів дисфемізмами.

Вивчення матеріалу дозволило виділити такі причини використання дисфемізмів.

1. Уживання дисфемізмів заповнює простір, який звільнився в мовній практиці, тому слова з негативною конотацією стають поширеним явищем. Сучасна мова (розмовна, діалекти, жаргони) характеризується такими властивостями, як негативна експресія й агресивність. Процес вульгаризації, який торкнувся багатьох сфер суспільного життя, призвів до збільшення вживання просторічних грубих слів і висловів на лексичному рівні (*кретин, дурень*). Лайливі слова частіше використовуються в сучасних телевізійних передачах,

фільмах, статтях у газетах і журналах. Політичний дискурс не є винятком.

Подібна лексика останнім часом уживається високопоставленими політичними лідерами. Так, наведемо приклади з промов народного депутата, лідера Радикальної партії України Олега Ляшка:

– «Ми кажемо, що країні треба максимум 200 депутатів Верховної Ради, а не 450 **туніядців-лоботрясів**, які сидять і нічого не роблять, **дармоїди** <...> **давляться малиною** по 670 гривень за кілограм, коли народ не може кіло картоплі по гривні продати».

– «А в нас **450 дармоїдів**, які тільки **гребуть під себе**, забираючи в народу».

– «Для чого нам міські адміністрації? **Куди не плюнь** – одні чиновники сидять».

– «Ви підіть, будь ласка, до нотаріуса, подивіться, які нещасні діди, баби, які все життя прожили в одній хаті, разом її побудували, а сьогодні, щоб переоформити хату на когось із родичів, вони мають **платити більше грошей, аніж коштує сама хата**, і по п'ять разів їздити до райцентру з нотаріусом».

– «Я колись привів до Верховної Ради двох бабів із Козилецького району Чернівецької області, 86 років жінкам, вони стоять **плачуть отакими сльозами** – не можуть по **30 копійок кіло картоплі продати**».

– «Біжить Чечетов, кажу: «Зупинись, хоч на живих людей подивись», вони ж там не бачили народу живого, вони там у цьому парламенті, як **пеньки мохом пообросли**, їх тільки **викорчовувати треба радикальними методами**».

– «А в нас Азаров – пенсіонер, Янукович – пенсіонер, по 20 тисяч пенсії отримують, по 40 тисяч зарплати в місяць отримують. Совість у цих **держиморд** є чи нема?».

– «Оробець, Парубій та всі інші, які агітували і закликали після першого туру президентських виборів не голосувати за Тимошенко, які дали можливість Януковичу посадити Юлю в тюрму. Сьогодні вони кажуть, що її витягнуть, **та вони вранці й ввечері п'ють, щоб вона сиділа, бо чим довше вона сидітиме, тим краще буде їм**».

– «Що я буду робити в парламенті? **Один у полі не воїн**, я п'ять років, як **лев**, б'юся з цією бандою, але ж Чечетов підняв руку, хай вона йому відсохне, проголосували, і на цьому все закінчилося».

– «Бо сьогодні у Верховній Раді **куди не плюнь** – одні куми, брати, свати».

– «Я сьогодні пішов і при людях **по-чоловічому отими вонючими газетами набив йому морду** за те, що Єфремов бреше про мене, що я байстрюк, про мою дитину, дружину».

– «Та це два боки однієї медалі, **олігархічні клани, які між собою гризуться**, воюють за **доступ до корита**, за доступ до ресурсів, а люди для них – це гарматне м'ясо, за яких вони згадують тільки перед виборами для того, щоб тонни лапші на вуха навішать, після виборів – хоч трава не росте».

– «Усі страждають від цієї **ганебної влади**, і тому треба цю владу **гнати у шию**».

– «Ти майор міліції? Ти скотина, а не майор міліції. Я тебе не обзиваю, я б тебе грохнув, якби ти попався, я тебе на вилах винесу к йобоной матері».

– «Я хочу сказати, що я чернігівський хлопець, і мене **на понт не візьмеш**».

– «Пане Москаль, якщо говорити вашою **ментовською фігньою**, то ти відсосував у Президента Кучми губернатором, ти відсосував у Президента Ющенка губернатором, а тепер **відсмоктуєш у Яценюка** – сиди і мовчи, **мент галіміий**».

– «Подивіться на оце **наманікюрене, напідікюрене суццество**. Про що ше він може казати, **оцей подарас**, вибачте мене».

– «Якщо говорять, що Ляшко **підарас**, то я кажу, що з мене такий **підарас**, як з Азарова реформатор».

– «Для того, щоб ви зрозуміли, чого я вас не люблю, **гляньте на себе в дзеркало**».

– «Вигода може бути одна – роздягнути і **по задниці вам надавати** за такі слова».

– «Про те, що ви **чорнорота**, це знає уся країна, і про те, що ви **брехуха безсовісна**».

– «Шановний пане Чумак, ви осюди прийшли, бо вас **батогами погнало** партійне начальство. І скільки тобі років? Іди онуків **нянчити, пердун старий**».

2. Ще одна причина, яка зумовлює використання дисфемії, – невимушений психологічний стан мовця, що спонукає його йти наперекір жорстким нормам і обмеженням. Важливу роль серед психологічних причин відіграє фоновий психічний стан агресії. Отже, виплескуючи агресію, індивід може відчувати позитивні емоції, викликані психологічним станом задоволення, самоствердження, виконання свого призначення в суспільстві й демонстрації своєї переваги. На нашу думку, ця причина вживання дисфемізмів простежується під час проведення політичних дебатів. Наведемо приклади

з промов народного депутата, лідера Радикальної партії України Олега Ляшка:

– «Кажу, Віталій, а куди ж бобрів дівати, червонокнижних птахів дівати? Каже, шо давай переселимо бобрів у зоопарк. Ото якби замість бобрів та **чиновників у зоопарк переселити**, повісити замки й ключі загубити од тих замків».

– «Ви зрізали 150 дерев? **Сволочі ви, подонки кончені, подонки**».

– «150 дерев, ти, **підарас, саджав їх**?»

– «**Задовбали скотиняки**».

– «Ви не офіцери, ви **подонки і сволочі**. Он гляньте на цих **паразитів**, оце така міліція. Покажіть оцих держиморд на всю країну».

– «Ви шо собі дозволяєте? Принижувати людей, принижувати українців, ах ви **мордяка така нагла**. Ви бачите **сволота яка**, як на людей каже».

– «Куди поцілувати? Поцілуй сам себе, **подонок**».

– «**На хрен з пляжа, Державне управління справами!**».

– «І я пропоную знову вилучити Симоненка із зали для того, щоб ним тут і **не воняло, отим гнилим продажним феєсбешним агентом**. Коли ти, **подонок**, виходиш сюди, коли ти розказуєш, як ми убиваєм людей, ви їх убиваєте, ви розколюєте країну».

– «Вони досі кажуть, що вони народні депутати. **Шльондри ви продажні, простітутки ви політичні!**»

– «Ти **бандюган, менти – бандіти** разом із бандітами, **менти пагані! Отакі жivotи, морди понаїдали і бандітів прикриваєте**».

– «Я питаю: «Оце на зарплату такого **живота од'їв, а мордяку оту де від'їв?**»».

3. Сучасна суспільно-мовна практика демонструє випадки навмисного використання дисфемізмів із метою дискредитації опонента, залучення уваги аудиторії. Ідеться про популістську політику.

Політичні лідери застосовують різні мовні тактики й стратегії. Останнім часом ведеться активне розроблення окремих способів і засобів впливу політичних лідерів на комуніканта. Якщо розглядати виникнення дисфемізмів, цікавою буде стратегія дискримінації, яка реалізується через такі тактики, як звинувачення, образа й знущання. Це яскраво простежується в промовах народного депутата, лідера Радикальної партії України Олега Ляшка, наприклад: «**Юлічка, на любі дебати у будь-який час приходь, дороженька зозуленька моя, приходь, і ми з тобою подебатуємо, я тебе кончу за Україну й за те, шо**

ти хотіла ціною розвалу країни дорватись до влади»; «**Ти чого досі не в тюрмі, скатіна? Бачите, шо московська робить гнида**».

4. Умовою дієвості дисфемізмів виявляються не тільки соціокультурні, психолінгвістичні фактори, популістські тактики, але й дотримання своєрідної мовної «моди» з метою створення іміджу звичайної людини, простого робітника, який розмовляє зрозумілою для всього народу мовою, часом і з грубими виразами. Наведемо приклад з промови Олега Ляшка: «**Оце зараз в'їбемо за Волноваху, за Маріуполь, за Україну. Хай всі сволочі знають, шо всі, хто прийде на українську землю, – херово закінчать**».

Висновки з проведеного дослідження. Отже, дисфемізми є тактичними мовними засобами, за допомогою яких може бути досягнутий бажаний ефект і здійснитися цілеспрямований вплив, що реалізується через мовні стратегії й тактики, зокрема стратегію дискредитації. Треба зазначити, що запропоновані функції не виключають одна одну, а навпаки, доповнюють і підсилюють ефект впливу.

У результаті проведеного дослідження можемо стверджувати, що дисфемізми представлені в основному простими іменними словосполученнями. Кількість політкоректних пропозицій-дисфемізмів у політичному дискурсі незначна. Яскравим представником політикуму, який використовує у своїх промовах дисфемізми, є народний депутат, лідер Радикальної партії України Олег Ляшко.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Граудина Л.К. Эвфемизмы-дисфемизмы, парламентские и непарламентские выражения. Культура парламентской речи. М., 2008. С. 32.
2. Кацев А.М. К вопросу о семантической структуре эвфемистических словосочетаний в современном английском языке. Структурные аспекты слова и словосочетания: сб. науч. трудов. Калининград: Изд-во Калининградского ун-та, 1980. С. 17–24.
3. Сегада А.Е. Появление и становление понятия «политическая корректность». Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2013. № 7, ч. 2. С. 164–166.
4. Чудинов А.П. Политическая лингвистика. М.: Флинта, 2006. 255 с.

ВІДЕОМАТЕРІАЛИ

1. «Вбивство, гвалтування, мертвонароджений, вішатися, кривавий, насильство, труна, поховав». Риторика Ляшка залякує провінціалів. ТЕКСТИ.ORG.UA. URL: <http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/62674/>

- Vbyvstvo_gvaltuvanna_mertvonarodzhenyj_vishatysa_kryvavuj_nasylstvo_truna. (дата звернення 10.12.2017).
2. Крас М. Промова для Олега Ляшка. Я Корреспондент. URL: <https://blogs.korrespondent.net/blog/politics/3366035/> (дата звернення 10.12.2017).
 3. Ляшко О. Лисиця драна. STARKO POST. URL: <http://startco.net.ua/2016/11/17/video-lyashko-ta-yogopovi-perli-lisicya/> (дата звернення 10.12.2017).
 4. Ляшко О. Підбірка кращих промов. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nJmliMBB6zY> (дата звернення 10.12.2017).
 5. Ляшко О. Підбірка промов. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=JXWPDTxgkX4>.
 6. Ляшко О. Підбірка промов. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dmnfNTEHTn8> (дата звернення 10.12.2017).
 7. «Перли» Ляшка. URL: <https://plus.google.com/+OksanaPuh/posts/gBaLbS88oQP> (дата звернення 10.12.2017).
 8. ТОП 7 кращих приколів від депутата Олега Ляшка. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ojeZfatsHig> (дата звернення 10.12.2017).

УДК 81'255.2:629.73(111=161.2)(045)

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ МОВНОГО КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИСПЕТЧЕРІВ УПРАВЛІННЯ ПОВІТРЯНИМ РУХОМ

Глушаниця Н.В., к. пед. н.,
доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики
Національний авіаційний університет

У статті здійснено аналіз складових частин комунікативної компетентності авіафахівця (лінгвістична, соціо-лінгвістична та прагматична компетенції), змісту лінгвістичної компетенції й елементів процесу формування лінгвістичних навичок майбутніх диспетчерів УПР. Доведено, що поєднання активних навичок говоріння (швидкість мови) і аудіювання (розуміння висловлювання на слух) забезпечує формування вміння успішно здійснювати спілкування. Під час формування означених навичок у майбутніх диспетчерів УПР доведено ефективність застосування активного підходу, що базується на відтворенні аудіо- й відеофайлів, і комунікативного, який спрямований на вивчення мови через спілкування й інтерактивні методи навчання, цінність яких полягає у використанні теоретичних знань у практичній діяльності.

Ключові слова: лінгвістична компетенція, соціолінгвістична компетенція, прагматична компетенція, вербальна комунікація, діалогічне спілкування, лінгвістичні субнавички, радіообмін.

В статье осуществлен анализ составляющих коммуникативной компетентности авиаспециалистов (лингвистическая, социолингвистическая и прагматическая компетенции), содержания лингвистической компетенции и элементов процесса формирования лингвистических навыков будущих диспетчеров УВД. Доказано, что сочетание активных навыков говорения (беглость речи) и аудирования (понимания высказывания на слух) обеспечивает формирование умения успешно осуществлять общение. При формировании указанных навыков у будущих диспетчеров УВД доказана эффективность применения активного подхода, основанного на воспроизведении аудио- и видеофайлов, и коммуникативного, который направлен на изучение языка через общение и интерактивные методы обучения, ценность которых заключается в использовании теоретических знаний в практической деятельности.

Ключевые слова: лингвистическая компетенция, социолингвистическая компетенция, прагматическая компетенция, вербальная коммуникация, диалогическое общение, лингвистические субнавыки, радиообмен.

Glushanytsia N.V. LINGUISTIC ASPECT OF LANGUAGE COMPONENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE AIR TRAFFIC CONTROL SPECIALISTS

The article analyzes the components of the communicative competence of the aviation specialist (linguistic, sociolinguistic and pragmatic competence), the content of linguistic competence and the elements of the process of forming the linguistic skills of the future air traffic controllers. It has been proved that the combination of active speaking skills (speech rate) and listening (speech comprehension) provides the ability to successfully communicate. The effectiveness of using an active approach which is based on the reproduction of audio and video files, communicative approach, aimed at language learning through communication and interactive teaching methods, the value of which is to practice theoretical knowledge has been proved.

Key words: linguistic competence, sociolinguistic competence, pragmatic competence, verbal communication, dialogical communication, linguistic sub-skills, radiotelephony communication.

Постановка проблеми. Однією з вимог міжнародних авіаційних організацій (ICAO, EUROCONTROL) до рівня професійної освіти авіафахівців, зокрема й диспетчерів управління повітряним рухом (далі – УПР), є її якість. Визначальним чинником підвищення якості фахової освіти студентів є інтеграція знань, умінь і навичок із професійного (аеронавігаційне обслуговування) і мовного компонента. Останній передбачає володіння іноземною мовою на IV рівні, визначеному ICAO. Оскільки предметом нашого наукового дослідження є професійна підготовка майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом, то саме її мовний складник викликає особливий інтерес. Цей складник визначає

готовність студентів до здійснення такої важливої фахової функції авіадиспетчерів, як радіообмін.

Учасниками радіообміну є члени льотного екіпажу, з одного боку, і диспетчер УПР, який є суб'єктом діалогу, оскільки саме він передає повідомлення на борт літака, здійснює контроль за його рухом. Недостатній рівень володіння англійською мовою членами льотного екіпажу та диспетчером УПР спричинив події, які призвели до авіаційних катастроф. Мовний бар'єр у його фонетико-акцентуаційному вияві (неадекватна комунікація між голландськими пілотами та диспетчером, який говорив англійською з іспанським акцентом) став причиною найстрашнішої авіаційної

катастрофи, яка сталася в 1977 році в аеропорті Тенерифе, Канарські острови, коли загинуло 578 осіб. Однією з причин авіакатастрофи літака «Боїнг-707» колумбійської авіакомпанії Avianca в США в 1990 році було визнано нездатність льотного екіпажу засобами іноземної мови повідомити диспетчера про те, що в них залишилося мало пального (73 особи із 158 загинуло, інші серйозно травмовані). У 1996 році в результаті зіткнення літаків Saudi Arabian Airlines «Боїнг-747» і Kazakhstan Airlines «Іл-76» над індійським містом Чархі Дадрі загинуло 349 осіб. Причиною авіакатастрофи також був недостатній рівень володіння англійською мовою пілотами літака «Іл-76». Наведені приклади наочно демонструють, що мовний компонент є важливим складником професійної підготовки майбутніх фахівців авіаційного профілю, водночас його наукове дослідження є актуальною проблемою теорії й методики професійної освіти.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Методологічну основу нашої наукової розвідки становлять фундаментальні дослідження та теоретичні роботи відомих вітчизняних науковців, які займаються проблемою професійної підготовки диспетчерів УПР і членів льотного екіпажу. І. Файнман, розглядаючи підготовку до радіообміну як один з елементів цілісної системи професійної підготовки майбутнього авіадиспетчера, визначила низку засобів, які забезпечують формування іншомовної комунікативної компетенції диспетчера УПР. До них належать навчальні курси «Радіотелефонія», «Англійська мова», «Професійна англійська мова» та практична підготовка на диспетчерських тренажерах [1]. В. Ягупов, Є. Кміта, визначаючи професійну іншомовну комунікативну компетентність диспетчера УПР як важливий і складний елемент його професійної компетентності, виокремили компоненти професійної іншомовної комунікативної компетентності диспетчера УПР: фаховий складник; іншомовний складник; професійно важливі комунікативні якості фахівця цивільної авіації, які становлять його комунікаційний потенціал; досвід використання іноземної мови в процесі вирішення професійних завдань; суб'єктний складник [2]. Л. Барановська здійснила ґрунтовний аналіз структури освітнього середовища авіаційного вищого навчального закладу та визначила вплив кожного з його компонентів на якість підготовки висококваліфікованого, компетентного

авіафахівця [3]. Г. Пухальська виокремила, аргументувала й експериментально перевірила педагогічні умови формування комунікативної компетентності в майбутніх пілотів цивільної авіації [4]. Т. Лаврухіна теоретично обґрунтувала й експериментально перевірила ефективність психолого-педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх авіаційних диспетчерів у вищих навчальних закладах авіаційного профілю, визначаючи її як основу професійної діяльності авіадиспетчера [5]. О. Ковтун науково обґрунтувала теоретико-методологічні засади формування професійного мовлення в майбутніх фахівців авіаційної галузі, урахувавши специфіку міжмовних професійно-мовленнєвих умінь [6]. С. Тимченко визначила радіообмін у режимі спілкування «авіадиспетчер – пілот» як різновид інтрапрофесійної комунікації, яка здійснюється всередині визначеної соціально-професійної спільності диспетчерів УПР [7]. О. Петрашук, Є. Токар, С. Муравська обґрунтували доцільність і ефективність застосування тестового контролю з англійської мови для підвищення якості підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі до ведення радіотелефонного зв'язку [8; 9]. Л. Царьова, досліджуючи комунікативну спрямованість підготовки авіаційного спеціаліста, довела, що кінцевим критерієм оцінки оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю є сформованість аудитивної компетенції, тобто здатність і готовність до сприйняття та змістового переосмислення іншомовного аудитивного повідомлення [10].

Аналіз нормативних документів (Додаток 1 Міжнародного стандарту до Чиказької Конвенції ІКАО, в якому викладені основні кваліфікаційні вимоги до авіаційного персоналу; довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників; випуск 68 «Авіаційний транспорт», де представлені завдання й обов'язки диспетчера УПР) дає можливість переконатись у важливості мовного складника професійної підготовки майбутніх диспетчерів УПР і пілотів і необхідності формування в них умінь використовувати знання англійської мови, успішно здійснювати продуктивно-творче мовлення в нестандартній ситуації, оскільки типовим завданням їхньої професійної діяльності є ведення радіотелефонного зв'язку між пілотом і диспетчером УПР [11; 12].

Узагальнення результатів аналізу широкого спектра наукових публікацій із проблеми

дослідження дає підстави стверджувати, що питання професійної підготовки майбутніх фахівців авіаційної галузі є предметом наукового інтересу багатьох дослідників, однак мовний аспект професійної підготовки майбутніх диспетчерів УПР потребує подальшого опрацювання та постійного вдосконалення. Актуальною залишається проблема ефективного впровадження основних компонентів моделі компетентнісного навчання ІКАО, презентованих у Doc 9941, в освітній процес авіаційних навчальних закладів із метою якісної підготовки компетентного фахівця авіаційного профілю.

Постановка завдання. Мета статті – розкрити сутність мовного складника професійної підготовки майбутніх диспетчерів УПР, проаналізувати складові частини комунікативної компетентності авіафахівця відповідно до вимог ІКАО, зміст лінгвістичної компетентності, здійснити аналіз елементів процесу формування лінгвістичних навичок майбутніх диспетчерів УПР.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною умовою успішної вербальної (усної) комунікації між диспетчером УПР і пілотом є здатність того, хто говорить, кодувати повідомлення у вигляді мовного висловлювання, яке передається відповідним каналом у формі звукового потоку, і здатність того, хто слухає, розкодувати його. При цьому зміст кодованого та розкодованого повідомлення має бути ідентичним, тобто йдеться про мовну компетентність усіх учасників комунікації. Володіння мовою передбачає знання граматичних правил, знання про лексичні одиниці; правильну вимову звуків, сформованість комунікативних і професійних навичок.

Мовний фактор може спричинити авіаційну пригоду чи інцидент під час неправильного використання авіадиспетчером і пілотом стандартної фразеології ІКАО; при недостатньому рівні володіння розмовною мовою; під час використання в повітряному просторі більше ніж однієї мови [2]. Тому актуальним є створення стандартної фразеології ІКАО для використання означеними фахівцями специфічної мови (ясної, лаконічної, однозначної) під час здійснення професійно-діалогічного спілкування. Документами ІКАО обґрунтовано структуру комунікативної компетентності авіафахівця. До неї належать лінгвістичні, соціолінгвістичні та прагматичні компетенції [13].

Лінгвістична компетенція є основним компонентом комунікативної компетентності

фахівця авіаційної галузі, оскільки знання правил утворення граматичних форм і синтаксичних конструкцій, уміння структурувати смислові фрази, знання слів, а також уміння розрізняти значення слів відповідно до контексту забезпечують успішну вербальну комунікацію. Означений вид компетенції передбачає продукування мовлення й адекватну інтерпретацію змісту повідомлення. Отже, лінгвістична компетенція включає вміння здійснювати такі види мовленнєвої діяльності, як говоріння й аудіювання. У них виокремлено такі чотири субнавички:

- лексичні (окремі слова, сталі вирази);
- граматичні (правила синтаксису та морфології);
- семантичні (сміслова сторона мови та семантичні зв'язки між словами й словосполученнями);
- фонологічні (звуки, фразовий наголос, ритм, інтонація).

Соціолінгвістична компетенція охоплює знання соціального контексту, в якому використовується мова. До її структури належить уміння розпізнавати або здатність адекватно використовувати лінгвістичні маркери соціальних відносин, діалект, акцент, формули ввічливості. Отже, соціолінгвістична компетенція передбачає здатність комуніканта добирати доречні лінгвістичні форми відповідно до умов комунікативного акту та сприяє формуванню мовної свідомості особистості.

Прагматичні компетенції – це навички, які дозволяють використовувати мовні засоби відповідно до конкретної ситуації та з певною функціональною метою. Ця низка навичок включає таке:

- стратегічну компетенцію, яка передбачає вміння того, хто говорить, активізувати свої навички з метою задоволення комунікативних потреб у відповідному контексті й успішного вирішення завдання з використанням найефективнішого з наявних способів;
- дискурсивну компетенцію, яка означає здатність об'єднувати речення або висловлювання в логічний зв'язний текст, використовуючи відповідні стратегії побудови й інтерпретації текстів;
- функціональну компетенцію – знання правил, які визначають традиційну чи контекстуальну інтерпретацію мовних структур («мовних функцій») і способів загальноприйнятого застосування означених функцій із метою створення структур діалогічної взаємодії й уміння користуватися ними;

– оцінку результатів використання мови в реальних ситуаціях.

Таким чином, означені компетенції є необхідними для оволодіння мовою і є складовими частинами психічних і фізичних здатностей авіафахівця. Визначити рівень сформованості цих компетенцій можна лише в процесі здійснення спостереження за мовною поведінкою фахівця. Слід акцентувати увагу на тому, що під час використання мовних засобів мовна компетентність зазнає впливу таких факторів, як рівень розуміння, настрої, стрес, робочий обсяг вербальної пам'яті та здатність до опрацювання вербальної інформації.

З огляду на тему нашої публікації, вважаємо за доцільне розглянути детальніше зміст лінгвістичної компетенції й елементи процесу формування лінгвістичних навичок.

Лінгвістична компетенція складається з навичок, які включені до кваліфікаційної шкали ІКАО. Проаналізуємо їх.

Важливою є вимова (фонологічна компетенція). Основними елементами вимови є окремі звуки мови (фонемі), характер чергування наголошених і ненаголошених складів у слові та фразі, ритм, інтонація речення та висловлювання. Ми розглядаємо фонологічну компетенцію як систему знань про фонологічні засоби мови. Виокремлюють продуктивний і рецептивний блоки означеної компетенції користувачів авіаційної англійської мови. Продуктивний блок охоплює систему знань про артикуляційну базу, знання, необхідні для продукування звуків і поєднання звуків у мовленні. Рецептивний блок включає знання, необхідні для розуміння нормативної вимови, акцентної вимови та модифікованої вимови [14].

Проблеми, які виникають під час формування фонологічної компетенції, пов'язані насамперед із тим, що вимова зазнає значного впливу рідної мови та регіональних діалектів, що ускладнює адекватне розуміння повідомлення. Дослідження Дженкінса доводять, що немає необхідності формувати вимову як у «носіїв мови» [15]. Однак лінгвістичні дослідження англійської мови як мови міжнародного спілкування (EIL), або лінгва франка, дозволили виокремити певні особливості англійської вимови, які забезпечують розуміння мовлення міжнародних користувачів мови:

- відмінності між довгими та короткими голосними (наприклад, *hit/heat*);
- правильний наголос (наприклад, *radar*);
- інтонаційне членування потоку мовлення;

– уникнення спрощення або редукції деяких кластерів приголосних (наприклад, кластера «*st fl*», який поєднує два слова в словосполученні «*test flight*», а при швидкому мовленні може скоротитися до «*tes' flight*»).

У сучасних умовах склалася така ситуація, що кількість людей, для яких англійська мова є другою рідною мовою чи іноземною, в рази перевищує кількість носіїв мови [16]. Дослідження доводять необхідність, особливо для фахівців із високим рівнем володіння мови, розвивати навички акомодатії мовної практики, що означає розпізнавання можливих мовних труднощів для співрозмовника, а також заміну двозначних висловлювань, які можуть бути незрозумілими, для підвищення ефективності комунікації.

У процесі формування цього виду компетенції в студентів особливе значення має слухання та розпізнавання значущих фонем і особливостей інтонації; вправи на відтворення та повторення звуків; корегування вимови відповідно до зауважень викладача, реакції співрозмовника.

Не менш важливим компонентом лінгвістичної компетенції є конструкції (граматична компетенція). Формування граматичних навичок базується на вміннях адекватно використовувати прості та складні синтаксичні конструкції, часи дієслова, модальність. Відомо, що головною ознакою володіння мовою є правильність і точність використання граматики й синтаксису, яким належить домінуюча роль під час передачі змісту повідомлення та наміру того, хто говорить. Процес навчання, спрямований на формування й розвиток граматичної навички, включає вивчення синтаксичних і граматичних правил на прикладах із поясненнями викладача; виконання вправ на продуктивне використання граматичних конструкцій; продуктивне використання граматичних конструкцій у контексті.

Попередньо описані складники лінгвістичної компетенції не можуть бути сформовані успішно, якщо в суб'єкта професійної підготовки обмежений словниковий запас (не сформована лексична компетенція). Словниковий запас включає окремі слова, сталі вирази з декількох слів. Рівень лексичної компетенції визначається обсягом словникового запасу й умінням швидко добирати потрібні лексеми в певній ситуації, використовувати перифраз. Процес формування лексичної компетенції передбачає виявлення та запам'ятовування нових слів; розпізнавання та відтворення потрібного слова в контексті;

використання правил словотворення; знання й уміння використовувати норми лексичного сполучення слів; адекватне використання слів у граматичному та синтаксичному контексті.

Для ефективного формування лінгвістичної компетенції важливою є швидкість мовлення. Навички швидкого мовлення передбачають здатність здійснювати висловлювання спонтанно, не порушуючи темп мовлення відповідно до ситуації, уникаючи використання слів-паразитів, уживаючи лексичні, граматичні та фонологічні засоби мови. Процес навчання швидкості мовлення, ефективного здійснення непередбаченого висловлювання передбачає виконання вправ на повторення; практичне відпрацювання навичок при зменшеному рівні контролю.

Для успішного виконання професійних функцій у фахівця авіаційної галузі має бути сформована навичка розуміння, яка означає здатність розпізнавати та розуміти мову. Високий рівень сформованості означеної навички полегшує розуміння висловлювання на незнайомчине сподівану тему, із невідомим акцентом або стилем подачі мовного матеріалу, за несприятливих для сприйняття повідомлення умов. Процес навчання розуміння передбачає володіння іншими субнавичками; поступовий перехід від спрощеної до природної мови; завдання на аудіювання: розпізнавання слів, розуміння загального змісту повідомлення, складних повідомлень; уміння робити висновки й умовиводи з почутого.

Реалізація лінгвістичної компетенції авіафахівцями можлива за умови розвиненості в них навичок спілкування. Вони є необхідним інструментом здійснення непередбаченого усного діалогічного спілкування, спрямованого на успішне вирішення комунікативних цілей. Рівень сформованості навичок спілкування визначається ступенем швидкості та точності мовленнєвої реакції, здатністю брати на себе ініціативу в розмові, швидко реагувати на репліки співрозмовника, виявляти й усувати непорозуміння, задавати запитання з метою отримання потрібної інформації. Процес навчання спілкування включає в себе виконання вправ на розвиток швидкості мовлення та розуміння; спостереження за комунікативною взаємодією інших людей; діалогічне мовлення з різними співрозмовниками.

Висновки з проведеного дослідження. Такі лінгвістичні субнавички, як мовні конструкції, словниковий запас і вимова, є основою для розвитку активних навичок

говоріння (швидкість мови) і аудіювання (розуміння висловлювання на слух). Поєднання цих двох функціональних навичок забезпечує формування вміння успішно здійснювати спілкування. Під час формування означених навичок у майбутніх диспетчерів УПР вважаємо найбільш ефективним застосування активного підходу, що базується на відтворенні аудіо- та відеофайлів, оскільки під час перегляду відеофільмів використовуються обидва органи чуття (зоровий і слуховий), і комунікативного, який спрямований на вивчення мови через спілкування. Також доцільно використовувати такий інтерактивний метод навчання, як кейс-метод, цінність якого полягає у використанні теоретичних знань у практичній діяльності.

На основі зазначеного вище можемо констатувати, що формування в майбутніх фахівців з обслуговування повітряного руху навичок адекватної вимови, багатого словникового запасу та знань граматичних конструкцій, а також уміння їх застосувати відповідно до ситуації, здатність розуміти висловлювання, робити висловлювання спонтанно спрямовані на формування вміння успішно здійснювати професійно-діалогічне спілкування між диспетчером УПР і пілотом. Знання та навички майбутніх диспетчерів УПР формуються в процесі виконання практичних завдань у межах відповідних професійних компетенцій. Таким чином, формування та підвищення рівня сформованості професійно-комунікативної компетенції майбутніх диспетчерів УПР сприяє вирішенню проблеми здійснення ефективного професійно орієнтованого спілкування.

У статті здійснений аналіз складових частин комунікативної компетентності авіафахівця (лінгвістична, соціолінгвістична та прагматична компетенції), змісту лінгвістичної компетенції й елементів процесу формування лінгвістичних навичок майбутніх диспетчерів УПР.

Перспективи подальшого вивчення проблеми передбачають ґрунтовне дослідження питання організації діалогічної взаємодії шляхом упровадження діалогічних технологій у процесі формування комунікативних умінь майбутніх диспетчерів УПР.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Файнман І. Професійна підготовка авіадиспетчерів до ведення радіообміну. Витоки педагогічної майстерності: збірник наукових праць. 20.01.2011. Вип. 8. Ч. 2: Сер.: Педагогічні науки. С. 274–280.

2. Ягупов В., Кміта Є. Професійна комунікативна компетентність диспетчерів управління повітряним рухом: поняття, сутність і зміст. Педагогические науки-2: Проблемы подготовки специалистов. 2012. URL: http://www.rusnauka.com/4_SND_2013/Pedagogica/2_127258.doc.htm.
3. Барановська Л. Авіаційний ВНЗ: освітнє середовище як детермінанта якості професійної підготовки студентів. Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки. 2016. URL: <http://ksgn.hol.es/potochnij-vipusk/>.
4. Пухальська Г. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності у майбутніх пілотів цивільної авіації: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 2011. 12 с.
5. Лаврухіна Т. Формування комунікативної компетентності майбутніх авіаційних диспетчерів у вищих навчальних закладах авіаційного профілю: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»; Національний авіаційний університет. Київ, 2015. 21 с.
6. Ковтун О. Формування професійного мовлення у майбутніх фахівців авіаційної галузі. Київ: Освіта України, 2012. 448 с.
7. Тимченко С. Радіообмін англійською мовою в режимі спілкування «авіадиспетчер – пілот» як різновид інтра-професійної комунікації. Вісник Житомирського державного університету. Вип. 1(79). Філологічні науки. 2015. С. 240–243.
8. Петрашук О. Теоретичні основи тестового контролю іншомовної комунікативної компетенції учнів середньої загальноосвітньої школи (на матеріалі англійської мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання»; Київ: держ. лінгв. ун-т. К., 2000. 38 с.
9. Токар Є., Муравська С. Тестовий контроль з англійської мови в професійній підготовці майбутніх фахівців авіаційної галузі. Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки. 2016. URL: <http://ksgn.hol.es/potochnij-vipusk/>.
10. Царьова Л. комунікативна спрямованість підготовки авіаційного спеціаліста. Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки. 2016. URL: <http://ksgn.hol.es/potochnij-vipusk/>.
11. Приложение 1 к Чикагской Конвенции «Выдача свидетельств авиационному персоналу». URL: http://www.6pl.ru/asmap/Annexes//an01_cons_ru.pdf.
12. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 68 «Авіаційний транспорт»: Наказ міністерства транспорту України № 488 від 17.07.2002 р. URL: <http://lawua.info/bdata1/ukr191/index.htm>.
13. Дос 9835– AN/453. Руководство по внедрению требованый ИКАО к владению языком // ICAO, 2004. –149 с.
14. Кириченко А. Фонологічна компетенція українських користувачів авіаційної англійської мови: структура та зміст. Наукові записки. Випуск 81(1). Серія: Філологічні науки. 2009. URL: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?
15. Jenkins J. The Phonology of English as an International Language. Oxford: Oxford University Press, 2000.
16. Graddol D. English Next: Why global English may mean the end of “English as a Foreign Language”. The British Council. 2006. URL: http://vigdis.hi.is/sites/vigdis.hi.is/files/images/einangrun_enskumaelandj_folks.Pdf.

УДК 81'373.234

ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ ЧИННИКИ В УТВОРЕННІ ЕТНОФОБІЗМІВ В АМЕРИКАНСЬКОМУ МОВНОМУ СУБСТАНДАРТІ

Гонта І.А., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри іноземних мов хіміко-фізичних факультетів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті аналізуються основні екстралінгвістичні історичні, соціальні, політичні, культурні, антропологічні й інші чинники, що призводять до виникнення етнофобізмів на позначення найбільш численних і впливових національностей-меншин і їх нащадків у США. Приділяється увага узагальненому образу певних народів, їхньому стереотипу, що лежить в основі етнофобізмів.

Ключові слова: етнофобізм, етнономінація, екстралінгвістичні чинники.

В статье анализируются экстралингвистические исторические, политические, социальные, антропологические, культурные и другие факторы, которые приводят к возникновению этнофобизмов, обозначающих наиболее многочисленные и влиятельные национальности-меньшинства и их потомков в США. Уделяется внимание обобщенному образу конкретных народов, их стереотипу, который лежит в основании этнофобизмов.

Ключевые слова: этнофобизм, этнономинация, экстралингвистические факторы.

Honta I.A. EXTRALINGUISTIC FACTORS IN THE FORMATION OF ETHNOPHOBISMS IN THE AMERICAN LANGUAGE SUBSTANDARD

The article deals with analysis of extralinguistic historical, political, cultural, anthropological factors which result in forming ethnophobic words denoting the most numerous and influential national minorities and their descendents in the USA. Attention is paid to generalized images of certain national groups, their stereotypes which provide the base for ethnophobic words.

Key words: ethnophobic word, ethnonomination, extralinguistic factors.

Постановка проблеми. Століття всебічної глобалізації та міжкультурної комунікації призводить до комплексної оцінки представників різних рас і національностей, виокремлення найтиповіших їхніх характеристик, зокрема негативних, і вербалізації у вигляді етнофобізмів.

Етнофобізми є об'єктом дослідження етнолінгвістики – науки, що вивчає взаємовідношення між мовою й народом і взаємодію лінгвістичних та етнічних факторів функціонування та розвитку мови [12, с. 530].

Етнофобізми входять до групи етнономінацій, термін «етнофобізм» позначає ономастичні одиниці, що є принизливими, образливими позначеннями тих чи інших етнічних груп, іншими словами – етнонімами з негативною аксіологічною оцінкою [2, с. 96].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Британські етнофобізми в когнітивному, ономасіологічному та функціональному аспекті досліджувались у роботі Ю.В. Святюк [17]. Етнономінації на позначення вихідців із Латинської Америки в американському варіанті англійської мови розглядалися з погляду їх тематичної класифікації, причому підкреслювалась їхня негативна емоційна оцінка [7]. Вивчаючи проблеми етнонімів і етнофобізмів,

науковці досліджували таке: утворення етнонімів на базі власних імен [10], етнічно та культурно зумовлені стереотипи [8], порівняння етнонімів і псевдоетнонімів [5], аспект лінгвістичного вивчення стереотипів [11], національно-культурну специфіку лінгвальної реалізації етнічних упереджень у Великобританії [12], опозицію «свій – чужий» в етнономінаціях [13], структурно-семантичні особливості фразеологізмів з етнонімами [16], концептуальне моделювання етнонімів [19], аналіз етнічної упередженості [20], етнофобізми розглядалися з погляду їхньої вмотивованості соціально-побутовою сферою та як засоби вербалізації етнокультурних стереотипів [18]. Етнофобізми вивчалися також як проблема перекладу з англійської на українську мову [9]. Проте недостатньо висвітленими залишилися такі екстралінгвістичні чинники, як війни, політичні стосунки, культурні та соціальні особливості й т. д., тобто екстралінгвістичні явища, які також вербалізуються в численних етнофобізмах. Саме це й визначає актуальність дослідження.

Зауважимо, що етнономінації, які розглядаються в нашій роботі, є екзонімами, тобто такими номінаціями, що були утворені представниками інших народів, крім того, мовною

зоною їхнього утворення є мовний субстандарт, зокрема сленг.

Об'єктом дослідження є етнофобізми в американському субстандарті (в основному сленгу та в знижено-побутовій мові) англійської мови, а предметом дослідження – екстралінгвістичні чинники, що призводять до їх виникнення. Матеріалом для дослідження слугували мовні одиниці, вибрані як з електронних джерел (The Racial Slur Database), так і зі словників сленгу, які переважно включають пояснення про походження етнофобізмів.

Постановка завдання. Метою роботи є висвітлення глобальних екстралінгвістичних чинників формування етнофобізмів: національна та зовнішня політика, історичні події, війни, культурні й антропологічні особливості й т. д. У статті досліджуються лише етнофобізми на позначення деяких найчисленніших імміграційних елементів і їх нащадків – жителів США.

Виклад основного матеріалу дослідження. У створенні етнономінацій, зокрема етнофобізмів у субстандартній частині мови, особливу роль відіграє ментальний образ, що базується на певних рисах представника певної національності або раси. Як правило, частинами такого образу є негативні стереотипні характеристики, що поширюються на всіх представників цієї національності. Узагалі такі стереотипи фіксують частину уявлень про той чи інший народ, і такі уявлення негативні [17, с. 80]. Стереотип традиційно трактується як усталене ставлення до людини або людей, що виникло на основі їхнього порівняння з внутрішніми ідеалами. Стереотипний образ є стійким і спрощеним, часто перешкоджає виникненню об'єктивного та неупередженого ставлення до представників інших національностей і рас [28]. Стереотипи є схожими в межах однієї національності, але часто відрізняються в межах інших національностей. Формування стереотипу залежить від екстралінгвістичних чинників, тобто на створення стереотипу впливає культура, звички та традиції, історичні події, зовнішність представників певного народу тощо. Якщо культура, звички та традиції є відносно сталими для сприйняття іншим лінгвокультурним соціумом, то взаємовідносини (проживання в одній місцевості, торгівля, війни й т. д.) між різними народами є відмінними. Так, наприклад, у американців є більше 75 номінацій-етнофобізмів на позначення мексиканців: *bato, bean, bean bandit, beaner, bean*

eater, Chicano/Chicana, chili-chomper, dago, eagerbeaver, greaseball, greaser, grease-gut, oiler, pachuco, pepper-belly, spic, spick, spik, taco bender, tacohead, yellow-bellies, wetback і т. д. [27], тоді як в українців таких номінацій немає з причини відсутності сталих зв'язків із мексиканцями. З іншого боку, в українців є значна кількість етнонімів на позначення росіян, білорусів, поляків, що пояснюється сталими культурними, соціальними, історичними зв'язками цих народів.

Таким чином, вибірка зі словників і електронної бази The Racial Slur Database дозволила виявити найчисленніші групи етнономінацій в американському сленгу. Так, найчисленнішими етнофобізмами виявилися номінації на позначення італійців і мексиканців: 57 і 75 мовних одиниць відповідно. Італійці: *Antonio/Tony, dago, eyetie, Eytie, Eyeto, Eyety, Eyetye, Eyetalian, Eye-talian, ghinny, ginney, ginzo, guinzo, guinea, Itie, Pete/moustache Pete, spaghetti/spag, spaghetti bender, wop, mountain wop etc.* [27]. Із погляду екстралінгвістичних чинників є номінації *Brown pants/brown shirts*. Як відомо, Італія була першою фашистською державою, де уніформою італійських фашистів, а потім і італійських солдат були коричневі сорочки та штани. Будучи союзником Німеччини, Італія воювала з британцями й американцями, що й призвело до багаторічної неприязні між представниками цих націй. Ще раніше італійські іммігранти прибували до США у величезних кількостях. Так, з 1820 до 2004 р. до США переселилося близько 5,5 млн іммігрантів з Італії, ставши свого часу найчисленнішими іммігрантами в історії США [32]. Цей екстралінгвістичний чинник призвів до утворення великої кількості *slur words* – слів і виразів із яскраво пейоративним забарвленням, типовим для субстандартної лексики та фразеології. Про той факт, що деякі іммігранти мали кримінальне минуле, а деякі з них навіть не мали документів, свідчить номінація *WOP (without paper)* – аббревіатура на позначення щойно прибулого італійського іммігранта, в якого навіть не було документів.

Оскільки переважна більшість переселенців була з півдня Італії, що протягом століть був одним із найбідніших регіонів Європи, смаглявий колір обличчя італійців був вербально зафіксований у таких етнофобізмах, як *black dagos, burnt pizza, pizza niger*. Кулінарні вподобання італійців зафіксовані в таких номінаціях, як *calzone, garlic bread, grape-smasher, grape stomper, macaroni,*

Macaronefresser, pizza niger, ragu, salami, spaghetti-twister. А про причетність італійців до мафії свідчить номінація *Toni Soprano* – персонаж серіалу «Сім'я Сопрано» про італійську мафію.

За останнім переписом населення, 11,2% мешканців США склали 36,3 млн людей, які є мексиканцями або мають часткове чи повне мексиканське походження. Серед іммігрантів латиноамериканського походження мексиканці складають 63,2% [31]. Цей факт пояснює утворення великої кількості етнофобізмів на позначення представників цієї нації. Одним із екстралінгвістичних чинників утворення етнофобізмів є проблема імміграції мексиканців у США. Постійна нелегальна імміграція мексиканців до США призвела до виникнення численних етнофобізмів. Про цей факт свідчить багато номінацій, зокрема лексема *wetback*, що виникла у 20-ті рр. ХХ сторіччя, коли мексиканці нелегально перетинали кордон Мексики та США, перепливаючи ріку Ріо Гранде. Відносно недавно була утворена номінація *fence-hopper*, яка вказує на те, що кордон США та Мексики наразі захищає від нелегального перетину ще й стіна, через яку треба перелізати, щоб потрапити в США. У лексемі *grasshopper* спостерігається процес метафоризації: мексиканці, що перестрибують прикордонну стіну, порівнюються із цвіркунами. Інші приклади: *scratchback* – мексиканець, який пролазив під стіною й подряпав собі спину; *tire-hugger* – мексиканець, який перепливав Ріо Гранде, тримаючись за шину. Лексема *killer bee* шляхом метафоричного порівняння асоціює мексиканців-нелегалів із небезпечною бджолою-вбивцею, яка з'явилася внаслідок селекції африканської та європейської бджіл і наразі все частіше потрапляє на територію США з Мексики. Ця проблема вербалізується і в аббревіаціях, що є більш поширеним явищем в англійській мові, ніж в українській: *FOB* – *fresh over the border* і *FOF* – *fresh over the fence*. Інша семантично прозора номінація на позначення мексиканця-нелегала – *border bandit*. Підлітків і дітей, що народились у мексиканських батьків уже на території США, називають *anchor baby*. Метафорична асоціація з якорем указує на те, що така дитина може стати підставою для легального проживання в США. Номінація, утворена шляхом контамінації *Olimpican* (*Olimpic Mexican*) походить від такого жарту: «Чому мексиканці не змагаються в Олімпійських іграх? – Тому що коли їм треба бігти,

вони починають стрибати або пливати» [31]. Інші етнофобізми на позначення мексиканців-нелегалів: *four-footer, fruit picker* (мексиканці-нелегали, що працюють за копійки, нагинаючись на полях або збираючи фрукти). Для мексиканців у США типовим явищем є фізична робота: *blue collar, field rat, pool-digger, lawnmower*. Номінація, що особливо передає сарказм, позначаючи мексиканця на сільськогосподарських роботах, – *modern farm equipment*.

Іншим і давнішим екстралінгвістичним чинником появи етнофобізмів на позначення мексиканців були війни США та Мексики, що відбувалися в 1836 р. за Техас і в 1846–1848 рр. за території Каліфорнії й Аризони.

Найбільшою світовою діаспорою є китайці, яких на 2010 р. у США нараховувалося близько 3 млн 347 тис. [33]. Електронна база зневажливих расових номінацій (*The Racial Slur Database*) фіксує 97 етнофобізмів на позначення китайців. Негативне та презирливе ставлення до китайців пояснюється екстралінгвістичними чинниками. Масова імміграція китайців у США розпочалася в 40-х рр. ХІХ сторіччя, коли Китай перебував у політичному занепаді й відставав від Європи та США в економічному розвитку. Насильницьке втягування Китаю в систему світової економіки, війни з Англією, Францією, Японією призвели до руйнування промисловості Китаю та до зубожіння населення. Китайці, що переселялися до США, виконували найбруднішу та найважчу роботу. Ось приклади вербалізованого негативного ставлення американців до китайців: *Chicom, Chinee, Chink, Chinky*. Китайців також іронічно називали «*celestial*», оскільки це слово є алюзією на вираз «*celestial empire*» (*Піднебесна*), як традиційно називали китайці свою країну. Номінаціями на позначення китайців за зовнішністю, яка чітко акцентує приналежність китайців до іншої раси, є такі етнофобізми: *little people, slant, slant-eyed, slope-eyed, yellow, slit, forty-fiver* (*кунт 45 градусів, під яким нібито розташовані очі в китайців*).

Після перемоги комуністів у Китаї з'явилися такі етнофобізми: *Gong Fen* (що є транскрибованим запозиченням із мандаринської мови й означає «*communist bastard*»), *Mao, red monkey, red*). Зростаючий економічний, політичний і військовий потенціал Китаю в ХХІ сторіччі наразі викликає занепокоєння США, Великої Британії й інших країн. Ці почуття вербалізуються в таких етнофобізмах: *yellow peril, Da Gui* (що в перекладі

з китайської – *big demon*), *Fan Kuei* (*sea ghost* із китайської).

Величезну етнічну групу США складають французи чи американці, які мають повне або часткове французьке походження. Згідно з переписом 2010 р., французи та їхні нащадки склали 11,5 млн, що становило 4% населення США [34]. Проживання разом з американцями нефранцузького походження ніколи не було єдиним екстралінгвістичним чинником утворення етнофобізмів. Франція завжди була світовою потужною державою й проводила активну колоніальну політику в усіх частинах світу, включаючи Південну та Північну Америку. Відносини Франції та США ніколи не були однозначними. Так, у 1775–1783 рр. французи допомагали американцям у війні за незалежність від Британської корони, втративши близько 7000 солдат і матросів. Проте в 1861–1867 рр. французька інтервенція в Мексику викликала обурення в широких колах США, що призвело до погіршення відносин цих країн. США вступили в Першу світову війну на боці Франції 6 квітня 1917 р., а під час Другої світової війни 6 червня 1944 р. 73 000 американських солдат разом із британцями відкрили другий фронт на території Франції. Усі ці події, як і проживання на спільній території, призвели до появи численних етнофобізмів. Так, кулінарні вподобання французів вербалізувались у лексемах *frog-eater*, *frog*, *froggie*, *snail-snapper*, *butterfingers*. Є думка, що етнофобізм *frog* має давнішу історію й походить ще з часів Столітньої війни, коли французькі лілії на прапорах англійці називали жабами. Ще одна версія базується на антропологічному чиннику: коли французи сміються, рухи кадика на шиї роблять їх схожими на жаб [34].

Етнофобізм *beever-beater* походить із часів першої колоніальної імперії Франції в Північній Америці (із XVII до початку XIX ст.), коли французи займалися добуванням бобрівого хутра, з якого в Європі шили модні в той час капелюхи.

У XX ст. Франція зазнала кілька серйозних поразок у війнах із Німеччиною (травень – червень 1940 р.), у В'єтнамі (1945–1954 рр.), Алжирі (1954–1962 рр.). Ці військові невдачі призвели до виникнення таких номінацій: *rifle-dropper*, *six-weeker* (битва за Францію була програна протягом шести тижнів). Етнофобізм *blackfoot* нале-

жить ще до Першої світової війни й мотивований тим, що французи нібито тікали від ворога, а їхнє взуття було чорним від довгого перебування в траншеях. Інше значення цього етнофобізму – «француз, народжений в Африці». У 1995 р. сценаристом Кеном Кілером був вигаданий етнофобізм *ever surrendering cheese eating monkeys*, який уперше прозвучав у серіалі «Сімпсони» і з того часу побутує в американському соціумі також у скороченій формі – *surrender monkeys*. Цей етнофобізм цікавий тим, що не лише характеризує французів як поганих воїнів, але й указує на їхні преференції в їжі. Деривативом від нього став оказіональний етнофобізм *cheese-eating sideways monkeys*, який прозвучав на телебаченні з уст Джеремі Кларксона в розповіді про нову модель французького Сітроена, який легко випереджали інші автомобілі [22]. The Racial Slur Database фіксує лише 18 етнофобізмів на позначення французів і 8 етнонімів на позначення франко-канадійців, насправді кількість таких етнофобізмів набагато більша, ураховуючи словники сленгу. Іще один екстралінгвістичний політичний чинник, що сприяв виникненню етнофобізмів на позначення французів, – це незалежна політика цієї держави, яка в епоху холодної війни не бажала йти у фарватері США (згадаймо вихід Франції з НАТО в 1968 р., заборону розміщувати об'єкти НАТО на своїй території й переведення штабу НАТО з Парижа до Брюсселя, відносно дружні відносини з СРСР).

Висновки з проведеного дослідження. Отже, на формування образу іноземців і їхніх нащадків на території США протягом сторіч впливають різноманітні екстралінгвістичні чинники, головним чином історичні, політичні, соціальні, культурні тощо, які вербалізуються в етнофобізмах – вербалізованих складових частинах стереотипного образу певної етнічної групи, який часто перешкоджає об'єктивному баченню національних меншин.

Перспективами дослідження може бути подальше вивчення екстралінгвістичних чинників, що вербалізуються в якості етнофобізмів на позначення представників інших націй і рас, порівняння етнофобізмів у різних мовах, вивчення їхніх структурних, семантичних і словотвірних характеристик і т. д.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ажнюк Б.М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні. К.: Наукова думка, 1989. 136 с.
2. Антонченко Т.М. Лінгвопрагматичні особливості функціонування етнонімів та етнофобізмів (на матеріалі американського варіанта англійської мови). Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія Філологія. 1999. Т. 2. № 1. С. 95–103.
3. Березович Е.Л., Гулик Д.П. Ономазиологический портрет «человека этнического»: принципы построения и интерпретации. Встречи этнических культур в зеркале языка (в сопоставительном лингвокультурном аспекте) / отв. ред. Г.П. Нецименко. М.: Наука, 2002. С. 231–253.
4. Белова А.Д. Лексична семантика і міжкультурні стереотипи. Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. пр. № 7. К.: Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2003. С. 43–54.
5. Васильева Н.В. Этнонимы и псевдоэтнонимы: попытка сравнения. Изменяющиеся языковые миры: тезисы докл. междунар. научн. конф. (12–17 ноября 2001 г.). Пермь: Перм. ун-т, 2001. С. 187–188.
6. Герд А.С. Введение в этнолингвистику. СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2001. 488 с.
7. Гладких О.И., Демидец О.Н. Особенности этнонимаций в американском варианте английского языка (на примере иммигрантов из Латинской Америки). Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И. Вернадского. Филологические науки. Симферополь: Крымский федеральный университет имени В.И. Вернадского. 2015. С. 180–183.
8. Голикова Т.А. Стереотип как этнически и культурологически обусловленный компонент менталитета. Мир языка и межкультурная коммуникация: Материалы междунар. науч.-практ. конф., 16–17 мая 2001 г. / Отв. ред. Э.Е. Курлянд. Ч. 1. Барнаул: Изд-во БГПУ, 2001. С. 80–87.
9. Гонта І.А. Переклад стилістично маркованих номінативних одиниць на позначення рас і національностей. Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 49. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. С. 63–66.
10. Дёмина А.В. Формирование этнических прозвищ на основе собственных имён. Лингвистический вестник: Сб. научн. статей. Вып. 1. Ижевск: Изд-во УдГУ, 1999. С. 44–50.
11. Крысин Л.П. Лингвистический аспект изучения этностереотипов (постановка проблемы). Встречи этнических культур в зеркале языка в сопоставительном лингвокультурном аспекте. М.: Наука, 2002. С. 171–175.
12. Куц Е.О. Національно-культурна специфіка лінгвальної реалізації етнічних упереджень у Великобританії. Мова, мовлення, мовна комунікація. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Наука і освіта 2004». Серія: Філологічні науки. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. Том 26. С. 49–51.
13. Лихинин М.В. Роль оппозиции «свой – чужой» в формировании ЯКМ (на материале английской фразеологии). Вісник Харківського державного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія романо-германська філологія. № 430. Харків: Константа, 1999. С. 74–77.
14. Лютянська Н.І. Відтворення ситуацій міжетнічної взаємодії у масмедійних британських та американських дискурсивних практиках: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Миколаїв, 2017. 219 с.
15. Никонов В. А. Этнонимия. Этнонимы / Отв. ред. В.А. Никонов. М.: Наука, 1970. С. 5–33.
16. Рогач О.О. Структурно-семантичні особливості фразеологізмів з етнонімами (на матеріалі англійської, російської, української, французької, польської мов): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. К., 1999. 195 с.
17. Святюк Ю.В. Семантика та функціонування етнонімів у сучасній англійській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. К., 2005. 258 с.
18. Скіданова К. Американська пейоративна етнонімія, мотивована соціально-побутовою лексикою. URL: http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/10765/1/Skidanova_Kirovohrad.pdf.
19. Фесенко Т.А. Этноментальный мир человека: опыт концептуального моделирования: автореф. дис. ... докт. филол. наук: 10.02.19. Москва, 1999. 52 с.
20. Dijk T.A. van Prejudice in discourse: An analysis of ethnic prejudice in cognition and conversation. Amsterdam: Benjamins, 1984. 294 p.
21. Dominick J.R. Creating Stereotypes. The Dynamics of Mass Communication. Boston: McGraw-Hill College, 1999. P. 520–521.
22. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Cheese-eating_surrender_monkeys.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА:

23. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М.: Советская энциклопедия, 1966. 607 с.
24. Green J. The Slang Thesaurus. London: Penguin Books, 1986. 280 p.
25. Thesaurus of American Slang / Ed. by L. Chapman. London and Glasgow: Collins, 1990. 489 p.
26. Dictionary of American Slang / Ed. by H. Wentworth, S.B. Flexner. New York: Thomas Y. Crowell, 1975. 766 p.
27. URL: <http://www.rsd.org/races>.
28. URL: <http://library.kr.ua/woa/2013/stereotup.html>.
29. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Chinese_Americans#Population.
30. URL: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/remi_0765-0752_1990_num_6_1_1225.
31. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Mexican_Americans.
32. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Italian_Americans.
33. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Chinese_Americans#Population.
34. URL: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/remi_0765-0752_1990_num_6_1_1225.

УДК 80:161/162: 811.12+811.112.2+811.161.2:(23)

АКТУАЛІЗАЦІЯ МІЖКОНЦЕПТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ КОНЦЕПТУ *MONTI/BERGE/ГОРИ* В ІТАЛІЙСЬКОМУ, НІМЕЦЬКОМУ Й УКРАЇНСЬКОМУ МОВНОМУ ПРОСТОРИ

Гуся Л.В., викладач кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

У статті розглянуто особливості репрезентації міжконцептних зв'язків концепту *Monti/Berge/Гору* в італійській, німецькій і українській лінгвокультурі. Міжконцептні зв'язки репрезентують відношення, які виникають між концептними значеннями в ході їхньої взаємодії в концептосфері й вибудовуються на засадах певних параметрів.

Ключові слова: концепт, концептосфера, міжконцептні зв'язки, фразеологічний і пареміальний фонд мови.

В статье рассмотрены особенности репрезентации межконцептуальных связей концепта *Monti/Berge/Горы* в итальянской, немецкой и украинской лингвокультуре. Межконцептуальные связи представляют отношения, которые возникают между концептами в ходе их взаимодействия в концептосфере и выстраиваются на основе определенных параметров.

Ключевые слова: концепт, концептосфера, межконцептуальные связи, фразеологический и паремийный фонд языка.

Huslia L.V. ACTUALIZATION OF INTRA-CONCEPTUAL LINKS OF *MONTI / BERGE / GORI* CONCEPT IN ITALIAN, GERMAN, AND UKRAINIAN LINGUISTIC SPACES

The article deals with the peculiarities of the representation of the intra-conceptual links of the *Monti/Berge/Gory* concept in the Italian, German and Ukrainian linguistic culture. Intra-conceptual links represent relations that arise between conceptual values in the course of their interaction in the sphere of concepts and are built on the basis of certain characteristics.

Key words: concept, sphere of concepts, intra-conceptual links, phraseological and premium language fund.

Постановка проблеми. На сучасному етапі лінгвістичних досліджень лінгвокультурні концепти розглядаються як ментальні утворення, що не обмежуються вивченням окремих концептів у національній лінгвокультурі, а спроектовані на визначення концептних зв'язків і взаємозалежностей, що виникають між різними ментальними утвореннями в ході їхньої взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема концептуальних зв'язків і взаємозалежностей, як і засобів їх вираження в мові, досліджувалася в численних наукових працях (І.О. Голубовська, В.І. Кононенко, А.М. Морель Морель, З.Д. Попова й І.А. Стернін, Д.О. Приходько, Ю.С. Степанов).

Відображений у мові й закріплений у мовній свідомості зміст концепту *Monti/Berge/Гору* ще не був предметом усебічного аналізу з погляду його реалізації в мові й мовленні з огляду на його взаємозв'язки з іншими концептами в концептосфері носіїв італійської, німецької й української мов. Вивчення концепту *Monti/Berge/Гору* як елемента італійської, німецької й української лінгвокультури видається доволі актуальним завданням сучасного мовознавства.

Постановка завдання. Метою пропонованого дослідження є виявлення й аналіз міжконцептних зв'язків концепту *Monti/Berge/Гору*, визначення базових концептів, із якими має зв'язки концепт *Monti/Berge/Гору* в італійській, німецькій і українській лінгвокультурі, установлення типів зв'язку між цими концептами.

Джерелом практичного матеріалу слугували фразеологічний і пареміальний фонди італійської, німецької й української мов. Аналіз міжконцептних зв'язків концепту *Monti/Berge/Гору* здійснювався шляхом визначення фразеологічних одиниць як висловлень, що містять ключові слова – репрезентанти концепту *Monti/Berge/Гору*.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лінгвокультурний концепт інтерпретований як багатовимірне смислове утворення, в якому виокремлюються поняттєвий, образний і ціннісний аспекти. Поняттєвий аспект концепту забезпечений його мовною фіксацією, визначений описом ознакової структури, дефініцією, зіставними характеристиками щодо інших концептів. Образний аспект – це зорові, слухові, тактильні, смакові характеристики предметів, явищ, подій, які в тому чи іншому вигляді відображені через

нашу свідомість. Ціннісний аспект концепту характеризує аксіологічні параметри цього утворення як для індивіда, так і для колективу [2, с. 154].

Для когнітивної лінгвістики концепт є одним із ключових термінів, що визначається як «оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку, усїєї «картини світу», відображеної в людській психіці» [4, с. 32]. Лінгвокогнітивна концептологія використовує поняття «концепт» як «позначення, модельоване лінгвістичними засобами одиниці національної когнітивної свідомості, для моделювання й опису національної концептосфери» [7, с. 42].

Концепт як глобальний складник мисленевої діяльності не існує ізольовано від інших концептів, а перебуває з ними в певних таксономічних відношеннях, має з ними зв'язки за концептними ознаками, набуває певної структури, що визначає умови існування концепту та його входження в концептосферу [6, с. 8]. Концептосфера – це «сукупність концептів, із яких, як із мозаїчного полотна, складається світосприйняття носіями мови» [4, с. 17], «інформаційна база мислення народу» [6, с. 36]. Концепт містить у собі як загальнолюдські, так і національно орієнтовані цінності. Чим багатша культура, фольклор, література, наука, образотворче мистецтво, історичний досвід і релігія нації, тим багатша концептосфера мови, оскільки концептуалізація дійсності є багатоканальною й цілісною та забезпечується одночасною роботою всіх компонентів свідомості людини [1, с. 25]. Національна концептосфера складається з індивідуальних, групових, класових, національних та універсальних концептів, оскільки в ній «перехрещуються й накладаються одна на одну категорії, що охоплюють різноманітні, неоднопланові й різноаспектні поняттєві константи, узяті з можливого кола абстракцій» [3, с. 222]. Порівняння семантичних просторів різних мов дає змогу побачити загальнолюдські універсалії, що відображають бачення світу людьми, а також виявляє специфічне, національне, групове й індивідуальне в наборі концептів та їх структуризації [7, с. 17].

Як концепти, так і концептосфера загалом, будучи сутностями ментальними, а не лише спостережуваними, мають мовну об'єктивність, тобто забезпечені засобами вираження, оскільки є носіями інформації про світ. Водночас необхідно зауважити, що частина кон-

цептуальної інформації має мовну «прив'язаність» через способи її мовного вираження, але частину цієї інформації представлено у психіці принципово іншим способом, а саме ментальними репрезентаціями іншого типу – образами, картинками, схемами [4, с. 17].

Поняття концептосфери передбачає, що між концептами, що до неї входять, є певні зв'язки. Проблема зв'язків між ментальними одиницями має дискусійний характер, висловлюються різні погляди щодо самої можливості таких відношень. Зокрема, на думку З.Д. Попової й І.А. Стерніна, концепти, які утворюють концептосферу, за своїми окремими ознаками вступають у системні відношення подібності, відмінності й ієрархії з іншими концептами [6, с. 36].

А.М. Приходько говорить про ієрархічні відношення між концептами, вказуючи на те, що концептосфера становить стійке угруповання типологічно й значеннево однорідних та ієрархічно упорядкованих концептів, що спеціалізуються на організації певних когнітивно-семантичних просторів [8, с. 227]. На думку Д.О. Морель Морель, між концептами в концептосфері та між складниками всередині концепту є логічні відношення, що виявляються в таких лінгвокультурологічних процесах, як перехрещення концептів, підпорядкованість і супідрядність концептів, контрарність і контрадикторність у їхній взаємодії [5, с. 126].

Таким чином, говорячи про міжконцептні зв'язки, маємо на увазі відношення, які виникають між концептами внаслідок їхньої взаємодії в концептосфері й вибудовуються на основі таких параметрів: підпорядкованість, перетинання (або перехрещення), схожість, відмінність, контраст (або контрадикторність).

Проаналізуємо, з якими концептами вступає у відношення концепт *Monti/Berge/Гори* як ментальне утворення, що тією чи іншою мірою спроектоване на всі рівні мовної системи, оскільки є носієм психічних і мовних аспектів свідомості людини. Серед слів-репрезентантів, що номінують концепт, є *гора, гори, вершина, скеля, камінь*, які моделюють семантику відкритого простору, виконуючи роль символічно наснажених об'єктів ландшафту та життєвого простору суб'єкта дії. Висвітлюючи історичну динаміку просторових образів, що відображають поняттєву сферу мовного простору в італійській, німецькій та українській мовах, концепт *Monti/Berge/Гори* вступає в різноманітні міжконцептні зв'язки.

Категорія простору поряд із категорією часу виступає однією з головних у світоглядній конструкції соціуму на різних етапах формування його свідомості. Простір є своєрідною захисною аурую, розміри якої специфічні для кожного народу. Простір реалізується у вигляді кількох сутностей: верх – низ, небо – земля, земля – підземне царство, правий – лівий, схід – захід – північ – південь і т. д. Водночас, згідно з принципами лінгвокогнітивістики, сприйняття й усвідомлення людиною простору відбувається не через систему координат, а через співвідношення, що існують між об'єктами в просторі [4, с. 84–87].

Німецький вираз *einen Steinwurf entfernt*, що в дослівному перекладі означає «на відстані кидка каменем», передає в собі ознаку невеликої відстані та має український еквівалент *рукою подати*. В українському варіанті задіяна лексема-соматизм *рука*, у німецькому прикладі сприйняття простору відбувається через репрезентацію локації по горизонталі «вперед/назад», де образ каменя визначає місце або місцерозташування відповідно до суб'єкта мовлення [4, с. 87]. Схоже сприйняття простору знаходимо і в італійській мові в прислів'ї *Parola detta e sasso tirato non tornano indietro*, яке дослівно перекладається як *Сказане слово та кинутий камінь не повернеш назад*, український еквівалент *Слово – не горобець, вилетить – не спіймаєш*. Вислови *ein Steinwurf* – кидок каменем і *sasso tirato* – кинутий камінь створюють своєрідну систему координат, за допомогою яких люди, що належать до тієї чи іншої культури, сприймають світ і створюють його [4, с. 81].

Наступна добірка паремій репрезентує просторові образи, зіставляючи їх із внутрішнім станом людини, у якому природний пейзаж долає свою зображальну функцію і стає свого роду призмою бачення світу: *Per monti e per valli; über Berg und Tal*, що в перекладі означає *Ходити горами й долами*. Пор.: *Attraversare mare e monti; Über/hinter den Berg halten*, що в перекладі означає *Подолати труднощі*. Зазначимо, що в італійському фразеологічному фонді відбувається зіставлення контрастно різних просторових образів *gори* та *море*, що розширює поняттєвий складник концепту в італійській мові та засвідчує міжконцептні зв'язки контрадикторності з концептом *Mоре*.

Чимало паремій розкривають схожість трактування, розуміння та змісту інтерпретаційного поля концепту *Monti/Berge/*

Gori в досліджуваних мовах, що виявляють ознаки концепту у свідомості носіїв мови [7, с. 129–130]: *Gli uomini s'incontrano, e i monti stanno fermi; Berg und Tal kommen nicht zusammen, wohl aber die Menschen; Гора з горою не зійдеться (не сходиться), а чоловік з чоловіком зійдеться*. Ідентичність фразеологічних висловлювань у трьох мовних просторах є свідченням схожого сприйняття просторових образів, що базується на принципі психологічного паралелізму.

Так, першим ментальним утворенням, з яким концепт *Monti/Berge/Gori* вступає в міжконцептні зв'язки підпорядкованості, є концепт *Простір*. Приклади засвідчують особливості сприйняття образної системи простору, де концепт *Простір* є ієрархічно вищим концептом та включає в свою структуру концепт *Gори*. Саме концепт *Простір* визначає основу змісту концепту *Monti/Berge/Gori*, адже останній розуміємо як географічний простір, що відтворює особливість сприйняття та відображення системи асоціативних образів в італійській, німецькій та українській лінгвокультурах.

Завдяки тісному зв'язку структур свідомості й мови, результати осягнення часу людиною знаходять відображення в мовних моделях часу. Лексема *Час* асоціюється з лінійною моделлю часу, проте у всіх культурах ця категорія має схожі характеристики, а саме: незворотність, неповторність, швидкоплинність, циклічність тощо. Часові моделі можуть бути представлені сукупністю різних мовних категорій: формами дієслівного часу, іменниковими та прикметниковими формами, значеннями слів із темпоральним забарвленням: *l'autunno della vita* – зрілий вік (досл.: *Осінь життя*), *der Frühling des Lebens* – юність (досл.: *Весна життя*), *des Leben Mai* (досл.: *Травень життя*) – розквіт сил.

Фразеологічний зворот *Jenseits des Berges sein* (бути по той бік гори) перекладається *Бути на схилі літ*. Образ гір набуває темпоральних ознак, лексема *Berg* асоціюється з лінійною моделлю життя, де гори є межею між минулим і майбутнім. Концепт *Monti/Berge/Gori* вступає в перехресні зв'язки з концептом *Час*. Б. Нусс, досліджуючи культурні концепти, характеризує їх у досить образній формі як «магічний вплив окремих слів», які апелюють до сфер, в яких для носіїв мови полягає сутність буття. Вони провокують душевний стан чи настрої, мають значне емоційне навантаження й

передбачають присутність особливої культурної інформації [9, с. 23].

Фразеологізми зі словами-репрезентантами, що номінують концепт *Monte/Berge/Gora*, мають різнопланові значення в образно-асоціативних площинах мовлення. Образ гір виступає в значенні чогось безмежного, величного та могутнього (*Con la fede si spostano le montagna; Der Glaube kann Berge versetzen; Віра гору перевертає*) зі значенням «подолання життєвих перешкод на основі внутрішніх почуттів і переконань». Лексична ідентичність прислів'їв свідчить про схожість асоціативно-вербальних зв'язків у паремійних корпусах мов і характеристик побутової свідомості різних народів. Образ гір підсилює конотативний зміст ієрархічно вищих концептів *Бог* і *Віра*.

Прислів'я *Sich über alle Berge machen*, що в перекладі означає *П'ятами накивати* й *Andare in montagna* (у перекладі *зірвані плани, потерпіти невдачу*) виражають специфіку образного наповнення концепту у свідомості носіїв німецької й італійської мови, де образ гір на ґрунті слухових і тактильних характеристик відображений у свідомості носіїв у вигляді «хиткої споруди» чи «ненадійного муру» та репрезентує міжконцептні зв'язки контрадикторності з концептами *Віра* та *Довіра*, адже *Віра* та *Довіра* – це соціально-психологічні явища, що ґрунтуються на психологічних засадах і по-різному відтворюються в життєдіяльності людини.

Концепт *Monti/Berge/Gori* вступає в міжконцептні зв'язки з концептами *Віра* та *Релігія*, які розкриваються в концептних зв'язках перехрестя та підпорядкованості. Порівняймо: *Ті, хто надію складають на Господа, вони як Сіонська Гора, яка не захитається, яка буде стояти повік* (Псалом 124);

Основа його – на горах святих, Господь любить брами Сіону понад усі селища Яковові (Псалом 86);

Бог знаний у Юді, Його ймення велике в Ізраїлі! У Єрусалимі намет Його, а мешкання Його на Сіоні, – <...> Ти осяяний, потужніший за гори відвічні (Псалом 75).

Гора Сіон розглядається як місце спілкування з Богом, центр перетину ментального змісту концепту *Віра* та просторової об'єктивації концепту *Monti/Berge/Gori*. Порівняймо також:

І, прибувши на місце, що зветься Голгофа, цебто сказати Череповище, дали Йому питу вина (Євангеліє від Матвія 27:33–34);

І Його привели на місце Голгофу, що значить Череповище (Євангеліє від Марка 15:22);

А коли прибули на те місце, що зветь Череповище, розп'яли тут Його (Євангеліє від Луки 23:33);

І, нішии Свого хреста, Він вийшов на місце, Череповищем зване, по-гебрійському Голгофа (Євангеліє від Івана 19:17).

Євангеліє трактує слово «Голгофа» як місце, де розп'ято Ісуса Христа, проте в лінгвокультурному просторі поняття *Гора Голгофи* вбирає в себе всю значущість християнської віри. Це місце покаяння й усвідомлення сенсу життя для християнського світу, образ *Гори Голгофи* символізує релігійну свідомість народу в італійському, німецькому й українському мовному просторі. Саме концепт *Релігія* визначає основу змісту концепту *Monti/Berge/Gori* та репрезентує концептні зв'язки підпорядкованості, де концепт *Релігія* є ієрархічно вищим і включає в свою структуру концепт *Monti/Berge/Gori*.

Аналіз фольклорного матеріалу, у якому «віддзеркалюється народна психологія, світогляд, різні характерологічні риси людини-мовця» [2, с. 78], засвідчують, що концепт *Monti/Berge/Gori* набуває еквіполентних зв'язків із такими концептами, як *Земля* та *Батьківщина*. Батьківщина – «земля батьків», етнічна територія, тобто територія, освоєна кількома поколіннями певного етносу, середовище його проживання. Для горян образ гір є еквівалентним образу Батьківщини, оскільки є тим природним середовищем (земля з її лісами, долинами, річками й озерами, прилеглими гірськими та морськими просторами), яке осмислене як своє, як свідчення історичного минулого етносу й сукупність його історичних пам'яток, як джерело індивідуальних і спільних для етнічної групи спогадів і переживань [ЕСУ, с. 313]. Порівняйте: *Monte Grappa, tu sei la mia patria, / sopra te il nostro sole risplende, / a te mira che spera ed attende, / i fratelli che a guardia vi stan* (Гора Граппа, ти моя Батьківщина, / над тобою наше сонце світить, / до тебе прагнемо, на тебе сподіваємося і чекаємо, / брати на варті твоїй стоять) (Італійська народна пісня);

Es grüne die Tanne, es wachse das Erz / Gott schenke uns allen ein fröhliches Herz / So tönts aus den Schluchten der Heimat heraus / von jeglichem Berge, von jeglichem Haus (Зеленій, ялина, рости, руда, / Боже, даруй нам всім щасливе серце. / Так звучить з ярів Батьківщини, / З кожної гори, з кожного будинку) (Німецька народна пісня);

Де синії гори, де гори Карпати, / Туман по долині встає. / Близька і далека, струнка, як смерека, Кохана гуцулка живе. / Рожеві серпанки, дівочі світанки. Ген-ген вітер в гори жене. / Тебе, рідний краю, до болі кохаю, Навік полонив ти мене. (Українська народна пісня).

Просторовий образ *Monte/Berg/Gora* в поняттєвій сфері італійського, німецького й українського фольклорного простору є вираженням особистих почуттів і почуттів патріотизму, любові до рідної землі, прославляння своєї Батьківщини, які розкриваються за рахунок парадигми просторових образів із залученням гірського пейзажу.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, концепт *Monti/Berge/Gori* в італійському, німецькому й українському мовному просторі вступає в різноманітні міжконцептні зв'язки.

Ієрархічні зв'язки підпорядкованості концепту *Monti/Berge/Gori* виокремлюються з концептом *Простір, Релігія*, що детермінує основне змістове наповнення аналізованого концепту, перехресні міжконцептні зв'язки з концептом *Час*. Еквіполентними, тобто рівносильними, зв'язками концепт *Monti/Berge/Gori* характеризується з такими концептами, як *Земля* та *Батьківщина*. Відношеннями перетинання та контрадикторності концепт *Monti/Berge/Gori* пов'язаний із концептами *Віра* та *Довіра*.

Перспектива подальших досліджень виявляється в можливостях вивчення як структури, так і змісту концепту *Monti/Berge/Gori* в зіставних студіях національної, соціальної, групової й індивідуальної специфіки концепту, що мотивує міжконцептні зв'язки концепту *Monti/Berge/Gori* з лінгвокультурними концептами *Соціальне становище, Культура, Туризм*.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу: монографія. Київ: Логос, 2004. 284 с.
2. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс: монографія. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
3. Кононенко В.І. Українська лінгвокультурологія. Навч. посіб. Київ: Вища шк., 2008. 327 с.
4. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: учеб. Пособие. Минск: ТетраСистемс, 2004. 256 с.
5. Морель Морель Д.А. К вопросу о выявлении логических отношений между концептами. Образ мира в зеркале языка: сб. науч. статей / отв. соред. В.В. Колесов, М.В. Пименова, В.И. Теркулов. Серия «Концептуальный и лингвальный миры», Вып. 1. Москва: ФЛИНТА, 2011. С. 122–128.
6. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика: учеб. пособие. Москва: АСТ, Восток-Запад, 2007. 315 с.
7. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж: Истоки, 2003. 191 с.
8. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнитивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
9. Nuss V. Das Faust-Syndrom. Ein Versuch über die Mentalität. der Bonn-Berlin : Bouvier Verlag, 1993. 213 s.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія сучасної України. у 16 т. Т. 2: «Б–Біо». Київ: НАН України, 2003. 871 с.
2. Німецько-український фразеологічний словник / у 2-х т. Т. II. Уклад. В.І. Гаврись, О.П. Пророченко. Київ: Рад. школа, 1981. 382 с.
3. Німецько-український фразеологічний словник / у 2-х т. Т. I. Уклад. В.І. Гаврись, О.П. Пророченко. Київ: Рад. школа, 1981. 416 с.
4. Итальянско-русский фразеологический словарь. 23 000 фраз. единиц / под ред. Я.И. Рецкера. Москва: Русский язык, 1982. 1056 с.
5. Фразеологічний словник української мови: у 2-х кн. Уклад. В.М. Білоноженко та інші. Київ: Наук. думка, 1993. 984 с.
6. Українські приказки, прислів'я і таке інше: збірники О.В. Марковича та ін. Укл. М. Номис, упоряд., приміт. і вступ. ст. М.М. Пазяка. Київ: Либідь, 1993. 768 с.
7. Dizionario della lingua italiana. Editore Giovanni Maggi. Bergamo: Edizioni Larus S.p.A., 1993. 1412 p.

УДК 811.161.2:81'373

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИМ СТУДЕНТАМ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ

**Зозуля І.Є., к. пед. н., старший викладач,
старший викладач кафедри мовознавства
Вінницький національний технічний університет**

**Стадній А.С., к. філол. н., старший викладач,
старший викладач кафедри мовознавства
Вінницький національний технічний університет**

**Мошноріз М.М., викладач кафедри мовознавства
Вінницький національний технічний університет**

У статті висвітлені основні особливості вивчення іноземними студентами української мови як другої іноземної після англійської у ВНЗ України. Визначено зміст поняття «друга іноземна мова» – мова, яку вивчають після першої іноземної. Описані методичні принципи, яких потрібно дотримуватися під час навчання української мови як другої іноземної. Наведені об'єктивні причини труднощів, які можуть виникати під час вивчення другої іноземної мови.

Ключові слова: українська мова як іноземна, іноземні студенти, друга іноземна мова, методичні принципи навчання другої іноземної мови, ефективність навчання.

В статье отражены основные особенности изучения иностранными студентами украинского языка как второго иностранного после английского в ВУЗах Украины. Определено содержание понятия «второй иностранный язык» – язык, который изучают после первого иностранного. Описаны методические принципы, которые нужно учитывать во время изучения украинского языка как второго иностранного. Приведены объективные причины трудностей, которые могут возникать при изучении второго иностранного языка.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, иностранные студенты, второй иностранный язык, методические принципы обучения второму иностранному языку, эффективность учебы.

Zozulia I.Ye., Moshnoriz M.M., Stadniy A.S. ISSUES ON TEACHING UKRAINIAN AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE TO FOREIGN STUDENTS

The article highlights the main features of the study of foreign languages by foreign students in the Ukrainian language as the second foreign language after English in the universities of Ukraine. The content of the concept of the second foreign language is defined – the language, which is studied after the first foreign language. The methodological principles, which should be based on the teaching of the Ukrainian language as the second foreign language, are described. The objective reasons for the difficulties that may arise in the study of the second foreign language are given.

Key words: Ukrainian as a foreign language, foreign students, second foreign language, methodological principles of the second foreign language, effectiveness of study.

Постановка проблеми. Оволодіння іноземною мовою дає кожній людині додаткові можливості для самореалізації особистості в сучасних умовах. Особливо важливим у період сьогодення є вивчення декількох іноземних мов. Сучасна організація навчання іноземної мови забезпечує комунікативно-діяльнісний характер процесу оволодіння мовою в інтеграції з міжкультурним спрямуванням його змісту. Зміст сучасного навчання другої іноземної мови (далі – ІМ2) зорієнтовано на цінності особистісного розвитку й гуманізму.

Іноземні студенти, які здобувають освіту у ВНЗ України, опановують українську мову в основному як другу іноземну (після англійської). Удосконалення методів навчання

другої іноземної мови – одне з нагальних завдань як теорії, так і практики вивчення іноземних мов. Його актуальність зумовлена тим, що основою вивчення другої іноземної мови є рідна мова, без урахування знань першої іноземної мови (далі – ІМ1), набутих тими, хто вже почав її вивчати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дидактиці розроблено новітні технології та методи навчання іноземної мови з урахуванням досягнень сучасної лінгвістики, психології, соціолінгвістики. Інноваційні підходи до навчання іноземної мови цікавлять багатьох науковців: О. Бігич, І. Бім, В. Буренко, Н. Жеренко, О. Коваленко, О. Метьолкіна, С. Ніколаєва, В. Редько, Л. Сажко, М. Сухо-

луцька, В. Черниш, Л. Шавернева, О. Шаленко й ін.

Теоретико-методологічні засади вивчення української мови як іноземної досліджували відомі вітчизняні методисти, серед яких О. Туркевич (традиційні й інноваційні підходи до вивчення української мови як іноземної), О. Палінська (рольові ігри на заняттях української мови як іноземної), І. Кочан (словник-довідник із методики викладання української мови як іноземної), Л. Паламар (принципи укладання підручника з української мови для іноземних студентів), М. Плющ (становлення й розвиток методики викладання української мови як іноземної), Л. Марило (вивчення української мови як першої іноземної) тощо.

Дослідження викладання української мови як іноземної також знайшли своє відображення в наукових розвідках Л. Бей, Т. Єфімова, Т. Лагути, Б. Сокил, О. Тростинської, Г. Тохтар. Так, професор Л. Паламар зробила спробу узагальнити методику викладання української мови як іноземної у статті «Особливості вивчення української мови як іноземної». Л. Бей та О. Тростинська в дослідженні «Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних студентів» зазначають, що під час вивчення української мови як іноземної варто враховувати не лише психолого-педагогічні та соціально-педагогічні підходи, але й спеціалізацію й етапи навчання, комунікативні потреби, наявні бази знань тощо [2, с. 43]. Але, на жаль, немає ще жодної наукової розвідки, яка б досліджувала проблему викладання української мови саме як другої іноземної, хоча цей аспект є дуже важливим і актуальним. За нашими спостереженнями, близько 70% іноземних студентів уже володіють іншою мовою, крім рідної, здебільшого англійською як першою іноземною (95%). Незважаючи на те, що українська й англійська мови зовсім різні, студенти, які вже вивчали іншу (нерідну) мову, мають можливість використовувати отриманий досвід, знання, уміння та навички для швидшого й ефективнішого опанування другої іноземної мови.

Постановка завдання. В умовах полікультурного середовища й орієнтації на європейські освітні пріоритети в контексті Болонського процесу вивчення української мови як іноземної має забезпечити структуровану сукупність знань, які дадуть змогу іноземцям вільно спілкуватися українською мовою в реальних комунікативних ситуаціях за спеціальністю (менеджера, інженера,

лікаря, перекладача тощо). Оволодіння іншою мовою можливе в соціально-культурному середовищі того народу, який використовує її як засіб спілкування в усіх сферах суспільної діяльності. Знаки кожної мови відображають пізнані предмети, явища реальної дійсності й відношення між ними, ціннісні орієнтації носіїв мови, тобто національно-культурні компоненти змісту. Отже, формування комунікативної компетенції під час вивчення іноземної мови обов'язково передбачає пізнання особливостей моделювання семантики в ній, способів комбінування мовних знаків: морфем – у складі слова, слів (форм слів) – у словосполученні й реченні, структурування висловлень у діалозі, полілозі, монолозі й у тексті [6, с. 177].

Метою розвідки є аналіз особливостей і принципів навчання української мови як другої іноземної. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у висвітленні специфіки вивчення студентами далекого зарубіжжя української мови як другої іноземної у вищих навчальних закладах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні навчаються понад 50 тисяч іноземців з-понад 100 країн світу. Найбільше студентів-іноземців – із країн Азії, Африки та Латинської Америки, менше – із європейських держав. Зазвичай першою іноземною мовою в студентів є англійська. Основне призначення іноземної мови – сприяти оволодінню студентами уміннями й навичками спілкування в усній і писемній формах відповідно до мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях.

На думку А. Анісімової, у процесі вивчення ІМ2 використовують прийоми оволодіння ІМ1, тобто студент перебуває в психологічному просторі, утвореному єдиною для кількох мов когнітивною базою, яка містить взаємодію найрізноманітніших факторів, що детермінують оволодіння черговою ІМ у конкретній індивідуально-психологічній, предметній чи соціальній ситуації [1, с. 48].

У контексті теми цього дослідження доцільно окремо зосередити увагу на порівняльному аналізі методичних принципів навчання першої та другої іноземних мов. Перелік і зміст принципів в основному є аналогічним, що значною мірою виправдано специфікою самого предмета «іноземна мова». Відмінним у переліку принципів є наявність у змісті концепції з другої іноземної мови «принципу

контрастивного (зіставного)» навчання, суть якого полягає в усвідомленні іноземними студентами істотних подібностей і відмінностей у системах мов, які вивчаються, і на цій основі формування вмінь використання раціональних способів навчання й засвоєння другої іноземної мови. Саме на цьому принципі ґрунтується лінгвістична теорія міжмовних контактів, яка полягає в тому, що під час взаємодії мовних систем виникають психолінгвістичні процеси перенесення.

Із власного досвіду можемо стверджувати, що під час навчання української мови як другої іноземної необхідно використовувати єдині методичні принципи, що є основою навчання будь-якої іноземної мови. Незважаючи на те, що більшість принципів спільні, є певні відмінності стосовно ІМ2, урахуваючи специфічність умов навчання, наприклад, наявність трьох мов, які взаємодіють у процесі навчання (рідна мова, ІМ1 і ІМ2), досвід у вивченні нерідної мови тощо. Найважливішими є такі принципи.

1. Комунікативний. Як і під час навчання будь-якої іноземної мови, комунікативні цілі зумовлюють загальний методичний підхід до навчання. Але оскільки студенти вже володіють досвідом вивчення ІМ1, вивчення ІМ2 здійснюється ними більш свідомо, вони можуть порівнювати як певні мовні явища ІМ1 і ІМ2, так і організацію процесу навчання. Загальний методичний принцип у навчанні ІМ2 можна визначити як комунікативно-когнітивний, де когнітивний аспект підпорядкований комунікативному й проявляється там, де треба знайти якісь аналогії, що полегшують засвоєння, або навпаки, виявити відмінності, щоб уникнути інтерференції [5, с. 129].

2. Когнітивно-інтелектуальної спрямованості. Увесь навчальний процес повинен бути орієнтований на особистість іноземного студента, на його розвиток, самостійність, на врахування його можливостей, потреб, інтересів. Для навчання ІМ2 є ще більше передумов, ніж під час навчання ІМ1, завдяки наявності досвіду вивчення іноземної мови, більш пізньому початку навчання й більш свідомому підходу до вивчення мови. Таким чином, можна враховувати індивідуальні особливості студента й диференціювати навчання, зважаючи на рівень знань ІМ1. Робота з оволодіння конкретними мовними засобами повинна переходити в мовні дії, спрямовані на розв'язання певних комунікативних завдань, і забезпечувати мовленнєву взаємодію (інтерактивність) студентів. Одним із засобів поси-

лення мовної взаємодії й створення для цього реальних чи уявних умов є використання проєктної методики та рольових ігор. Навчання має діяльнісний характер [3, с. 354].

3. Принцип взаємопов'язаного навчання різних видів мовної діяльності. Усі чотири основних види мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо) повинні розвиватися у взаємозв'язку один з одним. Специфічним для оволодіння ІМ2 є те, що навчання читанню спочатку здійснюється на автентичних текстах, що викликає певні труднощі, адже іноземні студенти переважно володіють латинським шрифтом, а не кирилицею, саме тому значна кількість студентів повільніше опановує правила читання. Хоча перевагою є той факт, що вони вже володіють прийомами роботи з іншомовним текстом, ширше спираються на мовну інтуїцію.

4. Порівняльний (контрастивний) принцип. У іноземних студентів є можливість виявляти відмінності між мовами й шукати подібність у них. Під час вивчення ІМ2 велику допомогу дає опора на рідну мову й ІМ1 (на англійську мову) [4, с. 9]. Але іспанська, португальська, французька, арабська, китайська, англійська й українська мови належать до різних груп, і граматична будова в них несхожа. Саме тому дуже часто іноземним студентам важко зрозуміти й опанувати деякі граматичні явища, властиві українській мові: форми доконаного та недоконаного виду дієслів, способи творення та вживання дієприкметників, дієприслівників і дієслів руху, зміни іменників у формі родового відмінка однини та множини, форми кличного відмінка тощо.

5. Принцип економії й інтенсифікації навчання ІМ2. Процес оволодіння ІМ2 може бути значно інтенсифікованішим, якщо студенти мають високий рівень володіння англійською мовою. Інтенсифікація початкового етапу навчання й усього освітнього процесу в цілому є важливою передумовою його успішності та результативності.

Чинники, які сприяють економії часу й інтенсифікації процесу навчання, є такими.

1. Наявність значного потенційного словникового запасу, використання інтернаціоналізмів із різних тематичних груп (*комп'ютер, студент, університет, телефон, інтерфейс, техніка, номінація, чек, процесор, джемпер, політика, диск, медіа, автомат, інтенсифікація* тощо) сприяють швидшому оволодінню лексикою ІМ2. Широке використання англіцизмів значно полегшує розуміння інформації з різних суспільних сфер: побутової, худож-

ньої, масово-інформаційної, наукової, офіційно-ділової. Переважно інтернаціональні елементи англійського походження представлені кореневими морфемами, які проникають в українську мову й часто поєднуються з національними афіксами (наприклад, *bank* – банківський, *style* – стильний, *school* – шкільний). Цей процес полегшує вивчення іноземними студентами словотвірної системи української мови.

2. Під час оволодіння всіма мовними засобами, зокрема й граматичними, фаза орієнтування під час навчання ІМ2 може бути скорочена й здійснюватися самостійно, наприклад, за допомогою завдань типу «Виведи правило».

3. Студенти володіють багатьма формами роботи, які зазвичай використовують під час вивчення іноземної мови (як першої, так і другої), а саме: продовжити речення, знайти в тексті необхідну інформацію, скласти запитання, поставити слова в правильну граматичну форму тощо.

Процес вивчення української мови як другої іноземної, безперечно, супроводжується певними труднощами, серед яких виділяємо:

- психологічні, зумовлені переходом до нового навчального предмета «друга іноземна мова»;

- вплив на процес навчання рідної та першої іноземної мови (міжмовна інтерференція);

- розбіжності у фонетичному, граматичному, орфографічному аспектах першої (в основному англійської) і другої (української) іноземних мов тощо.

Шляхами подолання цих труднощів можуть бути такі:

- визначення форм роботи й способів активізації мовленнєвої діяльності відповідно до вікових особливостей студентів;

- раціоналізація процесу навчання за рахунок використання вже набутого мовного й мовленнєвого досвіду у вивченні рідної та першої іноземної мови; вибір оптимальної технології навчання, яка враховувала б взаємодію нового іншомовного механізму з механізмом рідної й першої іноземної мови;

- послаблення впливу міжмовної інтерференції;

- визначення спільного й схожого в рідній, першій і другій іноземних мовах у всіх видах мовленнєвої діяльності й у зв'язку з цим – у використанні міжмовного перенесення як важливого чинника раціоналізації навчального процесу [2].

Провівши певні паралелі, ми з'ясували, що до найважливіших особливостей вивчення української мови як другої іноземної після англійської належать такі: генетична неспорідненість української й англійської мов (англійська мова – германського походження, українська – слов'янського); відсутність спільного прошарку лексики та спільних особливостей вимови звуків; граматичні явища, несхожі за структурою та значенням; відмінні мовленнєві зразки, що вивчаються на початковому рівні. У зв'язку із цим деяким іноземним студентам не допомагає у вивченні української мови знання першої іноземної мови – англійської. У той же час наші спостереження доводять, що все-таки більшість студентів-іноземців, які на належному рівні володіють англійською мовою, опановують українську мову швидше, їм не так складно вивчати лексику та граматику нової мови. Безперечно, це пов'язано із психологічними особливостями кожної людини та здібностями до вивчення мов.

Успішне вивчення другої іноземної мови залежить не тільки й навіть не стільки від засвоєння програмового матеріалу, скільки від ступеня занурення в «життя з іноземною мовою», тобто від мовного середовища, від мотивації та бажання студента. Ця думка є цілком слушною. Відомо, що врахування специфіки міжмовного переносу не розв'язує всі проблеми навчання другої іноземної мови, але його правильне використання сприяє легшому й ефективнішому вивченню другої іноземної мови, підвищенню мотивації.

Висновки з проведеного дослідження. Із наведеного вище можна зробити такі висновки. Навчання української мови як другої іноземної формує сучасну мовну особистість, яка розуміє культуру, традиції, мистецтво, менталітет, звичаї носіїв іноземної мови, комунікативну компетенцію студентів. Поліглоти відзначають, що найважче вивчати першу іноземну мову, а всі інші – не так складно. У багатьох мовах є схожі слова, часто трапляються однакові граматичні конструкції. Крім того, у кожній мові є матеріал, який легше засвоюється. В одних мовах простіша граматики, в інших – правила читання та вимова. Завдання викладача – викликати й зберегти інтерес до вивчення другої мови (у нашому випадку – саме української), переконати своїх студентів у тому, що знати кілька іноземних мов – це важливо, перспективно, престижно та сучасно. Варто зазначити, що для реального підвищення рівня мовної підготовки сту-

дентів-іноземців викладачі використовують палітру видів, засобів і методів навчання – від занять за програмою, що мають обов'язковий статус, до різноманітних позааудиторних заходів, які враховують наявні знання й індивідуальні здібності, а також упроваджують у навчальний процес сучасні мультимедійні матеріали й інформаційні технології. Підсумовуючи сказане, зазначимо, що методичні проблеми викладання української мови як другої іноземної мало розробляються методистами й майже не висвітлені в педагогічній літературі. Саме тому подальшого та більш ретельного аналізу, на нашу думку, потребує вивчення методів, які сприятимуть ефективному засвоєнню іноземними студентами української мови як другої іноземної у ВНЗ України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анісімова А. Формування граматичних навичок говоріння німецькою мовою після англійської у майбутніх перекладачів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. К., 2010. 444 с.
2. Бей Л., Тростинська О. Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних студентів. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. 2008. № 12. С. 42–49.
3. Кушніров М. Сучасні підходи до навчання іноземної мови: орієнтація на цінності особистісного розвитку й гуманізму. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2014. № 8. С. 348–356.
4. Лобачук І. Теоретико-методичні аспекти викладання другої іноземної мови. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2013. Вип. 40. С. 56–60.
5. Палій О. Про підвищення ефективності навчання другої іноземної мови в ВНЗ. Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки. 2014. № 1. С. 120–124.
6. Плющ М., Марчило Л. Вивчення української мови як першої іноземної у вищих навчальних закладах Російської Федерації. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство): Збірник наукових праць / Відп. ред. Л. Мацько. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. С. 174–178.

УДК 316

СПЕЦИФІКА РОБОТИ ГІДА-ПЕРЕКЛАДАЧА

Ільченко О.А., к. філол. н.,
доцент кафедри філології, перекладу та мовної комунікації
Національна академія Національної гвардії України

Богданова О.В.,
викладач кафедри філології, перекладу та мовної комунікації
Національна академія Національної гвардії України

Ященко Е.О.,
викладач кафедри філології, перекладу та мовної комунікації
Національна академія Національної гвардії України

Розвідка присвячена виявленню особливостей роботи й підготовки гіда-перекладача в процесі творення міжкультурного діалогу. Спираючись на дослідження в аспекті міжкультурної комунікації, установлені основні особистісні й професійні вимоги до гіда-перекладача.

Ключові слова: гід-перекладач, міжкультурна комунікація.

Научный труд посвящен выявлению особенностей работы и подготовки гида-переводчика в процессе создания межкультурного диалога. Опираясь на исследование в аспекте межкультурной коммуникации, выявлены основные особенности и профессиональные требования к гиду-переводчику.

Ключевые слова: гид-переводчик, межкультурная коммуникация.

Ilchenko O.A., Bogdanova O.V., Yashchenko E.O. WORKS SPECIFICS OF A GUIDE-INTERPRETER

This research is devoted to revelation of work and training peculiarities of a guide-interpreter in the process of cross-cultural dialogue creation. Depended on the research in cross-cultural communication aspect, it is revealed the main particulars and professional requirements to a guide-interpreter.

Key words: guide-interpreter, cross-cultural communication.

Постановка проблеми. Дослідження міжкультурного комунікативного простору набувають актуальності у зв'язку з тим, що представники різних національних культур діють відповідно до своїх культурних норм. Проблема міжкультурної взаємодії полягає не тільки у володінні мовою як вербальною категорією, а й у налагодженні діалогу двох (чи більше) культур. Звісно, знання мови носія іншої культури необхідне, але недостатнє для конструктивної взаємодії учасників комунікативного акту. Більше того, міжкультурна комунікація враховує відмінності не тільки у двох різних мовах, а й у використанні мови. Окрім того, кожна окрема національна культура не є гомогенною: вона ввібрала домішки інших культур, субкультур, тобто в загальноприйнятій культурі носіїв мови присутні вкраплення нестандартних елементів, які варіюються в певних межах. У такому разі особливого значення набуває соціальний досвід учасників міжкультурного діалогу, який дає змогу встановити ступінь варіативності: нормальний, допустимий, розумний чи некоректний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі вивчення міжкультурної комунікації присвячені розвідки Т.Г. Грушевицької [2], Т.А. ван Дейка [1], В.Д. Попкова [2], Г.Г. Почепцова [3], О.П. Садохіна [2], С.Г. Тер-Мінасової [4] і багатьох інших вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Урахування знань, набутих у процесі розвитку міжкультурної комунікації як окремого напряму комунікативної лінгвістики, стає базовим елементом у підготовці перекладачів у цілому й гідів-перекладачів зокрема. Тож актуальність теми цього дослідження зумовлена необхідністю виявити особливості роботи й підготовки гідів-перекладачів.

Постановка завдання. Мета розвідки – визначити основні вимоги до гіда-перекладача як особистості, екскурсовода й перекладача, тобто виявити його особистісні й професійні якості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гід-перекладач – це особа, яка володіє фаховою інформацією про країну (місцевість) перебування, визначні місця, об'єкти демонстрування, а також мовою іноземних туристів,

для яких проводять екскурсію, або загальнозрозумілою для них мовою надає екскурсійно-інформаційні, організаційні послуги та кваліфіковану допомогу учасникам туру в межах договору про надання туристичних послуг [5].

Наразі важко визначити, коли виникла професія гіда. Люди завжди подорожували в пошуках місць для проживання, часто переїздили. Спочатку в розпорядження коронованих осіб та інших іноземних високопоставлених персон надавалися спеціальні піддані, завдання яких полягало не лише в показі гостям міських краєвидів, але й в ескортуванні під час великосвітських прийомів. У сучасному світі така послуга користується великою популярністю серед іноземців, які прибули в нове для них місто з метою розширення бізнесу або власного кругозору (із туристичною метою) [6].

Професія гіда-перекладача перегукується з професією екскурсовода. Серед завдань гіда визначають проведення екскурсії на належному інформаційному та методичному рівні; інформування екскурсантів про правила поведінки й безпеки під час екскурсії; розроблення нових тем і оновлення наявних екскурсій; постійне вдосконалення професійної майстерності [7].

Незважаючи на наявність спільних завдань, професія гіда-перекладача не обмежується функціональними обов'язками екскурсовода. Гід-перекладач має ще низку зобов'язань: надання допомоги туристам у проходженні митного або прикордонного контролю, інформування туристів про правила в'їзду в державу (особливо про митні правила й обмеження), про порядок обміну валюти, фотографування й кінозйомки на території держави й у відповідних місцях, організацію отримання й розміщення багажу [6].

Під час поселення туристів гід-перекладач повинен налагодити співпрацю з працівниками готелю, допомогти адміністрації готелю розселити туристів, допомогти туристам із заповненням реєстраційних карток, анонсувати програму на весь час перебування у відповідному пункті стоянки.

Під час організації харчування гід зобов'язаний організувати прибуття в місце громадського харчування в точно призначений час, налагодити плідну співпрацю зі службами харчування, інформувати працівників відповідного закладу про вподобання та смаки туристів (наприклад, якщо туристи мусульмани, попередити кухарів про неприпу-

стимість страв зі свинини в меню). Якщо ж харчування організовується під час поїздки, наприклад, під час стоянок або у вагоні-ресторані, гід у необхідності наперед уточнити графіки харчування, про що повідомити туристам [7; 8].

Важливим фактором у цій професії є швидкість реакції гіда-перекладача. Щоб зацікавити групу, потрібно не тільки надавати нову, цікаву інформацію, але й миттєво реагувати на безліч питань. Мобільність – не менш важлива риса гіда-перекладача, який має бути готовий надати лінгвістичну допомогу в будь-який момент, незалежно від часу доби чи погодних умов [6]. Тож гід-перекладач повинен володіти бездоганними організаційними навичками, бути пунктуальним, комунікабельним, ерудованим, гуманним (чуйним, уважним до іноземців), фізично й морально здоровим тощо.

До названих здібностей, що висуваються до гіда-перекладача, додаються перекладацькі, тому гід-перекладачі повинні мати філологічну освіту. Ескортуючи групу туристів, яка є носієм певної мови, гід-перекладач повинен досконало володіти мовою перекладу, орієнтуючись на усний переклад, при цьому повинен мати універсальні навички, оскільки йому доводитиметься займатися й послідовним перекладом, і синхронним. Крім того, особливий акцент ставиться на бездоганність вимови. Необхідно володіти лексикою мистецтвознавчого й історичного характеру, яка знадобиться під час проведення екскурсій музеями й історичними пам'ятками. Окрім того, не менш важливо володіти політичною й економічною лексикою, оскільки в гостей країни, як правило, виникають питання, пов'язані з політичною й економічною ситуацією в країні [6]. Гід-перекладач повинен якомога компетентніше задовольняти інформаційні запити іноземних гостей.

Гід-перекладач як фахівець, знайомий з іншомовною практикою, має володіти й міжкультурною. Гості інших країн мають відповідні звички, звичаї, традиції. Це, безперечно, відображається в їхній мові й поведінці. Щоби не спричинити міжкультурний конфлікт, не епатувати або принаймні не здивувати місцевих жителів, гід-перекладач, як нам видається, може собі дозволити відповідний коментар, оскільки в його обов'язки як екскурсовода входить інформування про правила поведінки у відповідних місцях і в країні в цілому. С.Г. Тер-Мінасова наводить такі

приклади міжкультурних курйозів, а в деяких випадках – і конфліктів.

1. У Латинській Америці «не працює» реклама сигарет «Мальборо»: ковбой, чоловік на коні – це представник бідного населення, який не може собі дозволити курити хороші сигарети, тому може палити тільки дешеві, а значить, неякісні.

2. Іспанська фірма домовилася з Мексикою про продаж великої партії корків для шампанського, але ті пофарбували їх у бордовий колір, який у мексиканській культурі вважається кольором трауру. Угода не відбулася.

3. Одна з версій загибелі казахського літака під час посадки в Делі пояснюється конфліктом культур: індійські авіадиспетчери вказали висоту не в метрах, а у футах, як це заведено в англійській культурі й в англійській мові.

4. В українському місті Умань під час традиційного з'їзду хасидів у 1996 р. почалися громадські заворушення через те, що один із хасидів бризнув сльозогінним газом із балончика в обличчя однієї з глядачок на вулиці. Згідно зі звичаями хасидів, жінки не повинні перебувати поруч із чоловіками, коли ті зайняті релігійним обрядом. Можливо, українка підійшла занадто близько – ближче, ніж це може дозволити релігійна традиція. Напружена ситуація в місті тривала кілька днів. Компетентні органи, покликані забезпечувати громадський порядок, пояснили причину міжкультурного конфлікту й почали уважно стежити за дистанцією, попереджуючи жінок про заборону проникнення на територію здійснення релігійного обряду [4, с. 19–20].

Деякі звички англомовного культурного світу не притаманні українському суспільству. Формулювання заборон у текстах оголошень видаються дивними, але їхній зміст зумовлений відповідними прецедентними вчинками в міжкультурному континуумі. Наприклад, у бібліотеці Лондонського університету в оголошенні сформульовано заборону сидіти на підлозі; на дверях аудиторії Британського університету – їсти, пити, курити в приміщенні цієї аудиторії; у приміщенні американського університету – кататися на роликах; у Королівському Національному театрі в Лондоні – класти верхній одяг під сидіння (ця звичка сформувалася дуже давно й зумовлена легким верхнім одягом, що допустимий в умовах м'якого клімату, і платними гардеробами), що порушує вентиляцію; у соборі Сейнт-Олбан – не курити, не вживати напої, не їсти в приміщенні собору. Гід-пе-

рекладач, знаючи національність тургрупи, може попередити курйозні ситуації. Від його компетентності в подібних ситуаціях залежить уявлення про країну, її населення, звичаї й традиції тощо.

У підготовку гίδα-перекладача, як нам видається, необхідно включити курс, обов'язковий для прослуховування, – «Лінгвокраїнознавство» або «Міжкультурна комунікація» з метою попередження або деескалації міжкультурних конфліктів, уникнення некоректних ситуацій чи непорозумінь.

Перекладачів (філологів, які мають диплом про вищу освіту) до роботи гідом готують на відповідних курсах. Розробники таких курсів репрезентують програми підготовки фахівців [9].

Гід-перекладач має такі посадові обов'язки, зафіксовані посадовою інструкцією гίδα-перекладача [10]:

1) виконує переклади документів та інших матеріалів мовою основної клієнтури, що містять відомості про об'єкти екскурсій;

2) веде роботу з уніфікації термінів, удосконалення понять і визначень за тематикою перекладів у туристській індустрії;

3) здійснює переклад рекламних матеріалів іноземною мовою;

4) бере участь у складанні тематичних оглядів за закордонними матеріалами іноземною мовою;

5) одержує від екскурсовода інформацію про об'єкти екскурсій;

6) розробляє техніку екскурсійних розповідей і публічних виступів мовою основної клієнтури;

7) одержує інформацію про місце й час прибуття туристів, забезпечує переклади протокольних заходів мовою основної клієнтури;

8) супроводжує екскурсії поясненнями й розповідями мовою основної клієнтури;

9) виконує усні переклади, забезпечуючи при цьому точну відповідність перекладів лексичному, стилістичному й значеннєвому змісту оригіналів, дотримання встановлених вимог відносно спеціалізованих термінів і визначень;

10) використовує мікрофони, підсилювальні засоби під час публічних читань і виступів;

11) проводить інструктаж мовою основної клієнтури щодо дотримання запобіжних заходів під час огляду визначних пам'яток, експозицій та ін.;

12) відповідає на загальні питання туристів за темою екскурсій;

13) виконує, за необхідності й наявності відповідного рівня знань, обов'язки екскурсовода;

14) заповнює екскурсійні путівки й іншу екскурсійну документацію іноземною мовою;

15) надає першу медичну допомогу, організує виклик відповідних служб «швидкої допомоги», рятувальників;

16) координує поведження групи в надзвичайних ситуаціях, надає першу необхідну допомогу, застосовує заходи для усунення паніки, повідомляє відповідним інстанціям про виникнення надзвичайних ситуацій;

17) забезпечує інформаційний супровід мовою основної клієнтури, від'їзд тургрупи з місця екскурсії.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, для груп іноземних туристів і зарубіжних делегацій, які приїжджають в Україну, саме гід-перекладач стає «візитною картою» країни. Він повинен не тільки проводити інформаційно-екскурсійну роботу з туристами, але й здійснювати адекватний переклад; організувати обслуговування туристів під час подорожі згідно з договором (поселення, харчування, перевезення, культурні заходи, походи тощо) і контролювати його якість; надавати компетентну допомогу туристам із питань, що пов'язані з їхнім перебуванням у країні; бути посередником між іноземними туристами чи делегацією, яка прибула з дипломатичною місією, фірмою, що їх аві-

зувала, і підприємствами обслуговування з усіх питань виконання програми; допомагати у вирішенні конфліктних ситуацій. Від професіоналізму гід-перекладача й від його особистісних характеристик залежить успіх подорожі гостей країни, а інколи – імідж держави в міжкультурному просторі.

Отже, тема, обрана для дослідження, видається перспективною й потребує подальшого наукового опрацювання в аспекті міжкультурної комунікації та перекладознавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. М.: Наука, 1989. 308 с.
2. Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации. Под ред. А.П. Садохина. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 352 с.
3. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. М.: Рефл-бук, 2001. 656 с.
4. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М.: Слово, 2000. 146 с.
5. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MR040112.html.
6. URL: <http://www.pleyady.kiev.ua/korisni-statti/7146-profesija-gidaperekladacha.html>.
7. URL: http://info-library.com/content/1491_Ekskyrsovod_i_gid_perekladach.html.
8. URL: <http://www.visnyk-nanu.kiev.ua/gid-perekladach/>.
9. URL: <http://ipkprom.com.ua/?p=313&lang=ru>.
10. URL: <http://trudova-ohrana.ru/primery-dokumentov/zrazki-posadovih-nstrukcj/3190-posadova-nstrukcja-gidaperekladacha.html>.

УДК 811.133. 1' 37'42

МОВНІ МАРКЕРИ ПОЛІТКОРЕКТНОСТІ У ФРАНЦУЗЬКОМУ МЕДІА ТЕКСТІ

Космацька Н.В., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри теорії,
практики та перекладу французької мови
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Віщак Л.В., магістрант
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Статтю присвячено аналізу політично коректних одиниць у французькому медіа тексті, а також використанню ідеологем, що складають основу ідей політкоректності і протиставляють людські моральні й культурні цінності явищам, які їм загрожують.

Ключові слова: медіа текст, політкоректність, ідеологема, евфемізм.

Статья посвящена анализу политически корректных единиц во французском медиа тексте, а также использованию идеологем, составляющих основу идей политкорректности и противопоставляющих человеческие моральные и культурные ценности явлениям, которые им угрожают.

Ключевые слова: медиа текст, политкорректность, идеологема, эвфемизм.

Kosmatska N.V., Vishchak L.V. LANGUAGE MARKERS OF POLITICAL CORRECTNESS IN THE FRENCH MEDIA TEXT

The article is devoted to the analysis of politically correct units in the French media text as well as to the use of ideologemes that form the basis of the ideas of political correctness and that oppose human moral and cultural values to the phenomena that pose a threat to these values.

Key words: media text, political correctness, ideologeme, euphemism.

Постановка проблеми. Медіа текст виступає сьогодні одним із найбільш досліджуваних у галузі суспільного знання, що пов'язано зі зростанням темпів його розвитку, а також його значущості у соціальному й культурному житті нації, позаяк ЗМІ слугують активному поширенню інформації і мають значний вплив на думку цільової аудиторії. Вивчення медіа тексту передбачає опис структури його семантичного поля й окремих властивостей лексики, які відбивають соціальні реалії, й особливо ті, що стосуються соціального статусу, гендеру, національності, походження та самоідентифікації людини загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням феномену політкоректності та її словникового складу займалися вітчизняні і зарубіжні учені: О.Ю. Колтунов, К.М. Лоузі, С.Г. Тер-Мінасова, К. Дельпорт, К.А. Вашуріна, О.В. Шляхтіна, В.В. Майба, З.С. Трофімова та ін. Водночас, у науковій літературі немає єдиного підходу до аналізу феномену політичної коректності, відсутня й однозначна дефініція самого поняття «політична коректність». Більше того, політкорек-

тність, яку прийнято вважати інструментом комунікативної стратегії поведінки, що спрямована на уникнення соціальних загострень і досягнення безконфліктної атмосфери у суспільстві, викликає чимало гострих дискусій, а відтак не відповідає її головному призначенню і лише підкреслює суперечливість самого явища. Зазначеними вище чинниками й зумовлено актуальність нашої розвідки.

Постановка завдання. Мета цієї студії полягає у встановленні мовних маркерів політкоректності, що функціонують у французьких ЗМІ. Об'єктом дослідження є політкоректність як особлива ідеологія суспільства та шляхи її реалізації у медійних текстах. Матеріалом слугували статті з найвпливовіших французьких видань в їхніх онлайн версіях, а саме: «Le Monde», «RFI», «Libération», «Le Figaro», «BFM TV», «L'Express», «France 24», «France Info», «DW France».

Виклад основного матеріалу дослідження. Явище політкоректності, що стало вагомим надбанням сучасного суспільства, у науковій і публіцистичній літературі трактується як особливу ідеологію, як мовний рух, як культурну й мовну категорію, як мовну

толерантність тощо. У рамках культурологічного та лінгвістичного підходів політкоректність розглядають не тільки як елемент політичної культури, а й як багатоаспектний мовний і лінгвокультурний феномен. Спільним положенням різнополярних трактувань цього явища є те, що політична коректність – це складова загальноприйнятих норм поведінки й культури у суспільстві, що характеризується насамперед схильністю до компромісу й уникнення конфліктів, поширенням ідеї мультикультуралізму, неприпустимістю зневажливого ставлення до культурних цінностей різних рас і народів та прагненням їхнього рівноправного співіснування.

З самого початку свого виникнення політична коректність викликала багато палких суперечок серед науковців і суспільних діячів. Прихильники цього явища схвалюють його на тій підставі, що воно здатне ефективно боротися з нетерпимістю, упередженістю і несправедливістю. Французький дослідник Крістіан Дельпорт, зокрема визначає політичну коректність як «спосіб мислення», який дає змогу через «переосмислення словникового складу» уникати вживання мовних одиниць, здатних виявляти презирливе, образливе чи дискримінуюче ставлення до меншин і «таврувати походження, зовнішність, поведінку або соціальне становище людини» [6, р. 326, 328]. На думку російської дослідниці мови політкоректності Світлани Тер-Мінасової, політична коректність – це практика «пошуку нових способів мовного вираження замість тих, які можуть зачепити почуття і гідність» представника певної соціальної групи [5, с. 230].

Противники мови політкоректності головним чином вбачають у ній знаряддя для політичного контролю, втілення диктатури, обмеження свободи слова, маніпуляції, загрозу правам людини та інструмент неправильної, прикрашеної репрезентації світу й викривлення істини і обґрунтовують свою точку зору тим, що політична коректність іноді заходить занадто далеко, і що багато загальноприйнятих виразів, запропонованих як «політично коректних» здаються перебільшеними, неприродними або й узагалі безглуздими. Так, російський соціолог і автор численних праць про політкоректність Л.Г. Іонін стверджує, що політична коректність – це «ідеологія сучасної масової демократії», яка допомагає виправдати державну політику, «вербально прикрасити світ» і при цьому «придушує інакомислення», хоча, разом

з тим, дослідник визнає, що вона «забезпечує ідейний і ціннісний консенсус» [2, с. 2–3].

Вважаємо, що прихильників і опонентів цього явища здатне задовольнити визначення політкоректності, запропоноване Кей М. Лоузі і Германом Картеном, які стверджують, що політична коректність – це система «програм, ініціатив та поглядів, розроблених з метою покращення суспільного образу та вдосконалення взаємодії суспільства з певними соціальними групами, зокрема з соціальними меншинами й жінками» [10, р. 230].

Мова політкоректності, існування якої одностайно визнається більшістю учених, зі стрімким розвитком подій на міжкультурній арені постійно поповнюється новими лексичними одиницями. Ураховуючи цей факт, стає зрозумілим, що її словник потребує регулярного оновлення й удосконалення. У науковій літературі мову політкоректності класифікують здебільшого як евфемістичну (див., зокрема [3; 1]), адже *евфемізм* (з грец. *eu* – добрий, благодійний та *phêmetê* – мовлення) дає змогу «приховати неприємні або сумні поняття об'єктивної реальності», оскільки не називає такі поняття прямо, а слугує «вуаллю», передає їх більш прийнятним, менш шокуючим способом [9, р. 121].

Універсального підходу до класифікації таких мовних знаків наразі не існує. В.В. Майба стверджує, що серед них доцільно виділити два прошарки: 1) власне політкоректна лексика, до складу якої входять «правильні», «допустимі» найменування певних соціальних явищ і яка, у свою чергу, поділяється на численні групи та підгрупи; 2) лексика, яка безпосередньо формує політкоректну картину світу (політкоректні ідеологеми) і яка фіксує головні цінності політкоректності (а саме: *Розмаїття, Рівноправ'я, Терпимість, Повага, Інклюзивність*), а також ті поняття, які їм протиставляються і які необхідно подолати (*Ієрархічність, Дискримінація, Ненависть, Приниження, Виключення з певної групи*) [4, с. 103].

Маркери політкоректності у французьких ЗМІ репрезентовано лексичними одиницями, що виконують завдання зниження неприйнятної для мовної спільноти недискретності висловлення на ту чи іншу злободенну тему. Для французького суспільства такими темами є: соціальна нерівність, проблема міграції, фінансово неблагополучні групи населення, злочинність, боротьба проти невиліковних хвороб.

Опираючись на вказану проблематику, яка отримала втілення у медіа текстах фран-

цузьких видань, а також на запропоновану К.А. Вашуріною класифікацію політично коректних одиниць [1], пропонуємо такі групи соціально маркованих лексем політкоректності у ЗМІ:

- маркери на пом'якшення дискримінації;
- маркери вияву тактовності щодо неприємних явищ у житті й здоров'ї людини;
- маркери на позначення впливу суспільства на життя людей.

Розглянемо кожну з цих груп детальніше.

Маркери політкоректності, які викривають різного виду вияви **дискримінації** на основі *расових, культурних, релігійних, статевої та інших ознак*, зустрічалися у досліджуваних медіа текстах найчастіше. Офіційний державний сайт, присвячений боротьбі з дискримінацією, посилається на Кримінальний кодекс Франції і стверджує, що дискримінація – це «недоброзичливе або нерівноправне ставлення до інших людей або ситуації» [7]. Таке ставлення визначається низкою критеріїв, що є забороненими законом: походження, сімейний стан, етнічна приналежність, зовнішність, політична чи профспілкова діяльність тощо [7].

Репрезентація національних та етнічних меншин у медіа текстах французьких видань реалізується за допомогою низки політкоректних одиниць на позначення деяких народностей, що сприяє пом'якшенню **дискримінації на основі расової ознаки**: *blancs, méditerranéens, roms, moyen-orientals, nord-africain-maghrébins, asiatique-asiatiques, amérindiens, indiens, métis-mulâtres, noirs, polynésiens, mélanésiens* тощо [17]. Ідеологемами на позначення *негативних* явищ, з якими покликана боротися політкоректність, у межах цієї групи, слугують терміни: *stigmatisation, discrimination, racisme, antisemitisme, xénophobie, islamophobie*. Ідеологемами, що позначають *позитивні* явища є: *tolérance, inclusion, multiculturalisme*. У багатьох текстах цієї тематики поняття *intégration sociale* та *liberté de circulation* постають ключовими. Автори матеріалів обґрунтовують гостру необхідність вирішення цієї болючої теми шляхом застосування таких одиниць: *sujet sensible, politiques constructives, pragmatiques et non-discriminantes, approche inter-culturelle, aide au retour humanitaire, aide au retour volontaire (ARV)*.

Однією з найгостріших проблем *етнічних меншин*, які проживають у Франції, постає питання ромів. Семантичний ряд політкоректних одиниць на позначення цієї етнічної спільноти надзвичайно багатий: *gens du*

voyage, communauté du voyage, personnes en situation irrégulière, immigrés, roms, ressortissants européens, citoyens d'ethnie rom, minorité vulnérable, petite minorité, minorité désavantagée, victimes de discrimination [16; 12].

На сторінках досліджуваних видань знаходимо чимало ідеологем, пов'язаних з **дискримінацією за статевою ознакою**, як-от: *sexisme, féminisme, égalité hommes-femmes, égalité des sexes* [18]. Для світової спільноти справжньою сенсацією стало викриття відомого продюсера Гарві Вайнштейна, якого десятки жінок, зокрема голлівудських акторок, які грали у його фільмах, звинуватили у тривалих домаганнях на піку його кінокар'єри. Яскравим прикладом цього слугують статті газети «Le Monde» [16], які розповідають про флешмоб у соціальній мережі «Твіттер», який дозволив багатьом жінкам позбутися страху й розповісти про своїх кривдників за прикладом жертв Вайнштейна. Термін «*L'affaire Weinstein*», який став заголовком цілої низки статей, опублікованих на сайті «Le Monde», використовується багатьма французькими виданнями для висвітлення цієї події і видається нейтральним, політкоректним, таким, що називає подію без натяку на негативне ставлення до ситуації в усьому світі.

Французькі ЗМІ неодноразово висвітлювали питання **дискримінації людей з нетрадиційною орієнтацією**. За цією тематикою виявлено, зокрема, такі ідеологеми: *homophobie, homophobe, harcèlement homophobe, société inclusive, mariage pour tous* [19]. Одними із ключових політкоректних ідеологем цієї підгрупи виступають терміни-абревіатури *LGBT (lesbiennes, gays, bis et trans)* та *PMA (procréation médicalement assistée)*. Так, *la PMA pour toutes* – це один з ідеалів інклюзивного суспільства й водночас впізнана ідеологема, яка має нейтральне забарвлення, на відміну від терміну *fécondation in vitro (FIV)*, яким позначають одну із технік допоміжної репродуктивної технології. Поняття *PMA* та *LGBT* більше не розшифровують у французьких текстах, оскільки поставлена проблема є надзвичайно актуальною й знайомою більшості населення країни.

Другу групу маркерів політкоректності, що функціонують у ЗМІ, формують мовні одиниці, які позначають **страшні й неприємні явища дійсності, пов'язані з фізіологією людини**: *смерть, хвороба, природні потреби, фізичні вади, розумові та психічні розлади*. Важливо насамперед визначити ідеологеми,

які закладають основу цієї тематичної групи та позначають головні цінності, до реалізації яких прагне носій мови політкоректності. На нашу думку, найповніше ідеологію мови політкоректності передає термін *inclusion* і його похідні: *enseignement inclusif, éducation inclusive, écoles inclusives, environnement inclusif, société inclusive, groupes inclusifs*. Термін *inclusion* часто використовують прихильники політкоректності у значенні «рівноправ'я, справедливий розподіл простору, можливостей та обов'язків» [8]. Ідея всеохоплення, яка лежить в основі цього поняття, передбачає, що людина повинна не виключати різні соціальні і культурні явища як «чужі», а, навпаки, прагнути прийняти їх як «свої». Типовою ідеологемою є і сам термін *politiquement correct*, адже він у стислому вигляді відбиває сукупність цінностей, принципів і настанов, які складають суть цього руху [4, с. 103].

Під час дослідження медіа текстів, що висвітлюють питання становлення інклюзивного суспільства, було визначено семантичний ряд на позначення груп осіб, яким необхідна соціальна інтеграція: *personne à mobilité réduite, personne ayant une déficience intellectuelle, personnes ayant une déficience visuelle, personnes ayant une déficience auditive, personnes ayant des besoins d'enseignement particuliers* тощо.

Окрім інтеграції людей з обмеженими можливостями, гострою соціальною проблемою постають *складні й невиліковні захворювання та боротьба з ними*. До вірусів і хвороб, які найчастіше перебувають у центрі уваги французьких ЗМІ, належать *HIV* і *SIDA*. Мовними маркерами, що вказують на людей, в яких виявили це захворювання, слугують сполуки: *personnes seropositives, personnes affectées par le sida, personnes qui ont le VIH, personnes contaminées, dépistées avec le virus, vivant avec le VIH* [11]. Багато таких ідеологем зустрічаємо у медіа текстах, присвячених Всесвітньому дню боротьби зі СНІДом. Для прикладу наведемо уривок з промови Емануеля Макрона, яку він виголосив 1 грудня 2017 року: «*Nous n'avons pas gagné la bataille contre le sida: il faut donc se protéger, se faire dépister, se traiter et accepter, dans la société, ceux qui ont le VIH. Toutes celles et ceux qui ont un doute, un comportement sexuel à risques, un doute sur leur partenaire, doivent se faire dépister. C'est essentiel*» [11]. У цій президентській промові застосовано іменникові (*bataille contre le sida, comporte-*

ment sexuel à risques) та дієслівне (*accepter, dans la société, ceux qui ont le VIH*) словосполучення, а також іменник (*partenaire*), що виступають мовними маркерами політичної коректності для обговорення теми страшного для людини захворювання.

На позначення інших важко виліковних хвороб у досліджуваних медіа текстах вжито, зокрема, такі одиниці: *MST (maladies sexuellement transmissibles), tumeur maligne, longue maladie, virus A (H1N1)*. У мовних медіа середовищах часто застосовують офіційні аббревіатури і наукові терміни, ймовірно, для того, щоб запобігти паніці у суспільстві, адже ці джерела інформації мають значний комунікативний вплив. Так, попри загальну тенденцію використовувати розмовну лексику, французькі ЗМІ під час епідемії вірусу туну *A (H5N1)*, яка вирувала 2009 року, уникали вживання розмовної назви захворювання (*grippe porcine*), а послуговувалися винятково медичною термінологією.

Політкоректні одиниці, пов'язані із *впливом суспільства на життя людей*, що становлять третю групу маркерів, охоплюють такі теми: *соціальні пороки, бідність, непрестижні професії, військові дії, установи державного нагляду, звільнення, академічна неуспішність* тощо. Лексеми цієї групи складають найбільшу частку проаналізованих нами евфемізмів, ймовірно тому, що такі теми широко висвітлюються у медіа й спричиняють напруженість у суспільстві. Так, для опису подій злочинного світу, видання «Le Figaro», «France Info» і «France 24» часто підбирають нейтральні одиниці замість маркованих. Відтак, у повідомленнях про злочини, які цього року трапилися у громадських місцях на вулицях Франції, як наприклад, напад на людей чоловіка з ножом та наїзд автомобілем на піцерію, застосовано такі словосполуки: *personne recherchée, comportement menaçant, homme connu pour des troubles psychiatriques, personne dépressive un profil psychologique instable, homme menaçant* [13–15]. Для позначення самого факту злочину використано: *acte délibéré, incident* та *affaire sensible*.

Випадків евфемізації *військової термінології* в аналізованих медіа текстах виявлено відносно небагато. Яскравими прикладами цієї підгрупи є лексичні одиниці *neutraliser la cible, technique d'interrogatoire renforcée, pacification, ingérance, ressources sur le terrain*. На позначення військових конфліктів використано іменники *crise, événements, conflict*.

Найбільше політкоректних одиниць цієї групи було виявлено у статтях, присвячених проблемі **імміграції**. Для висвітлення ситуації, що склалася з вихідцями з охоплених конфліктами країн, французькі ліберальні видання головним чином послуговуються термінами *migrants, immigrés, personnes issus de l'immigration, personnes issus d'un milieu migrant, demandeurs d'asile, requérants d'asile, sans-papiers, population en très grande précarité*, рідше *refugiés*. Цікавим фактом, водночас, є застосування у рубриці «Immigration et diversité» журналу «Le Monde» іменника *jungle* на позначення незаконного поселення мігрантів у місті Кале [16]. Іменник *jungle* дуже вдало передає конотації емоційного, смислового та стилістичного характеру, а також колорит місцевості, проте у таких випадках, з метою пом'якшення напруженості у суспільстві, доцільнішим було б використати нейтральний термін, евфемізм.

Опис проблеми **бідності** у французьких ЗМІ, зокрема таких як «Le Monde» та «France Info» реалізується через політкоректні одиниці на позначення неблагополучних районів. Деякі з них є усталеними адміністративними термінами, якими користуються місцеві органи влади, як-от: *quartiers en difficulté, milieux défavorisés, quartiers sensibles, ZEP (zones d'éducation prioritaires), ZUS (zone urbaine sensible), ZRU (zones de redynamisation urbaine), ZFU (Zone Franche Urbaine), quartiers prioritaires*. Серед одиниць на позначення осіб, що перебувають у неблагополучному фінансовому становищі, виявлено такі: *personne démunie, personne en situation précaire, chercheur d'emploi, demandeur d'emploi*. Застосування таких політично коректних мовних одиниць є одним зі шляхів забезпечення рівноправного та безконфліктного співіснування у сучасному мультикультурному суспільстві.

Висновки. Явище політкоректності зачіпає багато сфер життя і, безсумнівно, є важливою цінністю суспільної культури, позаяк політична коректність має на меті сприяти уникненню конфліктів, вияву толерантності до культурних цінностей різних рас і народів, їхньому рівноправному співіснуванню, поважанню «іншості». Маркування політичної коректності у мові французьких медіа виявляється на лексичному рівні ідеологемами політкоректності та в евфемістичній заміні слів та виразів, безпосереднє застосування яких певним чином зачіпає почуття та гідність людини. Пріоритетними соціальними

темами, які висвітлюють французькі ЗМІ, є: соціальне благополуччя громадян, міжкультурні, міжнаціональні, міжрелігійні та міжетнічні стосунки, а також відносини між соціальними групами й меншинами, питання економіки і військової політики держави.

Перспективу наукового пошуку вбачаємо в аналізі українських медіа текстів з метою виявлення у них мовних маркерів політкоректності задля їхнього подальшого зіставного дослідження, а також повнішому опису явища політичної коректності, як такого, що сприяє ефективному й безконфліктному міжмовному спілкуванню на болісні для сучасного суспільства теми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вашурина Е.А. Политическая корректность как лингвокультурологическая и переводческая проблема. Научный молодежный ежегодник: Межвузовский сборник научных трудов. Самара: СамНЦ РАН. Вып. II, 2007. С. 85-91.
2. Ионин Л.Г. Общество меньшинств: Политкорректность в современном мире. Москва: Издательский дом Государственного университета – Высшей школы экономики, 2010. 44 с.
3. Киселева Т.В. Коммуникативная корректность в языковой картине мира. Языковая семантика и образ мира: Материалы международной научной конференции. Казань: Казанский государственный университет, 1998. Т. 1. С. 115–117.
4. Майба В.В. О структуре языка политкорректности (на примере английского и русского языков). Политическая лингвистика. 2012. № 2. С. 102–108.
5. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва: Слово, 2008. 264 с.
6. Delporte Ch., Une histoire de la langue de bois. De Lénine à Sarkozy / Christian Delporte. Paris: Flammarion, 2009. 342 p.
7. Definition et formes de discrimination. Ministère de la Justice. 2017. URL: <http://stop-discrimination.gouv.fr/informations/definitions-et-formes-de-discriminations>
8. Donzel M. C'est quoi, l'inclusion? EVE. 2017. URL: <https://www.eveprogramme.com/26315/inclusion/>
9. Du Marsais M. Des tropes, ou Des différents sens dans lesquels on peut prendre un même mot dans une même langue. Paris: Périsse et Compere, 1811. 388 p.
10. Losey K. M. The Rhetoric of "Political Correctness" in the U.S. Media. American Studies. Chapel Hill, 1995. P. 227–245.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

11. BFM TV URL: <http://www.bfmtv.com/>
12. DW France URL: <https://www.dwfrance.fr>.
13. France 24 URL: <http://www.france24.com/fr/>.
14. France Info URL: <https://www.francetvinfo.fr/>.
15. Le Figaro (газета) URL: <http://www.lefigaro.fr/>.
16. Le Monde (газета) URL: <http://www.lemonde.fr/>
17. L'express (журнал) URL: <https://www.lexpress.fr/>.
18. Libération (газета) URL: <http://www.liberation.fr/>.
19. Radio France Nationale – RFI. URL: <http://www.rfi.fr/>.

УДК 81'243:378.147

СКЛАДНИКИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ У РЕАЛІЗАЦІЇ СПІЛКУВАННЯ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ФАХОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Лапiна В.О., к. пед. н.,
викладач кафедри iноземних мов
ДВНЗ «Нацiональний агрiний унiверситет»

У статті досліджено проблему розвитку мовної особистості студентів технічних вищих навчальних закладів у процесі вивчення іноземних мов, зокрема формування у них мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентностей, як важливих складників професійного іншомовного мовлення, що впливають на ефективність реалізації спілкування засобами іноземної мови у фаховому середовищі. Розглянуто різні підходи до визначення терміну «професійне мовлення» та окреслено диференційовані позиції науковців щодо виокремлення його компонентів.

Ключові слова: професійне іншомовне мовлення, мовна компетенція, мовленнєва компетенція, комунікативна компетенція, складники професійного мовлення.

В статье исследована проблема развития языковой личности студентов технических высших учебных заведений в процессе изучения иностранных языков, в частности формирование у них языковой, речевой и коммуникативной компетентностей, как важных составляющих профессионального иноязычного вещания, которые влияют на эффективность реализации общения средствами иностранного языка в профессиональной среде. Рассмотрены разные подходы к определению термина «профессиональное вещание» и очерчены дифференцированные позиции ученых относительно выделения его компонентов.

Ключевые слова: профессиональное иноязычное вещание, языковая компетенция, речевая компетенция, коммуникативная компетенция, составляющие профессионального вещания.

Lapina V.O. THE COMPONENTS OF PROFESSIONAL SPEECH IN REALIZING COMMUNICATION BY MEANS OF FOREIGN LANGUAGE IN PROFESSIONAL ENVIRONMENT

The article discusses the problem of developing the language personality of students of technical higher educational institutions while learning foreign languages. The author gives a generalized analysis of different views on the studied definitions "language competence", "speech competence", "communicative competence". The article considers different approaches to defining the term "professional speech" as well as shows the influence of the professional speech components on the efficiency of realizing communication by foreign language means in the professional environment.

Key words: professional foreign speech, language competence, speech competence, communicative competence, professional speech components.

Постановка проблеми. Реалізація євроінтеграційного курсу України зумовлює інтенсивний розвиток міжнародних контактів, підтримання ділових відносин з іноземними партнерами, тому пріоритетними завданнями технічних вищих навчальних закладів є нарощування потужного освітнього потенціалу країни, формування готовності майбутніх інженерно-технічних працівників до іншомовної комунікативної діяльності.

Для розв'язання основного завдання сучасної освіти – розвиток мовної особистості, здатної вільно володіти мовою у різних професійних сферах і ситуаціях (аналізувати інформацію, що міститься у тексті, створювати власне мовленнєве висловлювання й застосовувати результати інтелектуальної діяльності на практиці), необхідний комплексний підхід до формування й удосконалення певних компетентностей, серед яких виокремлюємо три основні: мовну, мовленнєву та комунікативну компетентності, і розглядаємо їх як окремі, але взаємопов'язані категорії.

Формування мовної особистості студента технічного вишу під час вивчення іноземної мови зумовлює необхідність аналізу означених компетентностей у професійному контексті з урахуванням їхніх фахових особливостей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Термін «професійне мовлення» науковці розглядають по-різному: як вид діяльності людей певної галузі знань, що знаходить виявлення у користуванні мовою конкретного фаху у процесі спілкування [2]; як комунікативну діяльність, що забезпечує обмін необхідною інформацією, сприяє організації взаємодії у виробничому колективі, є основним засобом міжособистісної перцепції ділових партнерів» [5, с. 38-39]; як володіння нормами літературної мови, фаховою термінологією і стандартизованими мовленнєвими конструкціями певної галузі, здатність використовувати мовні засоби відповідно до мети й ситуації спілкування [4, с. 17]; як «процес, у межах якого забезпечується

потенційна здатність комунікантів реалізувати обмін інформацією іноземною мовою, а також самостійно здійснити пошук, накопичення й розширення обсягу професійно значущих знань у процесі природного іншомовного професійно орієнтованого спілкування із зарубіжними фахівцями» [6, с. 18]; як засіб, невіддільний компонент діяльності за фахом, що забезпечує потреби спілкування між представниками певної спеціальності у сфері виробничих відносин та допомагає краще орієнтуватися у складній професійній ситуації; «процес обміну думками у певній галузі знань, функціональна дійсність мови в усіх її матеріальних і ситуативних формах, що реалізується в усній і писемній формах, у монолозі та діалозі (полілозі)» [3, с. 29].

Ураховуючи розглянуті вище характеристики професійного мовлення, стверджуємо, що це поняття передбачає наявність у суб'єкта трьох важливих складників (компетенцій):

– *мовної* (знання структури іноземної мови, мовних норм, фахової термінології, стандартизованих мовленнєвих конструкцій певної галузі);

– *мовленнєвої* (практичне оволодіння мовою: послуговування словниковим запасом, дотримання в усних і писемних висловлюваннях мовних норм, досвід в усіх видах мовленнєвої діяльності, який дозволяє розуміти усні й писемні тексти зі спеціальності, самостійно здійснювати пошук, накопичення й розширення обсягу професійно значущої інформації, формулювати власну думку, реалізувати усно або письмово обмін інформацією іноземною мовою з фахівцями певної галузі);

– *комунікативної* (здатність орієнтуватися у різноманітних ситуаціях, вибирати і реалізувати адекватну програму мовленнєвої поведінки у процесі природного іншомовного професійно зорієнтованого спілкування із зарубіжними фахівцями).

Постановка завдання. Отже, метою статті є аналіз виокремлених компетентностей (мовної, мовленнєвої та комунікативної), як важливих складників професійного мовлення, що впливають на ефективність реалізації спілкування засобами іноземної мови у фаховому середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Хоча відсутня єдина думка щодо чіткого розмежування, витлумачення понять мовної, мовленнєвої, комунікативної компетентностей та окреслення їхніх складників, надамо узагальнену характеристику різних

поглядів щодо визначення досліджуваних дефініцій.

Мовну компетентність здебільшого витлумачують як обізнаність із мовою, її структурою, знання мовних одиниць, їхніх виражальних можливостей, способів їх розпізнавання у тексті, а також використання їх у мовленні (З. Бакум, М. Бахтін, Д. Девідсон, В. Звєгінцев, І. Зимня, М. Кабардов, О. Митрофанова, С. Хоцкіна).

Мовленнєву ж компетентність розглядають як: знання норм усного і писемного мовлення, уміння використовувати мовні одиниці та засоби, адекватні до мети спілкування; володіння мовленнєвими вміннями та навичками (З. Бакум); мовленнєвий досвід (Є. Божович); дискурсну (дискурсивну) компетенцію (Є. Бастрикова); аспект лінгвістичної компетенції (Загальноєвропейські Рекомендації); володіння мовою (Ю. Апресян); складник мовної особистості та уміння використовувати мовні засоби, адекватні до мети спілкування (А. Нікітіна); дію людини, спрямовану на розуміння або створення тексту (усного або писемного), що здійснюється у процесі мовленнєвої діяльності (М. Пентилюк); практичне оволодіння мовою, її словниковим запасом, граматичним ладом, дотримання в усних і писемних висловлюваннях мовних норм (О. Горошкіна); уміння адекватно й доречно практично послуговуватись мовою у конкретних ситуаціях, використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жест) та інтонаційні засоби виразності мовлення (А. Богуш).

Під комунікативною компетентністю розуміють уміння доцільно використовувати засоби рідної (іноземної) мови у практиці живого спілкування (Т. Берегова); наводити переконливі аргументи у процесі розмови (Н. Тоцька); здатність орієнтуватися у ситуації спілкування, комунікативно виправдано добирати вербальні й невербальні засоби та способи для оформлення думок, почуттів у різних сферах спілкування (М. Пентилюк); уміння встановлювати й підтримувати контакт зі співрозмовником, змінювати стратегію, мовленнєву поведінку залежно від комунікативної ситуації (С. Шумовецька); досвід особистої відповідальності за власну комунікативну поведінку, вимогливість до свого мовлення (Л. Паламар). Більшість науковців одностайні у тому, що формування комунікативних навичок та вмінь можливе лише на ґрунті мовної та мовленнєвої компетентностей.

Звичайно, розподіл компетентностей на групи є дещо умовним, особливо коли йдеться про мовну, мовленнєву й комунікативну компетентності, кожна з яких передбачає сформованість відповідних знань, умінь та навичок для досягнення певного результату: «мовна (лінгвістична) компетентність удосконалює пізнавальну культуру особистості студентів, мовленнєва та комунікативна – забезпечують розвиток спілкувальної культури» [1, с. 197].

Акцентуємо, що для розв'язання основного завдання сучасної освіти – розвитку мовної особистості, здатної вільно володіти мовою у різних сферах і ситуаціях (аналізувати інформацію, що міститься у тексті, створювати власне мовленнєве висловлювання й застосовувати результати інтелектуальної діяльності на практиці), необхідний комплексний підхід до формування й удосконалення мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентностей, які ми розглядаємо як окремі, але взаємопов'язані категорії.

Поділяючи погляди тих науковців, які чітко розмежують поняття «мовна», «мовленнєва» й «комунікативна» компетентності (З. Бакум, Н. Бібік, О. Горошкіна, І. Доброскок, Н. Костриця, В. Нищета, С. Хоцкіна та ін.), виокремлюємо три види компетентностей іншомовного професійного спілкування (мовну, мовленнєву та комунікативну), які вирізняються набором суб'єктивованих знань, навичок та вмінь, що є особистісною характеристикою студентів, їхнім інтелектуальним ресурсом для реалізації іншомовної комунікації.

Мовну компетентність розуміємо як теоретичне оволодіння мовою: певний рівень обізнаності суб'єкта зі структурою рідної (іноземної) мови; засвоєння понятійної бази курсу; основних лінгвістичних категорій; мовних одиниць (фонема, графема, морфема, слово, словосполучення, речення тощо), їхніх виражальних можливостей, способів їх розпізнавання у тексті, використання їх у мовленні; знання усних і писемних мовних норм (орфоепічних, орфографічних, граматичних, синтаксичних тощо).

Мовленнєву компетентність розглядаємо як практичне оволодіння мовою: послуговування її словниковим запасом (використовувати контекстуально виправдані мовні засоби), досвід у всіх видах мовленнєвої діяльності для сприйняття та породження висловлювань у ситуаціях професійного спілкування, що передбачає дотримання усних і писемних мовних норм.

Використання ж мовних і мовленнєвих знань у реальній комунікативній ситуації; уміння спілкуватися для обміну інформацією у фаховому середовищі (обирати й реалізовувати програму мовленнєвої поведінки залежно від ситуативних умов та мети спілкування, обирати тип і стиль мовлення, правильно визначити тему й чітко дотримуватися її меж; встановлювати й підтримувати контакт зі співрозмовником, змінювати стратегію, мовленнєву поведінку залежно від комунікативної ситуації та особливостей співрозмовника, наводити переконливі аргументи у процесі розмови) розуміємо як *комунікативну компетентність*.

Розглянуті вище знання, вміння і навички – компетенції, як внутрішні новоутворення мовної особистості надалі виявляються як відповідні компетентності у професійній діяльності, за умови, що вони набули особистісної значущості й стали його індивідуальними властивостями, внутрішніми здобутками, тобто суб'єктивним інтелектуальним ресурсом для реалізації іншомовного спілкування, зокрема професійного мовлення.

Висновки з проведеного дослідження. Виокремлені складники професійного іншомовного мовлення дають комплексну суб'єктивну характеристику студента, що відображає рівень його практичної підготовки до ефектної реалізації професійного спілкування засобами іноземної мови у фаховому середовищі: здатність практично застосовувати набуті відповідні знання, вміння та навички (послуговування словниковим запасом, дотримання мовних норм в усних і писемних висловлюваннях, досвід в усіх видах мовленнєвої діяльності), які сформовані та розвинуті настільки, що стали особистісним інтелектуальним ресурсом студента, й дозволяють кваліфіковано діяти у конкретній професійній галузі, успішно задовольняти свої індивідуальні та соціальні потреби.

Попри різновекторність студіювання іншомовного професійного мовлення, проблема формування й розвитку іншомовної особистості студентів технічних спеціальностей не втрачає актуальності.

Соціальне і науково-педагогічне значення проблеми формування мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентностей, як важливих складників професійного іншомовного мовлення студентів технічних вищих навчальних закладів у процесі вивчення іноземних мов, є об'єктивною потребою і вимагає подальшого теоретичного вивчення

й практичного упровадження у діяльність вищої школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бакум З.П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : монографія. Кривий Ріг, 2008. 338 с.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь. Психологические исследования. Москва, 1996. 416 с.
3. Костриця Н.М. Формування українського професійного мовлення у студентів вищих навчальних закладів економічної освіти України: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ. 2002. 195 с.
4. Лісовий М.І. Формування професійного мовлення майбутніх медичних працівників у вищих медичних навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця. 2006. 192 с.
5. Момот В.М. Формування професійно зорієнтованого мовлення у студентів технікумів і коледжів технічного профілю: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ. 2002. 185 с.
6. Сура Н.А. Навчання студентів університету професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ. 2005. 227 с.
7. Хоцкіна С.М. Аспекти формування культури професійного спілкування майбутніх гірничих інженерів у контексті гуманітарної підготовки. Перспективные направления современной науки: праці міжнародної наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 19–24 листопада 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 49–51.

УДК 378.147

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ДІЛОВИХ ІГОР ПРИ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НЕМОВНОГО ВУЗУ

Межуєва І.Ю., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри перекладу

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Стаття присвячена дослідженню особливостей використання такої інтерактивної форми навчання, як ділова гра, під час навчання іноземної мови з метою формування професійної комунікативної компетенції студентів. У статті проведено аналіз педагогічної та методичної літератури, визначено поняття та структуру ділової гри, представлена методика організації ділових ігор.

Ключові слова: ділова гра, навчання іноземної мови, сценарій гри, мотивація, ефективність ділової гри.

Статья посвящена исследованию особенностей использования такой интерактивной формы обучения, как деловая игра, при обучении иностранному языку с целью формирования профессиональной коммуникативной компетентности студентов. В статье проведен анализ педагогической и методической литературы, определены понятие и структура деловой игры, представлена методика организации деловых игр.

Ключевые слова: деловая игра, обучение иностранному языку, сценарий игры, мотивация, эффективность деловой игры.

Mezhuyeva I.Yu. SPECIFIC CHARACTER OF BUSINESS GAMES USE IN FOREIGN LANGUAGES TEACHING FOR THE DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF NON-LINGUISTIC STUDENTS

The article is devoted to the study of the peculiarities of using such interactive form of training as business games in teaching a foreign language with the purpose of forming a professional communicative competence of students. The article analyzes the pedagogical and methodological literature, defines the concept and structure of the business game. The methods of business games organization at foreign language lessons are presented.

Key words: case business game, foreign language teaching, game scenario, motivation, business game effectiveness.

Постановка проблеми. Перехід від індустріального суспільства і простих технологічних операцій до постіндустріального типу економіки вимагає більшої кількості людей, які можуть працювати у форматі сучасних технологій. Новий тип економіки висуває нові вимоги до випускників. Студент у сучасному ВНЗ – це суб'єкт освітньої діяльності та її результат. Професійна компетентність випускника визначає його конкурентоспроможність на ринку праці, що для ВНЗ є показником результативності його освітньої діяльності.

Крім цього, в умовах наростаючої глобалізації, знання англійської мови, що є міжнародним засобом спілкування людей, стає життєво важливою необхідністю, оскільки в основі корпоративної культури, лежать комунікації. У свою чергу якість комунікації визначається рівнем володіння мовою, на якому проводиться спілкування. При цьому слід розуміти, що соціальні і ділові комунікації сильно розрізняються, і знань англійської мови, достатніх для побутового спілкування, недостатньо для проведення якісних ділових переговорів.

Для забезпечення достатнього рівня володіння іншомовною професійною комуні-

кативною компетенцією, що дозволяє майбутнім фахівцям здійснити міжкультурне професійне спілкування, навчання іноземним мовам у немовних ВНЗ має здійснюватися за найбільш продуктивними і перспективними сучасними технологіями.

У зв'язку з цим питання пошуку нових технологій і ефективних навчальних структур, які відповідають сучасним цілям освіти і направлені на підвищення ефективності навчання є досить актуальним і важливим.

Нині найбільш продуктивною формою навчання є діяльні технології, які містять у собі ділові ігри, що становлять необхідну умову формування професійних компетенцій студента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перша ділова гра, що була названа організаційно-виробничим випробуванням, була розроблена і проведена у 1932 році у Ленінграді М.М. Бірштейн.

Велику роль у становленні і розвитку цього методу зіграли роботи В.М. Буркова, В.М. Єфімова, В.Ф. Комарова, Р.Ф. Жукова, В.І. Маршева, В.Я. Платова, І.Г. Абрамової, М.В. Брагинського, Н.О. Данілічевої, В.А. Ченобитова та ін.

У даний час увагу вчених привертають проблеми, пов'язані з розробкою методики навчання майбутніх фахівців, що вступають у професійні контакти у рамках міжнародного співробітництва, іншомовного професійного спілкування.

У деяких дослідженнях (М.Е. Багдасарян, Н.Ш. Валеева, С.І. Говчіхо та ін.) теоретично обґрунтовані загальні підходи до формування професійного спілкування. Підкреслюється, що воно являє собою складний вид діяльності, що вимагає особливих моделей мовної поведінки фахівців різного профілю.

Для нас найбільший інтерес представляють роботи авторів, в яких описується застосування ділових ігор у сфері вищої освіти. У цій області напрацьовано достатньо багатий матеріал. Так, у роботах Л.М. Іваненко та І.М. Сироежина, А.О. Вербицького пропонується схема застосування ділових ігор і визначається їх місце у системі вищої освіти. Теоретичні дослідження представлені роботами М.Ж. Арстанова, П.І. Підкасистого, Ж.С. Хайдарова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, а також досвід роботи у немовному ВНЗ дозволяють зробити висновок про недостатню освітленість у методичній літературі підходу до створення і використання ділових ігор у процесі навчання іноземних мов для розвитку професійної компетенції фахівців у немовних ВНЗ.

Таким чином, позначилися питання, які потребують вирішення у рамках даної роботи, а саме: узагальнити наявні дані про ділову гру і розглянути роль використання ділової гри для розвитку навичок професійного іншомовного спілкування.

Постановка завдання. Мета цієї статті – дослідити особливості використання ділових ігор під час навчання іноземної мови для розвитку професійної компетенції студентів немовного вишу.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні існує велика кількість визначень терміну «ділова гра». Так, Е.С. Полат та М.Ю. Бухаркіна наводять таке тлумачення: «Ділова гра – це засіб розвитку творчого мислення, у тому числі і професійного; імітація діяльності керівників і фахівців, працівників і споживачів; досягнення певної пізнавальної мети; виконання правил взаємодії у рамках відведеної ігрової ролі» [1, с. 172]. Автори роблять акцент на творчій стороні ділової гри, визначаючи її як імітацію діяльності, спрямованої на пізнання тієї чи іншої ролі.

В.П. Галушко у книзі «Ділові ігри» пише: «Ділова гра – це своєрідна система відтворення управлінських процесів, що мали місце у минулому або можливих у майбутньому, у результаті якої встановлюються зв'язок і закономірності впливу існуючих методів формування рішень на результати виробництва у даний час і у перспективі» [2, с. 8]. У даному випадку автор звертає увагу на те, що ділова гра являє собою систему відтворення певних процесів, що дозволяє встановити роль тих чи інших методів прийняття рішень, здатних вплинути на результати діяльності.

Таким чином, можна сказати, що ділова гра – засіб моделювання різноманітних умов професійної діяльності методом пошуку нових способів її виконання. Завдяки дихотомії – вигаданій проблеми і реальним зусиллям по її вирішенню – гра дозволяє моделювати соціокультурний контекст, програвати різні варіанти поведінки, коригувати та знову грати. Гра полегшує оволодіння знаннями, навичками і вміннями, сприяє їх актуалізації. Вона створює умови для активної розумової і творчої діяльності її учасників. Гра розвиває пам'ять і уяву, вчить управляти своїми емоціями, організовувати свою діяльність.

Ділова гра є складно влаштованим методом навчання, оскільки може охоплювати цілий комплекс методів активного навчання, наприклад: дискусію, мозковий штурм, аналіз конкретних ситуацій, дії за інструкцією, розбір пошти і т.п.

Специфіка навчальних можливостей ділової гри як методу активного навчання у порівнянні з традиційними іграми полягає у наступному:

1) «У грі відтворюються основні закономірності руху професійної діяльності та професійного мислення, на матеріалі навчальних ситуацій динамічно породжуваних і розв'язуваних спільними зусиллями учасників» [3, с. 132].

2) «Процес навчання максимально наближений до реальної практичної діяльності керівників і фахівців. Це досягається шляхом використання у ділових іграх моделей реальних соціально-економічних відносин» [4, с. 4].

3) «Метод ділових ігор являє собою не що інше, як спеціально організовану діяльність по операціоналізації теоретичних знань, переводу їх у діяльнісний контекст. Те, що у традиційних методах навчання «віддається на відкуп» кожному учню без урахування його

готовності і здатності здійснити необхідне перетворення, у діловій грі набуває статусу методу. Відбувається не механічне накопичення інформації, а діяльнісне розпредмечування сфери людської реальності» [5, с. 63].

Зазначені вище і багато інших особливостей ділових ігор обумовлюють їх переваги у порівнянні з традиційними методами навчання. У загальному вигляді цей освітній ресурс ділових ігор бачиться у тому, що у ньому моделюється більш адекватний для формування особистості фахівця предметний і соціальний контекст. Конкретизувати цю тезу можна у наступному вигляді:

– гра дозволяє радикально скоротити час накопичення професійного досвіду;

– гра дає можливість експериментувати з подією, пробувати різні стратегії вирішення поставлених проблем і т. ін. [6];

– у діловій грі «знання засвоюються не про всяк випадок, не для майбутнього застосування, не абстрактно, а у реальному для учасника процесі інформаційного забезпечення його ігрових дій, у динаміці розвитку сюжету ділової гри, у формуванні цілісного образу професійної ситуації» [7];

– гра дозволяє формувати «у майбутніх фахівців цілісне уявлення про професійну діяльність в її динаміці» [7].

Технологія підготовки і використання ділових ігор при навчанні іноземних мов у немовних ВНЗ має ряд специфічних особливостей:

1. Ділова гра повинна базуватися на реальному мовному матеріалі, що відображає конкретну ситуацію спілкування у професійно-трудовій сфері.

2. У діловій грі переважає момент самонавчання над навчанням. Це відбувається тому, що викладач іноземної мови некомпетентний у питаннях спеціальності студентів і не може без їх допомоги грамотно скласти ділову гру і оцінити її комунікативні (а не мовні) результати. Тому ті, яких навчають залучаються як до складання ділової гри, так і до оцінки її по параметру: досягнута комунікативна мета чи ні. Викладач може дати оцінку лише коректності мовлення з точки зору норм мови. Участь учнів в організації та проведенні ділової гри активізує їх розумову діяльність, підвищує творчу активність, тому що дозволяє їм на ділі застосувати свої знання іноземної мови. Досягнення успіху у грі залежить у більшій мірі від знання іноземної мови, що стимулює інтерес до іноземної мови як навчального предмета, сприяє виникненню

бажання розширити свої можливості в його використанні.

3. Істотний момент у діловій грі – її проблемність. Звичайно, і у професійно-трудовій сфері є ряд типових ситуацій, проте у грі частіше виникають проблемні ситуації, що вимагають оперативного вирішення. Велику методичну цінність представляють ділові ігри, що стимулюють виникнення все нових і нових ситуацій спілкування. Такі ділові ігри дозволяють залучити якомога більше число учнів до участі у ній.

4. У діловій грі одними з провідних є принципи спільної діяльності і діалогічного спілкування учасників, послідовна реалізація яких забезпечує активне розгортання змісту цієї гри. У діловій грі учасники самостверджуються не тільки як особистості, а й насамперед як фахівці у своїй галузі трудової діяльності.

5. Ділова гра передбачає взаємодію її учасників. Виходячи з класифікації форм людської взаємодії, можна виділити наступні типи ділових ігор – гра-співробітництво (наприклад, досягнення домовленості між українською і зарубіжною фірмами про спільне будівництво заводу), гра – змагання (наприклад, підготовка і обговорення проектів виробництва і збуту будь-якого виду продукції фірмами, що змагаються), гра-конфлікт (наприклад, бесіда керівництва українського підприємства з представниками зарубіжної фірми з приводу зриву постачання нового обладнання).

У процесі підготовки і проведення гри важливі функції виконує викладач. Перед ним стоять такі основні завдання:

– підбір мовного матеріалу на тему гри;

– створення сценарію ділової гри;

– організація мовної професійно орієнтованої підготовки студентів.

Умовами ефективності ділових ігор ми вважаємо: відповідність змісту гри рівню мовної підготовки її учасників; визначення завдань її учасників, правил гри, форми гри (диспут, інтерв'ю, прес-конференція і т. ін.); позначення мети гри (узагальнення і закріплення пройденого матеріалу з певної теми, активізація певної лексики по найбільш важливої вузлової темі і т. ін.); розподіл ролей; визначення етапів гри з виділенням необхідного часу і ін.

Базовим елементом ділової гри є сценарій. «Сценарій ділової гри є основним документом для її проведення. Створена для його розробки група фахівців розбирає: кожен

етап, фрагмент (бажано не більше трьох), зміст, епізоди, чітко визначає навчальну мету, готується інструкція кожному гравцеві і експертам, визначається повний комплект ролей, час гри, місце гри, рекомендується вступний матеріал або лекція, обговорюється порядок використання технічних засобів і т. ін.» [8].

Методика організації ділових ігор включає наступну послідовність кроків по її проведенню:

Введення у гру. Зазвичай на цьому етапі учасників знайомлять зі змістом, цілями і завданнями проведеної гри, загальним регламентом, здійснюють консультування та інструктаж.

Розподіл студентів на групи. Оптимальний розмір групи 5-7 чоловік; у кожній групі вибирається лідер і, при необхідності, розподіляються ігрові ролі. Ролі можуть розподілятися як на початку гри, так і у міру потреби по її ходу. Всі учасники повинні добре знати умови і правила гри і дотримуватися їх. Мета гри повинна відповідати потребам її учасників.

Занурення у гру. На цьому фрагменті учасники отримують «ігрове завдання», наприклад: розробити «візитну картку команди», підготувати міні-презентацію.

Вивчення і системний аналіз ситуації або проблеми. Ця робота здійснюється у кожній групі. Учасники гри аналізують запропоновану ситуацію, здійснюють діагностику і ранжування проблем, домовляються про термінологію, формулюють проблеми і т.д.

Ігровий процес. На цьому етапі, відповідно до прийнятої у кожній групі стратегією, здійснюється пошук або розроблення варіантів рішень, прогнозування можливих потенційних проблем, ризиків та інших наслідків розглянутих рішень і конкретних дій. У ході дискусії формується колективне рішення, потім розробляється і обґрунтовується проект, який візуалізується на плакатах або слайд-шоу, робляться розрахунки і заповнюються документи. На цьому етапі можна використовувати мережу Інтернет, різні пошукові системи. Серед Інтернет-ресурсів, найбільш часто використовуємих у самостійній роботі, слід зазначити електронні бібліотеки, освітні портали, тематичні сайти, бібліографічні бази даних, сайти періодичних видань. Важливо зазначити, що використання інформаційних технологій у самостійній роботі студентів дозволяє не тільки інтенсифікувати їх навчання, але й закладає міцну основу їх подальшої безперервної самоосвіти.

Загальна дискусія. Кожна група делегує представника своєї команди для презентації та обґрунтування своїх рішень або проектів (обмін думками, опанування, питання і відповіді). Для проведення міжгрупового спілкування змінюється просторова середа гри і розподіляються спеціальні ролі, як правило, ті, що виконують ігрові функції («адвокат диявола», провокатор, опонент, критик і т.д.).

Підведення підсумків гри. Необхідність цього етапу особливо важлива, оскільки тут оцінюються рішення і проекти, відбувається знайомство з різними стратегіями, визначається їх ефективність і конкурентоспроможність. Крім того, на цьому етапі підраховуються бали, штрафні та заохочувальні бали, виявляються кращі команди, гравці, проекти. Саме на цьому етапі гра отримує логічне завершення. Система оцінювання у кінцевому підсумку повинна співвідносити плановані цілі і отриманий результат гри. Крім того, вона повинна припускати оцінку у певних шкалах якості розроблених рішень і проектів; дозволяти оцінювати діяльність кожного окремого учасника і роботу команди; оцінювати особисті характеристики учасників гри. Грамотне підведення підсумків допомагає учасникам адекватно оцінити свої сильні і слабкі сторони, утвердитися у власній думці, зробити відповідні висновки. При підведенні підсумків гри бажано ранжувати її учасників у залежності від досягнень, аналізувати і пояснювати причини успіху лідерів і відставання аутсайдерів.

Рефлексія (лат. reflexio – відображення, наслідок чого-небудь, роздум, повний сумнівів, протиріч; аналіз власного психічного стану). Це важливий фрагмент гри, що встановлює зворотний зв'язок, що дозволяє провести моніторинг думок і з'ясувати ступінь задоволеності, втрати і придбання. Саме рефлексія дозволяє викладачеві не просто виявити ступінь задоволеності учнями проведеною грою і прийнятими рішеннями, а почути інформацію про труднощі, які зазнали учасники, про їх успіхи і особисті досягнення.

Як конкретний приклад ми розглянемо ділову гру, проведеною серед студентів енергетичного факультету на тему «Safety at the Workplace». Ділова гра проводилася у вигляді змагання між двома групами студентів по 8-12 чоловік. Дана гра була контролюючим заходом, через це попередньо учні отримали відповідну інформаційну та мовну підготовку.

На початку гри студенти отримали «маршрутні листи», в яких було зазначено кількість

завдань, місце проведення завдань (аудиторія), максимальна кількість балів за кожне завдання, а також час, який відводився на виконання кожного з них. На дві групи були задіяні дві аудиторії, у кожній з яких знаходилося по одному викладачеві. Так що після виконання одного завдання студентам доводилося переходити у сусідню аудиторію. Така «мобілізація» дозволяла тримати студентів у тонусі, оскільки нікому з них не хотілося відставати від суперників, а викладачам давала час на більш ретельну підготовку до наступного завдання. Весь процес нагадував реаліті-шоу, що було відразу ж зазначено всіма студентами при поясненні ним умов ділової гри.

У процесі гри студенти вирішували конкретні завдання, поетапно виконуючи завдання, пропонувані викладачем (crossword, hidden message і ін.). При цьому перевірялися як граматичні навички і словниковий запас студентів, так і їх креативність і вміння виходити зі складних життєвих ситуацій. Так, одне із завдань полягало у тому, щоб знайти найближчий до аудиторії вогнегасник і повідомити викладачеві його тип (пінний, порошковий).

Підсумком гри стало порівняння результатів груп і – вже окремо у кожній групі – розбір помилок і, за бажанням студентів, спільне з викладачем рішення найбільш «складних» завдань.

У використанні ділової гри при навчанні іноземних мов можна відзначити позитивні і негативні моменти. Позитивним у застосуванні ділової гри є: підвищення інтересу до предмета; висока мотивація до освоєння іноземних мов; підготовка до професійного іншомовного спілкування. Студенти вчаться застосовувати свої знання, а обговорення сприяє закріпленню знань. З негативних моментів слід зазначити: високу трудомісткість підготовки і напруженість при проведенні заняття для викладача; готовність не всіх студентів до роботи з використанням ділової гри.

Таким чином, ми бачимо, що використання ділових ігор під час навчання іноземної мови у немовному виші досить ефективно, оскільки дана технологія спрямована на формування всіх компонентів професійно-орієнтованої іншомовної компетенції.

Висновки. У даній роботі ми проаналізували специфіку використання ділової гри при навчанні іноземної мови для розвитку професійної компетенції студента у немовних ВНЗ.

Було встановлено, що активні освітні технології є найважливішим освітнім ресурсом, що дозволяє інтенсифікувати процес навчання, тобто значно підвищити його розвивальний потенціал, поглибити і розширити зміст освіти, що освоюється.

Ділова гра наближає навчальний процес до умов професійної діяльності майбутніх фахівців і сприяє формуванню навички роботи у команді, а також формує комунікативну компетентність, сприяє підвищенню рівня навчальної мотивації.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що ділова гра є ефективним засобом навчання професійно-іншомовного спілкування, яке дозволяє успішно подолати психологічний і лінгвокультурний бар'єри у ситуаціях ділового спілкування іноземною мовою.

Однак, ділові ігри досить трудомісткі і ресурсно-затратні форма навчання, тому їх варто використовувати тільки у тих випадках, коли іншими формами і методами навчання неможливо досягти поставлених освітніх цілей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва: Академия, 2007. 368 с.
2. Галушко Д.И. Деловые игры. Киев: Урожай, 1989. 208 с.
3. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: метод. пособие. М.: Высш. шк., 1991. 207 с.
4. Платов В.Я. Деловые игры: разработка, организация и проведение: учебник. М.: Профиздат, 1991. 156 с.
5. Гинзбург Я.С., Коряк Н.М. Социально-психологическое сопровождение деловых игр. Игровое моделирование: Методология и практика. Новосибирск: Наука, 1987. С. 61-77.
6. Ежова Л.В. Постановка и решение управленческих задач на промышленных предприятиях методом деловых игр. СПб: Нева, 2005. 98 с.
7. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: метод. пособие. М.: Высш. шк., 1991. 207 с.
8. Атаманова Р.И., Толстой Л.Н. Деловая игра: сущность, методика конструирования и проведение: учеб. пособие. М.: Высш. шк., 2004. 168 с.

УДК 81'42:008

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ТА МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДИСКУРС У КОНТЕКСТІ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Микуляк О.В., аспірант

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Стаття присвячена дослідженню особливостей міжкультурної комунікації та міжкультурного дискурсу у контексті лінгвістичних досліджень. На основі положень провідних шкіл і напрямів виокремлено основні аспекти дискурсу, запроваджено термін «міжкультурний дискурс», визначено суть міжкультурної компетентності.

Ключові слова: мова, культура, міжкультурність, міжкультурна комунікація, міжкультурний дискурс.

Статья посвящена исследованию особенностей межкультурной коммуникации и межкультурного дискурса в контексте лингвистических исследований. На основе положений ведущих школ и направлений выделены основные аспекты дискурса, введен термин «межкультурный дискурс», определена суть межкультурной компетентности.

Ключевые слова: язык, культура, межкультурность, межкультурная коммуникация, межкультурный дискурс.

Mykuliak O.V. THE INTERCULTURAL COMMUNICATION AND INTERCULTURAL DISCOURSE IN THE CONTEXT OF LINGUISTIC INVESTIGATIONS

The article deals with the investigation of intercultural communication and discursive peculiarities in the context of linguistic investigations. Based on the regulations of leading schools and trends, the main aspects of discourse have been distinguished and, therefore, the term “intercultural discourse” has been established.

Key words: language, culture, interculturalism, intercultural communication, intercultural discourse.

Постановка проблеми. Той факт, що культура знаходить унікальне відображення у мові, є незаперечним. Коли ж говорити про мову, то найбільш доцільним визначенням даного поняття з точки зору взаємозв'язку з культурою ми вважаємо таке: «мова – могутня суспільна зброя, що утворює націю за допомогою зберігання та передачі культури, традицій, суспільної самосвідомості визначеного мовленнєвого колективу і формує людський потік в етнос» [7, с. 15].

Ідея зв'язку мови та культури виникла ще у XVIII ст. і вперше була науково обґрунтована у XIX ст. німецьким філософом і лінгвістом Вільгельмом фон Гумбольдтом. На його думку, мова найточніше характеризує етнос, його спосіб життя та культуру у найширшому розумінні, саме у мові відбивається не тільки навколишній світ людини, а й суспільна свідомість народу, ментальна система цінностей та стереотипів. В. фон Гумбольдт говорить про те, що «мова народу – це його дух, а дух народу – це його мова, бо через мову ми пізнаємо світ, його особливості» [2, с. 162].

Російський лінгвіст С. Тер-Минасова у своїй праці «Язык и межкультурная коммуникация» порівнює мову із дзеркалом, що відображає дійсність і створює свою картину світу, специфічну для кожної мови. Суспільне буття, різноманітні відношення, спостереження та досвід людей знаходять відображення у мовному словнику, який виступає

основним засобом передачі етнокультурної інформації [7, с. 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нашій роботі опираємося на дослідження багатьох науковців у галузі міжкультурної комунікації (далі – МЖК) та компетентії. Дослідниками МЖК є: Е. Сузан, Р. Гестелан, Р. Гібсон, Дж. Джексон, Р. Левіс, М. Марцянік, Н. Мартін-Юдіт, Т. Накояма, М. Роджерс, Б. Томалін, М. Нікс, Г. Аврамов, І. Андреєва, Л. Балабанова, Е. Белая, Н. Васильєва, С. Вершинін, А. Гладуш, Л. Грицаєва, Л. Цурикова, О. Дигіна, Г. Єлізарова, В. Монакін, Н. Боголюбова, С. Тер-Минасова.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності міжкультурної комунікації та міжкультурного дискурсу у контексті лінгвістичних досліджень. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: враховуючи взаємозв'язок мови і культури, розкрити поняття міжкультурності; охарактеризувати особливості міжкультурної комунікації, назвати основні аспекти дискурсу, дати визначення терміну «міжкультурний дискурс».

Виклад основного матеріалу дослідження. Взаємодія культур та мов, їх вплив одна на одну залучає людей до міжкультурної комунікації, тобто пошуку взаєморозуміння та співпраці, але із добрим усвідомленням культурних відмінностей, які потребують усестороннього вивчення для успішної інтеграції у міжкультурний простір.

Суть поняття міжкультурності М. Чухія пояснює на прикладі німецької культури: «Що стосується міжкультурності, то її можна спостерігати на першій фазі пристосування до німецької культури, а отже, процес довіри, а потім відчуження від німецького середовища і повернення у власну культуру, і, нарешті, утворення міжпростору як середнього середовища між двома культурами» [19, с. 312]. Науковець Карміне Хіелліно заявляє, що міжкультурність є пропозицією звільнення від примусів глибоко вкоріненого монокультурного самосприйняття. Через усвідомлення різниці виникає дивовижна можливість для власного зростання [12, с. 8]. Євгенія Богомолова, у свою чергу, пояснює три основних фази міжкультурності: інтеркультурність – префікс інтер (лат. між, під) – існування між двома культурами, двома світами; транскulturність – запозичення чужих культурних елементів; мультикультурність – співіснування різних культур [11, с. 7].

Треба зазначити, що відкрита зовнішня дискусія з міжкультурною точкою зору та перспективами у германістиці виникла тільки у 1990-х роках, що відповідно вплинуло на подальші дослідження робочої міграції і міграційних рухів у Німеччині з 1960-х років, що зробили Німеччину імміграційним суспільством. Так виникає нова парадигма дослідження у германістиці – міжкультурна германістика, що викликає особливий інтерес при вивченні німецької мови як іноземної, а також поширення культури Німеччини за кордоном.

Термін «міжкультурна комунікація» було вперше вжито у 1959 році Е. Холлом у його етнологічній розвідці «The Silent Language» [15], а з 1960 він став предметом відкритих дискусій, а згодом виокремився у самостійну галузь дослідження. У вузькому значенні під терміном «МЖК» у мовознавстві розуміється безпосереднє спілкування двох і більше індивідумів з різними культурними поглядами за допомогою мови чи невербальних засобів спілкування. Дослідження МЖК спрямоване в основному на розробку стратегій і тактик спілкування, комунікативних зразків для забезпечення взаєморозуміння та подолання міжкультурних непорозумінь і провалів. У широкому значенні термін «міжкультурна комунікація» означає «медіальні форми вираження міжкультурної комунікації у фільмі, телебаченні, радіо, Інтернеті й інших ЗМІ; форми повсякденної МЖК так само відображаються, стилізуються і впливають, як і між-

культурне поширення комунікаційних технологій і медіа» [16, с. 8].

Таким чином, можна з достатньою точністю стверджувати, що мова є елементом культури та світогляду людей, мова безпосередньо пов'язана з культурою, що створює позамовну дійсність. Дискусія про взаємозв'язок мови і світогляду, що у лінгвістиці позначається терміном «мовної відносності» є досить суперечливою. Концепт «мовної відносності» був розглянутий у працях антропологів Едварда Сапіра і його учня Бенжаміна Ворфа і названий «гіпотезою Сепіра-Ворфа»¹. Теорія мовної відносності намагається збагнути взаємозв'язок між мовними і культурними відмінностями.

У нашому дослідженні беремо до уваги міжкультурну прагматику, яка полягає у тому, що проблеми при спілкуванні представників різних культур можуть виникати при недостатньому опануванні вимови, словникового складу мови і граматики. На думку К. Ергардта, «помилки у прагматичній сфері призводять не тільки до інтернаціональних ускладнень широкого масштабу, а й спричиняють велику загрозу комунікативній рівновазі у повсякденному міжкультурному спілкуванні через фонетичні, морфологічні, синтаксичні і лексичні помилки» [14, с. 156].

Ю. Штрауб, А. Вайдеман і Д. Вайдеман термін «міжкультурна комунікація» визначають як основне, провідне поняття сучасного світу, спеціальна форма комунікації, її варіант, в якому сфокусовано аспект міжкультурності [18, с. 24]. Г.Р. Йозефі й І. Браун трактують це поняття так: «МЖК – це форма дискурсу, в якому спілкуються люди з різними культурними контекстами. При МЖК важливу роль відіграють релігійно-культурні, соціологічно-етнологічні, мовно-суспільні фактори. Саме вони змінюють внутрішні і зовнішні умови, за яких повідомлення від адресата до адресанта кодуються і декодуються. Ці фактори варіюють також напрямок, ціль і стиль спілкування, що у семіотиці називається прагматичним виміром знакової системи» [20, с. 93-94].

Для того, щоб зрозуміти поняття міжкультурного дискурсу, потрібно спочатку дати визначення власне дискурсу. Німецький словник Duden подає таку дефініцію: «Дискурс – це сукупність мовних складових, які фактично реалізують мовне висловлення».

¹ https://de.wikipedia.org/wiki/Benjamin_Whorf.

У праці «Мова і мовна діяльність» К. Еліх зазначає: «Дискурс (лат. *discurrere* – «перебігати, проходити, протікати») – висловлення для (тематичного) обговорення, чи у загальному для спілкування, яке особливо зосереджене на пошуку філософських тем» [13, с. 126]. У Німеччині у XVIII столітті він вживається у розмовній мові для позначення часу, моменту, а з 1960 року входить у науковий обіг і знаходить своє теоретичне обґрунтування.

П. Серіо виділяє вісім значень терміну «дискурс»: 1) еквівалент поняттю «мовлення» (за Ф. Соссюром), тобто будь-яке конкретне висловлення, 2) одиниця, яка за розмірами більша за фразу, 3) вплив висловлення на його одержувача з врахуванням ситуації висловлення, 4) бесіда як основний тип висловлення, 5) мовлення за позицією того, хто говорить, що протилежне розповіді, яка не включає такої позиції (за Е. Бенвеністом), 6) використання одиниць мови, їх мовної актуалізації, 7) соціально чи ідеологічно обмежений тип висловлення, 8) теоретична база, призначена для дослідження умов функціонування тексту [6, с. 26-27].

В.Е. Чернявська, узагальнивши розуміння дискурсу у вітчизняному і зарубіжному мовознавстві, виділяє два основні типи: 1) «конкретна комунікативна подія, зафіксована у письмовій формі і усному мовленні, яка здійснюється у певному когнітивному і типологічно зумовленому середовищі», і 2) «сукупність тематично обумовлених текстів» [9, с. 143, 144].

«Лінгвістичний енциклопедичний словник» містить точне і культурно-ситуативне розуміння дискурсу, де він визначається як «зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними й іншими факторами; текст у ситуативному аспекті; мовлення, яке розглядається як ціленаправлена, соціальна дія, як компонент, який бере участь у взаємодії людей і механізмів їхньої свідомості (когнітивних процесів)». Дискурс – це мовлення, «занурене у життя» – вважає Арутюнова, – тому термін «дискурс» на відміну від терміну «текст» не застосовується до стародавніх та інших текстів, в яких немає безпосереднього зв'язку з «живим життям» [1, с. 136-137].

З позиції лінгвістики мовлення, дискурс – це процес живого вербального спілкування, який характеризується багатьма відхиленнями від канонічного письмового мовлення, звідси основна увага акцентується на мірі

спонтанності, завершеності, тематичній зв'язності, зрозумілості розмови для інших людей [4, с. 193]. Ю.Н. Караулов розуміє під дискурсом мовленнєвий продукт, який розглядається у всій повноті свого вираження (вербального і невербального, паралінгвістичного) і намірів із врахуванням всіх екстралінгвістичних факторів (соціальних, культурних, психологічних), важливих для успішної комунікативної взаємодії. Хоча, як вважає В.В. Красних, дискурс – це не тільки сам продукт, але й діяльність (сукупність процесу і результату), у процесі якого і виникає мовленнєво-мисленнєвий продукт. Для порівняння варто навести дефініцію А.Е. Кібрика: «комунікативна ситуація, яка складається зі свідомості комунікантів (партнерів спілкування) і тексту, який виникає у процесі спілкування» [3, с. 126].

Отже, дискурс – вербалізована мовленнєво-мисленнєва діяльність, яка розуміється як сукупність процесу і результату та яка володіє як власне лінгвістичними, так і екстралінгвістичними планами [4, с. 113].

М. Стаббс виділяє три основні характеристики дискурсу: 1) з формального боку, – одиниця мови, яка більша за речення; 2) у плані змісту дискурс пов'язаний з використанням мови у соціальному контексті; 3) за своєю організацією дискурс інтерактивний, діалогічний. За Даниловою, існує два типи дослідження дискурсу – когнітивно-дискурсивний і комунікативно-дискурсивний. Таке розрізнення підходів у дискурсі зводиться до різниці між семантикою і прагматикою знаку. Семантика дискурсу у такому значенні трактується як сукупність інтенцій і установок у спілкуванні, а прагматика дискурсу – як способи вираження відповідних інтенцій і установок [4, с. 114].

Для кращого розуміння цього поняття варто розглянути погляди трьох найважливіших шкіл дискурсивного аналізу: англійської (британської), французької і німецької. Так, у англійців цей термін є частково самостійний, але водночас він співвідноситься з поняттям тексту і використовується для позначення мовних явищ. У цьому випадку поняття дискурсу вживається для автентичного, повсякденного спілкування. Французький дискурсивний напрям спрямований на розгляд цього поняття з суто наукової точки зору, емпірично-епістеміологічної, де основна увага акцентується на зв'язку мови і мислення. Провідними представниками цієї школи є М. Фуко і Г. Башляр.

Особлива концепція дискурсу розробляється у 1970-х роках у працях відомого французького історика, соціолога і мовознавця Мішеля Фуко, який використовує це поняття (*discours*) для позначення суспільно-історичних систем людського знання. Основні ідеї вченого викладені у його книзі «Археологія знання». Дискурс, за Фуко, виступає як частина «дискурсивної практики» – різноманітних сфер людського пізнання. Це – «сукупність анонімних, історичних, завжди детермінованих місцем і часом правил, які у певній епосі й для певного соціального, економічного, географічного і мовного середовища визначили умови впливу висловлення» [8, с. 134]. Він хоче підкреслити, що це не тільки сукупність знаків, а дещо більше, це – соціально-історична інформація, фон, який порівнює події з дискурсом чи визначає «світ дискурсу» [8, с. 135].

Що ж до німецької дискурсивної школи, то вона багато чого запозичила із французької, а саме надалі розвивала ідеї М. Фуко. Концепція німецького дискурсу – це, насамперед, концепція літературознавча і пов'язана з іменами таких учених як: Утц Маас, Юрген Лінк, Юрген Хабермас. У. Маас виділяє такі концептуальні положення теорії дискурсу: «Дискурс виступає корелятом мовної структури та її соціально-історичної і суспільної практики» [17, с. 18].

Послугуючись найважливішими концепціями і положеннями названих шкіл і їх дослідників та концентруючись саме на філологічних засадах дискурсивного аналізу, тобто суто мовних особливостях й суспільній дійсності, варто назвати основні аспекти дискурсу:

1) Конкретні, імагінерні й віртуальні текстові корпуси; тексти зі спільною темою; тексти із взаємодією спільних висловлень, функцій, мети та способу комунікації; ідеологічна гомогенність текстів; поліфонічний діалог між текстами; діалогічні і інтертекстуальні відношення у текстах; функціонально однотипні тексти; інтертекстуальність; інтермедіальність; трансмедіальність.

2) Комунікативна структура дії; організація дій; твір діючих людей; конвенційна позиція дії і діяльності; взаємозв'язок між дією, мисленням і мовленням у конкретних соціально-історичних контекстах; мовні наміри дії; стратегічна мета дії; структура відображення дійсності у комунікативній діяльності; комунікативна взаємодія; впорядкування текстів у реальній суспільній взаємодії; провідна функція дії;

3) Мовна комунікація на мікросоціальному рівні; вираження комунікативного досвіду; публічний комунікаційний і пізнавальний простір; форма соціальної практики; відношення між суспільними макро- і мікρο-структурами у тексті та мовленні; поєднання мовних форм, концептуальних і суспільних подій; система колективних символів;

4) Структура ідентичності; вироблення ментальних моделей; формування через спільні соціальні знання, норми, установок та ідеології; формування свідомості; комунікативна структура моралі; понятійна структура дійсності; визначення людських форм існування.

Названі аспекти підкреслюють чотири види компетентностей, які мають особливе значення для поняття дискурсу: 1) зв'язок поняття дискурсу з поняттям тексту, враховуючи взаємодію текстів; 2) зв'язок поняття дискурсу з концепцією мовної дії, її прагматичної орієнтації; 3) звернення поняття дискурсу на суспільство, тобто вираження мислення у дискурсі членів суспільства; 4) наголошення на функції стимулювання до суспільних перетворень, тобто не її пасивне сприймання, а активне конструювання ментальних установок.

Беручи до уваги думки провідних науковців, дискурс трактуємо як процес мовленнєво-мисленнєвої організації інформації, тексту, висловлювання, оформленого відповідно до мовних норм та зануреного у реальну етнокультурну дійсність.

Чи треба говорити про різні типи дискурсу? Багато дослідників погоджуються з цією думкою, розрізняючи, з одного боку, так би мовити, національні дискурси (наприклад, російський, англійський, іспанський і т.д.), а з іншої – у рамках одного національного дискурсу, наприклад, дискурс поетичний, естетичний, науковий, критичний, педагогічний, юридичний, політичний та інші [5, с. 41-50]. А В.В. Красних вважає, що, «безумовно можна говорити о «национальном» дискурсе (в предложенном понимании последнего термина» [4, с. 112]. Науковець при цьому дає чітке визначення російському дискурсу: «русский дискурс – это вербализованная речемыслительная деятельность, понимаемая как совокупность процесса и результата, обладающая как лингвистическим, так и экстралингвистическим планами и осуществляемая на русском языке представителями русского национально-лингвокультурного сообщества». При цьому ж дослідниця говорить

і про перехідні випадки, коли спілкування здійснюється, наприклад, російською мовою, але представниками різних національно-лінгвокультурних спільнот (іноземними студентами, наприклад). І знову ж таки наголошує, що у схожій ситуації не можна визначити дискурс як однозначно мононаціональний, оскільки навіть «при идеальной русской лингвистической форме выражения когнитивные аспекты, т. е. то, что стоит за речью, за лингвистической формой, за языковыми средствами, будут весьма различны и отличны от русских» [4, с. 114]. Враховуючи цей аспект, можна говорити про міжкультурний дискурс.

Про міжкультурний дискурс говорять вже починаючи з 80-х років ХХ століття у Німеччині, хоча точного визначення не дають, говорять про «мультикультурні способи життя» [10, с. 21], «мультикультурне суспільство», «сумарність наявних культур» [10, с. 21], «баагатомірне, децентроване, динамічне, множинне, різноманітне розуміння культури та суб'єкта, ідентичності та колективних ознак» [10, с. 22].

Роблячи огляд літератури за темою, ми все ж таки не знайшли наукового визначення поняття «міжкультурний дискурс», тому намагатимемося трактувати його на свій розсуд, враховуючи вищеописані особливості власне дискурсу. Отже, міжкультурний дискурс – це мовно-мисленнєва діяльність, яка відбувається між представниками різних лінгвокультур, включає як мовні, так і позамовні їх особливості, їхню схожість і відмінність та покликана забезпечити взаєморозуміння між учасниками різних лінгвокультур.

Висновки. Посилаючись на вище розглянуті праці та враховуючи основні наукові здобутки, можна зробити такі висновки:

1) мова і культура перебувають у тісному взаємозв'язку, де мова, з одного боку, елемент культури, з іншого, культура проявляється у мові через мовні одиниці, які насичені культурною інформацією.

2) МЖК – це комунікація між представниками різних лінгвокультур з урахуванням культурної специфіки мов інофонів, що передбачає постійний обмін, взаємозбагачення та взаємовплив мов і культур.

3) Поняття міжкультурності – це існування у міжпросторі, що передбачає взаємодію, взаємопроникнення та взаємообмін елементами своєї та чужої культур.

4) Міжкультурний дискурс – це мовно-мисленнєва діяльність, яка відбувається між представниками різних лінгвокультур, включає як

мовні, так і позамовні їх особливості, їхню схожість та відмінність та покликана забезпечити взаєморозуміння між учасниками різних лінгвокультур.

5) Суть міжкультурної компетенції полягає у засвоєнні мовних та мовленнєвих умінь та навичок, посилаючись на міжкультурну прагматику; у знанні специфіки МЖК та особливостей національних особливостей народів, які беруть участь у процесі спілкування, враховуючи системний характер мов та культур, що взаємодіють, що дозволяє успішному протіканню комунікації між різними лінгвокультурами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арутюнова Н.Д. Истоки, проблемы и категории прагматики. Новое в зарубежной лингвистике: Вып. XVI: Лингвистическая программа. М.: Прогресс, 1985. С. 3-42.
2. Гумбольдт В. Язык и философия культуры: пер. с нем. М.: Прогресс, 1985. 320 с.
3. Кибрик А. А. Фinitность и дискурсивная функция клаузы. URL: http://www.philol.msu.ru/~otipl/new/main/people/kibrikaa/files/Finiteness_discourse_clause@ITG3_2008.pdf.
4. Красных В. В. Этнопсихолінгвистика и лінгвокультурология: курс лекцій. М.: Гнозис, 2002. 284 с.
5. Морковкин В.В., Морковкина А.В. Русские агнонимы (слова, которые мы не знаем). М., 1997.
6. Серио П. О языке власти: критический анализ. Философия языка: в границах и вне границ. Харьков: Око, 1999. С. 83-100.
7. Телия В.Н., Графова Т.А. и др. Человеческий фактор в языке: языковые механизмы экспрессивности: коллективная монография / Институт языкознания. Москва: Наука, 1991. 214 с.
8. Фуко М. Археология знания / Пер. з фр. В. Шовкун. К.: Основи, 2003. 326 с.
9. Чернявская В.Е. Дискурс как объект лингвистических исследований. Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса: Сб. науч. тр. СПб: С.– Петерб. гос. ун-та экономики и финансов, 2001. С.11-22.
10. Arens, Hiltrud «Kulturelle Hybridität» in der deutschen Minoritätenliteratur der achtziger Jahre. Band 12, 2. Auflage 2008, (unveränderter Nachdruck der 1. Auflage 2000), X, Stauffenburg Discussion. 244 S.
11. Bödeker, Birgit; Freese, Katrin (1987), Die Übersetzung von Realienbezeichnungen bei literarischen Texten: Eine Prototypologie, TEXTconTEXT 2/2-3, S. 137-165.
12. Chiellino, Carmine (Hrsg.) (2007) Interkulturelle Literatur in Deutschland. Stuttgart [u. a.]: Metzler, X 536 S.
13. Ehlich, Konrad (2007) Sprache und sprachliches Handeln. Pragmatik und Sprachtheorie, Prozeduren des sprachlichen Handelns, Diskurs, Narration, Text, Schrift. 3 Bände. Berlin, New York: De Gruyter. 1688 S.
14. Ehrhardt, Claus: «Diplomatie und Alltag: Anmerkungen zur Linguistik der interkulturellen Kommunikation». In: Jürgen Bolten und Claus Ehrhardt (Hg.): Interkulturelle Kommunikation: Texte und Übungen zum interkulturellen

- Handeln. Sternenfels: Verlag Wissenschaft & Praxis 2003, S. 136-166. С. 139
15. Hall, E. (1973) *The Silent Language*. New York: Anchor Books. 217 p.
16. Lüsebrink H. J. (2008): *Interkulturelle Kommunikation*. Stuttgart
17. Maas Utz «Als der Geist der Gemeinschaft eine Sprache fand». *Sprache im Nationalsozialismus. Versuch einer historischen Argumentationsanalyse*, Opladen: Westdeutscher Verlag (1984). 261 S.
18. Straub, Jürgen, Weidemann, Arne und Weidemann, Doris (Hg.) (2007): *Handbuch interkulturelle Kommunikation und Kompetenz. Grundbegriffe – Theorien – Anwendungsfelder*. Stuttgart: Metzler.
19. Tsuchiya, Masahiko (2008) «Von der Migrationsliteratur zur «interkulturellen Weltliteratur». S. 301-314
20. Yousefi, Hamid Reza, Braun, Ina (2011) *Interkulturalität. Eine interdisziplinäre Einführung*. Darmstadt by WBG (Wissenschaftliche Buchgesellschaft). 142 S.

УДК 811.111

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕНТАЛЬНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Михайліченко Ю.В., к. пед. н.,
старший викладач

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті розглянути деякі теоретичні та практичні аспекти формування у студентів вищих навчальних закладів стійких навичок плідної міжкультурної комунікації. Досліджуються окремі проблемні питання відповідної мовної підготовки майбутніх фахівців, пропонуються найбільш перспективні, на погляд автора, шляхи вирішення цієї актуальної проблеми з урахуванням національної ментальності носіїв мови, яка вивчається.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, підготовка конкурентоздатних фахівців, вивчення іноземних мов, ментальність носіїв мови. сутнісні характеристики міжкультурної комунікації.

В статье рассмотрены некоторые теоретические и практические аспекты формирования у студентов высших учебных заведений стойких навыков плодотворной межкультурной коммуникации. Исследуются проблемные вопросы соответствующей языковой подготовки будущих специалистов, предлагаются наиболее перспективные, по мнению автора, практические пути решения этой актуальной проблемы с учетом национальной ментальности носителей изучаемого языка.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, подготовка конкурентоспособных специалистов, изучение иностранных языков, ментальность носителей языка, существенные характеристики межкультурной коммуникации.

Mykhailichenko Yu.V. TO A QUESTION ON THE MENTAL ASPECT OF THE FORMATION OF THE INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE

In the article some theoretical and practical aspects of the formation of persistent skills of fruitful intercultural communication among students of higher educational institutions are considered. The problematic issues of the appropriate language training of future specialists are investigated, the most promising, in the author's opinion, practical ways of solving this urgent problem are proposed with regard to the national mentality of the speakers of the language being studied.

Key words: intercultural communication, training of competitive specialists, studying foreign languages, mentality of native speakers, essential characteristics of intercultural communication.

Постановка проблеми. Нові реалії життя за умов глобалізації, зумовленої доцентровими тенденціями світових інтеграційних процесів, значно скорегували головну мету підготовки вітчизняних дипломованих фахівців у галузі іноземних мов у вищих навчальних закладах. Сучасному суспільству потрібні висококомпетентні фахівці з міжнародних та міжкультурних комунікацій. Це виходить за рамки простого знання іноземної мови, яким спілкування між людьми аж ніяк не вичерпується.

Перманентний процес стрімко зростаючого впливу економічних і політичних, культурних та інформаційних зв'язків на соціальні реалії У найбільш розвинених країнах, або процес глобалізації, третя хвиля якої почалася у 1980 році, викликала нагальну потребу у кваліфікованих фахівцях з комунікацій, які володіють іноземними мовами на рівні, достатньому для повноцінного плідного міжкультурного і міжособистісного спілкування. Особлива увага до підготовки фахівців у галузі міжкультурних комунікацій пов'язана з тим, що процес міжкультурної взаємодії

істотно ускладнюють проблеми, обумовлені розбіжністю і різночитаннями у сприйнятті навколишнього світу носіями різних мов, культур та ментальності, що іноді призводить до певного нерозуміння, а подекуди стає причиною і небажаних конфліктних ситуацій.

Запити соціуму на фахівців з практично верифікованим досвідом міжкультурного, професійного та особистісного спілкування з представниками країн з іншим соціальним устроєм, менталітетом, загальною і відповідно мовною культурою, висувають специфічно підвищені вимоги до рівня викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах з акцентом на підготовку до міжкультурних комунікацій [1, с. 31]. Дана проблема особливо актуальна і для України, яка протягом 2014 року підписала пакет документів Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Європейський Союз є для України найбільш перспективним економічним і політичним партнером, а європейський простір вимагає поглибленої підготовки фахівців нової формації, максимально адаптованих до ефективної міжкультурної взаємодії. Цими

обставинами, а також деякою недостатністю розробки деяких окремих аспектів проблеми у теорії і практиці обумовлена актуальність теми даної статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій на тему подальшого вдосконалення і розвитку якості підготовки студентів вищих навчальних закладів до міжкультурних комунікацій показує поглиблений інтерес учених до вирішення даної проблеми у цілому і окремих її аспектів зокрема. Їх розгляду присвячені роботи Ф. Бацевич, О.О. Білецької, Л. Вітгенштейна, Дж. Галахорна, Р. Гібсона, П. Дінця, Д. Зінов'єва, С. Еккерта, Т. Комарницької, В. Костомарова, А. Леонт'єва, І. Мязових, І. Наместникова, Е. Пасова, С. Скрібнера, С. Тер-Минасової, С. Тюківа, Е. Холла, Е. Хірша, Ю. Яценко, цілого ряду інших дослідників. Завдяки їхнім фундаментальним дослідженням вироблений досить значний обсяг відповідного наукового матеріалу різного рівня узагальнення. Разом з тим даний матеріал, внаслідок складності і багатоаспектності теми, як підкреслюють деякі з вищеназваних авторів, вимагає більш детального опрацювання у площині осмислення сутнісних характеристик міжкультурної комунікації, виділення і аналізу методології її педагогічного аспекту у практичній проекції.

Постановка завдання. На основі вищевикладеного можна сформулювати основні завдання даного дослідження, які полягають у розгляді ряду теоретичних питань даної теми та сучасних підходів до пошуку та вибору найбільш ефективних і дієвих шляхів формування у студентів вищих навчальних закладів стійкої міжкультурної комунікативної компетенції, насамперед англомовної, з урахуванням ментальності природних носіїв мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Домінуючу роль на стадії спеціалізованої підготовки індивіда до ефективної міжкультурної комунікації відіграє безумовно вивчення іноземних мов. Причому глибоко професійний підхід до їх викладання у вищих навчальних закладах у світлі останніх вимог Міністерства освіти і науки України передбачає передачу студентам не лише мови, а й певного пакета базисних знань про особливості та специфіку життя представників титульної нації країни її носіїв, ментальності її народів. Тому Міністерство освіти і науки України доручило керівникам вищих навчальних закладів створити умови для вивчення англійської мови, як мови міжнародного академічного спілкування, задля

досягнення випускниками вищих навчальних закладів рівня B2 відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Про це йдеться у другому розділі листа Міністерства освіти і науки «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін» за № 1/9-120 від 11 березня 2015 р. [2].

Деякі студенти, насамперед першокурсники, переконані, що для того, щоб знайти повне взаєморозуміння з представниками інших народів, досить спілкуватися з ними однією мовою. Але це зовсім не так. На переконання професора Деніса Леклерка (Denis Leclerc), що викладає курс міжкультурної комунікації у Школі глобального управління Тандерберд (Thunderbird School of Global Management, США), навіть відмінне знання мови – це лише частка і важлива складова успішного і результативного спілкування. Але не вирішальна. Ефективність міжкультурної комунікації, підкреслює Деніс Леклерк на підтвердження правоти своєї точки зору, залежить від нерозривної сукупності цілої низки суміжних і, на перший погляд, другорядних факторів: від специфіки мови, вміння слухати співрозмовника, правильно розуміти значення і зміст його артикуляції, міміки, жестикуляції, не зовсім стандартних мовних зворотів, які традиційно властиві носіям даної мови. Якщо ігнорувати ці та інші специфічні особливості спілкування, міжкультурний діалог може зайти у глухий кут, співрозмовники так і не зрозуміють один одного у повній мірі, хоча будуть говорити однією мовою.

Ці ж обставини, як найважливіші складові сучасного підходу до навчання іноземної мови, особливо виділяє і відомий фахівець у галузі міжкультурних комунікацій, лауреат престижної прайм-таймової премії «Еммі» (Primetime Emmy Award) Гейл Коттон (Gayle Cotton) з США у книзі «Сказати що завгодно кому завгодно. П'ять ключів до успішної крос-культурної комунікації» («Say Anything to Anyone, Anywhere: 5 Keys To Successful Cross-Cultural Communication») [2, с. 201] і статті «Як сказати «це нерозумно» на мові різних культур?» («This Is Crap» In Different Cultures?») [4], опублікованій у лютому 2014 року у впливовому діловому журналі Harvard Business Review (США). У цих роботах вона підкреслює особливу важливість знання ментальності співрозмовника для повного взаєморозуміння.

З цими обставинами також цілком солідарна і фахівець з крос-культурного менеджменту, професор філології бізнес-школи INSEAD

у Фонтенбло, Франція, Ерін Мейер, яка спеціалізується на міжкультурних комунікаціях. У роботі «Карта культурних відмінностей: як подолати невидимі кордони у міжнародному бізнесі» («The Culture Map: Breaking Through the Invisible Boundaries of Global Business») [3, с. 43] Ерін Мейер підкреслює, що саме культурні особливості у кінцевому підсумку вирішують, яку поведінку сторони вважають доречною у міжкультурних комунікаціях і ділових переговорах. Підготовлена Ерін Мейер так звана умовна «карта культурних особливостей» світу дає чітке уявлення, як доцільно грамотно спілкуватися з представниками тієї чи іншої культури, щоб домогтися позитивної і ефективної комунікації та відповідного результату. Книга Ерін Мейер чітко структурована, аргументована і насичена вельми переконливими прикладами, у тому числі і досить простим прикладом, який можна назвати класичним. Українськомовна фраза «чорна кішка» за формою і змістом по суті абсолютно адекватна та ідентична англійській фразі «black cat». Однак при комунікації українськомовної людини з мешканцем Великобританії необхідно враховувати, що в українському контексті дане словосполучення, керуючись давньою традицією та марновірством, несе однозначно негативний сенс, а в англійському, навпаки, – яскраво і однозначно виражений позитивний. Адже у британській культурі чорна кішка символізує несподівану удачу, везіння, щастя. Недарма вітальні листівки з побажанням «Удачі / Ні пуху, ні пера!» у Великобританії традиційно прикрашають симпатичними, з точки зору мешканців туманного Альбіону, чорними кішками. Це необхідно враховувати для повного розуміння підтексту контексту речення, яке містить таку фразу. І подібних прикладів можна навести безліч.

У наш час лінгвістика прагне досягнути культурну свідомість та ментальність носіїв мови, яка вивчається, як іноземна, саме через мовні засоби, зазначає з цього приводу дослідник О.О. Білецька. І нагадує, що більшість учених-лінгвістів переконані, що мова, будучи явищем соціальним, може й повинна розглядатися не лише із лінгвістичної точки зору, але і з культурологічної, причому у широкому розумінні змісту, тому що вона сама, з одного погляду, є невіддільною складовою культури, з іншого, – своєрідним «дзеркалом», що адекватно репродукує її особливості, своєрідність, багатство і неповторність. Як частина соціуму індивід залежить від суспільства,

якому належить. Тож здібність орієнтуватися у навколишньому світі, пізнавати його є важливішою рисою людської особистості, підкреслює О.О. Білецька. Людина перебуває у постійній взаємодії з навколишнім світом, збираючи інформацію про нього, тим самим у свідомості людини відбивається навколишня дійсність. Отримані знання виражаються за допомогою мови. Мова не існує поза людиною, і людина не існує поза мовою [1, с. 11].

Саме тому залучення студентів до культурних цінностей носіїв мови, що вивчається, дозволяє їм краще осмислити глибину їх літератури, побутових традицій, навчає толерантності, пієтету [11, с. 47]. З огляду на це якісний процес навчання іноземної мови у сучасному суспільстві виходить за рамки панувального раніше простого формування вміння зрозуміти слова співрозмовника.

Навчання іноземної мови на сучасному етапі доцільно розглядати, насамперед, як навчання багатогранному механізму міжнаціонального і міжкультурного спілкування з метою ефективної реалізації комунікативних навичок майбутнього фахівця [3, с. 18]. Такий кроссдисциплінарний, культурологічний і комплексний підхід до мовної освіти знаходиться у логічному взаємозв'язку комунікативно-орієнтованого навчання із застосуванням його як механізму осмислення національних культур країн носіїв мов.

Термін «міжкультурна комунікація» ввели у світовий науковий обіг філолог Г. Трейгер і доктор наук Колумбійського університету Е. Хол у роботі «Культура як комунікація. Модель і аналіз», які визначали її як своєрідну програму-максимум, до якої повинна прагнути людина у своєму бажанні краще і ефективніше адаптуватися до навколишнього світу. Згодом ключові положення і принципи міжкультурної комунікації були більш детально розглянуті у дослідженні Е. Холла «Беззвучна мова» («The silent language») [5, с. 217], в якому він аргументовано довів нерозривний зв'язок між глибоким знанням культури і успішною комунікацією.

Комунікація має на увазі наявність стійкої навички до ефективного спілкування. Тому бажано, щоб процес формування даного вміння при навчанні студентів за ключовими параметрами, був максимально близький за адекватності до реального, природного процесу комунікації [2, с. 66]. Особливо доцільна така методика при проведенні практичних занять. На них можна націлювати сту-

дентів на те, щоб вони у формі живого, невимушеного діалогу ділилися з однокурсниками своїми знаннями, власними життєвими пріоритетами, планами на майбутнє і т.п. [4, с. 18].

Комунікативно-орієнтоване навчання у немовному вищому навчальному закладі містить творче застосування мовного матеріалу у штучно змодельованих ситуаціях, діалогах на задану тему, конкурсах, дискусіях, рольових і ділових іграх. При цьому імітація комунікації створюється за допомогою колективної, парної або групової форми спілкування, оскільки вони сприяють найбільш ефективній взаємодії між студентами, які прагнуть до однієї мети. Дані форми спілкування дозволяють студентам вчитися і вдосконалювати навички, аргументовано викладати свою точку зору, цивілізовано вести бесіду, брати участь у диспутах, виховують у душі толерантності, тобто формують вміння сприймати протилежну точку зору, знаходити компроміси, прищеплюють інтерес і повагу до культури, історії, ментальності і традиціям іншої країни [6, с. 10].

Висновки з даного дослідження. Ефективність розглянутих вище форм підготовки фахівців у галузі міжкультурної комунікації з урахуванням важливості ментального аспекту переконливо підтверджена практикою вітчизняних лінгвістів. Але час вимагає більш поглибленого підходу до її творчої розробки та пошуку нових, більш дієвих та сучасних шляхів підвищення ефективності навчального процесу, тому подальші розвідки мають бути спрямовані саме у цій площині.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білецька О.О. Мовні реалії як вербальне вираження специфічних рис національних культур. Наука і мистецтво у сучасному світі: Зб. наук. праць. Вип. 16, КНУКіМ. К., 2015. С. 6-13.
2. Бобиль С.В. Особливості формування міжкультурної комунікативної компетенції в умовах українського національно-культурного середовища. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна: зб. наук. пр. Острог, 2013. № 33. С. 165-167.
3. Павленко О.О. Формування комунікативної компетенції фахівців у системі неперервної професійної освіти: автореф. дис. ... док. пед. наук: 13.00.04. К., 2005. 40 с.
4. Самойленко Н.Б. Концепція формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців гуманітарного профілю у вищих педагогічних навчальних закладах у сучасних умовах. Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 березня 2014 р. Ялта, 2014. Ч. 1. С. 316–324.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
6. Касаткіна О.В. Міжкультурна комунікативна компетентність: джерела становлення в умовах ВНЗ. Мова і культура. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. Вип. 14. Т. 1(147). С. 427–433.
7. Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін: Лист Міністерства освіти і науки України за № 1/9-120 від 11 березня 2015 р. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/46343/. Дата звернення: 19.02.2018.
8. Erin Meyer. The Culture Map: Breaking Through the Invisible Boundaries of Global Business. Publisher: PublicAffairs, USA. May 27, 2014) 288 p.
9. Erin Meyer. How To Say «This Is Crap» In Different Cultures? Harvard Business Review, 2014. 12 p.
10. Edward T. Hall. The silent language. New York: Doubleday & Co., 1959. Pp. 240.
11. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: курс лекцій: [навч.-метод. посібник для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «магістр» / О.Б. Бігич, Н.Ф. Бориско, Г.Е. Борецька та ін.; за ред. С.Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2011. 344 с.
12. Мильруд Р.П., Максимова І.Р. Сучасні концептуальні засади комунікативного навчання іноземних мов. ІЯШ. 2000. № 4. С. 9–16.

УДК 811.111.378.147

LANGUAGE COMPETENCES FOR EFFECTIVE TEACHING PRACTICE

Pererva K.M., teacher

Afanasieva L.V., teacher

*Dnipropetrovsk National University of Railway Transport
named after Academician V. Lazaryan*

Метою даної статті є висвітлення важливості формування іншомовних компетенцій студентів на заняттях англійської мови. У статті встановлено, які саме компетенції може розвинути студент, що вивчає англійську мову як іноземну, під час розвитку комунікативної компетенції з англійської мови. Також у статті розглянуто деякі види діяльності та вправ, що можуть бути використаними для розвитку даної компетенції.

Ключові слова: говоріння, читання, компетенція, розвиток, складнощі, завдання, викладання, навчання.

Целью данной статьи является освещение необходимости формирования языковых компетенций студентов на занятиях английского языка. В статье установлено, какие именно компетенции может развить студент, изучающий английский язык как иностранный, при развитии коммуникативной компетенции по английскому языку. Также в статье рассмотрены некоторые виды деятельности и упражнений, которые могут быть использованы для развития данной компетенции.

Ключевые слова: говорение, чтение, компетенция, важность, развитие, сложности, задания, преподавание, обучение.

Pererva K.M., Afanasieva L.V. LANGUAGE COMPETENCES FOR EFFECTIVE TEACHING PRACTICE

The aim of this article is to show the importance of language competences forming in the classroom in order to get a perfect acquisition of the second language. This paper examines what competencies a learner of English as a Foreign Language (EFL) can develop while developing communicative competence in English. Also this paper deals with some activities that develop those skills and shows why it is important to boost those qualifications.

Key words: speaking, reading, competence, importance, development, difficulties, activities, teaching and learning.

Purpose. The aim of this article is developing teaching strategy for language competences forming.

Methodology. The basic principle of this kind of teaching English is motivation of students who are not confident in their knowledge to use communication as an effective tool to improve their English competence.

Findings. As the research showed, individual language competences development involves a complex interrelationship between various cognitive and individual factors, and varies between learners.

Originality. The findings of this study have implications for teacher educators and educational decision makers in bringing about higher levels of speaking ability among English language learners.

Introduction. Many authors have long reviewed and commented on what competences are and how they are categorized since McClelland first introduced the term in 1973. Initially, the study of competences started in the Labor Psychology field, searching to better select and improve human resources in firms and companies. Over time, the concept has broadened and it

has reached educational and environmental contexts. Breshneh A., Richards, J.C., Wong, C. Y., Barrea-Marlys, M. categorize competences as: a) generic, the ones that can occur in any of the positions of an organization and can be easily transferred from one profession to another, which means they are common to different professions. They include knowledge, skills, attitudes and personality traits; and b) specific: the ones that occur to certain professions within the organization, or with particular performance levels [1, p. 436; 4, p. 46; 5, p. 72]. They are non-transferable. Nowadays, the competence concept in education concerns with the capacity of students to analyze, reason and communicate effectively as they pose, solve and interpret problems in a variety of subject areas and it has been considered important due to its relevance to lifelong learning. Being able to do so in one's mother tongue is by itself one of the aims of public education policies, leaving behind the very basic objective of teaching literacy and numeracy and including today information technology as well as the learning of a foreign language. Thus, the role of education in school is seen as to provide the generic skills needed to acquire new knowl-

edge and specialist skills in the future: learning how to learn. General competences are those not specific to language, but which are called upon for actions of all kinds, including language activities, which include:

a) declarative knowledge: it comprises knowledge of the world (which derives from experience, education or from information sources, etc.), sociocultural knowledge, and intercultural awareness.

b) skills and know-how (*savoir-faire*): everything that has to do more with the ability to carry out procedures than on declarative knowledge. This skill may be facilitated by the acquisition of 'forgettable' knowledge and be accompanied by forms of existential competence (for example relaxed attitude or tension in carrying out a task). It comprises practical skills and know-how (social, living, leisure, and occupational skills) as well as intercultural skills and know-how.

c) 'existential' competence: it may be considered as the sum of the individual characteristics, personality traits and attitudes which concern, for example, self-image and one's view of others and willingness to engage with other people in social interaction. Attitudes and personality factors greatly affect not only the language users'/learners' roles in communicative acts but also their ability to learn. It consists of attitudes, motivations, values, beliefs, cognitive styles, and personality factors. This type of competence is not seen simply as resulting from immutable personality characteristics. It includes factors which are the product of various kinds of acculturation and may be modified.

d) ability to learn: it mobilizes existential competence, declarative knowledge and skills, and draws on various types of competence. Ability to learn may also be conceived as 'knowing how, or being disposed, to discover otherness' – whether the other is another language, another culture, other people or new areas of knowledge. The Communicative Competence The taxonomic nature of the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) inevitably means trying to handle the great complexity of human language by breaking language competence down into separate components. This confronts us with psychological and pedagogical problems of some depth. Communication calls upon the whole human being. The competences separated and classified below interact in complex ways in the development of each unique human personality. Users and learners of a language draw upon a number of competences

developed in the course of their previous experience in order to carry out the tasks and activities required to deal with the communicative situations in which they are involved. In return, participation in communicative events (including, of course, those events specifically designed to promote language learning) results in the further development of the learner's competences, for both immediate and long-term use. In that sense, all human competences contribute in one way or another to the language user's ability to communicate and may be regarded as aspects of communicative competence. Communicative language competences are next defined as those which empower a person to act using specifically linguistic means. The language activity required to perform communicative acts always occurs in a context that imposes conditions and constraints of many different kinds (also called domains of language use: public, personal, educational and occupational). Thus, for communicative intentions, users/learners of a language bring to bear their general capacities as detailed above together with a more specifically language-related communicative competence. Communicative competence in this narrower sense has the following components: linguistic, sociolinguistic and pragmatic. Each of these components is postulated as comprising, in particular, knowledge and skills and know-how. a) Linguistic competences include lexical, phonological, syntactical knowledge and skills and other dimensions of language as a system, independently of the sociolinguistic value of its variations and the pragmatic functions of its realizations. b) Sociolinguistic competences refer to the sociocultural conditions of language use. Through its sensitivity to social conventions (rules of politeness, norms governing relations between generations, sexes, classes and social groups, linguistic codification of certain fundamental rituals in the functioning of a community), the sociolinguistic component strictly affects all language communication between representatives of different cultures, even though participants may often be unaware of its influence. c) Pragmatic competences are concerned with the functional use of linguistic resources (production of language functions, speech acts), drawing on scenarios or scripts of interactional exchanges. Communicative acts comprise language activity, which is divided into four kinds: reception, production, interaction and mediation. Reception entails understanding language produced by others, whether in speech or in writing, while production entails producing speech or writing. Interaction refers to spoken or

written exchanges between two or more individuals, while mediation (often involving translation or interpretation) makes communication possible between individuals or groups who are unable to communicate directly. Clearly, interaction and mediation involve both reception and production. While learning EFL for general purposes, all language activities are stressed, but when focusing on developing business competences, interaction becomes an essential aim.

Listening, speaking, writing are of equal importance while learning English. English language teaching is frequently broken into the four domains of reading, writing, speaking and listening. My perspective upon English language acquisition is that each area of English is equally important and the development of one area tends to accelerate learning in another. For example, a student with fluent conversational skills will often learn to read and write more quickly than a student who is less fluent, whereas a student who is an avid reader may learn conversational skills at a rapid rate because they have increased levels of vocabulary. Therefore, exposure to all domains of English holds equal importance because each can accelerate the acquisition of language skills in the other's domain.

To get good at English quickly involves a huge amount of time and commitment from both students and teachers. If you want to get good at English, you need to find ways to read, write, speak and listen to as much English as you can. In an English learning environment this can be tricky, since the predominant languages, both spoken and written, are English and Ukrainian. As a result, many of students struggle to get enough exposure to English whether it be in the domain of reading, writing, speaking or listening.

Students are recommended to become active participants in their learning of English. For example, they can choose to work on their conversational skills in the lecture rooms, during classroom conversations, at foreign language events or on teams and clubs. Reading skills can be developed throughout the day in their free time (during the break, on their way home/work and at home) through materials borrowed from the library/internet. Students can choose to work on their listening skills by watching the news, television shows, movies, conversing with friends or listening to music. Writing skills can be fostered by taking care when completing homework to accurately convey ideas. Overall, it is acknowledged that the complex and interactive nature of English language acquisition encourage teachers and students.

Therefore, to become fluent at English students should read, write, speak and listen as much as possible. One of the best way is to find interesting books to read, people to talk to, extra-curricula activities to join and media to interact with. It is necessary to be proactive in learning to be genuinely engaged and enjoy the process of mastering a language! To become a well-rounded speaker of a language without building upon the four foundations of language learning is impossible. It is similar with a house construction with a strong base if the one wants the house to stay upright in all weather! Reading, writing, speaking and listening – the four foundational skills of language learning which are the cornerstones of learning a language.

In order to become a well-rounded communicator one needs to be proficient in each of the four essential language skills – listening, speaking, reading and writing. These four skills give learners opportunities to create contexts in which to use the language for exchange of real information, evidence of their own ability (proof of learning) and, most important, confidence. Listening and reading are the receptive skills because learners do not need to produce language, they receive and understand it. These skills are sometimes known as passive skills. The productive skills are speaking and writing because learners are applying these skills in a need to produce language. They are also known as active skills.

Listening is a receptive language skill as already above mentioned which learners usually find the most difficult. Only a person who has a good ear in music is good at listening comprehension. Another one feels under unnecessary pressure to understand every word. The listener has to get oriented to the listening portion and be all ears. He/she is also required to be attentive. Anticipation is a skill to be nurtured in Listening. In everyday life, the situation, the speaker, and visual clues all help us to decode oral messages. In due course of listening, be in a lookout for the sign post words. Thirdly one should be able to concentrate on understanding the message thoroughly. Listening Skills could be enhanced by focusing on making the students listen to the sounds of that particular language. This would help them with the right pronunciation of words. To equip students with training in listening, one can think about comprehending speeches of people of different backgrounds and regions. This intensive listening will ultimately help a student to understand more on the accents to be used and the exact pronunciation of words.

Language is a tool for communication. We communicate with others, to express our ideas, and to know others' ideas as well. We must take into account that the level of language input (listening) must be higher than the level of language production. In primary schools elocution and recitation are main sources to master the sounds, rhythms, and intonation of the English language through simple reproduction. The manifestations of the language in games and pair work activities are encouraging source to learn to speak the language. This assists the learners to begin to manipulate the language by presenting them with a certain amount of choice, albeit within a fairly controlled situation. This skill could be improved by understanding para-linguistic attributes such as voice quality, volume and tone, voice modulation, articulation, pronunciation etc. This could also be further enhanced with the help of debates and discussions.

Writing provides a learner with physical evidence of his achievements and he can measure his improvement. It helps to consolidate their grasp of vocabulary and structure, and complements the other language skills. It helps to understand the text and write compositions. It can foster the learner's ability to summarize and to use the language freely. To write flawless language one should excel in the Writing Skills with the help of various methods. Importance should be given to composition and creative writing. One should also focus on coherence and cohesiveness when it comes to writing a language.

With these four skills addressed equally while learning English, the learners can be assured of having good communication skills, a great necessity in today's competitive world. All of them lead to a better improvement in foreign language speaking skills.

The integration of the four skills is the key for creating a classroom environment as authentic as possible in order to teach English in a way close to a real communicative situation. They propose that the English language should be taught in a way that mixes reading and listening comprehension with oral and written expression. The language teacher should give the proper emphasis to the specific ability that is being studied, but combining it with the others in order to create a communicative classroom environment that engages students to improve their language abilities. They propose that the English language should be taught in a way that mixes reading and listening comprehension with oral and written expression. The language teacher should give the proper emphasis to the specific ability that is

being studied, but combining it with the others in order to create a communicative classroom environment that engages students to improve their language abilities. It is in consideration to this that the aim of this investigation is to identify the integration of the four skills of the English language in a non-native speaking classroom, and the way in which these skills are developed for students of English as a foreign language of second grade High School, regarding the Integrated-skill Approach.

Due to the gaps found in the adoption of grammar-based approaches for a second language acquisition ranging from a little emphasis on communicative fluency to the sole focus on conscious grammar and vocabulary learning as well as on the extensive reference to the mother tongue, the subsequent "direct method" aimed at aiding pupils to become competent in their learning of a second language. The latter method "advocated a natural approach: a language much in the same way we learn our first language" [3, p. 118]. Hence, its weakness resided in its belief in mastering a second language similar to the manner in which it occurs in the first language. The "direct method" placed little emphasis on reading and writing skills and tended to diminish vocabulary input. Weak learners at beginner levels are unable to achieve the desired level of proficiency especially since they cannot resort to translation. Furthermore, they state that the teaching process expects tutors to be qualified and professional in the utilization of the second language. This might not occur in foreign countries where the majority of native speaking teachers do not have native-like skills and pronunciation.

It is customary to assume that the chief purpose of learning a second language is communication. However, to acquire speaking skills, pupils need to be prepared by being initially exposed to grammatical rules. Krashen and Terrell "Natural Approach" came to fill in the gaps found in grammar-based and communicative approaches through a system of that combines both methodologies gradually [3, p. 114]. Grammar-based approaches best fit in beginning levels; however, communicative approaches can be perfect pedagogies in more advanced ones. Wenquan Wu asserts that "communicating effectively in a language requires the speaker's good understanding of linguistic, sociolinguistic and socio-cultural aspects of that language". Hence, grammar is an undeniable prerequisite skill to communication [6, p. 63].

Findings and directions for future research. In conclusion, the study suggests the

need to teach, or at the very least raise learner awareness of, a variety of strategies for individuals to utilize those that meet their needs. Future research could examine why less-proficient learners tend to adopt distinctive bottom-up or top-down processing orientations. The research may serve as a precursor to investigating strategies approaches individualized to different learner traits, particularly that of processing orientation.

REFERENCES:

1. Breshneh A. & Riasati M. (2002). Communicative language teaching: characteristics and principles. Islamic Azad University. P. 436–445.
2. Bygate M. (1987). *Speaking*. Oxford: Oxford University Press.
3. Harlan, K. (2000). Foreign language Textbooks in the Classroom: Bridging the gap between second language acquisition theory and pedagogy. Illinois Wesleyan University. P. 1–23.
4. Krashen S. D. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamum Press. P. 202.
5. Richards, J.C. (2006). *Communicative language teaching today*. Cambridge University Press: New York. P. 47
6. Wong C.Y. & Barrea-Marlys M. (2012). The role of grammar in communicative language teaching: An exploration of second language teachers' perceptions and classroom practices. *Electronic Journal of Foreign Teaching*. № 9(1). P. 61–75.
7. Wu W. (2010). The application of input hypothesis to the teaching of listening and speaking of college English. *Asian Social Science*. № 6(9) . P. 137–141.

УДК 811.14'02'38'42:808.51(38)

СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ ЯК ЗАСОБИ ЛОГІЧНОГО ВИДІЛЕННЯ ТА ВПОРЯДКУВАННЯ ТЕКСТУ В ОРАТОРСЬКОМУ ДИСКУРСІ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

Пришляк М.В., викладач кафедри іноземних мов
Національний університет «Львівська політехніка»

У статті розглянуто найбільш вживані стилістичні фігури, засвідчені в мові промов знаменитого давньогрецького оратора Демосфена. Досліджено особливості вживання паралелізму, еліпсису, риторичного звертання, риторичного запитання, повтору, плеоназму, алітерації, асонансу, асиндетону і полісиндетону. Установлено, що стилістичні фігури виступають важливими засобами стилістичної виразності та емоційності ораторського дискурсу.

Ключові слова: стилістичні фігури, ораторський дискурс, експресія, емоційність, виразність.

В статье рассмотрены наиболее применяемые стилистические фигуры, заверенные в языке речей знаменитого древнегреческого оратора Демосфена. Исследованы особенности употребления параллелизма, эллипсиса, риторического обращения, риторического вопроса, повтора, плеоназма, аллитерации, ассонанса, бессоюзия и многосоюзия. Установлено, что стилистические фигуры выступают важными средствами стилистической выразительности и эмоциональности ораторского дискурса.

Ключевые слова: стилистические фигуры, ораторский дискурс, экспрессия, эмоциональность, выразительность.

Pryshliak M.V. STYLISTIC FIGURES AS MEANS OF LOGICAL ALLOCATION AND IMPROVEMENT OF THE TEXT IN THE ORATORICAL DISCOURSE OF ANCIENT GREEK

The article deals with the most used stylistic figures in the language of political speeches of the famous ancient Greek speaker Demosthenes. The article reviews the frequency of usage of different stylistic figures: parallelism, ellipsis, rhetorical appeal, rhetorical question, repetition, pleonasm, alliteration, assonance, asyndeton and polysyndeton. It has been determined that stylistic figures are important means of stylistic expressiveness and emotionality of oratory discourse.

Key words: stylistic figures, oratory discourse, emotionality, expressiveness.

Постановка проблеми. Останніми десятиліттями поняття дискурсу та його різноманітні типології все частіше привертають увагу лінгвістів, оскільки в них використовується велика кількість лінгвостилістичних засобів. Зокрема, набуває ваги вивчення функціонування та значення стилістичних фігур, які беруть активну участь у творенні дискурсу і вважаються основними елементами збагачення та урізноманітнення тексту, а також потужними засобами підсилення емоційного впливу на адресата.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питань, пов'язаних із дискурсом та його типологією, присвячено дослідження таких відомих лінгвістів, як: Ф.С. Бацевич, Г.Г. Почепцов, Є.В. Сидоров, В.І. Карасик, М.Л. Макаров, О.О. Селіванова, Н.Д. Арутюнова, О.С. Іссерс, Ю.С. Степанов та багатьох інших науковців. Особливості ж ораторського дискурсу Стародавньої Греції досі залишаються не досліджені, й саме це пояснює актуальність нашої розвідки.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в з'ясуванні функцій та значень стилістичних фігур у текстах ораторського дискурсу, базуючись на промовах грецького ратора Демосфена.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час дослідження прагматики синтаксичної семантики текстів ораторського дискурсу, окрім простих і складних речень, вставних конструкцій і зворотів, важливо звернути увагу і на характерні для синтаксису стилістичні фігури. Це особливі синтаксичні конструкції, які відзначаються оригінальністю форми і використовуються як засіб логічного виділення та впорядкування тексту [7, с. 235]. Вживаючись для підсилення виразності висловлювань у текстах, вони роблять мову автора експресивною, художньо-образною, і створюють «архітектурний ансамбль» його промов [2, с. 413]. Основою для їхньої появи і функціонування в ораторських промовах виступає явище синтаксичної синонімії, яке полягає в передачі приблизно однакової предметно-логічної інформації різними синтаксичними конструкціями з різним функціонально-стилістичним та експресивним забарвленням [4]. До таких стилістичних фігур у текстах досліджуваного дискурсу ми відносимо синтаксичний паралелізм, еліпсис, риторичне звертання, риторичні запитання, повтор, плеоназм, алітерацію, асонанс, асиндетон і полісиндетон.

Великої популярності в політичних промовах набув синтаксичний паралелізм (від грец. *παράλληλισμός* – зіставлення, порівняння). Існує значна кількість трактувань цього поняття, однак ми звернемося до характеристики паралелізму, яку знаходимо у праці А.П. Ковалю «Практична стилістика сучасної української мови». Зокрема, тут підкреслюється, що синтаксичний паралелізм – це особливий «композиційний прийом, який підкреслює зв'язок між частинами синтаксичного цілого і полягає в однотипній синтаксичній будові цих частин без залежності однієї від іншої» [3, с. 317]. Як бачимо, в цьому визначенні вказано на таку важливу для ораторських текстів структурну особливість паралелізму, як цілісність двох чи кількох суміжних речень, які становлять композиційно єдине смислове й інтонаційне ціле. Крім того, підкреслено, що синтаксичний паралелізм – це складник композиційної будови тексту, спеціально задуманий і реалізований мовцем з конкретною стилістичною метою. А конкретне висловлення, орієнтоване на комунікативну ситуацію, підпорядковане певному типові мовомислення в конкретній сфері мовної діяльності, є одиницею значної експресії [2, с. 446]: *ἔπειθ' ὑμεῖς οἱ καθήμενοι, ὡς μὲν ἂν εἴποιτε δίκαιους λόγους καὶ λέγοντος ἄλλου συνείητε, ἄμεινον Φιλίππου παρεσκεύασθε, ὡς δὲ κωλύσαίτ' ἂν ἐκεῖνον πράττειν ταῦτ' ἐφ' ὧν ἐστί νῦν, παντελῶς ἀργῶς ἔχετε* [14, с. 48-49, 12-13, 1-4] – потім і ви, сидячі, хоча і вимовили б справедливі слова і зрозуміли б іншого мовця, приготувались краще Філіппа, однак ви абсолютно нічого не робите, щоб завадити йому зробити те, що є тепер; *ἐὰν μὲν ἐγὼ δοκῶ βέλτιον προορᾶν, ἐμοὶ πεισθῆτε, ἂν δ' οἱ θαρροῦντες καὶ πεπιστευκότες αὐτῷ, τούτοις προσθῆσθε* [14, 52, 5-7] – здається, якщо б я передбачав краще від інших, то ви мене б послухались, якщо б сміливіці, які повірили йому, то ви приєдналися б до цих¹. У даних прикладах мовець творить паралелізм, поєднуючи два речення повтором сполучників *ὡς μὲν – ὡς δὲ, ἐὰν μὲν – ἂν δ'*, які служать засобами контекстуальної організації висловлень, а також однаковим порядком слів. Такі синтаксичні конструкції використовуються оратором для створення ефекту розлогості, широкого простору думки, легкості сприйняття вислову, забезпечують концентрацію уваги слухачів, і, безперечно, експресивність.

Для відтворення енергійності, схвильованості мовлення, чіткості й динамізму в ораторських промовах активно вживається стилістична фігура – еліпсис (від гр. *ἔλλειψις* – відсутність, нестача), яка характеризується відсутністю одного чи декількох членів речення, але вони легко компенсуються контекстом [7, с. 236]. Варто зауважити таку особливість, що в політичних промовах оратор переважно вдається до еліпсисів іменників, і лише в поодиноких випадках – дієслів: *νυνὶ δὲ πῶς ἡμῖν ὑπὸ τῶν χρηστῶν τούτων τὰ πράγματα ἔχει;* [12, с. 190, 5-7] – а як ідуть у вас справи тепер під керівництвом теперішніх чесних людей? *ἐγὼ μὲν γὰρ οἶομαι τοῖς ἐλευθέροις μεγίστην ἀνάγκην τὴν ὑπὲρ τῶν πραγμάτων αἰσχύνην εἶναι.* [13, с. 211, 10-13] – я вважаю, що для вільних людей великою необхідністю є сором за такі справи. Так, в обох реченнях мовець вдається до еліпсису іменника *τῶν ἀνθρώπων/ τοῖς ἀνθρώποις*, який можна легко домислити з контексту за наявності прикметників *τῶν χρηστῶν/ τοῖς ἐλευθέροις...* *ἐν δὲ τοῖς περὶ τοῦ πολέμου καὶ τῆς τούτου παρασκευῆς ἄτακτα, ἀδιόρθωτα, ἀόρισθ' ἄπαντα.* [13, с. 229, 6-8] – у воєнних справах і в приготуванні все є невпорядковане, невлаштоване і невизначене². У цьому ж прикладі вживаються два еліпсиси – іменника *τοῖς πράγμασι* і дієслова *εἰσὶ*, які також є досить очевидні з контексту. У поданих реченнях можна спостерігати, як вмело оратор користується цим стилістичним прийомом для того, щоб створити ефект лаконічності, підсилити емоційне напруження і додати промовам ще більшої експресії.

У великій кількості задіяні в текстах досліджуваного дискурсу і риторичні звертання. Це також важлива фігура античної риторики, яка виявляє не тільки власне звертання, але й реакцію, ставлення мовця до ситуації спілкування [5, с. 150]. Риторичним звертанням не спонукають співрозмовника (його не мають на увазі) до відповіді на поставлене питання. Мовець ставить за мету не спілкування з особою, до якої звертається, а виявляє свій душевний стан, думки, почуття, таким чином, виражається емоційний стан мовця. У політичних промовах найчастіше зустрічається звертання: *«ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι»*, рідше: *«ὦ πάντες θεοί»*: *δέδοικ', ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον ὥσπερ οἱ δανειζόμενοι ῥαδίως ἐπὶ τοῖς μεγάλοις τόκοις μικρὸν εὐπορήσαντες*

¹ Див.: 11:151(18)-152(5); 12:180(8-10), 9:300(13-17), 308(6-8); 13:208(12-13), 209(6); 10:123(8-10).

² Див.: 14:58(2), 68(4), 84(3-4); 11:152(12), 155(9), 157(1,18), 163(16), 166(6); 9:299(18), 309(10), 310(5-6).

χρόνον ὕστερον καὶ τῶν ἀρχαίων ἀπέστησαν [10, с. 131, 12-16] – я боявся, афінські мужі, щоб не в такий самий спосіб, як ті, що позичають легко гроші під великі проценти, побувши багатими короткий час, пізніше втрачають і основний капітал³. Такі риторичні звертання вживаються оратором для емоційно-напруженого зображення подій.

Особливо емоційний стан мовця, зокрема надзвичайне хвилювання, а також особливу напруженість ситуації в промовах відображає така стилістична фігура, як повтор. Це такий прийом, який формується нагромадженням однотипних мовних елементів (звуків, складів, слів, словосполучень) у певній синтаксичній одиниці [7, с. 236]: οὐ γὰρ ἐχρῆν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ταξίαρχους **παρ' ὑμῶν**, ἵππαρχον **παρ' ὑμῶν**, ἄρχοντας οἰκείους εἶναι, ἴν' ἦν ὡς ἀληθῶς τῆς πόλεως ἢ δύναμις; [13, 221, 18-21] – хіба не треба, щоб від вас були таксіархи, щоб від вас були гіппархи, власні правителі, для того, щоб військо правдиво було державним? **οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν** ἐν' ἄνδρα δυνηθῆναι ποτε ταῦθ' ὑμῖν πρᾶξαι πάνθ' ὅσα βούλεσθε [13, 236, 3-5] – неможливо, неможливо, щоб один чоловік міг колись все те, що ви хочете, зробити для вас⁴. У поданих прикладах відчувається значна напруженість, а також вияв емоцій оратора, які допомагають посилити стилістичну виразність.

Для ораторських текстів характерним є й засіб плеоназму (від грец. πλεονασμός – надмірність, перебільшення). Плеоназмом прийнято називати стилістичний зворот мови, який містить у собі однозначні, семантично близькі чи синонімічні слова [1, с. 200]: ...ἔστι γὰρ μείζω τὰ κείνων ἔργα ἢ ὡς **τῷ λόγῳ** τις ἂν **εἴποι**... [14, с. 57, 1-2] – бо справи їхні більші, ніж хтось б сказав одним словом; ὁ μὲν οὖν παρὼν καιρός, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μόνον οὐχὶ **λέγει φωνὴν ἀφιεῖς** ὅτι τῶν πραγμάτων ὑμῖν ἐκείνων αὐτοῖς ἀντιληπτέον ἔστιν... [10, с. 122, 5-8] – теперішнє положення, афінські громадяни, хіба що не говорить, вимовляючи слова, що вам самим слід взятися за ці справи. Як бачимо з цих речень, плеоназм, попри свою надмірність, допомагає оратору надати його промовам додаткового увиразнення – в першому випадку мовець підкреслює всю велич подвигів своїх предків, а в іншому, завдяки умисному перебільшенню, дає афінянам зрозуміти, в наскільки

важкому становищі всі їхні справи, і, таким чином, спонукає до певних дій. Окрім цього, спостерігаємо, що мета цієї стилістичної фігури в ораторських творах полягає в тому, щоб зосередити увагу на повторюваних або схожих за звучанням словах і в такий спосіб посилити їх емоційний вплив, чіткіше змалювати події і поглибити думку.

Помітне місце в арсеналі засобів художньої виразності ораторських промов займає антитеза (від старогр. ἀντίθεσις – протиставлення). Мета її використання як стилістичної фігури полягає в різкому протиставленні понять, образів, думок, почуттів шляхом поєднання їх мовних виражень в одному контексті для досягнення певного виражально-зображального поняття (увиразнення протилежності, підкреслення несумісності тих чи інших понять) [8, с. 26–27]. Наприклад: ... ὁ μὲν εὐδαίμων καὶ μέγας καὶ φοβερὸς πᾶσιν Ἕλλησι καὶ βαρβάροις, ὑμεῖς δ' ἔρημοι καὶ ταπεινοί, τῇ μὲν κατὰ τὴν ἀγορὰν εὐετηρία λαμπροί, τῇ δ' ὧν προσήκε παρασκευῆ καταγέλαστοι [16, 180, 1-3] – він [Філіпп] щасливий і великий, і страшний всім грекам і варварам, а ви самотні й принижені, славні надміром на ринку, в підготовці [того, що стосується війни] смішні [із-за слабкості]. У цьому уривку адресант різко протиставляє сильного тирана Філіппа і нещасних, слабких афінян⁵.

Завдяки наступним прикладам : δεῖ τοίνυν ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὴν ἀκαιρίαν τὴν ἐκείνου καιρὸν ὑμέτερον νομίσαντας ἐτοίμως συνάρασθαι τὰ πράγματα... [10, с. 137, 6-10]: тому треба, щоб ви, афінські мужі, зрозумівши, що його не вигідне положення є вигода для вас, охоче взялися за справи; ἀπεστερήμεθα μὲν χώρας οἰκείας, πλείω δ' ἢ χίλια καὶ πεντακόσια τάλαντ' ἀνηλώκαμεν εἰς οὐδὲν δέον, οὓς δ' ἐν τῷ πολέμῳ συμμάχους ἐκτησάμεθα, εἰρήνης οὐσῆς ἀπολωλέκασιν οὗτοι [12, с. 190, 17-21] – ми втратили власну країну, ми витратили більше півтори тисячі талантів на не потрібне, а тих, яких ми у війні здобули в союзники, тих під час миру знищили; ми фіксуємо, що зазвичай у промовах мовець використовує прийом антитези, побудованої на контекстуальних антонімах ἀκαιρίαν – καιρὸν, ἐκτησάμεθα – ἀπολωλέκασιν з метою більш яскравого підкреслення протилежних, контрастних рис. Так, у першому реченні автор за допомогою антитези наголошує на тому, що як тільки Філіпп опиниться у скрутному

³ Див.: 14:46(1), 48(5), 51(4-5); 11:145(2), 146(15), 149(2); 12:173(2), 175(21).

⁴ Див.: 11: 152(9); 9: 307(3-6); 10: 139(10-18).

⁵ Див.: 10: 123(8-9), 124(2-4, 6), 130(7-9); 13:205(7-9), 234(3-6), 12: 187(17-18), 191(19-20).

становищі, афінянам відразу ж слід вдаватися до активних дій, виступати проти нього в походах, оскільки це буде для них значною вигодою. Таким чином, різке протиставлення понять дає можливість мовцеві створити надзвичайно виразний образ.

Для посилення в політичних промовах динамізму висловлювання може використовуватися стилістична фігура асиндетон, і, навпаки, для того, щоб уповільнити мовлення оратор вдається до прийому полісиндетону. Асиндетон будується на пропускові сполучників між окремими складниками тексту, тоді як полісиндетон представляє собою нагромадження сполучників та інших службових частин мови [7, с. 241]. Наприклад: *ἐν δὲ τοῖς περὶ τοῦ πολέμου καὶ τῇ τούτου παρασκευῇ ἄτακτα, ἀδιόρθωτα, ἀόρισθ' ἅπαντα* [13, с. 229, 6-8] – у воєнних справах і в приготуванні все є неупорядковане, невлаштоване, невизначене; *ὅταν μὲν γὰρ ὑπ' εὐνοίας τὰ πράγματα συστῆ καὶ πᾶσι ταῦτα συμφέρη τοῖς μετέχουσι τοῦ πολέμου, καὶ συμπονεῖν καὶ φέρειν τὰς συμφορὰς καὶ μένειν ἐθέλουσιν ἄνθρωποι* [11, с. 152, 1-5] – коли могутність поєднується з благоволінням і все узгоджується всіма учасниками війни, тоді люди готові і співпрацювати, і переносити нещастя, і витримувати⁶. З першого наведеного прикладу можна побачити, як мовець, вживаючи безсполучниковість, виділяє слова *ἄτακτα, ἀδιόρθωτα, ἀόρισθ'*, наголошуючи на повній бойовій невідповідності афінян. Крім того, завдяки такому прийому, він також сприяє стислості, лаконічності та увиразненню мовлення. В іншому прикладі для підкреслення єдності та функціональної зв'язаності перерахованих елементів оратор вже вдається до багатосполучниковості й, таким чином, логічно та емоційно підсилює і виділяє кожен зі складників висловлювання – *καὶ συμπονεῖν καὶ φέρειν τὰς συμφορὰς καὶ μένειν*, а також створює ефект урівноваженості та протяжності викладу. Найчастіше в полісиндетоні в текстах промов бере участь єдиний сполучник *καὶ*.

Фіксуємо також у політичних промовах часте використання автором стилістичних прийомів асонансу та алітерації. Асонанс (фр. Assonance, від лат. Assono – відгукуюсь) – прийом фоностилістики, який полягає у співзвуччі або повторенні однакових чи акустично близьких голосних звуків, в той час як алітерація (від лат. Ad – до, при і littera – літера)

представляє собою повторення однакових або близьких за акустико-артикуляторними ознаками приголосних звуків [6, с. 432,433]. Наприклад: *τῶν τοίνυν ἰδίῳν ἐνεχ' εὐρήσεθ' ἕκαστον πολλὰ προηγμένον ὧν οὐδὲν ἐβούλετο πρᾶξαι. τοῦτο μέντοι, τοῦτ' ἔστιν φυλακτέον ἡμῖν* [9, с. 310, 8-12] – і так ви знайдете, що кожен, знаходячись під владою власних вигод, спонуканий, робив багато такого, чого не хотів. А це те, чого вам слід боятися. Вживаючи в поданих реченнях асонанс (у першому) і алітерацію (у другому), мовець вдало створює звуковий образ і фон, а також виділяє в мовному потоці слова, які набувають певного інтонаційного значення. Таким чином, оратору вдається привернути увагу аудиторії до найбільш значущих слів, які чинять певний емоційний вплив на цільову аудиторію. Найчастіше у своїх промовах для творення асонансу він використовує голосні – ε, α, а для алітерації – приголосні π, τ⁷.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, проаналізувавши стилістичні фігури в політичних промовах Демосфена, ми дійшли висновку, що в текстах ораторського дискурсу активно вживаються паралелізм, еліпсис, риторичне звертання, риторичне запитання, повтор, плеоназм, алітерація, асонанс, асиндетон і полісиндетон. В основному вони використовуються для підсилення виразності та емоційності в політичних промовах. Стилiстичні фігури також сприяють створенню у тексті структурної впорядкованості та семантичної цілісності, вони допомагають оратору під час спілкування економити мовні зусилля та підтримувати взаємний контакт зі слухачами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985. 360 с.
2. Гуйванюк Н.В. Слово – Речення – Текст: вибр. праці. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. 664 с.
3. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. К.: Вища школа, 1987. 349 с.
4. Львова Н.Л., Микитюк І.М. Функціонування засобів експресивного синтаксису художньому тексті. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VChdpu/ped/2012_101/Lvova.pdf
5. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: навч. посіб. Вид. 2-ге, стер. К.: Вища школа, 2006. 311 с.
6. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилiстика української мови: підруч. для філол. спеціал. ВНЗ. К.: Вища школа, 2003. 454 с.

⁶ Див.: 14:51(1-3), 56(2-4), 61(1-2); 12:188(16-17), 192(4); 9:303(5-6), 306(11-12); 13:213(11-12);10:124(7).

⁷ Див.: 12:174(14), 177(2), 185(8), 193(15);13: 205(13), 210(2-3), 228(7), 229(8).

7. Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови: підруч. для студентів факультетів журналістики. Вид. 2-ге, стер. К.: Либідь, 1993. 248 с.
8. Русанівський В.М., Татаренко О.О. Українська мова: енциклопедія; ред. В.М. Русанівський, О.О. Татаренко та інші. К.: Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2000. 824 с.
9. Demosthenis Philippicae orationes Vet Libanii Vita Demosthenis eiusdemque argumenta: De pace. Demosthenis. Frankfurtia. M.: Prostat in Officina Broenneria, 1829. P. 296–313.
10. Demosthenis Philippicae orationes V et Libanii Vita Demosthenis eiusdemque argumenta: OL I. Demosthenis. Frankfurtia. M.: Prostat in Officina Broenneria, 1829. P. 121–140.
11. Demosthenis Philippicae orationes Vet Libanii Vita Demosthenis eiusdemque argumenta: OL II. Demosthenis. Frankfurtia. M.: Prostat in Officina Broenneria, 1829. P. 145–166.
12. Demosthenis Philippicae orationes Vet Libanii Vita Demosthenis eiusdemque argumenta: OL III. Demosthenis. Frankfurtia. M.: Prostat in Officina Broenneria, 1829. P. 173–193.
13. Demosthenis Philippicae orationes Vet Libanii Vita Demosthenis eiusdemque argumenta: PH I. Demosthenis. Frankfurtia. M.: Prostat in Officina Broenneria, 1829. P. 204–239.
14. Demosthenis Philippicae orationes Vet Libanii Vita Demosthenis eiusdemque argumenta: PH II. Demosthenis. Frankfurtia. M.: Prostat in Officina Broenneria, 1829. P. 46–86.
15. Demosthenis Orationes: PH III. Demosthenis. Lipsiae: In aedibus B.G. Teubneri, 1903. P. 145–163.
16. Demosthenis Orationes: PH IV. Demosthenis. Lipsiae: In aedibus B.G. Teubneri, 1903. P. 163–181.

УДК 811.112.2:659

KOMMUNIKATION BEI DER FIRMA: MARKENLINGUISTISCHE BESCHREIBUNG

Sardak O.V.,

Hochschullehrer des Lehrstuhls für Fremdsprachen und innovative Unterrichtstechnologien
Shytomyrer staatliche Iwan-Franko-Universität

In dem Artikel wird markenlinguistische Beschreibung der Kommunikation gemacht. Es wird analysiert, auf welchen Typ der Kommunikation die weltbekannte Firma „AIDA Cruises“ ausgerichtet ist. In der vorliegenden Analyse ist der sprachkulturelle Aspekt der Kommunikation in den Vordergrund der Forschung gerückt.

Schlüsselwörter: die Gesprächskultur, die Kommunikation, die markenlinguistische Beschreibung, der sprachkulturelle Aspekt.

Стаття присвячена опису лінгвальних особливостей комунікативного процесу в компанії. Здійснюється аналіз типу комунікації, на який орієнтується компанія зі світовим ім'ям «AIDA Cruises». В центрі уваги даного дослідження знаходиться мовно-культурний аспект дослідження обраної марки.

Ключові слова: культура розмови, комунікація, лінгвістичний опис марки, мовно-культурний аспект.

Sardak O.V. COMMUNICATION IN THE COMPANY: THE BRAND-LINGUAL ANALYSIS

The article deals with the analysis of the brand-lingual features of the communication in the company. The analysis refers to the type of communication, which is used in the worldwide company „AIDA Cruises“. The focus of this research is linguocultural aspect of the chosen mark.

Key words: culture of communication, communication, brand-linguistic description, language-cultural aspect.

Der Begriff „Kommunikation“ muss in diesem Kontext besonders erläutert werden, da die Kommunikation zum kategorischen Apparat der vorliegenden Forschung gehört. Als „Kommunikation“ wird in diesem Sinne der Prozess des Austausches von Gedanken in Sprache, Mimik, Gestik, in Bild oder Schriftform verstanden, der im Alltagsleben realisiert wird; dieser Austausch erfolgt stets in wechselbarer Form [3, S. 11]. Der Begriff „Kommunikation“ stammt aus dem Lateinischen und bedeutet „teilen und gemeinsam machen“; es gibt noch eine Bedeutung dieses Begriffs im erweiterten Sinne: Kommunikation gilt demnach als Wiedergabe von Informationen oder von Signalen, deren Bedeutung bestimmt ist. Eine Kommunikation ist auch zwischen tierischen und pflanzlichen Lebewesen sowie technischen Objekten oder Systemen möglich. Im Allgemeinen denkt man, dass dieser Begriff eng mit der Interaktion verbunden ist; beide können durchaus als Synonyme verwendet werden. Die Kommunikation beinhaltet solche Aspekte der emotionalen Komponenten des Menschen wie: Gefühle, Stimmungen und Affekte; sie bestimmt jene Verwaltungsfunktion des Verhaltens, die sich als Resultat der sozialen Zusammenarbeit ergibt, denn ein kommunikatives Verhalten ist im Rahmen einer sozialen Koppelung zu betrachten [3, S. 12–13]. Dadurch wird *die Aktualität* des vorliegenden Artikels bedingt.

Damit ist der gesamte Prozess gemeint, der zur Vermittlung der verschiedenen Daten und

Fakten der Menschen in allen Lebensbereichen beiträgt. Die Kommunikation umfasst sowohl das ganze Sprachkontinuum selbst, das vom Absender an den Empfänger weitergeleitet wird; die Benutzungsart dieser Informationen und auch deren Bedeutung werden demgemäß von dem Absender und dem Empfänger entsprechend genutzt [3, S. 20]. Als Kommunikation wird also ein zweiseitiger Prozess verstanden, der sich in den menschlichen sozialen Systemen vollzieht, die wiederum als menschliches Gemeinwesen eine Einheit darstellen [3, S. 22]. Dabei ergibt sich eine grobe Unterscheidung der Kommunikationsarten in zwei Typen: die traditionelle „Face-to-Face-Kommunikation“ und die digitale Kommunikation, die sich durch die Emails und die SMS-Mitteilungen ergeben hat. Die reale Kommunikation lässt sich unter drei Aspekten charakterisieren: Bei einem solchen Gesprächstyp sind drei Komponenten relevant: die Kommunikationspartner, der Inhalt und die Situation. Die digitale Kommunikation hat die traditionelle „Face-to-Face-Kommunikation“ mehr und mehr verdrängt. Im Netzwerk sind vor allem die jungen Menschen aktiv, die vor allem mit ihren gleichaltrigen Freunden kommunizieren. Dennoch steht eines fest: Die traditionelle „Face-to-Face-Kommunikation“ wird niemals durch die digitale Kommunikation ersetzt werden, sie wird eher ergänzend genutzt [3, S. 217].

Das Hauptziel der vorliegenden Erforschung besteht in der markenlinguistischen Beschrei-

bung der Kommunikation der Marke „AIDA Cruises“.

Die Kommunikation bei AIDA Cruises ist auf eine offene Kommunikation ausgerichtet; man kommuniziert mit den Geschäftspartnern, MitarbeiterInnen etc. in offener Form. Bei AIDA wird die „Open Door Policy“ gepflegt, dabei wird ermöglicht, einen aktiven Austausch von Informationen zu gestalten: Die Führungspersonen sowie die Geschäftsleitung haben für die Bedürfnisse, Vorschläge und Wünsche der MitarbeiterInnen jederzeit ein „offenes Ohr“; die Gestaltung einer offenen Kommunikation ist bei AIDA Cruises durch die Mitarbeiter-Zeitung „WIR“ realisiert worden; mittels dieser und des AIDA-Intranets sowie des monatlichen Newsletters können sich die MitarbeiterInnen über alle Neuigkeiten bei AIDA informieren. Seit 2011 gibt es auch die monatliche Reihe der Vorträge, „AIDA Sternstunde“ genannt, die mit großem Erfolg bezüglich der unterschiedlichen thematischen Komplexe eingeführt wurde; die Themen sind: Umweltschutz, Informationen, die den Gäste-Service betreffen sowie das Kundenmanagement bezüglich einer Verbindung eines aktiven bzw. gesunden Alltagslebens neben dem Berufsleben.

Das Unternehmen hat demnach eine eigene Philosophie entwickelt, deren Basis bzw. Bestandteil eine offene Gesprächskultur ist. Bei AIDA wird für einen intensiven Austausch der Fachkenntnisse, Ideen sowie der unterschiedlichen Visionen und Sichtweisen gesorgt; das ist für eine umsichtige Unternehmensphilosophie unverzichtbar. Solche Grundprinzipien sichern das berufliche Können der MitarbeiterInnen und tragen dazu bei, sich sinn- und zielgerichtet weiterzuentwickeln. Der offene Dialog mit verschiedenen Interessengruppen wird ausdrücklich gesucht; es muss in diesem Kontext erwähnt werden, dass 2012 bei AIDA eine neue Chefin eingestellt wurde, die sich für die Themen Umwelt und Gesellschaft einsetzt, die ehemalige niedersächsische Umweltministerin und „Greenpeace“-Mitbegründerin Dr. Monika Griefahn. Diese Expertin ist für das Engagement der Nachhaltigkeit bei AIDA Cruises verantwortlich; sie arbeitet in ihrer Funktion eng mit der Geschäftsleitung zusammen. Ihr Team bemüht sich aber ebenso, mit den unterschiedlichen Fachabteilungen bei AIDA Cruises zu kooperieren; in enger Zusammenarbeit ist beispielsweise die Umsetzung der Strategie der Nachhaltigkeit vorangetrieben worden. In diesem Kontext ist es selbstverständlich, dass Frau Dr. Griefahn das Nachhaltigkeitsengagement des AIDA-Unter-

nehmens auch in der Öffentlichkeit vertritt, dabei hat sich ein aktiver Austausch unter anderem mit den Vertretern aus Politik, Wissenschaft und Wirtschaft sowie den Umweltschutzorganisationen ergeben. Bei ihren Besuchen an Bord eines AIDA-Schiffes lässt es sich Frau Dr. Griefahn nicht nehmen, gemeinsam mit dem jeweiligen Umweltoffizieren über ihr Engagement zu sprechen; sie wendet sich diesbezüglich auch an die Gäste und beantwortet alle Fragen, die mit dem Umweltschutz zusammenhängen. Das ist ein sehr gelungenes Beispiel der offenen Kommunikation im AIDA-Unternehmen [4, S. 21].

In jedem Jahr wird ein Nachhaltigkeitsbericht, „AIDA cares“, erstellt, in dem umfassende Informationen bezüglich des Engagements gegeben werden; alle Antworten, die das Team auf die am häufigsten gestellten Fragen gibt, können in dem FAQs von AIDA auf der Website gefunden werden: diese sind mittels telefonischer, digitaler (per E-Mail, über Facebook, Twitter, der „Web-lounge“) sowie live abrufbar.

Der Markenname „AIDA“, der für immer mehr Menschen mit Urlaub und der schönsten Lebenszeit verbunden wird, besteht aus vier Buchstaben, alle Dienstleistungen bei AIDA Cruises werden damit assoziiert: zum Beispiel die Namen aller Schiffe: AIDAcara (1996), AIDAvita (2002), AIDAaura (2003), AIDAdiva (2007), AIDAbella (2008), AIDAluna (2009), AIDAblu (2010), AIDAsol (2011), AIDamar (2012), AIDastella (2013), AIDAprima (2016), AIDAperia (geplant 2017). Auf der Startseite der Website kann man sich über die Social Media-Kanäle informieren: Newsroom, AIDA Weblounge, AIDA Mobile, AIDA Smart TV, Spielen & Basteln, AIDA E-Cards, AIDA iPad Apps (Fotobuch erstellen), AIDA Clubbie Game usw. Damit vermittelt die Marke AIDA Cruises komplexe Informationen bezüglich ihres Produkts und ihrer Serviceleistungen. Diese Wissenskomplexe sind nur in einem Zeichen gespeichert: in dem Markenlexem „AIDA“, als Bild-Zeichen gilt der „Kussmund“ am Bug der Schiffe [4, S. 27]. Die Marke AIDA präsentiert und repräsentiert eine bestimmte Bedeutung: AIDA vermittelt Freundlichkeit sowie Sicherheit; die Marke AIDA ist ein künstlich erzeugtes sowie strategisch nach außen kommuniziertes Phänomen. Eine Marke, über die nicht gesprochen wird, existiert im Grunde nicht. Über AIDA wird weltweit gesprochen [5, S. 7]: Davon zeugt eine gründliche Analyse des digitalen Raums im Internet, in dem „AIDA Cruises“ als Suchwort eingegeben werden sollte. In diesem Kontext hat sich erwiesen, dass die Marke als ein linguistisches Konstrukt zu verstehen ist,

dessen eigentlicher Bedeutungswert in einem starken und eigenständigen Bedeutungsgehalt besteht. Das Markenlexem wird nicht benötigt, um ein besseres Verständnis dafür zu entwickeln; es wird in das mentale Lexikon übernommen und dann hervorgerufen, wenn es relevant ist, beispielsweise mittels der Aussage „Ich habe mit AIDA einen unvergesslichen tollen Urlaub verbracht“. Framesemantisch muss allerdings diesbezüglich ein Grundwissen vorausgesetzt werden, um zu verstehen, was damit gemeint ist. Der Rezipient muss wissen, dass es sich bei den vier Buchstaben „AIDA“ um ein Unternehmen handelt, das für Urlauber Kreuzfahrten bietet, die mit einer hohen Qualität verbunden ist. Die Markendenotation muss in diesem Zusammenhang impliziert werden und zugleich eine emotionale Bedeutungskomponente beinhalten. Die Marke AIDA benutzt in allen von ihr erstellten sowie repräsentierten Texten verschiedene lexikalische Einheiten, um diese Emotivität zu übermitteln. Das sind zum Beispiel *freundlich, glücklich, unvergesslich, günstig, elegant, schick, modern, sicher, umweltfreundlich, faszinierend, zauberhaft, zugänglich, international, beeindruckend, begeisternd, toll, erstklassig, lecker, sportlich, lustig, national, erfahren, kulturell, unterhaltsam, lehrreich, interessant, ausgewogen, digitalisiert, mobil, schnell, prioritär, wichtig* usw. Das kommunikative Gesamtbild der Marke repräsentiert also die kommunikative Stärke der Marke auf qualitativer und quantitativer Basis.

Mit den Marken werden also bestimmte feste Bedeutungs- sowie Orientierungs- und Wertstrukturen vermittelt. Obwohl diese auch in der Alltagssprache enthalten sind, ist die Marke AIDA hinsichtlich ihrer Sprach- und Kulturbedeutung untersucht worden. Die vorliegende linguistische Analyse muss allerdings mittels der Untersuchungen der sprachkulturellen Aspekte der Marke sowie einer medialen Analyse erweitert werden.

Aufgrund der Entwicklung der modernen Gesellschaft, in der oftmals Missverständnisse oder Konflikte auf dem Fundament der (sprach-)kulturellen Unvereinbarkeiten entstehen wird ein immer größerer Wert auf die Einrichtung und Aufrechterhaltung der Integrität des Dialogs der Kulturen gelegt, nämlich bezüglich der Integrität der interkulturellen Beziehungen. Dies bezieht sich auch auf die Offenheit und Transparenz sowie die Toleranz in der Unterstützung anderer Kulturen und Völker. Heutzutage gibt es ein prägendes Bild des kulturellen Lebens der Menschheit, das im Laufe des Funktionierens und der Interaktion zwischen den

Kulturen als soziales Phänomen in dem Prozess der sozialen Auswahl und der Beibehaltung der Einzigartigkeit sowie der Integrität eingebunden wird. Als Ergebnis der Selbstkultur sowie im Laufe des interkulturellen Dialogs, der Entlehnungen, der Durchdringung und der gegenseitige Bereicherung ist dies gebildet worden. Alles das hat eine kulturelle Vielfalt erbracht, und das hat zu einem der wichtigsten Faktoren des Lebens eines modernen Menschen geführt. „Die Frage der kulturellen Identität des Menschen und der Platz des Menschen in dem Dialog der Kulturen gewinnen immer mehr an Bedeutung“ [4, S. 77]. Dies ist besonders in der Europäischen Integration spürbar. „Die Tradition, die Generation, die Sprache, die Sitten, die Bildung, das gemeinsame Erbe und die Religion sind die Grundelemente des kulturellen Bewusstseins, die die nationale Einzigartigkeit beeinflussen“ [4, S. 79]. Dies wiederum bewirkt eine mentale Teilung in "uns" und "fremd". Im „Weißbuch“ ist über den interkulturellen Dialog im Namen der 47 Regierungen der Mitgliedsstaaten des Europarates geschrieben worden, dass der interkulturelle Dialog erlaubt, „sprachliche, kulturelle, ethnische und religiöse Barrieren zu überwinden, konstruktiv vorwärts zu schreiten und auf der Grundlage von gemeinsamen universellen Werten demokratisch zusammenzuwirken“. In einer unsicher und vielfältig gestalteten Welt muss über ethnische, religiöse, sprachliche und nationale Barrieren gesprochen werden, um eine gesellschaftliche Harmonie zu erreichen und Konflikte zu vermeiden. An Priorität haben die Kommunikation und die Beziehungsfähigkeit der Menschen gewonnen. Die interkulturelle Kommunikation ist ein komplexer und widersprüchlicher Prozess; die Komplexität des Prozesses der Anpassung an verschiedene multikulturelle Umfelder erklärt sich daraus, dass die ethnische Kultur eine Erfahrung des Überlebens einer ethnischen Gemeinschaft ist, die in der Erinnerung an die Traditionen gefestigt ist [1, S. 35].

Bevor auf die Erforschung der sprachkulturellen Aspekte der Marke AIDA detaillierter eingegangen wird, muss noch einmal erwähnt werden, dass das Unternehmen AIDA Cruises derzeit über 7.000 MitarbeiterInnen aus 40 verschiedenen Nationen beschäftigt, davon 6.000 an Bord der AIDA-Flotten und über 1.000 in den jeweiligen AIDA-Standorten.. AIDA Cruises bietet derzeit ihre Leistungen mittels 12 Kreuzfahrtschiffen an, die von der nationalen Pluralität bedient werden. AIDA Cruises gilt als eines der modernsten Flotten weltweit,

der internationale Dialog ist also eine erforderliche Gesprächsform, da AIDA Cruises als ein international agierendes Unternehmen gilt, die MitarbeiterInnen stammen aus unterschiedlichen sprachkulturellen Räumen. Die nationale Vielfalt ist für AIDA zu einem selbstverständlichen Bestandteil des Arbeitslebens geworden; das Unternehmen hat sich der Initiative „Charta der Vielfalt“ angeschlossen. Die Grundprinzipien der Unternehmenskultur beinhalten die Respektierung aller MitarbeiterInnen in dem Unternehmen, unabhängig von solchen Kriterien wie Alter, Geschlecht, ethnische Herkunft, sexuelle Orientierung, Weltanschauung. Bei AIDA wird also die nationale Vielfalt respektiert, indem auf die kulturell bedingten Besonderheiten der MitarbeiterInnen aus den anderen Herkunftsländern eingegangen wird; ihre jeweiligen Bedürfnisse werden somit berücksichtigt, auch solche Aspekte wie: Gastronomie, Traditionen und Bräuche, Tabus usw. werden dabei einbezogen. Bei einer Ungleichbehandlung können sie sich an ihre Vorgesetzten, die Arbeitnehmervertretung oder eine Vertrauensperson wenden. Die Regelung des Umgangs mit Diskriminierung ist in dem „Code of Business Conduct and Ethics“ eindeutig beschrieben worden: Falls sich solche Dinge ereignen, sollen die entsprechenden Fachbereiche sowie die Personalabteilung informiert werden; aufgrund dieser Politik werden alle Meldungen gewissenhaft überprüft. Dementsprechend werden im Kontext der „Zero-Tolerance-Politik“ gegebenenfalls die entsprechenden Maßnahmen eingeleitet, die als arbeitsrechtlich gelten. In den Jahren 2014 und 2015 sind keine solchen Diskriminierungsfälle festgestellt worden. Für das Unternehmen AIDA Cruises ist also die Einhaltung der international anerkannten Menschenrechte und Arbeitnehmerrechte von größter Bedeutung; das wird auch von den Geschäftspartnern bzw. Lieferanten etc. gefordert. Außerdem wird von AIDA auch das Recht auf Vereinigungsfreiheit und Kollektivverhandlungen garantiert; während der Jahre 2014 und 2015 sind auch diesbezüglich keine Verstöße festgestellt worden [1, S. 115].

Am Bord der AIDA Cruises wird bevorzugt Deutsch gesprochen; das wichtigste Markenzeichen, das jede sprachkulturelle Barriere bricht, ist als AIDA-Kennzeichen der rote „Kussmund“: *„Nehmen Sie unser Markenzeichen – den Kussmund am Bug der AIDA Schiffe – als Versprechen. Dieses Lächeln können Sie nicht nur sehen, sondern auch spüren. Mit erstklassigem Service sorgt unsere Crew dafür, dass*

Sie rundum glücklich sind. Vom Housekeeping bis zum Rezeptionsservice – wir sind gerne für Sie da, was immer Sie wünschen. Und damit Sie auch weiterhin zufrieden mit unseren Services sind, werden wir weiterhin jeden Tag unser Bestes geben“ [1, S. 123]. Die von diesem Mund abgeleitete Visualisierung zieht sich wie ein roter Faden über das gesamte Unternehmen; damit werden alle 12 fahrenden Schiffe identifiziert. Der „Kussmund“ ist demnach ein entscheidender und funktionierender Baustein der Marke, der die sprachkulturelle Besonderheit der Marke dar- und herausstellt. Das Markenzeichen akkumuliert die Informationen bezüglich der Freundlichkeit sowie der angenehmen Atmosphäre an Bord der AIDA-Schiffe. Der visualisierte Mund wird zugleich intern sowie extern zu dem Leitbild: „hier ist das Lächeln zu Hause“. Obwohl das Unternehmen noch relativ jung ist, hat AIDA Cruises es geschafft, den Markenstatus unabhängig von den sprachkulturellen Aspekten der Marke zu erlangen. Auf der Ebene des Marken-Daches tragen dazu der prägnante Name, ein funktionierendes Wort-Bild-Zeichen sowie insbesondere der „Kussmund“ bei. Diese wahrnehmbaren Bausteine übertragen sich auf die Botschaften der Marke auf der Ebene der Marken-Räume. Die Marke AIDA ist demnach anders, sie ist unkonventionell und hat mit dem traditionellen Unternehmensstil gebrochen. Markenstrategisch hat sich AIDA damit bewusst vom Wettbewerb abgesetzt; die markenstrategische Positionierung hat dazu geführt, dass sich über den bestehenden Markt der traditionellen Kreuzfahrten hinaus auch jüngere Zielgruppen für die Kreuzfahrten und damit für die Marke AIDA interessieren.

Schlussfolgerungen und Perspektiven. Jede Marke ist nicht nur ein „Brand“, sondern ein Träger der Konzepte, die bestimmte Informationen akkumuliert haben. Jede Marke teilt die Information mit, warum gerade sie besser ist als ihre Konkurrenten [2, S. 17]. Bei dem Markennamen bzw. -zeichen „AIDA“ wird das sprachlichkulturelle Konzept „Freundlichkeit“ verbalisiert, nicht nur in Worten, sondern auch in Zeichen. Mit der Marke lassen sich Gedanken, Visionen und, Vorstellungen prägen, sogar Verhaltensweisen. Corporate Wording sowie Corporate Language präsentieren die Sprachkultur des Unternehmens; mit dem Entwicklungsziel einer spezifischen Sprache der Marke ist es empfehlenswert, die Dichte einer Marke und damit ihre Anziehungskraft regelmäßig zu steigern. Als Sprache ist, wissenschaftlich betrachtet, der

Ausdruck von Kultur, Ausbildung sowie Herkunft zu verstehen. In dieser Hinsicht ist die Sprache ein wichtiges Medium, ein Vermittlungsinstrument der kulturell bedingten Hintergründe einer Marke. Die Sprache transportiert sozusagen die Nation, aus dem die Marke stammt, und die Werte, die für dieses Land von Bedeutung sind, werden somit vermittelt. Denn ist der Sprachstil der Kundschaft angepasst, kann damit die Anziehungskraft der Marke gesteigert werden; der Sprachstil sowie die Wortwahl sind bei AIDA Cruises nicht abgehoben, damit wird eine seriöse Botschaft an die Gäste bzw. Konsumenten delegiert.

LITERATURVERZEICHNIS:

1. Conti Luisa. Interkultureller Dialog im virtuellen Zeitalter. Neue Perspektiven für Theorie und Praxis. Lit Verlag, Berlin, 2012. 352 S.
2. Piwinger, Manfred: Handbuch Unternehmenskommunikation. Gabler, Wiesbaden, 2007. 400 S.
3. Satir Virginia. Kommunikation. Selbstwert. Kongruenz: Konzepte und Perspektiven familientherapeutischer Praxis. Junfermann Verlag; Auflage: 9, 2004. 496 S.
4. Thomas, Alexander. Psychologie des interkulturellen Dialogs. Verdenhoek und Ruprecht GmbH, Göttingen, 2013. 600 S.
5. Wenzel Nina. Die Situationsanalyse der Kreuzfahrtbranche am Beispiel AIDA Cruises. Eine empirische Studie. Diplomarbeit. Grin Verlag, 2011. 167 S.

УДК 82.1.111(73)–3.09

СИНТЕЗ КУЛЬТУР СХОДУ ТА ЗАХОДУ В РОМАНІ Ю ЛІХУА «ТОЙ БЕРЕГ»

Селігей В.В., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри порівняльної філології східних та англомовних країн
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

У статті в порівняльній перспективі проаналізовано особливості транскльтурації в романі сучасної китайсько-мовної письменниці Ю Ліхуа «Той берег» (2009). Розглянуто своєрідність китайсько-американської ідентичності в освоєнні реалій американської культури у своєрідній перспективі «погляду з середини», висвітлено роль семантики китайського буддизму, асоційованої з образом бодгісатви Гуань-їнь у розкритті психології та внутрішнього світу персонажів.

Ключові слова: транскльтурація, психологізм, родинна сага, діалог культур, сино-американський дискурс, культурний контекст, порівняльний аналіз.

В статье в сравнительно-сопоставительной перспективе проанализированы особенности транскльтуриации в романе современной китайскоязычной писательницы Ю Лихуа «Тот берег» (2009). Рассмотрено своеобразие китайско-американской идентичности в освоении реалий американской культуры в своеобразной перспективе «взгляда изнутри», освещена роль семантики китайского буддизма, ассоциированной с образом бодгисатвы Гуань-инь в раскрытии психологии и внутреннего мира персонажей.

Ключевые слова: транскльтуриация, психологизм, семейная сага, диалог культур, сино-американский дискурс, культурный контекст, сравнительный анализ.

Seligey V.V. THE SYNTHESIS OF EASTERN AND WESTERN CULTURES IN THE NOVEL “THE OTHER SHORE” BY YU LEEHUA

The peculiarity of transculturation in the novel “The Other Shore” by contemporary Chinese language writer Yu Leehua are studied in comparative perspective. The uniqueness of the writer’s identity is defined by her simultaneous belonging and non-belonging to both American and Chinese cultural realms. The analysis shows, that the novel, remaining Chinese in language, and rejected by mainstream Chinese literature, represents the continuation of classical artistic tradition, in allusive dialogues with “Peach Blossom Spring”, “Dream of the Red Chamber” “Romance of the Flowers in the Mirror” (1827) and considers the much concerned planetary topics of woman literature, enriching the realm of Chinese American Literature with its seminal figures of Jade Snow Wong, M.H. Kingston and Amy Tan.

Key words: transculturation, psychologism, family saga, cultural dialogue, Chinese-American discourse, cultural context, comparative analysis.

Постановка проблеми. Тісна взаємодія культур Сходу та Заходу, упрозорення та стирання міжкультурних кордонів, яке уможливило виникнення та становлення феноменів літератури планетарної транскльтураційної ваги: англомовної літератури постколоніального дискурсу та азійсько-євроатлантичної літератури гібридної або транскльтурної ідентичності, спричинило також істотне розширення меж китайськомовної літератури, яка збагатилась феноменом 跨文化文学, який зазвичай ототожнюється з термінами «література транскльтури», «література гібридної ідентичності», але в китайськомовному критико-аналітичному дискурсі має дещо інше змістове наповнення. Цим терміном позначається творчість, яка перетнула (або перевищила, згідно з буквальним значенням ієрогліфа-приставки 跨, який має значення «пере-», «гіпер-») межі китайської культури, але зберегла виразні ознаки приналежності до неї. Перетин меж китайської культури асоціюється китайськими дослідниками з використанням

англійської мови та залученням у головний потік американської літератури, як це сталося з творами Е. Тан та Френка Чіна. Разом з цим навіть такий інклюзивний «umbrella term» не залишає простору для визначення творчості частини письменників, які емігрували у США та нащадків емігрантів 华裔. До них входить й творчість Ю Ліхуа (於梨华, нар. 1931 р.), ранній період якої визначався в контексті становлення літератури КНР після культурної революції, найвизначнішою подією якого була поява «літератури пошуків коріння» як відтворення ідентифікації «неукоріненого покоління». Увага китайських дослідників до її творчості, як засвідчує подальший огляд, істотно зменшується на етапі, коли американський складник у творчості Ю Ліхуа набуває істотної ваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Ю Ліхуа не потрапляла в коло уваги європейських та вітчизняних дослідників. В американській науці про літературу, за винятком ґрунтовної статті Као Сін-шен (Hxinsheng C. Kao) «Проект становлення нової пое-

тики Ю Ліхуа: китайська література за океаном» (1993), переважно на матеріалі ранніх оповідань та новел розглянуто своєрідність художнього опрацювання проблематики авторського світосприйняття, яке поєднує китайське «коріння» з американським буттям. У дослідженні В. Соллорза «Багатомовна Америка: транснаціоналізм, етнічність та мови американської літератури» (1998) надано загальну характеристику творчості Ю Ліхуа на основі виданих на той час творів. Перевагою цього опису є увага до першого твору письменниці та звернення до голосу від першої особи. В. Соллорз цитує матеріали інтерв'ю Сяо Хван-їня 1994 р., під час якого письменниця висловлює свої думки щодо проблематики сприйняття її творів американським читачем. Літературно-критична енциклопедія Лі Хуа-ін («The A to Z Modern Chinese literature», 2010) є одним з небагатьох досліджень, в яких згадується пізній етап творчості письменниці, зокрема її роман «Між розставанням та прощанням» («在离去与道别之间», 2003).

Корпус китайських досліджень – це праці таких вчених, як Чжан Ляндун (张良栋), Фань Мінжу (范铭如), Фань Лопін (樊洛平), Бай Шусун (白舒荣), Янь Чуньде (阎纯德). Вони дозволяють скласти уявлення про особливості рецепції творчості Ю Ліхуа в китайськомовній науці, сфокусованій на висвітленні особливостей переосмислення у творчості Ю Ліхуа поетики й семантики руху «пошуку коріння», а також визначенні ключових особливостей напряму літератури «неукоріненого покоління», засновницею якого вважається Ю Ліхуа. В найновіших дослідженнях творчість Ю Ліхуа розглядається в контексті актуальних теорій сучасної світової науки про літературу. Лі Фань (李凡.) у статті «Розгубленість й вибір – наратив жіночої кризи у творах Ю Ліхуа» (2007) досліджував проблему своєрідності свідомості трагізму свідомлення життєвої кризи у творах Ю Ліхуа на межі століть. Лі Фань розглядає особливості художнього відворення тем конфлікту поколінь, екзистенціальної кризи, трагізму самотності, кризи міжособових стосунків, звертаючи особливу увагу на риси гендерної свідомості. У праці Гун Фан (宫芳) «Дослідження творчості Ю Ліхуа з точки зору культурного інакшого» (2013) здійснено періодизацію творчості письменниці в контексті китайсько-американської літератури (а не виключно китайської): простежено еволюцію письменниці від «маргінальності» (边缘人) до «освоєння» (立足者), вибудовано концепцію

бікультурності (双重文化) творчості Ю Ліхуа, виділено ключові особливості її художнього стилю, «中西合璧、雅俗共赏、古今兼具» [8, с. 8] як взаємопроникнення китайського й американського світів, синтез масовості та елітарності, традиції й сучасності.

Невирішеною залишається проблема органічності синтезу американськості й китайськості як художніх кодів у творчості письменниці. Спрощений підхід до цієї проблеми через культурологічні орієнтири особистості автора, чи то через тематичну класифікацію по китайським та американським чарункам культурного змісту, відтвореного в її творах, не дає відповіді на це питання.

Постановка завдання. Метою поданого дослідження є осмислення транскультурації як основної характеристики її художнього слова. На матеріалі роману «Той берег» розглянуто найбільш виразні риси дискурсу транскультурації в поетиці Ю Ліхуа. Транскультурація – термін, що запроваджений латиноамериканськими вченими та філософами Ф. Ортізом та А. Рама на позначення складних процесів діалогу, взаємозбагачення та синтезу іспанської культури та культур країн Латинської Америки, посьогодні зберігає свою актуальність попри суперечливість початкового змісту та відмінність тлумачень. Проблемність транскультурації в працях її винахідників спостерігає І. Оржицький, зазначаючи, що за поетизованою метафорою одруження Дона Табака й Доньї Цукор криється прикре спостереження: «вони прибувають як завойовники та *нав'язують* [письмівка моя – І.О.] транскультурацію» [1, с. 25]. Розробка транскультурації як широкого поля різношарових взаємодій здійснюється в праці В. Міньоло й Ф. Шиві «Подвійний переклад: Транскультурація й колоніальна відмінність» (2003). Транскультурація визначається як провідний складник процесу «семіозиса культури» – створення нових реалій духовної культури, однаково нехарактерних для «початкових» культур, які взаємодіють у процесах (де) колонізації. Розуміння транскультурації як складного синтезу, створення нових смислів у просторі перетину культур на матеріалі дослідження культур Далекого Сходу формується у праці К.Л. Торнбер «Імперія текстів у русі: китайська, корейська й тайваньська транскультурації японської літератури» (2009). На прикладі творчості письменників першої половини ХХ ст. розглянуто, як тривала взаємодія трьох культур, жодним чином не позбавлена критичної проблемності, утворює

«literary contact nebulae», в яких транскультурація є способом художнього мислення, а смисли й концепти мігрують, збагачуючись, між культурами. Разом з дослідженнями збірки «Сино-Японська транскультурація: від кінця XIX ст. до кінця Тихоокеанської війни» (2012) ця праця створює фундамент для дослідження творчості письменників Далекого Сходу не тільки як різнокультурного простору, об'єднаного спільною естетикою й семантикою, носієм яких є традиційна китайська мова веньянь (що слугувала засобом діалогу культур впродовж багатьох століть), але й як прикладу художнього мислення, яке активно сприймає й освоює нові смисли, привнесені або запозичені «ззовні», залишаючись, попри змінність, динамічність й гостре відчуття моменту, тотожною своїм основам. Сучасним прикладом такої творчості є роман Ю Ліхуа «Той берег», в якому китайсько-тайванська-японська транскультура збагачується американським компонентом.

Виклад основного матеріалу дослідження. У романі Ю Ліхуа «Той берег» (2009) в основу образної системи покладено семантику буддійської «Сутри Серця». Складні смисли становлення свідомості й просвітлення сугестовані в короткому висловлюванні Праджня-параміти, в романі Ю Ліхуа розгорнуті в рефлексії головної героїні Хе Лоді (何洛笛), яка, наближаючись до останньої межі, згадує своє довге життя та розмірковує над минулим та теперішнім своєї родини, найбільш переймаючись за долю найменшої дочки Шанцин та онуки Чумей. Перехід «на той берег» у романі асоціюється не стільки зі смертю, як у поширених уявленнях, скільки з філософським ставленням людини, яка прожила довге життя, до власних проблем, трагедій й перечувань, а також перечувань її дітей, яке з часом перетворюється на відсторонену рефлексію над власними почуттями, свідомістю та «я». Буддійськість смислів роману жодним чином не проголошена, автор дотримується принципу «尽在不言中» [9, с. 185], який буквально перекладається «все існує в позамовленні». Цей вираз, до якого вдається один з героїв роману, щоб пояснити природу стосунків у китайському суспільстві, суголосить визначенню образної природи художнього тексту, адже образ і є тим цилім, яке перевищує суму значень у висловлюванні. Оповідь ведеться переважно від особи Лоді, яка, живучи в закладі для людей похилого віку, зрідка зустрічається з рідними та Шанцин. Така побудова унаочнює відмінності світосприйняття цих персонажів.

В образі Лоді домінує відстороненість від життєвого неспокою, прагнення до споглядальності й філософствування, реалізованих в її призванні художниці. Натомість в образі Шанцин завжди беруть гору емоції та почуття, її рішення завжди спричинені миттєвістю емоційної реакції на співбесідника. Характерною рисою Шанцин є неусвідомлення почуттів, які керують нею. За спостереженнями Лоді таким почуттям є зависть до краси Чумей та ревності з приводу того, що її донька отримує більше любові й уваги від Лоді, ніж вона сама, її рідна донька. За сюжетом, вона, як молодша донька в китайській родині, гостро відчувала нестачу батьківської й материнської уваги й мстилася за це, передчасно одружуючись, народжуючи дітей, їдучи з чоловіком в Європу, розлучуючись. Унаслідок Шанцин залишається сам на сам зі своїм болем: намагаючись владнати подружнє життя, вона протягом декількох років доручає Лоді доглядати за донькою Чумей. Хоча виховання Лоді було доволі суворим, Чумей щиро полюбила бабусю, вважаючи декілька років, проведені з нею, за найкращу пору свого життя. Родинний зв'язок, схожість у вдачі й зовнішності відтіняють протилежності, уособлювані Лоді й Шанцин, в чому теж проглядається буддійська естетика одночасної взаємодії й протилежності двох начал-первнів. Однак у романі є ще «третя протилежність» – Чумей, яка втілює наївність, простоту й прямоту, – риси, які асоціюються з її дитячістю, а також «американськістю» світовідчуття. Різні погляди на життя трьох поколінь жіночих персонажів стають шаблями, які підводять до глибинного, по-справжньому буддійського у своїй невимовності й всеохопності усвідомлення, що все життя, включно з перечуваннями, їхньою рефлексією, філософствуванням, споглядальністю, розумовим й духовним зростанням, – все це тільки один берег, а інший – це той, на який перейшов Авалокітешвара в Сутрі Серця, чи той, що чекає на кожну людину наприкінці життя. Образ Лоді суголосний герою буддійської сутри Авалокітешвари, більш відомому в китайській культурі як Гуань-їнь, богиня милосердя, яка дочувається всіх молитов й допомагає всім, хто потребує допомоги, є уособленням безмежної любові й милосердя, осмислення якого в східній літературі часто суголосно семантиці образу Діви Марії в культурі Заходу. Китайські й буддійські алюзії суміщено й в імені «Лоді». Зашифроване для іншомовного читача, в китайському тексті це промовне ім'я «Сопілка (з) Ло», кожний зі

складників якого вимагає пояснення. Згідно з китайським міфом про виникнення писемності, Ло – це назва ріки, з вод якої вийшла черепаха з ієрогліфічними письменами на панцирі. Цей ієрогліф широко застосовується в китайських іменах, несе позитивні конотації, асоційовані із семантикою води та ріки. Ієрогліф «Сопілка» осмислюється як ще одна алюзія на дискурс буддизму, а саме на сопілку Крішни, звук якої був здатен проникати крізь всі шари всесвіту. Згідно з буддиським міфом, сопілка мала душу, яка була настільки сповнена любов'ю до всього сущого, що могла співати самотужки. Отже, визначальні риси образу Лоді зашифровані в її імені, перенесення ознак міфічних героїв та реалій на її образ закладає основу для множинної художньої інтерпретації буддиської й китайської семантики.

Актуалізація буддиських смислів у романі не тільки на рівні семантики, а і в настрої: своєрідному поєднанні співчутливості й безсторонності, – суголосить роману Г. Гессе «Сиддхартха» (1922), який розповідає історію просвітлення довжиною в життя. Роман Г. Гессе вважається одним з найбільш ранніх творів, принаймні у ХХ ст., які відверто виходять за межі національного дискурсу, освоюють простір *Weltliteratur*: германський письменник осмислює центральні міфологеми буддизму, перетворює героїв давньоіндійського епосу на персонажів сучасного роману. «Сиддхартха» сповнений алюзіями на Індію та давні буддиські тексти. Це імя головного героя, яке є іменем Будди до просвітлення, ім'я просвітленого наставника Гаутама, також позичене у Будди, персонажі Говінда й Васудева, тезки божеств, шанованих у різних відгалуженнях буддизму, безлік культурно-історичних реалій. Г. Гессе здійснює комплексну, системну і глибоку реконструкцію давньоіндійської культури та наділяє її ореолом романтичності, розповідає історію Просвітлення мовою образів, зрозумілих сучасному читачеві. Безумовно, роман Г. Гессе є не більш ніж довільним прочитанням буддиської міфології, однак це прочитання здійснене німецьким письменником, здавалось би, вкрай далеким від Індії, тим самим ставлячи ще один орієнтир у просторі планетарної літератури.

Примітно, що у творі, який є одним з найяскравіших у спалаху китайсько-американської літератури, – «Жінка Воїтель» М.Х. Кінгстон, образи китайської художньої традиції, подібно до індійських у романі

Г. Гессе, прочитані так само наголошено «неправильно». Якщо в «Сиддхартсі» Будда Гаутама розподілений між двома персонажами, то в «Жінці Воїтельці» навпаки, – в образі Фа Му Лань поєднано елементи сюжетів про Му Лань й Юе Фея.

Семантика переходу на інший берег доповнюється в романі, як і в Сутрі серця осмисленням «порожності п'яти кхандх»: глибинним перечуванням всіх емоцій, почуттів й душевних станів. У романі ретельно досліджуються етапи й почуття жіночого буття, в цьому роман виправдано ставлять в один ряд з творами М.Х. Кінгстон «Жінка Воїтель» (1976), Е. Тан «Клуб Радості та Вдачі» (1989), «Долина Дивувань» (2013).

За типологічною своєрідністю творчість Е. Тан й Ю Ліхуа дуже близькі, їх об'єднує тема американців з китайським корінням, однак Ю Ліхуа рішуче відсторонюється від дискурсу екзотизму, на відміну від А. Тан, яка знаходить шлях до синтезу глибокої внутрішньої правди й складної китайсько-американської рецепції китайської культури з «продаваною» екзотикою, на яку полюють американські видавці.

У контексті переосмислення буддиських образів найближчим до роману Ю Ліхуа «Той берег» є роман Е. Тан «Сотня потаємних чуттів» (1995), в якому мотивами Гуань Інь насичений образ «китайської сестри» Квань. Роман розповідає про розвиток близьких відносин між двома сестрами в родині американців китайського походження – Олівією, яка народилась в США, та Квань, яка приїхала з Китаю після смерті батька. Квань з задоволенням перебирає обов'язки старшої сестри, піклуючись про Олівію та допомагаючи їй долати життєві негаразди, застосовує свою здібність розмовляти з душами померлих. Квань уособлює атрибути китайської жінки як голови роду. Давня китайська традиція поклоніння предкам, яка здійснювалася старшою жінкою в родині, в романі Е. Тан тонко обігрується як «суперздібність». Водночас, унаслідок смерті батька, Кван фактично набуває статусу голови родини. Таким чином, хоча вона приходить Олівії старшою сестрою, в системі китайських родинних стосунків, вона стоїть на принципово вищому щаблі, ніж Олівія. За своєю сюжетною роллю Квань щиро виконує обов'язок «турботи про малих», застосовуючи здібності, що художньо переосмислюють матриархальну владу. У кульмінації сюжету Квань зникає в загадковій печері поблизу китайського містечка

Чанмянь, в якому минуло дитинство Квань. Повертаючись до печер, Квань допомагає Олівії розв'язати її внутрішні проблеми, коріння яких сягало попередніх життів, й зажити щасливим подружнім життям. Все ж роман Е. Тан переосмислює образ Гуань-інь, як і реалії китайської культури, скоріше в руслі дискурсу екзотизму, ніж глибоко особистого осягання. Зокрема, зображення Квань в американському контексті має знижувально-комічне забарвлення, реалізоване в її мовленні контамінованою англійською, чи не найяскравішим прикладом якої стає перетворення причини смерті першої дружини Саймона, майбутнього чоловіка Олівії – «avalanche» на «after lunch». У порівнянні з романом Ю Ліхуа унаочнюється відмінне бачення місця китайської культури в китайсько-американському контексті. У романі «Сто потаємних почуттів» у доповнення образу Квань китайське представлене «китайською подорожжю» героїв: не стільки до справжнього Китаю, як, наприклад, у романі Ю Ліхуа «Між розставанням та прощанням», а до літературної утопії, яка просякнута алузіями на «Дао-децзін» та «Персикове джерело», ставлячи, таким чином, проблему англомовної китайсько-американської прози як відгалуження китайської літератури яке зберігає й усвідомлює своє генетичне коріння. Однак цей китайський компонент витісняється з американської реальності героїв роману «Сотня потаємних почуттів». Хоча Олівія й приймає своє китайське коріння, проголошує свою китайськість зміною прізвища Лагуні на Лі, але Квань як живому носієві китайськості «в першій особі», не залишається місця в американських реаліях. Заключні слова роману натякають, що Квань переродилася в Саманті, доньці Олівії, зачатій в Чанмянь. На те, що китайські та буддійські риси Квань мають шанс відродитись в Саманті Лі, натякається в захоплених материнських спостереженнях Олівії, яка каже, що «мене Саммі кличе «Мама», а її улюблена іграшка «Ба» – це музична скринька, яка належала Квань» [7, с. 410].

У романі Ю Ліхуа «Той берег» родинний й духовний зв'язок жіночих поколінь відтворює ту саму систему, що й в згаданому романі Е. Тан, щоправда, відмовляючись від гри в містичність та фентазійність, натомість пропонує глибокий психологізм у відтворенні жіночого досвіду. Набуття статусу голови родини: Хе Лоді втрачає свого другого чоловіка, Гленна; тема всеохопної любові, яка гене-

тично пов'язана з даосько-конфуціанськими й буддійськими концептами: «обов'язок» турботи про «малих», «служіння» у вигляді співчуття і допомоги бодісатви осмислюються як глибинний поклик душі, який передусім всім означенням та рішенням; конфлікт між першим і другим поколінням та його подолання; самопожертва; відродження «через покоління».

Висновки з проведеного дослідження. Повнота й самодостатність світу жіноцтва та сила любові, яка наснажує жінок, в образах роману прочитуються як емблематичний символ здійснення жіночого варіанту американської мрії для китайського читача і водночас як зіставлення впевненої й успішної американки китайського походження з розгубленим «білим американським американцем» – хрестоматійним образом Гаррі Ангстрема з роману Дж. Апдайка «Кроліку, біжи» (1960), який сідає за кермо і безцільно їздить міжміськими дорогами, щоб розрадити відчай й розпач. Одна з функцій цієї прелюдії – дати образ Чумей в «об'єктивній» оптиці автора-оповідача, який потім доповниться розгорнутим емоційним описом з позиції Лоді, а також для створення контрасту між тлом американської реальності та темою китайських родинних стосунків. Ці два елементи, які, здавалось би, за замовчанням мусять бути протиставленими, в художньому світі Ю Ліхуа природно складаються в органічне ціле.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оржицький І. Етно-національна й культурна своєрідність літературного процесу в країнах андійського регіону (Перу, Болівія, Еквадор) у 20–80-х роках ХХ століття І. Оржицький–Х: Майдан, 2016. 353 с.
2. Ortiz F. Cuban counterpoint, tobacco and sugar. Duke University Press, 1995. P. 3. 16, 98. 106. Print.
3. Sollors Werner. Multilingual America: Transnationalism, Ethnicity, and the Languages of American Literature. New York: NYU Press, 1998. Print.
4. Thornber K.L. Empire of texts in motion: Chinese, Korean, and Taiwanese transculturalizations of Japanese literature. Harvard University Press, 2009. 591 p. Print.
5. Transcultural Studies 2010-2017. URL: <http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/ojs/index.php/transcultural> (дата звернення: 22.10.2012).
6. Xiao-huang Yin Chinese American Literature Since the 1850s. University of Illinois Press, 2000. 336 p. Print.
7. Tan Amy/ Hundred Secret Senses. Penguin Books, 1995. 418 p.
8. 宫, 芳. 文化他者视域下的於梨华小说研究. Thesis. 西南交通大学, 2009. 宁波: 宁波大学, 2013. – Docin.com. Web. – 27 Apr. 2017.
9. 於梨华 彼岸. – 江苏文艺出版社, 2009年. – 页数: 300.

УДК 81'0

НАУКОВА АРГУМЕНТАЦІЯ ТЕРМІНА «КОНЦЕПТОСФЕРА» КРІЗЬ ПРИЗМУ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ АНАЛОГІВ

Стефанова Н.О., к. філол. н.,
доцент кафедри англійської філології
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

У статті представлено наукові передумови й аргументи для уточнення поняття «концептосфера» крізь призму таких його термінологічних аналогів, як «техносфера», «антропосфера», «соціосфера», «атмосфера», «стратосфера», які академік В.І. Вернадський об'єднав одним поняттям «ноосфера». Докладно розглянуто науковий об'єм компонента «сфера» у складі терміна «концептосфера», який дотичний до поняття «простору» загалом та «когнітивного» простору зокрема в проекції на світ концептів. На основі трьох підходів до розуміння когнітивного простору: 1) за аналогією з інформаційними системами, 2) за теорією ментальних/можливих світів, 3) за теорією категоризації знань запропоноване оптимальне його визначення. Уточнено співвідношення між поняттями «концептосфера» і «когнітивний простір», де перше – це структурна конфігурація всіх можливих компонентів зберігання знань у ментальному світі людини, тим часом друге є абстрактним складноструктурованим утворенням, де відбувається переробка та зберігання цих знань.

Ключові слова: концептосфера, термінологічні аналоги, когнітивний простір, ментальний світ, складноструктуроване утворення.

В статье представлены научные предпосылки и аргументы для уточнения понятия «концептосфера» сквозь призму таких его терминологических аналогов, как «техносфера», «антропосфера», «социосфера», «атмосфера», «стратосфера», которые академик В.И. Вернадский объединил одним понятием «ноосфера». Подробно рассмотрен научный объем компонента «сфера» в составе термина «концептосфера», который соотносится с понятием пространства в целом и когнитивного пространства в частности в проекции на мир концептов. На основе трех подходов к пониманию когнитивного пространства: 1) по аналогии с информационными системами, 2) по отношению к теории ментальных/возможных миров, 3) в соответствии с теорией категоризации знаний предложено оптимальное его определение. Уточнено соотношение между понятиями «концептосфера» и «когнитивное пространство», где первое – это структурная конфигурация всех возможных компонентов хранения знаний в ментальном мире человека, тогда как второе является абстрактным сложноструктурированным образованием, где происходит переработка и хранение этих знаний.

Ключевые слова: концептосфера, терминологические аналоги, когнитивное пространство, ментальный мир, сложноструктурированное образование.

Stefanova N.O. SCIENTIFIC ARGUMENTATION OF THE TERM OF THE CONCEPTOSPHERE THROUGH THE PRISM OF TERMINOLOGICAL ANALOGUES

The article represents the scientific arguments for clarifying the concept of the «conceptual sphere» through the prism of such terminological analogues as «technosphere», «anthroposphere», «sociosphere», «atmosphere», «stratosphere», which the academician V. I. Vernadskyi united with one concept of «noosphere». The scientific scope of the «sphere» component in the term «conceptual sphere», which is connected with the notion of space in general and cognitive space in particular in the projection of concepts into the world, has been considered in details. The optimal definition has been proposed based on the three approaches to understanding the cognitive space: 1) by analogy with information systems, 2) on the theory of mental spaces, 3) on the theory of categorization of knowledge. The correlation between the concepts of «conceptual sphere» and «cognitive space» has been clarified, where the first is all possible structural components of knowledge storage in the mental world of man, while the second one is an abstract complex structured formation where the processing and storage of this knowledge takes place.

Key words: conceptual sphere, terminological analogues, cognitive space, mental world, complex structured formation.

Постановка проблеми. Лінгвоконцептологія наразі, як справедливо зазначає С.Г. Воркачов в одній з останніх своїх студій [5, т. 70, с. 4], є «чи не найбільш «модним» напрямом <...>, а концепт продовжує залишатися «парольним» терміном, активно функціонування якого в наукових працях, за спостереженнями його прихильників і користувачів, демонструє подальшу наукову «перспективу» його вивчення». І надалі, оцінюючи характер

і статус лінгвоконцептології, вчений визначає її як «сформований і зрілий науковий напрям, про що свідчить, крім наявності категоріального апарату і напрацьованих методологічних алгоритмів <...> дослідження концептів, її вихід 1) у лексикографічну практику (укладання концептуаріїв на зразок словника Ю.С. Степанова «Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования»), 2) у практику перекладу (автор наводить авто-

реферат кандидатської дисертації Н.В. Александрович «Концептосфера художественного произведения в оригинале и переводе (на материале романа Ф.С. Фицджеральда «Великий Гэтсби»)), в *лінгводидактику* (теж дає покликання на автореферат, але докторської дисертації Н.Л. Мишатіної «Методика и технология речевого развития школьников: лингвоконцептоцентрический подход») [5, т. 70, с. 4], і, звісно, 4) в *міжкультурну комунікацію* (наприклад, Крючкова Н.В. «Роль референции и коммуникации в концептообразовании и исследовании концептов (на материале русского, английского, французского языков)» та ін.).

Сьогодні актуальність цієї наукової дисципліни, на думку С.Г. Воркачова, визначається наявністю в лінгвоконцептологічних дослідженнях певних «надзавдань», які полягають у виявленні (підтвердженні або спростуванні) даних про структуру і наповнення національного менталітету носіїв конкретної лінгвокультури, що вигідно відрізняє її від класичного наукознавства, зокрема структурної лінгвістики, орієнтованої на автономний від людини опис мовної системи [5, т. 70, с. 17–18]. Натомість погоджуємося з ученим у тому, що «кінцева мета лінгвоконцептології, що передбачає представлення єдиної універсальної системи лінгвоконцептів через вивчення окремих концептів та окремих національних концептосфер та їхнє подальше зіставлення, – на цей момент ще не досягнута» [там само, с. 18]. Така постановка проблеми зумовлює актуальність запропонованої наукової статті.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування наукової доцільності й коректності терміна «концептосфера» на тлі суміжних термінів-аналогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поряд з науковим «бумом» навколо терміна «концепт» активно продовжує обговорюватися і термін «концептосфера», який, за словами Ю.Е. Прохорова (та й інших дослідників, що робили спроби осмислити цей феномен), має конкретного автора – Д.С. Лихачова [19, с. 74], котрий писав, що «всі потенційні можливості, які розкриваються в словниковому запасі окремих людей, як і мови загалом, можна назвати концептосферами. Концептосфера національної мови тим багатша, чим багатшою є вся культура нації – її література, фольклор, наука, образотворче мистецтво (вона також має безпосереднє відношення до мови, а отже, і до

національної концептосфери); вона співвідноситься з усім історичним досвідом нації» [12, с. 284]. <...> Кожен концепт може бути по-різному розшифрований залежно від культурного досвіду, культурної індивідуальності концептоносія» [19, с. 74].

Уводячи цей термін у науковий обіг, Д.С. Лихачов послуговувався уже наявними моделями термінотворення на зразок термінів В.І. Вернадського «ноосфера», «біосфера» тощо і припускав, що «це поняття допомагає зрозуміти, чому мова є не просто способом спілкування, а й концентратом культури нації, яка втілена в різних верствах населення навіть до окремої особистості» [13, с. 5, 9].

Проте вважаємо, слідом за Ю.Е. Прохоровим [19, с. 75], що роздуми Д.С. Лихачова про «концепт» і особливо про «концептосферу», а також інших дослідників, які, спираючись на його міркування, надавали свої визначення цього поняття, потребують уточнення й більшої аргументації, або експланаторності.

Поняття концептосфери «як сукупності концептів», запропоноване Д.С. Лихачовим, сягає, за його словами, ідеї С.О. Аскольдова-Алексеева, що витлумачував «концепт або загальне поняття як мисленнєве утворення, яке замінює у процесі думки безліч предметів одного й того ж роду» [1, с. 29]. При цьому Д.С. Лихачов уважав, що концепт існує і для слова, і для кожного основного його словникового значення окремо [12, с. 4]. Хоча, як свідчить практика аналізу багатьох концептів, з цією думкою важко погодитися, бо слово є одним із вербалізаторів концепту, і саме через значення слів формуються концептуальні ознаки цього ментального утворення.

Але це не стало перешкодою для всіх без винятку дослідників формулювати визначення поняття «концептосфера», спираючись на позицію Д.С. Лихачова, які, на нашу думку, вже на сьогодні видаються певною мірою тривіальними і не відображають його онтологічну сутність, продовжуючи тираж цих дефініцій у спрощених варіантах, не відходячи від першого його розуміння. Н.М. Дмитриєва [7, с. 21–22] у своїй роботі наводить окремі дефініції цього терміна, надані дослідниками, які так чи інакше обертаються навколо його витлумачення як «сукупності концептів» з дещо різними варіаціями, наприклад, як: 1) «об'єднання полів концептів, що складають концептосферу» [10, с. 54]; 2) «сукупність концептів, з яких, наче з мозаїки, складається світогляд носія мови» [15, с. 76]; 3) «сукуп-

ність концептів, в яких відображений певний фрагмент навколишнього світу, що утворює концептосферу цієї зони дійсності» [22, с. 6]; 4) «упорядковану сукупність концептів народу, інформаційну базу думки» [17, с. 36]; 5) «концепти, що сформувалися носіями мови, зберігаючись у пам'яті людей й утворюючи концептосферу мови» [20, с. 45]; 6) об'єктивно наявну сукупність вербально позначених і вербально непозначених національно-маркованих одиниць лінгвокультури з характерними принципами системності, множинності, цілісності, зв'язку і структурованості [18, с. 172] тощо.

Пояснюючи спосіб організації цієї сукупності, З.Д. Попова і Й.А. Стернін, з одного боку, справедливо твердять, що концептосфера – це впорядкована сукупність концептів, які існують у вигляді уявлень, мисленневих картинок, схем, понять, фреймов, сценаріїв, гештальтів, які узагальнюють різноманітні ознаки зовнішнього світу [16, с. 19]; і далі уточнюють, що між концептами, які утворюють концептосферу, наявні системні відношення подібності, розбіжностей та ієрархії з іншими поняттями [17, с. 30], а з іншого, – нічого не пишуть про когнітивну природу цих відношень, що останнім часом пов'язана з поняттям когнітивного контексту (див. про це: М.М. Болдирев та ін.) або ширше – *когнітивного простору*.

Виходячи з коментарів З.Д. Попової і Й.А. Стерніна щодо впорядкування сукупності концептів на рівні системних відношень, або концептосфери, тут враховується лише семантична організація цієї сфери, що, на наше глибоке переконання, звужує її розуміння як ментального конструкта складної природи і не аргументує доцільність вживання компонента «сфера» у складі цього термінологічного утворення, що, за словами Ю.Є. Прохорова, функціонує на тлі таких його словотвірних термінологічних аналогів, як «техносфера», «антропосфера», «соціосфера», «атмосфера», «стратосфера», які академік В.І. Вернадський об'єднав під одним терміном «ноосфера», включивши в цю систему людину та її діяльність [19, с. 76].

Зокрема, щодо поняття ноосфери, то М.А. Єгорова, посилаючись на статтю в «БСЭ», пише, що його було введено П. Тейяром де Шарденом і Е. Леруаном на позначення розумової оболонки земної кулі, формування якої пов'язане з виникненням і розвитком людської свідомості. В.І. Вернадський розширив науковий об'єм цього

поняття і додав, що ноосфера – це нова, вища стадія біосфери, пов'язана з виникненням і розвитком в ній людства, яке, пізнаючи закони природи і вдосконалюючи техніку, стає потужною силою, що впливає на земні процеси [цит. за пр.: 8, с. 65].

Цікава дискусія з цього приводу розгорнулася в публікації Ю.Є. Прохорова «К проблеме «концепта» и «концептосферы» у збірнику статей «Язык, сознание, коммуникация», М., 2005. Вважаємо, що наведені критичні міркування Ю.Є. Прохорова з приводу наявних у лінгвістиці численних визначень обох термінів є достатньо переконливими і заслуговують на увагу і подальше обговорення. Погоджуємося з ученим у тому, що слід глибше зануритися в науковий об'єм кожного з цих понять, і тоді вже робити теоретичні узагальнення щодо їхньої онтологічної сутності, принципів організації обох ментальних конструктів. Припускаємо, що сформульовані вище (однотипні й дещо тривіальні розуміння складних ментальних категорій, якими є концепт і концептосфера) та інші подібні проблеми зумовили, за словами С.Г. Воркачова, «кризовий стан лінгвоконцептології, коли навіть зміна вектору її розвитку не позбавила внутрішніх суперечностей і навіть парадоксів» [5, т. 70, с. 19].

Спробуємо проаналізувати суть дискусії Ю.Є. Прохорова навколо зовнішньої і внутрішньої форми терміна «концептосфера», який він намагається розглядати крізь призму аналогічних термінологічних утворень з компонентом «сфера». Цитуючи академіка В.І. Вернадського, який писав, що ноосфера є новим геологічним явищем на Планеті, де людина вперше стає потужною геологічною силою [4, с. 314], Ю.Є. Прохоров пояснює внутрішню форму цього терміна через його походження (від грецьк. νοος «розум» і σφαῖρα «шар»). З цього випливає, що ноосфера – це сфера взаємодії природи і суспільства, в межах яких розумна людська діяльність стає головним визначальним фактором розвитку [19, с. 75]. Поняття ноосфери як мисленневої оболонки земної кулі загалом пов'язують з виникненням і розвитком людської свідомості, яка здатна осягати як навколопланетарний простір, тобто те, що обертається навколо самої Планети (це і є ноосферне мислення), так і її саму, тобто її навколишній простір, її сферу. Вчений припускає, що за такою аналогією слід розглядати компонент *сфера* в складі терміна *концептосфера*, і пропонує розуміти його в цьому поєднанні

компонентів як «суспільне оточення, середовище». Тоді сам термін «концептосфера», на його думку, не може бути визначений лише як сукупність концептів, а радше його розглядати як місце розташування самого концепту [там само].

І далі він зазначає, що в гуманітарних дослідженнях термін «сфера» вже настільки прижився, що видається природним, головне, логічним, згадуючи, що свого часу Ю.М. Лотман [14, с. 165] увів у науковий обіг термін «семіосфера» і припускав, що кожна мова занурена в деякий семіотичний простір, і лише у взаємодії із цим простором мова може функціонувати. Цей простір і є семіосферою [там само].

Виходячи з термінів-аналогів, поняття «сфера» у проекції на концепти пов'язане з різними типами просторів з огляду на їхній взаємозв'язок з людиною. Реальний простір існує об'єктивно, незалежно від людини. Перцептуальний простір – це суб'єктивні відчуття людини, це те, як сприймає людина органами чуття навколишній світ і закріплює в мовних формах. Перцептуальний простір є посередником між реальним і *когнітивним просторами*. Останній формується у свідомості людини як деяке її уявлення про реальний простір, освоєний як перцептуальний простір. Наведені просторові параметри багатопланові, різноманітні, образні, проте всі вони структурують буття людини [19, с. 83].

Останнім часом з цих позицій вже почали (Д.С. Алієва, Х.М. Кадачиева) розглядати поняття «концептосфера» як спосіб структурування когнітивного простору [9, с. 64]. І найголовніше дискусійне питання, яке постало у зв'язку з цим: що ж таке когнітивний простір? Ґрунтовну відповідь на це питання надано в роботі М.О. Єгорової «Когнітивное пространство» и его соотношение с понятиями «ментальное пространство», «когнитивная база», «концептосфера», «картина мира», де це утворення розглядається в трьох площинах: 1) за аналогією з інформаційними системами; 2) в контексті теорії соціальної інтеграції; 3) як сукупність знань або як у певний спосіб структуроване знання [8, с. 62–63].

М.О. Єгорова, покликаючись на Д.Б. Ньюбі [24], пише, що і когнітивний простір, й інформаційні системи спрямовані на збереження та відтворення інформації, та наводить визначення когнітивного простору, під яким цей учений розумів людський досвід, виражений

у відношеннях між концептами, що формуються, розвиваються і видозмінюються у процесі пізнання [там само, с. 62]. З цього визначення випливає попередній висновок, що когнітивний простір корелює з поняттям «концептосфера».

Представники теорії соціальної інтеграції запозичили термін «когнітивний простір» з теорії ментальних просторів/можливих світів Ж. Фоконьє [23], які переконані, що когнітивний простір як можливий світ перебуває в певних відношеннях зі світом дійсним та з іншими можливими світами, одним з яких є, скажімо, семіотичний простір. Ці відношення можуть бути позначені за допомогою термінів «інтеріоризація» і «категоризація». Під інтеріоризацією М.О. Єгорова розуміє формування внутрішніх структур знань у когнітивному просторі в результаті пізнання реального і можливого світів. Пізнання – це категорія, що описує процес отримання будь-яких знань [21, с. 658]. При співвідношенні з поняттям інтеріоризації пізнання можна визначити як інтеріоризовані знання в когнітивному просторі. Водночас під категоризацією розуміється процес віднесення знання на основі наявності подібних ознак до певного концептуального утворення в рамках когнітивного простору [8, с. 63].

І, нарешті, третій аспект наукової інтерпретації когнітивного простору простежується в поглядах на цю проблему Л.С. Гуревича, В.В. Красних та ін. Л.С. Гуревич визначає когнітивний простір як поліструктуроване утворення, що включає когнітивні, семантичні, семіотичні, прагматичні, психолінгвістичні, психофізіологічні конституанти, які, з одного боку, забезпечують його багаторівневу складну організацію, а з іншого – є фільтрами (або векторами трансформації) в передаванні інформації у процесі комунікації [6, с. 9]. Подібним до цього є і погляд В.В. Красних, яка визначає когнітивний простір як структуровану сукупність всіх знань і уявлень і співвідносить поняття когнітивного простору як з окремим індивідуумом, так і з групою індивідуумів, розрізняючи індивідуальний та колективний когнітивні простори. Індивідуальний когнітивний простір характеризується унікальністю знань і уявлень, властивих окремим мовним особистостям, тим часом колективний – це структурована сукупність знань і уявлень певної мовної спільноти [11, с. 45].

Об'єднуючи три підходи до визначення поняття когнітивного простору, пропонуємо,

слідом за М.О. Єгоровою [8, с. 63], таку оптимальну і науково коректну його дефініцію. **Когнітивний простір** – це поліструктуроване ментальне утворення (або ментальний світ), яке є місцем для переробки та зберігання в категоризованому вигляді інтеріоризованих знань і уявлень певної мовної спільноти як результат пізнання її представниками реального та інших можливих світів.

Висновки з проведеного дослідження. І, повертаючись до наукової аргументації поняття «концептосфера» крізь призму такого її основного аналога, як ноосфера, де компонент «сфера» пов'язаний з поняттям простору, зокрема в першому – когнітивного простору, підсумуємо, що концептосфера – це структурна конфігурація всіх можливих компонентів зберігання знань в ментальному світі людини, водночас когнітивний простір – це абстрактне складноструктуроване утворення, де відбувається переробка та зберігання інформації. З цього випливає, що концептосфера – це і є структура всього когнітивного простору, за допомогою якого вона конструюється. І тут варто погодитися з Ю.Є. Прохоровим у тому, що концептосфера – це не просто сукупність концептів, а місце їхнього впорядкованого зберігання (в різноманітних динамічних конфігураціях) як результат пізнання навколишнього світу носіями конкретної мови.

Перспективами подальших студій є дослідження взаємозв'язків і відношень всіх видів простору як структуроутворюваних компонентів когнітивного простору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аскольдов С.А. Концепт и слово. Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: антология. М.: Academia, 1997. С. 267–279.
2. Болдырев Н.Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики. Вопросы когнитивной лингвистики. 2004. № 1. С. 18–36.
3. БСЭ – Большая советская энциклопедия. URL: <http://slovari.yandex.ru/ноосфера/БСЭ/Ноосфера>.
4. Вернадский В.И. Несколько слов о ноосфере. Труды по философии естествознания. М.: Наука, 2000. С. 308–315.
5. Воркачев С.Г. Российская лингвокультурная концептология: современное состояние, проблемы, вектор развития. Известия РАН. Серия литературы и языка. 2011. Т. 70. № 5. С. 64–74.
6. Гуревич Л.С. Когнитивное пространство метакоммуникации. Иркутск: ИГЛУ, 2009. 372 с.
7. Дмитриева Н.М. Этическая концептосфера русской языковой картины мира: диахронический аспект: дисс. ... д. филол. н.: 10.02.01. М., 2017. 439 с.
8. Егорова М.А. «Когнитивное пространство» и его соотношение с понятиями «ментальное пространство», «когнитивная база», «концептосфера», «картина мира». Вестник ИГЛУ. Серия: «Филология». Иркутск, 2012. № 3. С. 61–68.
9. Кадачиева Х.М., Алиева Д.С. Концептосфера как способ структурирования когнитивного пространства. Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2015. № 6(48). С. 64–66.
10. Кошарная С.А. Миф и язык: Опыт лингвокультурологической реконструкции русской мифологической картины мира. Белгород: Изд-во Белгород. ун-та, 2002. 288 с.
11. Красных В.В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность? М.: Диалог, 1998. 352 с.
12. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка. Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. М., 1997. С. 280–287.
13. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка. Известия РАН. Серия литературы и языка. 1993. Т. 52. № 1. С. 3–9.
14. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров: Человек – текст – семиосфера – история. М.: Языки русской культуры, 1999. 464 с.
15. Маслова В.А. Лингвокультурология: уч. пос. для студентов вузов. М.: Academia, 2004. 208 с.
16. Попова З.Д. «Слабые места» публикаций по когнитивной лингвистике (к проблеме унификации и стабилизации лингвокогнитивной терминологии). Язык. Этнос. Картина мира. 2003. Вып. 1. С. 16–23.
17. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. 314 с.
18. Приходько А.Н. Концепт и концептосистемы. Днепропетровск: Белая Е.А., 2013. 307 с.
19. Прохоров Ю.Е. К проблеме «концепта» и «концептосферы». Язык, сознание, коммуникация: сб. статей; отв. ред. В.В. Красных, А.И. Изотов. М.: МАКС Пресс, 2005. Вып. 30. С. 74–94.
20. Сурина В.Н. Понятие концепта и концептосферы. Молодой ученый. 2010. Т. 2. № 5. С. 43–46.
21. ФС – Философия: энциклопедический словарь / под ред. А.А. Ивина. М.: Гардарики, 2006. 1072 с.
22. Чулкина Н.Л. Концептосфера русской повседневности как объект лингвокультурологии и лексикографии: дисс. ... д. филол. н. М., 2005. 300 с.
23. Fauconnier G. Mental Spaces. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 190 p.
24. Newby G.B. Cognitive Space and Information Space. Journal of the American Society for Informational Science and Technology Archive. 2001. Vol. 52. P. 1026–1048.

СЕКЦІЯ 4 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'25:355.343.18

ОБ'ЄКТ, ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬК

Балабін В.В., к. філол. н., професор,
професор кафедри військового перекладу та спеціальної мовної підготовки
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті автор пропонує визначення об'єкта, предмета й завдань лінгвістичного забезпечення військ (ЛЗВ), що здійснюється військовим перекладачем – головним суб'єктом ЛЗВ. Об'єктом ЛЗВ є заходи, завдання, процедури і процеси у воєнно-політичній, військово-технічній і військово-спеціальній сферах діяльності збройних сил, що потребують військово-професійного рівня філологічної міжкультурної білінгвальної компетенції виконавців. Предметом ЛЗВ є реалізація комунікативно-посередницької, воєнно-країнознавчої, військово-термінологічної, лінгвопедагогічної та лінгводослідницької функцій службової діяльності військового перекладача.

Ключові слова: перекладознавство, військовий переклад, теорія військового перекладу (ТВП), лінгвістичне забезпечення військ (ЛЗВ).

В статье автор предлагает определение объекта, предмета и задач лингвистического обеспечения войск (ЛОВ), которое осуществляется военным переводчиком – главным субъектом ЛОВ. Объектом ЛОВ являются мероприятия, задачи, процедуры и процессы в военно-политической, военно-технической и военно-специальной сферах деятельности вооруженных сил, требующих военно-профессионального уровня филологической межкультурной билингвальной компетенции исполнителей. Предметом ЛОВ является реализация коммуникативно-посреднической, военно-страноведческой, военно-терминологической, лингвопедагогической и лингвоисследовательской функций служебной деятельности военного переводчика.

Ключевые слова: переводоведение, военный перевод, теория военного перевода (ТВП), лингвистическое обеспечение войск (ЛОВ).

Balabin V.V. THE OBJECT, SUBJECT AND TASKS OF THE LINGUISTIC SUPPORT FOR FORCES

The author identifies the object, subject and main tasks of the linguistic support for forces (LSF). The LSF's object encompasses measures, tasks, procedures and processes in the military-political, military-technical and special military fields of the Armed Forces of Ukraine that require military-professional level of bilingual philological competence of performers. The LSF's subject incorporates military translator/interpreter's communicative-mediational, linguo-geographical, military-terminological, linguo-pedagogical and linguo-research missions, who operates as the LSF's main actor.

Key words: translation studies, military translation (MILT), theory of military translation, linguistic support for forces (LSF).

Постановка проблеми. Однією з основних категорій у складі теорії військового перекладу, яка є спеціальною теорією перекладознавства, слугує поняття *лінгвістичне забезпечення військ*, що вперше з'явилося на позначення головних завдань військового перекладача наприкінці 1990-х років минулого століття, проте залишається не дослідженим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці теорії військового перекладу присвячена незначна кількість науково-методичних праць минулого століття (Г.М. Стрелковський, Л.Л. Нелюбін, Р.К. Міньяр-Белоручев, Л.К. Латишев, А.Ф. Ширяєв, В.М. Шевчук), а також сучасних наукових розвідок В.В. Балабіна,

П.А. Матюши, М.Б. Білана, С.Я. Янчука, Б.А. Дзіся, О.В. Юндіної, Л.М. Гончарук, О.Ю. Солодяк, О.М. Нікіфорової. Дослідники фрагментарно або побічно торкалися фундаментальних категорій військового перекладу, який зазнав значних змін порівняно з ХХ століттям. У зв'язку з цим виникла необхідність системно проаналізувати коло теоретичних і практичних питань, що їх охоплює наукова сфера теорії військового перекладу, розкрити зміст і запропонувати визначення основних одиниць її поняттєво-категоріального апарата.

Постановка завдання. Метою статті є визначення понять «об'єкт», «предмет» і «завдання» *лінгвістичного забезпечення військ*, які вважаються основоположними для *теорії військового перекладу*.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція лінгвістичного забезпечення військ (далі – ЛЗВ), що мала на меті гармонійно інтегрувати зусилля різних суб'єктів системи мовного забезпечення Збройних Сил України, закріпити в теорії військового перекладу (далі – ТВП) нові функції службової діяльності військового перекладача, розширити об'єкт ТВП (що традиційно обмежувався рамками суто трансляційно-інтерпретативної діяльності військового перекладача), включивши до нього галузь ЛЗВ, представлена автором у 2004 році на I-й Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми перекладознавства та лінгвістичного забезпечення Збройних Сил України», яка вже у своїй назві відбивала нерозривний зв'язок ЛЗВ і ТВП [1, с. 4].

Обговорення концепції ЛЗВ вийшло за межі наукового кола перекладознавців і продовжилось в професійному середовищі військових науковців на сторінках головного науково-теоретичного журналу Міністерства оборони України «Наука і оборона». «Універсальною й об'єднуючою науковою категорією має стати концепція лінгвістичного забезпечення діяльності військ (сил). ... Йдеться не про прагнення автора ввести нове поняття у воєнну науку, а про об'єктивну необхідність фундаментально систематизувати (обґрунтувати, упорядкувати, кодифікувати і т. ін.) зусилля різних суб'єктів системи лінгвістичного забезпечення, збалансувати систему та її елементи, узгодити різнобічні дії внутрішніх та зовнішніх сил, з'ясувати характер та напрями впливу екстралінгвістичних (немовних) чинників» [2, с. 46].

Варто зазначити, що термін або поняття *ЛЗВ* (так само, як й інші терміни військового перекладу) зовсім не згадується у світових перекладознавчих наукових працях і реферативних джерелах [3; 4]. Військовослужбовці країн НАТО використовують схожий термін «лінгвістичне забезпечення військових операцій» (linguistic support for operations) [5], який за своїм семантичним наповненням і дефініцією є значно вужчим.

Запропонуємо визначення понять «об'єкт», «предмет» і «завдання» *ЛЗВ*, які є основоположними не тільки для наукової концепції *ЛЗВ*, а й для *ТВП*.

Нагадаємо, що в гносеологічному значенні *об'єктом* прийнято називати «те, на що спрямована реальна і пізнавальна активність суб'єкта» [6]. В онтологічному трактуванні *об'єкт* є «виділеним, відносно відособленим

фрагментом реальності, що самостійно організує і підтримує себе за допомогою іманентних механізмів відтворення або конструюється в ході пізнавальної діяльності суб'єктом, який його пізнає» [7]. Об'єкт не завжди ототожнюється з об'єктивною реальністю, оскільки та частина реальності, яка не вступила у відносини із суб'єктом, не є об'єктом, а також тому, що об'єктами можуть бути й стани свідомості особи-дослідника, інші люди, їхня свідомість, а також предмети культури, тексти, властиві їм сенси. «Існують різні типи об'єктів і відповідно різні типи суб'єктно-об'єктних стосунків. Насправді, об'єктом може стати все, що існує» [6]. Один і той самий об'єкт може становити інтерес для різних видів дослідження.

Під час визначення об'єкта *ЛЗВ* використаємо такі загальнонаукові та методологічні підходи. По-перше, *об'єкт завжди є частиною більш складного об'єкта*. Об'єкт «лінгвістичне забезпечення військ» є частиною складного об'єкта «війська», який уживається у значенні «війська = Збройні Сили України», тобто Міністерство оборони, Генеральний штаб, види збройних сил, з'єднання, військові частини, підрозділи, навчальні заклади й установи [8]. У свою чергу, складний об'єкт «війська» є частиною надскладного об'єкта «національна безпека країни».

По-друге, *об'єкт має бути взаємопов'язаним з іншими об'єктами, утворюючи об'єктні відносини*, оскільки «кожен конкретний об'єкт обов'язково знаходиться у різних типах відносин (просторових, тимчасових, причинно-наслідкових тощо) до інших об'єктів» [9]. Об'єкт *ЛЗВ* безпосередньо пов'язаний ще з одним складним об'єктом – «забезпечення військ» надскладного об'єкта «національна безпека країни». Під *забезпеченням військ* у воєнній науці прийнято розуміти комплекс заходів, спрямованих на підтримку високої бойової готовності військ (сил), збереження їхньої боєздатності, створення сприятливих умов для організованого й своєчасного вступу в бій, успішного виконання поставлених завдань, а також на недопущення або запобігання раптовому нападу супротивника, зниження ефективності його ударів. Виділяють три основні види забезпечення: оперативне (бойове), спеціально-технічне й тилове [10]. Отже, об'єкт *ЛЗВ* як окремих вид спеціального забезпечення утворює об'єктні відносини зі складними об'єктами «війська» та «забезпечення військ» надскладного об'єкта «національна безпека країни» (рис. 1).

По-третє, *об'єкт завжди виникає тільки за наявності суб'єктно-об'єктних відносин*, тобто для виокремлення об'єкта необхідна наявність активного суб'єкта, який своєю діяльністю взаємодіє з об'єктом. Таким активним суб'єктом для об'єкта ЛЗВ завжди є *військовий перекладач* [11, с. 92].

По-четверте, *об'єкт має бути достатньо великим для виокремлення в ньому інших об'єктів і/або предметів дослідження*. Об'єкт ЛЗВ дає змогу виділити як самостійні похідні об'єкти «лінгвістичне забезпечення бойових дій (операцій)», «лінгвістичне забезпечення заходів міжнародного військового співробітництва», а також визначити основні складники ЛЗВ як окремі об'єкти й/або предмети дослідження.

По-п'яте, *онтологічною основою для виділення об'єкта прийнято вважати наявність проблемної ситуації в тих або інших явищах реальності*. Нагадаємо, що детальний аналіз проблемної ситуації у сфері ЛЗВ проведено автором у фаховому науковому виданні Міністерства оборони України «Наука і оборона» у 2007 році [2], а перші аргументи на користь створення наукової концепції ЛЗВ як важливого складника підготовки Збройних Сил України й необхідної передумови ефективної реалізації завдань у галузі міжнародного військового співробітництва представлені науковій громадськості у 2004 році [1].

Сформулюємо визначення об'єкта ЛЗВ. *Об'єктом ЛЗВ є заходи, завдання, процедури і процеси у воєнно-політичній, військово-технічній і військово-спеціальній сферах діяльності збройних сил, що потребують військово-професійного рівня філологічної міжкультурної білінгвальної компетенції виконавців*.

На відміну від об'єкта, *предмет* насамперед являє собою «певну цілісність, що виділена зі світу об'єктів у процесі людської діяльності й пізнання» [12, с. 329]. Залежно від матеріальної або ідеальної природи об'єкта, предмет може бути матеріальним або ідеальним.

По-друге, *предмет завжди конкретизує об'єкт*. «Основна відмінність предмета від об'єкта полягає в тому, що в предмет входять лише головні, найбільш суттєві (з погляду дослідження) властивості й ознаки» [12, с. 330].

По-третє, *в науці саме проблемна ситуація створює предмет дослідження*, а локалізація проблемної ситуації в тих або інших явищах соціальної реальності є онто-

логічною основою для виділення об'єкта [13]. Оскільки об'єкт може мати декілька предметів, «синтез різних предметів з метою побудови єдиної теорії об'єкта вимагає системного підходу й нерідко призводить до створення нової наукової дисципліни» [12, с. 329].

Визначимо поняття «*предмет ЛЗВ*», використовуючи метод звуження семантичного поля поняття «*об'єкт ЛЗВ*» з урахуванням функціональної діяльності головного «*суб'єкта ЛЗВ*» – військового перекладача. *Предметом ЛЗВ є реалізація комунікативно-посередницької, воєнно-країнознавчої, військово-термінологічної, лінгвопедагогічної та лінгводослідницької функції службової діяльності військового перекладача*.

Отже, ми запропонували визначення поняття «*предмет ЛЗВ*», що є частиною поняття вищого рангу «*об'єкт ЛЗВ*», яке, у свою чергу, входить до семантичного поля складних об'єктів «*війська*» та «*забезпечення військ*» надскладного об'єкта «*національна безпека країни*».

Варто пам'ятати про необхідність розрізняти близькі, але не тотожні поняття: «*предмет* як частина реального або абстрактного об'єкта», «*предмет* наукового дослідження», «*предмет* навчальної дисципліни». Оскільки поняття «*ЛЗВ*» використовують і для наукових досліджень, і в навчально-методичних цілях, надаємо визначення суміжних понять.

Рис. 1. «Об'єкт ЛЗВ» у структурі надскладного об'єкта «національна безпека країни»

Предметом ЛЗВ як напряму наукового дослідження є побудова теоретичних моделей для більш глибокого комплексного розуміння сутності та специфіки ЛЗВ, характеру взаємозв'язків між елементами, ролі основного суб'єкта ЛЗВ, з метою підвищення якості виконання завдань у воєнно-політичній, військово-технічній, військово-спеціальній сферах діяльності Збройних Сил України.

Предметом ЛЗВ як навчальної дисципліни є розкриття змісту навчальних питань наукової й практичної проблематики ЛЗВ [14].

Основними завданнями системи ЛЗВ є такі:

– перекладацьке супроводження як основа міжкультурної комунікативно-посередницької діяльності під час виконання заходів міжнародного військового співробітництва Збройних Сил України, багатомовна підтримка підрозділів і військових засобів масової інформації в ході міжнародних військових навчань і миротворчих операцій;

– здійснення воєнно-країнознавчої інформаційно-аналітичної діяльності України в медійному просторі України та за її межами в інтересах Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України й інших формувань сфери національної безпеки і оборони;

– забезпечення військово-термінологічної нормативно-кодифікуючої діяльності структурних підрозділів в інтересах Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України, проведення військово-лексикографічної роботи з метою подальшого міжнародного стандартизування й гармонізування української військової термінології;

– забезпечення дидактично-діагностичної діяльності в Збройних Силах України, пов'язаної з якісною підготовкою військових перекладачів, а також із формуванням та оцінюванням іншомовної компетенції українських військовослужбовців за визначеними стандартизованими мовними рівнями;

– здійснення лінгводослідницької науково-пошукової діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Методом розширеної вторинної семасіологічної номінації наявного поняття «*лінгвістичне забезпечення*», що використовується в теорії машинного перекладу, для ТВП запропоновано термін-поняття «*лінгвістичне забезпечення військ (ЛЗВ)*». Категорійний апарат воєнної науки також доповнено новим видом спеціального забезпечення – «*лінгві-*

стичним забезпеченням військ (ЛЗВ)», що знаходиться в структурі складних об'єктів «*війська*» й «*забезпечення військ*» надскладного об'єкта «*національна безпека*». *Об'єктом ЛЗВ* є заходи, завдання, процедури та процеси у воєнно-політичній, військово-технічній і військово-спеціальній сферах діяльності збройних сил, що потребують військово-професійного рівня філологічної міжкультурної білінгвальної компетенції виконавців. *Предметом ЛЗВ* є реалізація комунікативно-посередницької, воєнно-країнознавчої, військово-термінологічної, лінгвопедагогічної та лінгводослідницької функцій службової діяльності військового перекладача, який є головним суб'єктом ЛЗВ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Програма І Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми перекладознавства та лінгвістичного забезпечення діяльності Збройних Силах України». Київ: Логос, 2004. 12 с.
2. Балабін В.В. Проблеми мовної підготовки в Збройних Силах України. Наука і оборона. Київ, 2007. № 2. С. 42–46.
3. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / Mona Baker and Gabriela Saldanha (eds.). Taylor & Francis Group, 2011. 2nd ed. xxii + 674 pp.
4. The Oxford handbook of translation studies / Malmkjær, Kirsten, and Kevin Windle (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2011. xvii + 607 p.
5. ALingP-1. Linguistic Support for Operations. NATO Standardization Office, 18 September 2011. 52 p.
6. Лекторский В.А. Объект. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН. Москва: Мысль, 2010. Т. 3. С. 136.
7. Словарь философских терминов / научн. ред. проф. В.Г. Кузнецова. Москва: ИНФРА-М, 2007. С. 385.
8. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 №1934-XII, зі змінами. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/1934-12>.
9. Старовойтов В.В. Объектные отношения. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН. Москва: Мысль, 2010. Т. 3. С. 137.
10. Плехов А.М., Шапкин С.Г. Словарь военных терминов. Москва: Воениздат, 1988. URL: http://military_terms.academic.ru.
11. Балабін В.В. Суб'єктно-об'єктно-предметні відносини у сфері лінгвістичного забезпечення військ. Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє: тези доповідей Х Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. В.В. Балабіна. Київ, 2014. С. 92–93.
12. Старостин Б.А. Предмет. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН. Москва: Мысль, 2010. Т. 3. С. 329–330.
13. Ядов В.А. Объект и предмет социологического исследования. Социологический словарь / отв. ред. Г.В. Осипов, Л.Н. Москвичев. Москва, 2014. С. 307.
14. Балабін В.В. Актуальні проблеми лінгвістичного забезпечення військ: курс лекцій. Київ, 2014. С. 7.

УДК 811.111' 37:33

СТРУКТУРНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ АТРИБУТИВНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ В АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ ТЕКСТАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕМАТИКИ

Бережна О.О., старший викладач
кафедри теорії та практики перекладу
Запорізький національний технічний університет

У статті проаналізовано структурні й семантичні особливості багатоконпонентних атрибутивних словосполучень в англomовних текстах економічної тематики, надано визначення атрибутивних словосполучень, їх типи та характеристики, подано моделі, за якими відбувається формування багатоконпонентних атрибутивних термінів-словосполучень економічної галузі.

Ключові слова: синтаксична структура, атрибутивні словосполучення, типи атрибутивних словосполучень, семантичні конструкції.

В статье проанализированы структурные и семантические особенности многокомпонентных атрибутивных словосочетаний в англоязычных текстах экономической тематики, дано определение атрибутивных словосочетаний, их типы и характеристики, приведены модели, по которым происходит формирование многокомпонентных атрибутивных терминов-словосочетаний экономической отрасли.

Ключевые слова: синтаксическая структура, атрибутивные словосочетания, типы атрибутивных словосочетаний, семантические конструкции.

Berezhna O.O. THE STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF MULTI-COMPONENT ATTRIBUTIVE WORD COMBINATIONS IN ENGLISH SCIENTIFIC ECONOMIC TEXTS

The structural and semantic peculiarities of multi-component attributive word combinations in English scientific economic texts are analyzed in this article, the definition of attributive word combinations is given, their types, characteristics and models, according to which their formation is performed are provided.

Key words: syntactic structure, attributive word combinations, types of attributive word combinations, semantic constructions.

Постановка проблеми. Структурні особливості мови є одним із важливих об'єктів лінгвістичного дослідження. Вивчення таких синтаксичних структур сучасної англійської мови, як багатоконпонентні атрибутивні словосполучення, розкриває можливість виявлення закономірностей і нових тенденцій у розвитку мови наукової та технічної літератури. Атрибутивні конструкції є одним із найбільш поширених типів вільних словосполучень у сучасній англійській мові. Вони представлені різними за структурою й семантикою моделями. Це робить необхідним виявлення критеріїв об'єднання різних моделей словосполучень в один тип. Питання атрибутивності теж залишається актуальним, оскільки це поняття семантичне; складність його визначення полягає в тому, що моделі атрибутивних словосполучень досить різноманітні. У дослідженні ми маємо на меті дослідити їх структурні та семантичні особливості

Англійська мова давно набула статусу міжнародної, а нова лексика, що співвідноситься з економічними поняттями, утворює найбільшу групу інновацій останніх десятиліть в англій-

ській мові. У зв'язку з постійним розвитком у сучасній українській мові з'являється все більше й більше термінів, не тільки технічних і наукових, а й економічних. З огляду на те що економіка є невід'ємною частиною як людського спілкування загалом, так і всього суспільного життя, вивчення економічної термінології є надзвичайно важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обов'язковим складником дослідження фахової термінології є структурно-словотвірний аналіз одиниць, які її формують. Так, дериваційні особливості багатоконпонентних термінів-словосполучень були об'єктом дослідження таких учених, як А. Суперанська, Т. Панько, І. Кочан, М. Володіна, М. Вербенець, А. Д'яков, В. Даниленко, Л. Симоненко та ін.

М. Кочерган уважає словосполученням два чи більше повнозначних слова, інтегрованих синтаксичним зв'язком. На його думку, зазначена одиниця є частиною речення, але вона може існувати й за його межами як будівельний матеріал [5, с. 307]. На думку А. Вейзе, словосполучення – це багатоконпонентні одиниці, ланцюжки слів, пов'язаних за

допомогою прийменників або без них [2, с. 56]. М. Вербенець зазначає, що в лінгвістиці часто не визнають доцільності виділення в мові багатокомпонентних термінів-словосполучень, які мовознавці кваліфікують як концептуальні об'єднання [3, с. 12]. Проте сама дослідниця стверджує, що необхідність виділення термінів-словосполучень поряд із одиничними одиницями все ж таки очевидна. Ця думка суголосна з теоретичними узагальненнями В. Даниленка, який, зараховуючи словосполучення до термінів, спирався на такі моменти, як належність їх до множини понять певної системи, а також обмеженість їх використання; наявність таких диференційних для термінологічної лексики ознак, як стійкість, обмежена здатність до творення словосполучень, однозначність [4, с. 29].

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати структурні й семантичні особливості багатокомпонентних атрибутивних словосполучень в англomовних текстах економічної тематики, надати визначення атрибутивних словосполучень, їх типів і характеристики, подати моделі, за якими відбувається формування багатокомпонентних атрибутивних термінів-словосполучень економічної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розгляд таких сполучень за системного підходу передбачає їх об'єднання в групи за загальними для них семантичними ознаками. Аналіз понять, виражених багатокомпонентними сполученнями, свідчить про те, що вони визначаються дескриптором із загальним значенням, необхідним для повного розкриття поняття [11, с. 154]. Наприклад: **вартість** (суспільно визначений еквівалент у грошовій формі) – **value**; **вартість балансова** (вартість запасів, за якою вони відображаються в балансі) – **book (balance) value, balance sheet value, carrying value**; **вартість балансова активів** (вартість, за якою активи відображені в балансі підприємства, після вирахування суми накопиченої амортизації) – **balance value of assets**; **вартість балансова іноземної валюти** (вартість іноземної валюти в грошовій одиниці держави, за якою вона відображена в балансі) – **the book value of foreign currency** [13]. За семантичною ознакою, тобто за ступенем валентності компонентів, можна виділити багатокомпонентні терміни-словосполучення двох типів: 1) вільні словосполучення, де кожен із компонентів – термін, що може вільно сполучатися з іншими термінами в межах системи: наприклад: **роз-**

рахункова палата – **Clearing House**, **розрахункова книжка** – **pass book**, **вексельна книжка** – **bill book**, **вексельний реквізит** – **bill requisites**, **реквізит банку** – **bank details**, **банківська операція** – **bank transaction** тощо; 2) відносно вільні утворення, де один із компонентів має нульову термінологічну валентність у системі термінології фінансового права, тобто виражений загальноживаним словом, а решта – здатні вступати в інші термінологічні сполучення [7, с. 59; 13].

Залежно від кількості компонентів у словосполученнях, виділяють прості й складні багатокомпонентні терміни-словосполучення. До простих зараховуємо двокомпонентні терміни-словосполучення, які розкривають те чи інше поняття економічної діяльності, наприклад: **stock turnover = inventory turnover** – **оборот акцій** (загальна вартість придбаних і/чи проданих акцій за будь-який проміжок часу, особливо на фондовій біржі), **tax breaks** – **податкові пільги**, до складних – терміни-словосполучення з трьома й більше компонентами, які уточнюють чи розширюють поняття, експліковані простими термінологічними одиницями, наприклад: **stock turnover rate** – **оборотність виробничих матеріалів**, **stock utilization ratio** – **коефіцієнт використання виробничих матеріалів**, **stock-swap merger** – **злиття компаній шляхом обміну акцій між ними** [13; 14].

Складні багатокомпонентні терміни становлять значну частину загального обсягу термінів економічної галузі. Для будь-якої терміносистеми, сформованої навколо вузькопрофільних фахових понять, характерним є поступове розширення за рахунок збільшення обсягу саме терміноодиниць [4, с. 36]. Система термінів економічної галузі не становить у цьому аспекті винятку, бо її складники так само засвідчують тяжіння до деталізації шляхом приєднання компонентів. Наприклад: **фонд** – **fund**; **фонд кошторису** – **(cost) estimate fund**; **загальний фонд кошторису** – **general (cost) estimate fund**; **загальний фонд кошторису бюджетних установ** – **general (cost) estimate fund of budgetary institutions**; **загальний фонд кошторису доходів і видатків бюджетної установи та організації** – **general (cost) estimate fund of budgetary institutions' profits and expenditures** [13].

У таких конструкціях залежні слова визначають різні аспекти значення стрижневого слова. У процесі функціонування в таких сполученнях відбуваються різні семантичні про-

цеси, зумовлені як внутрішніми взаємовідношеннями слів, так і зовнішнім впливом усієї термінологічної системи, особливо сусідніх елементів і ланок, що утворюють внутрішні системні об'єднання. Аналіз таких типів термінологічних словосполучень свідчить, що чим складніша конструкція наукового терміна, тим він має меншу здатність до семантичної спаяності, тим вища самостійність значень його окремих компонентів [8, с. 80].

До основних моделей, за якими утворюються складні багатокомпонентні терміни економічної галузі, можна зарахувати такі:

1. Модель $N + A_1 + A_n$. Ця атрибутивна модель передбачає приєднання до головного слова одного або кількох прикметників, які виконують уточнювальну або диференційну роль стосовно іменника. Наприклад: **девізна валютна політика – international (foreign) monetary policy, спеціальний платіжний засіб – legal tender, debt securities – боргові цінні папери, minimum consumer budget – мінімальний споживчий бюджет** тощо [13; 14].

2. Модель $N + (N + A + A_n)$. У цій моделі реалізовані об'єктні відношення за рахунок поєднання іменників, проте залежний іменник має при собі також прикметник (кілька прикметників), який розширює, уточнює чи деталізує його семантику [10, с. 629]. Наприклад: **бюджет місцевого самоврядування, фонд державної кредитної установи, страхування економічних ризиків, income tax payer – платники прибуткового податку, security holdings – портфель цінних паперів** тощо [13; 14].

3. Модель $(N + A + A_n) + N$. У такій моделі залежний іменник не має при собі означень, проте прикметник (прикметники) належить до групи головного іменника й виконує уточнювальну функцію. Наприклад: **резервний фонд бюджету, цінний папір з дисконтом, unified customs tariff of Ukraine – єдиний митний тариф України, opening price – стартова ціна лота** [13; 14].

4. Модель $N + N_1 + N_n$. Аналізована об'єктна модель передбачає розширення термінологічної одиниці за рахунок уведення до її структури залежних іменників [10, с. 630]. Наприклад: **активи платника податків, ставки рефінансування банку, ціна пакета акцій, settlement market – ринок угод на термін, recovery of debt – стягнення боргу платника** [13; 14].

5. Модель $(N + A) + (N + A)_1 + (N + A)_n$. Ця модель ускладнює попередню за допомогою уведення до кожної групи іменника означень

(прикметників, дієприкметників), що виконують уточнювальну й деталізуючу роль. Наприклад: **взаємний фонд інвестиційної компанії, чисті активи інвестиційного фонду, оподатковуваний оборот з відвантажених товарів, nondiscretionary competition policy – недискреційна політика по відношенню до конкуренції, new business expansion scheme – новий план заохочення підприємництва** [13; 14].

Атрибутивні конструкції часто зустрічаються в суспільно-політичних і науково-технічних текстах. Перекладознавці вказують, що особливий інтерес для перекладу становлять препозитивні атрибутивні групи, тобто такі словосполучення в сучасній англійській мові, які мають «цілу низку специфічних особливостей і ставлять перед перекладачем чимало складних специфічних завдань» [4, с. 89].

Атрибутивні словосполучення як особливий тип словосполучень неоднорідні за своїм складом. Вони представлені найбільш різними структурами. У ролі головного компонента виступає іменник, залежний компонент може бути представлений будь-якою іншою частиною мови: іменником, прикметником, чисельником, займенником, дієприкметником [12].

В. Аракін дає таке визначення: «Вільне атрибутивне словосполучення становить двочлен (рідше тричлен), у якого обидва його компоненти – стрижневий і залежний – з'єднані за допомогою синтаксичного (атрибутивного) підрядного зв'язку» [1, с. 22].

Атрибутивні словосполучення представлені різними за своєю семантикою конструкціями. Науковий інтерес становить питання про те, за якими принципами вони об'єднуються в один тип і чи можливе таке об'єднання, а також зіставлення атрибутивних словосполучень цікаве передусім з погляду того, чи однаковими будуть мовні засоби вираження конструкцій за зіставлення двох мов, як реалізуються в різних мовах категорії, в основі яких лежить одне й те саме семантичне поняття [9, с. 92].

Відповідно до класифікації, яку розробила К. Будник, існує п'ять типів атрибутивних словосполучень: 1) тип з узгодженням (**the first channel – перший канал, commercial bank – комерційний банк, antitrust law – анти-трестовський закон, budget deficit – дефіцит бюджету**). До цього типу словосполучень належать такі поєднання, в яких залежний компонент, що знаходиться в препозиції до стрижневого компонента, має здатність

уподібнюватися йому, тобто може бути погоджений; 2) тип з керуванням (a four hour's program – чотиригодинна програма, **Goodhart's law – закон Гудхарта, after-sales service – післяпродажне обслуговування**). У цьому типі словосполучень стрижневим компонентом є іменник, а залежним компонентом – також іменник у родовому відмінку; 3) тип з примиканням, у якому залежне слово стоїть перед стрижневим словом (a foggy morning – туманний ранок, the first experience – перше враження, **account period – розрахунковий період, administered price – керувальна ціна**). Для словосполучень цього типу характерно те, що в них відсутнє морфологічне оформлення синтаксичного зв'язку між залежним і стрижневим компонентами, що замінюється порядком їх розташування; 4) тип з примиканням, у якому стрижнєве слово стоїть перед залежним словом (professor Harrison – професор Харрісон, to work hard – працювати старанно, **Department of Trade and Industry – Міністерство торгівлі та промисловості**). У цьому випадку зв'язок між стрижневим і залежним компонентами не отримує ніякого морфологічного оформлення й виражається шляхом прямого порядку слів, тобто становищем залежного компонента після стрижневого; 5) тип з постпозицією та примиканням (stories about girls – розповіді про дівчат, the anger in his voice – злість у його голосі, **the law about education – закон про освіту, a decline in the prices – зниження в ціні**) [9, с. 92–93; 13; 14].

Атрибутивні словосполучення мають низку характерних для них особливостей, які ставлять перед перекладачем непросте завдання. Основна проблема полягає в тому, що відбувається перебудова структури, а також лексичні додавання й заміни.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, проаналізувавши структурні та семантичні особливості багатокомпонентних атрибутивних словосполучень, ми дійшли таких висновків. Словосполучення – синтаксична конструкція, утворена поєднанням двох чи більше повнозначних слів на основі підрядного або сурядного зв'язку й відповідних йому семантико-синтаксичних відношень. Словосполучення мають певну структурну схему – типовий граматичний зв'язок, за яким будуються словосполучення в мовленні. Як мінімальний контекст вони є об'єктом вивчення під час дослідження словникового складу мови і його граматичного ладу. Атрибутивний зв'язок є найбільш тісним видом

зв'язку, за якого слова утворюють комплекс, що входить до речення як єдиний складний член пропозиції, а також те, що в атрибутивному словосполученні тільки останнє слово-компонент прямо пов'язане з позначеним предметом або явищем, попередні ж компоненти поєднання завжди висловлюють ті чи інші ознаки відповідного предмета або явища.

Знання особливостей атрибутивних груп відіграє велику роль під час перекладу. Щоб правильно перекладати багатокомпонентні атрибутивні словосполучення, перекладач повинен добре розібратися в їх структурно-семантичних особливостях і підібрати відповідні еквіваленти в рідній мові.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аракин В.Д. Сравнительная типология английского и русского языков: учеб. пособие. Москва: ФИЗМАТЛИТ, 2005. 232 с.
2. Вейзе А.А. Перевод технической литературы с английского на русский. Минск: Н.Б. Киреев, 1997. 111 с.
3. Вербенець М.Б. Юридична термінологія української мови: історія становлення і функціонування: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2004. 20 с.
4. Даниленко В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания. Москва: Наука, 1977. 246 с.
5. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. Київ: Академія, 2002. 367 с.
6. Литвинко О.А. Словотвірні характеристики багатокомпонентних термінів англійської термінологічної підсистеми машинобудування. Філологічні трактати. Суми: Сумський державний університет, 2010. С. 57–64.
7. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови. Харків: Основа, 1993. 255 с.
8. Пронина Р.Ф. Перевод английской научно-технической литературы. Москва: Высшая школа, 1986. 176 с.
9. Севостьянова Е.Е., Будник Е.А. Атрибутивные словосочетания в русском и английском языках. Молодёжный научный форум. Серия «Гуманитарные науки»: электр. сб. ст. по мат. XXV Междунар. студ. науч.-практ. конф. № 6(24). С. 90–94. URL: [https://www.nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/6\(24\).pdf](https://www.nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/6(24).pdf).
10. Симоненко Л.О. Термін. Симоненко Л.О. Українська мова: енциклопедія. Київ: Видавництво «Енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2000. 630 с.
11. Общая терминология: терминологическая деятельность / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. Москва: Издательство ЛКИ, 2008. 288 с.
12. Ханаху Д.Р. Атрибутивные словосочетания в русском и английском языках (сопоставительно-типологический анализ): дисс. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01, 10.02.20. Майкоп, 2007. 166 с. URL: <http://www.lib/ua-ru.net>.
13. ABBYY Lingvo-online. URL: www.lingvo.ua – ABBYY Lingvo – електронні словари.
14. How Globalization Affects Countries and Markets. Google Документи. URL: <http://www.docs.google.com>.

УДК 811.111'255.2;33

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Бондаренко О.М., доцент

Запорізький національний технічний університет

Калашник А.А., студентка

Запорізький національний технічний університет

У статті подано огляд лінгвістичних особливостей економічного терміна з погляду вимог до терміна щодо однозначності, вмотивованості, системності. Практика перекладацької діяльності доводить, що не всі терміни можна передати за допомогою відповідного лексичного еквівалента в мові перекладу. Наводяться найбільш уживані способи перекладу економічних термінів з англійської мови українською мовою, аналізуються лінгвістичні та екстралінгвістичні чинники вибору того чи іншого способу перекладу.

Ключові слова: економічний термін, переклад, способи перекладу, однозначність, вмотивованість, системність.

В статье представлен обзор лингвистических особенностей экономического термина с точки зрения требований однозначности, мотивированности, системности. Практика перевода показывает, что далеко не все термины можно передать с помощью соответствующего лексического эквивалента в языке перевода. Приводятся наиболее употребительные способы перевода экономических терминов с английского языка на украинский язык, анализируются лингвистические и экстралингвистические факторы выбора того или иного способа перевода.

Ключевые слова: экономический термин, перевод, способы перевода, однозначность, мотивированность, системность.

Bondarenko O.M., Kalashnyk A.A. FUNCTIONING OF ENGLISH ECONOMIC TERMS AND PECULIARITIES OF TRANSLATING INTO UKRAINIAN

The paper presents the review of economic terms linguistic peculiarities taking into account the monosemy, motivation and systematicity. Translation practice proves every term cannot be rendered using lexical equivalent in the language of translation. The paper outlines proper ways of terms translation from English into Ukrainian. Linguistic and extralinguistic factors influencing the choice are under analysis.

Key words: economic term, translation, ways of translation, monosemy, motivation, systematicity.

Постановка проблеми. У сучасному світі, в епоху стрімких економічних змін, дуже важливою є комунікація в галузі економіки та, відповідно, адекватний переклад такого значимого пласту мови, як економічна термінологія. Становлення нової моделі економіки супроводжується вдосконаленням і збагаченням мови новими економічними термінами. Завдання перекладача – забезпечити обмін професійно-важливою інформацією між спеціалістами різних країн задля обміну досвідом і розповсюдження економічних знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування термінів економічної галузі в англійській мові та способів їх перекладу розглядали такі вчені, як І.В. Арнольд, Л.П. Білозерська, Д.С. Лотте, О.І. Дуда, О.М. Лотка, О.І. Гутиряк, В.І. Пушкар. Ці дослідження створили теоретично-методологічну базу для подальшого вивчення окремих терміносистем, їх побудови й закономірностей розвитку. Проте, з огляду на специфіку перекладу англійських економічних термінів українською мовою, основні шляхи

подолання труднощів під час перекладу потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання. Метою роботи є з'ясування особливостей перекладу англійських термінів економічної галузі українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Через складність і дискусійність питання про визначення терміна в лінгвістиці існує чимало найрізноманітніших варіантів визначення термінів.

На думку О.С. Ахманової, термін – це слово або словосполучення спеціальної (наукової, технічної тощо) мови, яке створене, отримане чи запозичене для точного вираження спеціальних понять певної галузі професійних знань і позначення спеціальних предметів [1, с. 95–96].

Відомий дослідник І.В. Арнольд наголошує на функціонально-змістовому аспекті терміна, адже він обслуговує комунікативні потреби діяльності людини у сферах науки, виробництва або культури [2, с. 81–83]. Зміст відображеного терміном поняття фіксується

в спеціальній літературі та входить до системи професіональних знань цієї галузі. Щоб слово стало терміном, у нього має бути визначення в спеціальній галузевій літературі, але це ще не робить його моносемантичним. Термін має певні ознаки, яких немає в загальноживаного слова. Так, Д.С. Лотте основними ознаками терміна вважає обмежене галуззю вживання фіксоване значення; прагнення до моносемії принаймні в межах однієї термінологічної системи. Не менш важливою є однозначність терміна. Бажано, щоб окремому поняттю, явищу, технологічному процесу відповідав тільки один термін. Системність терміна розуміється одночасно як визначення ознак, які покладені в основу терміна, та місце терміна в середині відповідної терміносистеми. До бажаних характеристик терміна Д.С. Лотте додає також стислість, компактність, простоту [3, с. 21].

Економічні терміни – це слова і словосполучення спеціальної мови, що вживаються для позначення точно сформульованих понять цієї галузі знань і становлять основу економічної теорії. З комунікативної погляду економічні терміни є смисловою домінантою висловлювання. У лінгвістичному відношенні економічні терміни – це лексико-граматичні одиниці мови, що функціонують як у системі загальнолітературної національної мови, так і в системі економічної науки. Як лексико-граматична одиниця мови економічний термін має ознаки, характерні для лексичних одиниць загальнолітературної мови, а саме: семантику і зміст. Економічний термін також має всі функції, які властиві звичайному слову: номінативну, сигніфікативну, комунікативну і прагматичну. Характерними лінгвістичними особливостями економічного терміна з погляду його семантики є вмотивованість, однозначність, системність [4, с. 130].

Розглянемо ці характеристики терміна більш докладно. Термін виникає лише одним способом – він створюється для назви спеціального поняття. Спочатку з'являється спеціальне поняття, а потім знаходиться знак для його назви. У цьому сенсі термін вторинний і, отже, завжди вмотивований. Інше питання – ступінь вмотивованості, ступінь «зрозумілості» його форми. Якщо розглядати лексичні одиниці з погляду теорії номінації, то до одиниць первинної номінації належать терміни, у яких термінологічне значення є першим або єдиним. До лексичних одиниць вторинної номінації належать ті, у яких значення, закріплене в економічній термінології, з'явилося

в результаті семантичного зсуву пізніше: *angel investor, fallen angel, religion stock*.

Термін завжди позначає конкретне спеціальне поняття й у цьому сенсі термін однозначний. Однак можна знайти кілька визначень одного й того самого терміна у словнику. Наявність декількох визначень – це, як правило, результат використання термінологічного знака для назви спеціальних понять, які входять у різні понятійні системи та підсистеми. Термінологічна багатозначність легко вирішується, тому що досить визначити систему або підсистему, до якої термін належить, і в цій системі цей знак буде мати лише одне значення. Наприклад, термін «*demand*» має значення: 1) *a firm requesting for payment (commerce)*; 2) *the desire of consumers to obtain goods and services (economics)*.

Кожен термін є системним за своєю природою, бо він співвідноситься зі спеціальним поняттям, яке посідає певне місце в системі спеціальних понять, а сам термін вважається частиною цієї понятійної системи. Системність терміна простежується через інші спеціальні поняття, які наявні в його визначенні. Будь-яке визначення починається з родового поняття, оскільки визначити будь-яке поняття – означає сформулювати його в більш широкому сенсі. Наприклад, терміни «*debt*» і «*profit*» визначаються через спільне родове поняття «*money*», що дає змогу зарахувати їх до понятійної системи «*money*», але вони посідають різні місця в цій системі, тому що мають різні ознаки: *debt – money owed; profit – the money gained in a business deal*. Саме системність допомагає уникнути багатозначності. У разі співвідношення терміна з різними родовими поняттями ми розрізняємо значення в різних підсистемах. Так, *settlement* означає: 1) *payment in accounting*; 2) *payment in stock exchange*; 3) *an agreement in industrial relations*; 4) *the terms in law*. Усі розглянуті лінгвістичні особливості семантики терміна є ідеальними характеристиками, не мають абсолютного характеру. Термін є одиницею мови, тому існує й розвивається за загальними мовними законами.

Переклад за допомогою лексичного еквівалента – постійної лексичної відповідності в мові перекладу – є практично ідеальним способом перекладу, завдяки якому можливо абсолютно точно передати значення лексичної одиниці вихідної мови лексичними одиницями мови перекладу. Деякі лексичні одиниці справді однозначні й не мають інших значень у термінологічній підсистемі. Такі терміни

є своєрідними підказками для перекладача. Значна наявність подібних лексичних одиниць сприяє правильному розумінню на лексичному та синтаксичному рівнях.

У сучасній англійській мові продовжується тенденція до збільшення словникового складу, з'являються нові лексичні одиниці для означення нових понять. Якщо в матеріальній культурі країни мови перекладу відсутнє відповідне поняття й відповідний перекладний еквівалент, а перекладач не може підібрати слова в мові перекладу, які б адекватно передавали зміст поняття і задовольняли вимогам до терміноутворення, доцільно звернутися до транскодування термінів. Транскодування – передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу – розглядається як досить популярний спосіб перекладу термінології. Під час транскодування літерами мови може передаватися вся форма або більша її частина. Але цей спосіб перекладу вимагає відмінного почуття мови, знання законів фонетики, лексикології, принципів словотворення. Щоб максимально точно передати звукову форму слова, не порушуючи фонетичних законів мови перекладу, звертаються до змішаного транскодування, коли одночасно зберігається звучання лексичної одиниці вихідної мови та деякі елементи її графічної форми: *demnification* – дамніфікація; *debenture* – дебентура; *branding* – брендинг. Транскодування термінів також є доцільним, якщо частина слова є морфемою латинського або грецького походження. Такі морфеми перекладаються абсолютно однаково в усіх термінологічних системах, тому семантичного викривлення не відбувається. Винятки можливі, якщо значення терміна потребує додаткового пояснення: *teleregister* – екран для реєстрації біржових котировань. Перш ніж застосовувати цей спосіб перекладу, перекладач повинен переконатися, що семантику терміна не спотворено, а в мові перекладу відсутній інший відповідник, щоб уникнути появи синонімічних термінів, яка порушує чіткість і стрункість терміносистеми [5, с. 56].

Терміни також підлягають калькуванню – передачі елементів складного слова або словосполучення, при цьому морфеми чи лексеми перекладаються елементами мови перекладу, а потім складаються з уже перекладених елементів. Зазначений прийом застосовують під час перекладу складних за структурою термінів: *transaction costs* – трансакційні витрати; *money economy* – грошова економіка; *checking account* – чековий рахунок.

Нерідко, обираючи між транскодуванням і калькуванням, перевагу надають калькуванню, так як у результаті транскодування утворюються одиниці, що не мають сенсу в мові перекладу, свого роду псевдослова. Калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений так перекладний відповідник не порушує норми сполучуваності слів в українській мові. Калькування не є механічною операцією з метою перенесення вихідної форми в мову перекладу. Дуже часто доводиться вдаватися до різного роду трансформаций, щоб забезпечити адекватне звучання терміна в мові перекладу. Передусім це досягається зміною кількості слів у словосполученні, афіксів, порядку слів, морфологічного або синтаксичного статусу слова: *foreign exchange currency market* – валютна біржа; *knowledge economy* – економіка знань; *just-in-time production* – виробництво точно в строк; *dilution of capital* – роздвоєння капіталу шляхом випуску нових акцій; *after date bill* – вексель зі встановленим строком оплати.

До способів перекладу термінів також можемо зарахувати експлікацію, або описовий переклад. Цей прийом застосовують, коли лексична одиниця мови оригіналу має непрозору семантику. Так, багато термінів підмови біржової діяльності засновано на метафоричному переосмисленні слів загальноживаної мови: *condor* – стратегія покупки та продажу опціонів; *butterfly* – компанія з двома філіалами. Подібні метафоричні перетворення простежуються під час аналізу термінів: *rally* – швидке зростання рівня цін; *street certificate* – цінний папір, який легко переходить від одного акціонера до іншого. Цей спосіб перекладу використовують також, коли лексема відображає явище, відсутнє в суспільстві, а тому в мові перекладу: *Uberization* – перетворення традиційних послуг у послуги на замовлення. Абсолютно виправданим є цей спосіб під час перекладу термінів, складниками яких є антропоніми або топоніми: *Bollinger bond*, *Calmar ratio*, *American option*. Екстралінгвістичні фактори змушують звернутися до описового перекладу, тому семантика цих лексичних одиниць без додаткового пояснення є зрозумілою дуже обмеженому колу спеціалістів.

Під час застосування цього способу перекладу можливо неточне або нечітке тлумачення змісту поняття, позначеного словом мови оригіналу. Описове словосполучення порушує таку вимогу до термінів, як стислість. Тому такі багатослівні терміни не мають

дериваційного потенціалу, від них практично неможливо утворювати похідні терміни, що є однією з ознак системності слова, його належності до ядерної лексики мови [6, с. 20].

Якщо застосування всіх зазначених способів є недоречним, можливими є інші прийоми перекладу на лексико-семантичному та лексико-граматичному рівнях, до яких зараховують конкретизацію та генералізацію.

Під конкретизацією розуміють перетворення, за якого одиниця більш широкого змісту передається в мові перекладу одиницею більш вузького змісту: *If you look at a dollar, you will see at the top the words «Federal Reserve Note»* – *Якщо ви поглянете на долар, вгорі ви побачите надпис «Банкнота Федеральної Резервної Системи»*. В українській мові відбувається заміна слова чи словосполучення з більш широким спектром значень, еквівалентом, який конкретизує значення згідно з контекстом або стилістичними вимогами.

Застосування прийому генералізації є доречним у тих випадках, коли міра інформаційної упорядкованості вихідної одиниці вища за міру впорядкованості одиниці, що відповідає їй за змістом у мові перекладу: *Anything that is generally acceptable in exchange for goods and services. – Усе, що зазвичай використовується під час обміну товарів і послуг*. Використання конкретизації та генералізації є виправданим, коли перекладаються лексичні одиниці так званої «широкої семантики».

Іноді доцільно перекладати терміни, скориставшись прийомами компресії. Це дає змогу досягнути більш компактного викладення думки завдяки ігноруванню зайвих елементів і позамовного контексту, якщо це не порушує цілісність сприйняття: *This saving account is not accepted for purposes of exchange* – *Цей ощадний рахунок не використовують для обміну*. Інверсія як спосіб перекладу дає змогу привернути увагу до окремих елементів: *Not only is rising American oil production a threat*. Крім того, різниця між двома мовами на граматичному та синтаксичному рівнях змушує вдаватися до цього способу перекладу.

Висновки з проведеного дослідження. Говорячи про переклад термінів з погляду теорії, можна наголошувати на тому, що термін однозначний; термін не має конотативних значень, він позбавлений синонімів, незалежно від типу тексту термін перекладається терміном – повним або абсолютним еквівалентом, тому, відповідно до одноголосної думки багатьох спеціалістів, належить

до одиниць, які не ускладнюють роботу перекладача. Але в ході дослідження нами встановлено, що переклад терміна не є безпроблемним процесом. У процесі перекладу англійських економічних термінів перекладачі зазвичай обирають той чи інший спосіб перекладу, виходячи з контексту, у якому вжито цей спеціальний галузевий термін, а іноді комбінують усі прийоми, аби точніше передати їх лексичне значення в мові перекладу, зберігаючи при цьому звукову форму та морфемну структуру вихідної термінологічної одиниці. Під час перекладу англійської науково-технічної та економічної літератури українською мовою вагоме значення має взаємодія терміна з контекстом, завдяки чому виявляється його значення. Основними завданнями якісного перекладу є передача фіксованого значення терміна; лаконічність; необхідність збереження моносемії; небажаність синонімії; відповідність лексичного значення терміна конкретному значенню того поняття, яке цей термін позначає. Найбільш уживаними прийомами перекладу термінів виявилися переклад за допомогою лексичного еквівалента та калькування. На лексичному рівні вживаними є такі прийоми перекладу терміна, як транскодування й експлікація (описовий переклад). На лексико-семантичному та лексично-граматичному рівнях розповсюдженими є такі способи перекладу, як генералізація, конкретизація, компресія й інверсія.

Термін набуває однозначності, вмотивованості, системності тільки в процесі тривалого вживання. Сучасна англійська економічна терміносистема постійно поповнюється новими одиницями, тому проблема адекватного перекладу фахової термінологічної лексики є актуальною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. Москва: Сов. энциклопедия, 1969. 606 с.
2. Арнольд І.В. Основи наукових досліджень в лінгвістиці: навчальний посібник. Москва: Вища школа, 1991. 140 с.
3. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии: Вопросы теории и методики. Москва: Изд-во АН СССР, 1961. 158 с.
4. Гореликова С.Н. Природа термина и некоторые особенности терминообразования в английском языке. Вестник ОГУ. 2002. № 6. С. 129–136.
5. Білозерська Л.П., Возненко Н.В., Радецька С.В. Термінологія та переклад: навчальний посібник. Вінниця: Нова книга, 2010. 232 с.
6. Борщовецька В.Д. Навчання студентів-економістів англійської фахової лексики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2004. 20 с.

УДК 811.111'255.4

ПРОВІДНА СТРАТЕГІЯ ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО НОНСЕНСУ: ОДОМАШНЕННЯ ЧИ ОЧУЖЕННЯ?

Вороніна К.В., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті досліджені особливості утворення україномовних відповідників англійських лексичних нонсенсів казки Р. Дала «BFG». Визначено, що провідною стратегією відтворення лексичного нонсенсу є одомашнення, що реалізується за рахунок застосування калькування та компенсації. У результаті дослідження зроблено висновок, що перекладач утворює відповідник для кожної окремої нонсенсної одиниці з урахуванням її функціонального навантаження у творі оригіналу.

Ключові слова: відповідник, калькування, компенсація, лексичний нонсенс, стратегія, транскодування.

В статье раскрыты особенности создания украинских переводческих соответствий английским лексическим нонсенсам сказки Р. Дала «BFG». Установлено, что ведущей стратегией воссоздания лексического нонсенса является одомашнивание, которое реализуется за счёт использования калькирования и компенсации. В результате исследования делается вывод, что переводчик создает соответствие для каждой конкретной нонсенсной единицы с учетом ее функциональной нагрузки в произведении оригинала.

Ключевые слова: калькирование, компенсация, лексический нонсенс, соответствие, стратегия, транскодирование.

Voronina K.V. MAJOR STRATEGY WHILE TRANSLATING LEXICAL NONSENSE: DOMESTICATION VS FOREIGNIZATION?

The paper focuses on specifics of creating Ukrainian translation equivalents to English lexical nonsense (based on the fairy tale "BFG" by Roald Dahl). Domestication implemented with the help of the calque (loan translation) and compensation has been defined as the major strategy while coining equivalents to nonsensical units. The conclusion is made that the translator makes an equivalent to each particular nonsensical lexeme taking into account its functions in the original literary work.

Key words: calque (loan translation), compensation, equivalent, lexical nonsense, strategy, transcoding.

Постановка проблеми. Останнім часом значно зростає інтерес широкого кола фахівців до питань нестандартних засобів художньої виразності, до якої, безперечно, належать різноманітні репрезентації нонсенсу. Питання, пов'язані з відтворенням нонсенсу цільовою мовою, привертають увагу завдяки багатогранності, неоднозначності й ускладненості цього мовного явища. Дослідницька зацікавленість пояснюється тим, що робота з неконвенційними мовними одиницями здатна унаочнити ті когнітивні операції, що лягають в основу здійснення перекладацької діяльності, які під час роботи зі звичайними текстами залишаються прихованими. Для перекладачів відтворення репрезентацій нонсенсу – це надзвичайно складне завдання, вирішення якого потребує залучення нестандартних творчих підходів на обох етапах перекладацького процесу: як на етапі інтерпретації, так і на етапі утворення перекладацьких відповідників. Відкритими залишаються питання, пов'язані зі способами відтворення репрезентацій нонсенсу цільовою мовою, а також те, яка пере-

кладацька стратегія (одомашнення чи очуження) виявиться провідною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні неконвенційні репрезентації мовної системи висвітлювалися в дослідженнях провідних лінгвістів (Ю. Апресян, Н. Арутюнова, А. Байєр, Л. Бауер, Т. Булигіна, М. Долітські, Дж. Ейтчінсон, В. Емпсон, П. Зіфф, С. Колісниченко, О. Ликов, Дж. Ліч, А. Мурадян, С. Стюарт, В. Тіггес, О. Шмельов, Л. Щерба), зокрема, нонсенс вивчали в контексті відхилень від норм (Ю. Апресян, Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, Т. Булигіна, І. Кобозева, С. Колісниченко, Л. Короткова, О. Ликов, А. Мурадян, О. Падучева, Т. Радбіль, О. Шмельов), як прояв креативних можливостей мовної системи та як засіб лінгвістичних експериментів (Дж. Ліч, О. Пуліна, Т. Радбіль, В. Шаховський, Л. Щерба), а також у якості нестандартного засобу створення гумористичного ефекту (О. Земська, Дж. Колонезе, Т. Радбіль, В. Самохіна, В. Санніков, В. Шаховський). Спроби надати визначення нонсенсу як мовного явища, розробити його класифікацію з урахуванням структурних і

функціональних характеристик, визначити та встановити його провідні характеристики та функції, які він відіграє в поетичному дискурсі, були здійснені порівняно нещодавно (К. Вороніна). Так само нещодавно втілено перші спроби визначити особливості його інтерпретації та відтворення перекладацьких відповідників одиницям лексичного нонсенсу українською та російською мовами у віршованих творах і креолізованих текстах (К. Вороніна). Ця стаття є продовженням висвітлення провідних рис нонсенсу в перекладацькому аспекті.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення провідної стратегії україномовного відтворення лексичного нонсенсу та засобів її реалізації. Матеріалом дослідження слугує казка Р. Дала «BFG» і її україномовний переклад, здійснений В. Морозовим. Для аналізу відібрані одиниці лексичного нонсенсу казки оригіналу і їх україномовні відповідники.

Виклад основного матеріалу дослідження. На становлення та розвиток поняття «нонсенс» значний вплив мали філософські дослідження. Досить тривалий час нонсенс вивчали в контексті протиставлення сенсу; залишаючись синонімом безглуздя, нісенітничі, дурниці тощо, нонсенс фактично не досліджувався як окреме явище. Зі становленням нової парадигми в гуманітарних дослідженнях поступовій переоцінці підлягали вже відомі поняття/явища. Лише з переглядом того, що відносили до сенсу, змінилися й погляди на те, що традиційно вважали безглуздим і позбавленим сенсу, тобто нонсенсом. Нині нонсенс вивчають як можливість потенційного утворення необмеженої кількості сенсів. Отже, він у жодному разі не є відсутністю сенсу взагалі, скоріше, він є відсутністю одного заданого сенсу, що передбачає можливості постійного породження нових сенсів. У лінгвістиці нонсенс визначаємо як дискурсивне утворення, що постає як утілення особливої ментальної діяльності та специфічних прагматичних потреб шляхом креативного використання мовного потенціалу [1, с. 59]. Нонсенс має різноманітні форми репрезентації на всіх рівнях мовної системи: лексичному, синтаксичному та текстовому. У фокусі нашої уваги – лексичний нонсенс, який ми визначаємо як *інноваційну креативну лексичну одиницю, яка виникає за рахунок неконвенційного поєднання конвенційних елементів нижчих рівнів (фонем і/або морфем) і характеризується референ-*

ційно-сигніфікативною невизначеністю та неоднозначністю семантичної інтерпретації [2, с. 45].

Наявність указаних лексичних одиниць у художньому творі значно ускладнює процес здійснення обох етапів перекладацької діяльності. Перший – етап інтерпретації – утруднений через те, що лексичний нонсенс повністю виключає однозначність інтерпретації. Залежно від того, наскільки ускладнена його форма, можливостей інтерпретації може бути від двох до потенційно необмеженої кількості. Ускладненість другого етапу зумовлюється тим, що лексичний нонсенс належить до безеквівалентної лексики, що означає відсутність готових сталих відповідників у цільовій мові; відтворення відповідників для кожної з його форм у мові перекладу потребує індивідуального підходу із залученням чималого творчого потенціалу.

У казці Р. Дала «BFG» лексичні нонсенсні одиниці наявні у великій кількості. Їх продукує головний герой ВДВ («Великий Дружній Велетень») – велетень, що збирає сни в скляночки, ретельно їх сортує на сни для дівчаток і для хлопчаків і щоночі роздає дітям за допомогою спеціального інструмента, який нагадає трубу. Він дружить із маленькою дівчинкою Софією, яку викрадає посеред ночі із сирітського притулку, де вона мешкає, і приносить до себе в Країну Велетнів. Разом вони борються проти жахливих велетнів-люджерів, які щовечора виходять на полювання, щоб спіймати маленьку дитину на вечерю. ВДВ обирає інше життя: замість «людських створінькал» він харчується гідкими ойгірками – єдиним овочем, що росте в жорстких умовах Країни Велетнів. Наприкінці казки ВДВ і Софія за допомогою королеви Англії ловлять велетнів і карають їх.

Казка Р. Дала висвітлює тему співпраці задля спільної мети – покарання зла – через змалювання дружби маленької дитини та дорослого велетня. Дівчинка в казці зображена розумною, хороброю, справедливою, ВДВ – добрим, слухняним, самовідданим і здатним до здійснення благородних учинків. Твір має дидактичний характер, але повчання в казці відрізняється від типового традиційного, часто нудного, нецікавого для дітей процесу, що в більшості випадків залишається неефективним. Цей твір привертає й утримує увагу маленьких читачів саме тому, що дитина змалювана переможницею, а отже, її досвід і вчинки можна повторити, утілити в життя та самому стати таким само справжнім героєм.

Не останню роль у привабливості казки для дитячої аудиторії відіграють вигадані лексичні одиниці, які втілюють дитячу прихильність до експериментування з мовою, до вигадання нових слів, несхожих на мовлення дорослої людини [2, с. 45]. Утворення дитиною одиниць, відмінних від «правильних» слів дорослої людини, – це необхідний етап, «сходінка на шляху до засвоєння мови» [2, с. 45]. Активізація дитячої словотворчості викликана необхідністю заповнення «індивідуальних лакун» [3, с. 30], які виникають через обмежений обсяг лексику дитини. За умови недостатньої лінгвістичної компетенції дитина обирає лише ті словотвірні засоби, які були засвоєні раніше, що в результаті призводить до комбінування елементів фонемного та/або морфемного рівнів нестандартним чином. У казці «BFG» маленький читач зустрічає безліч «надзвичайних» слів, сенс яких треба віднайти самостійно. Нонсенси привертають увагу дитини, вона займається пошуком слів-нонсенсів, намагається зрозуміти їх, а згодом, наслідуючи головних героїв, вигадує свої слова, що перетворюється на цікаву захоплюючу гру.

До провідних функцій лексичного нонсенсу слід віднести створення гумористичного ефекту. Дослідники наводять низку «веселих» [4] словотвірних засобів або ж «непередбачених формувань» [5], серед яких найбільш розповсюдженими є контамінація, міжслівні накладання та субституція. Вони підкреслюють провідну роль словотвірних засобів задля створення гумористичного ефекту, оскільки «ані синтаксис, ані лексика не здатні конкурувати в цьому відношенні зі словотвором» [4, с. 649]. Прикладом уживання субституційного засобу «веселого словотвору» є нонсенс *elefant*, утворений від лексеми *elephant*, усередину якої помістили слово *fun*. Таке поєднання двох узуральних одиниць створює комічний ефект. Натрапивши на це слово, читач бере до уваги семантику обох його компонентів, тому з'являється образ «веселого» слоника. Така когнітивна «двошаровість» утвореної лексичної одиниці надає авторові можливість ще раз підкреслити надзвичайність мови, що він створює для Великого дружнього велетня, і показати жартівливий ефект, який створює більшість лексичних нонсенсів у творі, а для читача це є приводом отримати насолоду від авторського почуття гумору та його майстерності оперувати мовою нестандартним чином.

Звернемо увагу на способи утворення перекладацьких відповідників лексичним нонсенсам у цільовій мові. Так, одним зі способів є транскодування:

“Sophie took the book out of his hand. “Nicholas Nickleby,” she read aloud.

“By Dahl’s Chickens,” the BFG said”.

«Софія подивилася на обкладинку. «Ніколас Ніклбі», – промовила вона вголос.

– А писати її Дал Чікенз, – додав ВДВ».

Очевидно, що лексичний нонсенс *Dahl’s Chickens*, переклад компонентів якого має значення *курки Дала*, насправді є перекрученим прізвищем письменника *Charles Dickens*. Цей кумедний нонсенс звучить із вуст Великого дружнього велетня, напевно, через те, що головний герой просто забув прізвище відомого письменника й промовляє власну інтерпретацію слова. Транскодований відповідник *Дал Чікенз* не може не викликати усмішку, адже для україномовного читача цей відповідник так само є алюзією на Чарльза Діккенса. Щодо наявного в оригіналі значення *курки Дала*, у цільовій мові воно майже не відтворене; слово *Чікенз* може потенційно бути зіставлене з англійською одиницею *Chickens*, але лише тими читачами, хто володіє англійською мовою.

Приклад нижче вважаємо за можливе віднести до випадків адаптивного транскодування – способу, коли «форма слова у вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу» [6, с. 282]:

“I don’t have a mother and father,” Sophie said. “They both died when I was a baby.”

“Oh, you poor little scrumplet!” cried the BFG. “Is you not missing them very badly?”

«Я не маю маму і тата, – мовила Софія. – Вони померли, коли ще я була немовлям».

«Ой, бідолашнова скрампулька! – вигукнув ВДВ. Мабуть, ти страшенно за ними сумуєш?».

Для створення лексичної одиниці *scrumplet* автор бере основу слова *scrumptious* і додає зменшувальний суфікс *-let*. *Scrumptious* означає гарний, чудовий, також говорять *scrumptious girl* – приголомшлива красуня [7]; *-let* надає іменнику зменшувальних відтінків. Здається, автор мав на увазі щось на зразок маленької красуні або крихітки. В. Морозов вирішує не перекладати основу *scrumplet* – він її транскодує, а зменшувальний суфікс передає українським суфіксом зі схожим значенням *-улька*.

Наступним зафіксованим способом перекладу, що використовує В. Морозов, є *каль-*

кування, яке полягає в «передачі безеквівалентної лексики мови оригіналу за допомогою заміни її складових частин – морфем і слів – прямими лексичними відповідниками в мові перекладу» [8, с. 53].

Вісім огидних велетнів-людоджерів у казці мають імена, що побудовані шляхом застосування телескопічних словотвірних засобів. Варто звернути увагу, що кожне з імен дає юним читачам підказку стосовно провідних характеристик його носія. Зокрема, *the Bonecruncher*, що складається з *bone* + *crunch*, красномовно вказує на те, чим займається цей велетень. Наведена лексема оригіналу наділена чималим прагматичним потенціалом, передати який перекладачеві вдалося шляхом застосування калькування *Костохруст*, де *кість* і *хруст* є прямими відповідниками англійським компонентам.

У прикладі нижче бачимо два випадки калькування: із трансформаціями та без трансформацій:

“I,” shouted the *Maidmasher*, “is knowing where there is a *gigglehouse* for girls...”

«– Я, – гаркнув *Дівчатокчавчав*, – знаю, де бути *xixixatka* для дівчуваток...».

The Maidmasher є ім'ям ще одного велетня, що в цільовій мові отримав відповідник *Дівчатокчавчав*. Із погляду техніки утворення лексеми-нонсенсу оригіналу, автор застосовує словоскладання й афіксацію: *maid* (дівчина, дівця, прислуга) і *mash* (розминати, плющити, перемішувати, дробити) [7] і словотвірний суфікс *-er*, який уживається на позначення суб'єкта дії. Лексема в цільовій мові за структурою дещо відрізняється від оригінальної. Першим компонентом *Дівчатокчавчав* є основа узуальної лексеми *дівчатко*, що є прямим відповідником компонента *maid*, і ономато-поетичне *чавчав*, що зазвичай уживається на позначення звуків, які продукуються під час їжі. Незважаючи на те, що другий компонент україномовної лексеми не є прямим відповідником англійського компонента, перекладачеві вдалося зберегти надзвичайне емоційне забарвлення всієї вихідної лексеми. Другий приклад є випадком калькування без трансформацій. Так, лексема-нонсенс *gigglehouse*, яка передана у перекладі як *xixixatka*, містить дві узуальні лексеми: *giggle* – *хихикати*, і *house* – *хата*, *будинок* [7]. Перекладач повністю відтворює нонсенс калькуванням обох компонентів, тільки україномовний нонсенс формується не за допомогою словоскладання, а за рахунок

субституції; використовується усічений компонент *хихикати* (*xixi*) із незначною зміною звуків.

Розглянемо приклади нижче:

“Try it yourself, this *foulsome snozzcumber!*”

«– Ось візьми сама і скуштуй цей *бридогідний ойгірок!*».

Нонсенс *foulsome* утворено за допомогою афіксації: до узуальної лексеми *foul* додається суфікс *some*. *Foul* має значення *огидний, неприємний, смердючий* [7]. Друга одиниця – *snozzcumber* – утворена на позначення продукту харчування, що нагадує огірок. Із тексту дізнаємося, що *цей овоч смугастий, чорно-білий, довжиною від дев'яти до двадцяти футів, пахне тухлою рибою чи тарганами*. Одразу бачимо в складі усічений компонент *cucumber*. Щодо другого компонента, то можливі два варіанти: або ж це *snozz* – англійська сленгова назва носу [9], або ж *snozzle* – *п'яний, похмілля*, жодне з яких, здається, не підходить за змістом. Перекладач обирає головний компонент *cucumber* – *огірок*, на базі якого утворює свій нонсенс *ойгірок*. Перекладацький відповідник не зберігає структуру вихідної лексеми, але відтворює її функціональне та прагматичне навантаження. Щодо відповідника *бридогідний*, він є субститутивним поєднанням двох українських узуальних одиниць *бридотний* і *огидний*, що навіть підсилює в мові перекладу негативне емоційне забарвлення, закладене автором у лексеми оригіналу.

У перекладі казки численними є випадки компенсації, яку ми розуміємо як «спосіб перекладу, за якого елементи смислу, прагматичні значення, а також стилістичні нюанси, тотожна передача яких є неможливою, а отже, такі, що втрачаються під час перекладу, передаються в тексті перекладу елементами іншого порядку» [10, с. 112]. Утворюючи функціональні відповідники лексичних нонсенсів, В. Морозов демонструє віртуозність у творчому застосуванні ресурсів цільової мови.

“*Bonecrunching Giant says Turks is tasting oh ever so much juicier and more scrumdiddlyumptious!*”

«– *Костохруст казати, що турки дуже байдуже соковиті й набагато нямнямніі!*».

Авторська лексема *scrumdiddlyumptious* складається з двох компонентів: *scrumptious*, один із можливих перекладів якого – *дуже смачний* і *diddly* – *даремний, непотрібний* [7]. Для створення відповідника *нямнямний* перекладач не застосував жодного зі словни-

кових відповідників. Він будує ониматопоетичне поєднання **нямням** – вигук, що передає шум від жування, а також використовується для вираження приємного задоволення від смаку їжі. Додавання закінчення **-ий** перетворює вигук на прикметник.

У прикладі нижче бачимо блискуче відтворення гумористичного ефекту:

“And the bubbles is all going up?”

“They all go up,” Sophie said.

“Catasterous!” cried the BFG. “Upgoing bubbles is a **catasterous disastrophe!**”

«– Так, угору, – підтвердила Софія.

– Це **катастропа!** – розпачливо вигукнула ВДВ. – **Вгорішні бульбашки – це катастропа какоклізма!**».

У словосполученні **catasterous disastrophe** обидва слова є нонсенсними. Розглянемо формування кожного новоутворення. Ядром **catasterous** є **catastrophe**, слово усикається й додається суфікс **-ous**. **Disastrophe** утворено шляхом контамінаційного поєднання за такою схемою: **disaster** + **catastrophe**. У перекладі перше слово **катастропа** побудовано, наслідуючи модель оригіналу. Перекладач взяв слово **катастрофа**, додав суфікс **-н** і закінчення **-а** для створення прикметника жіночого роду, а також змінив **-ф** на **-н**. Для відтворення другої складової частини словосполучення В. Морозов обрав іменник **какаклізм**, а в результаті заміни кореневої голосної **-а** на **-о**, приголосної **-т** на **-к** і додавання закінчення **-а** на позначення іменника жіночого роду однини утворюється комічний ефект, адже одразу вбачаються лексеми **како** й **клізма**.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, у результаті дослідження зроблено висновки, що лексичні нонсенси в перекладі українською відтворюються за рахунок трансформування, калькування (із трансформаціями та без трансформацій) і компенсації. Неможливо зробити остаточний висновок щодо залежності словотвірної моделі лексичного нонсенсу в оригіналі та способу

його відтворення цільовою мовою. У кожному конкретному випадку перекладач змушений приймати рішення щодо утворення відповідника тієї чи іншої неконвенційної лексеми з урахуванням тих функцій, які вона виконує у творі оригіналу. Відтворення функціонального відповідника здійснюється на основі неконвенційного поєднання елементів морфемного та/або фонемного рівнів цільової мови. У переважній більшості випадків перекладачем було зроблено вибір на користь стратегії одомашнення, яка у випадку з лексичним нонсенсом реалізується у відтворенні відповідника за рахунок калькування та компенсації. Перспективою подальших досліджень є більш детальний аналіз способів відтворення лексичних нонсенсів у прозових творах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вороніна К. Структурно-семантичні та функціональні особливості лексичного нонсенсу в англійському поетичному дискурсі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2012. 225 с.
2. Вороніна К., Гусєва Г. Лексичний нонсенс як етап розвитку дитячого мовлення. Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі: Матеріали V Міжнародної науково-методичної конференції. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2012. С. 45–46.
3. Цейтлин С. Очерки по словообразованию и формообразованию в детской речи. М.: Знак, 2009. 592 с.
4. Земская Е. Веселое словообразование. Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма / отв. ред. Н. Арутюнова. М.: Индрик, 2007. С. 642–650.
5. Bauer L. English Word-Formation. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 296 p.
6. Карабан В. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
7. Abbyu Lingvo Online. URL: <http://www.lingvo.ua/>.
8. Коломейцева Е., Макеева М. Лексические проблемы перевода с английского языка на русский: учеб. пособие. Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2004. 92 с.
9. Urban Dictionary. URL: <http://ru.urbandictionary.com/define.php?term=snozz>.
10. Комиссаров В. Общая теория перевода: учебник. М.: ЧеРо, 1999. 136 с.

УДК 811.11 37

ВЗАЄМОДІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТИЛІВ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ АНГЛОМОВНИХ ЗМІ

**Воронова З.Ю., к. філол. н., доцент,
завідувач кафедри перекладу
Дніпровський державний технічний університет**

У статті проаналізовані особливості газетно-інформаційного та наукового функціональних стилів, причини та результати їхньої взаємодії, висвітлені питання їх відтворення в перекладі, вивчені роботи лінгвістів на тему функціональної стилістики, стилістики газетного мовлення та взаємодії функціональних стилів.

Ключові слова: стилістика, функціональний стиль, заголовок, ЗМІ, науковий стиль, взаємодія стилів.

В статье проанализированы особенности газетно-информационного и научного функциональных стилей, причины и результаты их взаимодействия, освещены вопросы их воспроизведения в переводе, изучены работы лингвистов на тему функциональной стилистики, стилистики газетной речи и взаимодействия функциональных стилей.

Ключевые слова: стилистика, функциональный стиль, заголовок, СМИ, научный стиль, взаимодействие стилей.

Voronova Z.Yu. INTERACTION OF FUNCTIONAL STYLES IN TRANSITION OF SCIENTIFIC TEXTS OF ENGLISH MEDIA

The features of the newspaper-information and scientific functional styles, the causes and results of their interaction is under analysis. The article presents of their reproduction in translation, studies the work of linguists on the topic of functional stylistics, stylistics of newspaper and interaction of functional styles.

Key words: stylistics, functional style, headline, media, scientific style, interaction of styles.

Постановка проблеми. З усіх функціональних стилів, які досліджуються сучасною лінгвістикою, чітко виділяється публіцистичний стиль. Як відомо, погляди лінгвістів щодо цього поняття суттєво різняться, а саме: іноді пропонується виділяти не газетний, а інформаційний стиль, що може використовуватися в газеті, на радіо й телебаченні. Його також називають стилем масової комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато лінгвістів і філологів розглядають стилістичну специфіку ЗМІ по-різному, зокрема, І.В. Арнольд ототожнює стиль масової комунікації з газетним стилем, Ю.М. Скребнев розглядає його як один із різновидів газетного стилю, І.Г. Гальперін трактує це поняття як поєднання газетного, ораторського стилів і стилю есе. Питання функціональної стилістики викладене в окремих статтях А.М. Пешковського, Г.О. Винокура, М.Н. Кожиніної, О.Б. Сиротиніної.

Подальший розвиток функціональна стилістика в сучасних умовах одержала в роботах В.Г. Костомарова, А.І. Горшкова, Д.Н. Шмельова, С.С. Хромова. Таким чином, прикладами газетно-інформаційного стилю можуть виступати тексти різних жанрів, як монологічні, так і діалогічні за формою: журнальні статті, соціально-політичні есе, публічні виступи, політичні дебати.

Постановка завдання. Мета статті зумовлена тим, що проблема перекладознавчого дослідження системи функціональних стилів перебуває у стані безперервного розвитку. Самі стилі відособлені в різному ступені: межі деяких із них визначити нелегко, а стилі як такі важко відокремити від жанрів.

Окреслення основної проблеми, що розглядається у статті, визначає в якості мети дослідження особливостей газетно-інформаційного та наукового-функціонального стилів, причин і результатів їх взаємодії висвітлення питання їх відтворення в перекладі, що зумовлює такі завдання: розглянути особливості функціональних стилів (наукового та газетно-інформаційного); виявити причини та форми їхньої взаємодії; вивчити особливості функціонування наукового тексту на сторінках англomовної преси.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній лінгвістиці на передній план функціональна стилістика висуває завдання об'єктивного дослідження природного функціонування мовлення, різних його типів і різновидів, тобто вона вивчає діалектику мови в мовленні. Спираючись на фонологію, орфоєпію, лексикологію й граматику, стилістика визначає свідоме використання їхніх законів; визначає, наскільки засоби мови, що відповідають її нормам, від-

повідать цілям і сфері спілкування; учить чітко і яскраво передавати думку, вибираючи з декількох однорідних мовних одиниць, близьких або тотожних за значенням, такі, що відрізняються певними відтінками. Мовні норми встановлюються при цьому диференційовано для кожного стилю й визначаються на базі вивчення мовного матеріалу, що реалізує саме цей стиль.

Ураховуючи думку про первинність змісту, функціональна стилістика, що витікає з досліджень Д.Н. Шмельова [1] і В.Г. Костомарова [2], розглядає стиль як змістовну форму. Стилі тому й формуються в мові, що усвідомлюється специфіка змістовної сторони кожної сфери спілкування, пов'язаної з певним видом діяльності (біосоціальної, перетворювальної, гносеологічної, естетичної, комунікативної та ін.), і розробляються на практиці ті комплекси форм і функцій, які слугують для вираження найбільш повного змісту в певній сфері.

Деякі лінгвісти (І.Р. Гальперін, І.В. Арнольд) вважають газетний стиль повноправним і незалежним, а інші (В.О. Коваль, М.С. Зарицький) доводять його повну залежність від публіцистичного стилю [3; 4; 5; 6].

Основні риси газетного мовлення (економія мовних засобів, лаконічність викладення за інформативної насиченості, добір мовних засобів із установкою на їхню зрозумілість, наявність суспільно-політичної лексики й фразеології, переосмислення лексики інших стилів (наприклад, термінологічної лексики) для цілей публіцистики, використання характерних для цього стилю мовних стереотипів, кліше, жанрове розмаїття мовних засобів: багатозначні слова, ресурси словотвору (авторські неологізми), емоційно-експресивна лексика, сполучення рис публіцистичного стилю з рисами інших стилів (наукового, офіційно-ділового, літературно-художнього, розмовного)) зумовлені розмаїттям тематики й жанрів.

Значну частину лексики газетного стилю становлять загальнолітературні слова й різні терміни науки, військової справи, мистецтва, спорту; і ті, й інші у відповідному контексті можуть переосмислюватися й здобувати публіцистичну забарвленість: *unemployment rate* – норма безробіття, *welfare support* – підтримка добробуту, *socially unprotected class* – соціально незахищений клас; *arena політичної боротьби*, *армія безробітних*, *боротьба проти тероризму*, *військові кола*, *магнати ЗМІ*, *справа миру*.

Для кожного функціонального стилю є своя система норм, що можуть свідомо або

несвідомо порушуватися, замінятися нормами, характерними для іншого функціонального стилю. Навмисне порушення норм того чи іншого стилю пов'язане з певними цілями адресанта.

Взаємодія є об'єктивним процесом, у якому беруть участь усі без винятку об'єкти дійсності, вона має різноманітні форми прояву. У системі функціональних стилів істотну роль відіграє взаємодія протиставлених за своїми ознаками книжково-письмових і усно-розмовних мовних засобів. Це глобальне протиставлення припускає розгляд «близьких, співвідносних, рівнобіжних або синонімічних засобів вираження більш-менш однорідного значення» [7, с. 12–13] із погляду їхньої функціональної диференціації.

Як зазначалося вище, між стилями немає чітких меж, як і між жанрами, типовими для того чи іншого функціонального типу чи стилю мови. Можна виділити ядро типових мовних засобів (лексичних, синтаксичних, словотворчих) для того чи іншого стилю, визначити їхню специфіку, однак межі між функціональними різновидами мови розмиті. Важко встановити чіткі ряди синонімічних засобів, що виступають яскравими маркерами різних типів мови. Будь-яке слово, зворот може ввійти в інший стиль, але з іншою функцією інформації, виразності, образності, синонімічності, соціального завдання, що становить певні труднощі для перекладу [7].

Публіцистика – це така сфера мови, де можуть своєрідно переплітатися й вступати у взаємодію багато особливостей наукового й офіційно-ділового стилів, з одного боку, і розмовної мови й мови художньої літератури – з іншого.

Є, наприклад, досить поширена думка, що мова англійської газети (як і всякої іншої) характеризується стильовою різноманітністю, що взагалі не можна говорити про єдиний газетний стиль і що будь-які матеріали на наукові теми, які ми бачимо на сторінках газети, являють собою приклади наукового стилю [8]. Залишаючи осторонь питання про стильовий статус мови англійської газети, спробуємо розібратися, чи завжди текст, змістом якого є наукова проблематика, залишається у сфері власне наукового викладення й може бути без коливань віднесений до стилю наукової прози англійської мови й чи досить однієї змістовно-тематичної ознаки й деяких лексичних прикмет для ідентифікації функціонального стилю. Факти мови свідчать про те, що, потрапляючи на сторінки

газети, науковий матеріал англійською мовою зазнає досить істотних змін, не кажучи вже про короткі газетні повідомлення на наукові теми, що за винятком тематичної близькості часто нічого спільного зі зразками наукового стилю не мають, значно відрізняються від останніх і більш ґрунтовних повідомлень і статей у спеціальних наукових рубриках, таких, наприклад, як «Health» в англійській газеті «The New York Times». Матеріали цієї рубрики зазвичай містять інформацію зі спеціальних наукових і серйозних науково-популярних англійських і американських журналів, і в переробленому, скороченому та полегшеному виді така інформація передається читачам газети. У цьому можна переконатися, порівнявши зразки рубрики «Health» з їхніми джерелами.

Так, наприклад, у статті «Prostate Cancer», написаної за матеріалами інтернет-видань «The New York Times» [9] і «Science Daily» [10], а саме двох статей, «F.D.A. Approves 'Vaccine' to Fight Prostate Cancer» і «New Tool to Help Study Prostate Cancer Developed», повідомляється про виявлення нових ліків для боротьби з раком передміхурової залози. Але якщо у статтях із зазначених журналів увага концентрується саме на науковій проблемі, на суті методу, його науковому обґрунтуванні й детальному описі, то в газетній статті порівняно скупі зведення про сутність дослідження даються на тлі факторів соціального порядку, таких, як продовження життя хворих на рак під час клінічного лікування, діяльність наукових організацій по боротьбі з хворобою.

Переконливим проявом адаптації наукового змісту до стильової традиції мови англійської газети є статті з окремих суто наукових питань, що друкуються на сторінках англійських газет. При цьому тут ідеться не про репортерські повідомлення, про які-небудь явища чи події у сфері науки й навіть не про публікації типу «Health» у «The New York Times», а саме про статті на наукові теми, ідентифіковані як такі. Проаналізуємо, наприклад, статтю «Promising New Drug Target for Alzheimer's Disease», опубліковану в спеціальному великому розділі «Health» інтернет-видання «Science Daily».

Під час прочитання частини газетного тексту ми бачимо численні медичні терміни, а наукова сутність змісту статті з перших же рядків не викликає сумнівів. Саме наукові терміни в тексті й наукові референти, що безпомилково вгадуються за текстом, створюють ілюзію того, що ми маємо справу

зі справжнім науковим текстом, а це обов'язково треба враховувати під час перекладу. Але, мабуть, цим і вичерпуються прикмети, на підставі яких текст міг би бути віднесений до наукового стилю. Ми не виявляємо тут наукової «суворості» й академічності, на що можна було б розраховувати в істинно науковому тексті, проте знаходимо деякі явища, у принципі невластиві науковій прозі. Трапляються, наприклад, популярні розшифровки термінів і номенклатурних назв: *amyloid-beta* – бета-амілоїд; *dementia patient* – пацієнт із розумовими відхиленнями, *AMPA receptor* – іонотропний рецептор глутамата, який селективно зв'язує альфа-амінометилізоксазолпропіонову кислоту; *neuron function* – функції нервових клітин [11].

Як було зазначено вище, образність сама по собі науковому стилю не протипоказана, але функції в неї своєрідні. Тут же образні засоби служать скоріше цілям пошквалювання сухої наукової матерії, хоча й сприяють більш наочному сприйняттю. Тому як джерело образності й обирається сфера, досить добре відома сучасному читачеві газети, широко представлена на сторінках газет.

Однак найвиразніше явище стильової адаптації (перероблення стороннього змісту відповідно до вад і норм стилю-адаптера) виявляється тут на рівні тексту. Окремі лексичні характеристики наукового стилю в наведеній статті досить чітко проглядаються, що ж стосується синтаксичних і композиційних параметрів наукової прози, то вони майже відсутні. Стаття побудована на класичному журналістському принципі так званої перевернутої піраміди: заголовок (основне в стислій формі), абзац, що вводить («*lead in*» – коротко про все найважливіше), розвиваючі абзаци (деталізація за конкретними лініями).

Цих мовних фактів досить, щоб переконатися в тому, що науковий зміст, який ліг в основу статті в газеті, точніше, його вербальне оформлення, зазнав значних змін, трансформувався й адаптувався до стильових норм функціонального газетного стилю. І так відбувається завжди. Науковий зміст, регулярно втілюваний у стилі наукової прози в належну йому форму наукового викладу, потрапляючи на сторінки газети, неминуче втрачає цю форму, видозмінюючи її відповідно до вимог газетного стилю, у результаті чого виникають гібридні утворення, подібних яким, очевидно, узагалі чимало на стиках взаємодіючих стилів. І це зіткнення породжує певні форми стильової взаємодії й вза-

емопроникнення; при всій своїй конкретній варіативній мінливості вони характеризуються певним ступенем інваріантної стабільності. Іншими словами, можна з упевненістю говорити про те, що механізм породження текстових утворень на грані стилів не є хаотичним і довільним, як це здається на перший погляд; у ньому можна побачити певні закономірності.

Перше, із чим стикається читач, – це, звісно, заголовок. Переклад заголовка можна вважати окремою проблемою перекладознавства, від вирішення якої залежить доля всього тексту, який перекладається в іншій культурі. Слід відзначити, що під час перекладу заголовків газетних статей перекладачеві недостатньо лише перекласти їх на іншу мову, потрібно й зберегти основну функцію заголовка – привернути увагу людини до проблеми, яка розкривається у статті, заінтригувати чи спонукати до ознайомлення з нею.

Для кращого розуміння та перекладу заголовка потрібне попереднє ознайомлення зі змістом тексту чи статті, особливо якщо заголовки мають у своєму складі елементи образності. Однак випадки неправильно переданих заголовків, коли сам зміст невідомий перекладачу, трапляються дуже часто, а іноді й зовсім залишаються непоміченими.

Журналісти знають, що вибрати заголовок непросто. Написати публікацію – тільки півсправи. Не менш складне завдання – дати заголовок написаному. Справа не тільки в багатстві фантазії автора, але й у його ставленні до викладеного матеріалу.

Аналітичний заголовок до читання газетного матеріалу підготовлює читача до сприйняття ідейного змісту публікації, який розуміється відразу в певному ключі. Звичайно, відчувається суб'єктивна думка автора, його погляд і ставлення до написаного. Ідейний зміст такого заголовка сприймається до знайомства з текстом, читач сприймає заголовок, налаштовується на певну інформацію, формує своє ставлення до події після ознайомлення зі статтею.

Стиль наукової прози прагне до максимальної об'єктивності викладення; наукова праця, як правило, не дає можливості передати настрої автора, його ставлення до читача, оцінку того матеріалу, що викладається. У зв'язку із цим широкого поширення набуває думка про те, що в стилі наукової прози відсутні мовні елементи, що мають емоційність. Однак правильніше було б говорити не про відсутність емоційних елементів, а про те, що

стиль наукової прози тяжіє до мовних засобів, позбавлених емоційного навантаження.

Оскільки наукове викладення тексту використовує насамперед логічні засоби впливу й переконання, формулюється думка про те, що наукова проза завжди нудна й неоригінальна, що автор теоретичної роботи (перш ніж він почне писати книгу) повинен прийняти як неминучий той факт, що його робота буде схожа на всі інші, написані на ту ж або на подібну тему. Прихильники цього погляду говорять, що найменший натяк на емоційність, гіперболічність у висловленні, навіть мінімальна образність можуть зашкодити ясності викладення теми, тому що, як вважає низка учених, поняття, що розчинилося в алегоричному образі, залишає межі науки.

Наявність емоційної оцінки в наукових працях пояснюється низкою причин. Насамперед слід відзначити той факт, що неповторних, ізольованих стилістичних ресурсів у мові немає або майже немає. Як зазначалося вище, стиль наукової прози не замикається в якихось особливих формах мови; замкнутість стилю означає лише, що йому, з одного боку, властиві специфічні мовні засоби, що органічно входять до цього мовного стилю, а з іншого боку – деякі інші мовні засоби, що не є необхідною частиною мовної тканини стилю.

Однією з основних причин, що пояснюють проникнення емоційних елементів у наукову прозу, варто вважати наукову полеміку. В умовах полеміки елементи емоційної лексики мають на меті знизити ті поняття, проти яких спрямований полемічний удар.

Висновки з проведеного дослідження. Науковий текст на сторінках газети має багато менше стилістичних обмежень, ніж, наприклад, текст спеціального підручника. Мова ЗМІ сама по собі більш відкрита, зрозуміла, ніж мова наукової праці, багато в чому завдяки оцінній лексиці автора газетної статті. Унаслідок цього, потрапляючи на сторінки газети, науковий текст стає більш гнучким і легше «впускає» в себе іншостильові вкраплення. Більшість дослідників солідарні в думці, що взаємодія одного стилю з іншим є неминучим й цілком природним явищем для мови як живого організму.

Мова науки не є повністю закритою та консервативною системою, як може здаватися на перший погляд. Навпаки, науковий текст, як і всі інші, піддається значному впливу, буває оцінною й емоційно забарвленою лексикою та багатьма іншими експресивними засо-

бами, особливо коли він потрапляє в газету. Газетний заголовок має свою специфіку. Він живе на газетній сторінці, отже, відбиває характерні риси газети. Багато газетних заголовків у короткій спресованій формі відображають сутність подій, що відбуваються. У значеннєвому відношенні заголовок не можна розглядати як щось окреме від тексту. Заголовок готує до розуміння тексту, а іноді може ставати зрозумілим тільки після прочитання тексту.

Під час перекладу газетного заголовка статті наукової проблематики треба враховувати норми мови перекладу, стилістичне забарвлення, структурний зв'язок заголовка з текстом статті та прагматичну спрямованість.

Після аналізу особливостей використання термінології й емоційно забарвленої лексики в уривках зі статей, узятих із журналу «The Economist», газет «The New York Times», «The Observer», інтернет-видань «Science Daily», «Nature», «The Guardian», було зроблено такі висновки.

1. Спеціальні терміни майже ніколи не використовуються в науковій газетній статті самі по собі; вони або тлумачаться простою, зрозумілою мовою, або пояснюються більш розповсюдженим синонімом.

2. Терміни на газетних сторінках не просто пояснюють певне явище, а ще й відіграють роль діючого експресивного засобу, який справляє враження на читача.

3. Використання експресивно забарвленої лексики в газетному тексті наукового змісту є неминучим, тому що за будь-якою статтею стоїть жива людина зі своєю особистою думкою. Залежно від особистості та темпераменту автора такої лексики може бути більше або менше, але вона буде присутня завжди.

4. Наукова полеміка є головною причиною виникнення емоційності в науковому тексті.

Таким чином, для англomовної наукової статті характерна доволі вільна манера викладення, простіший і зрозуміліший лексикон, використання набагато меншої кількості термінів чи взагалі вони замінюються на свої «побутові» еквіваленти. Отже, наукова мова англomовних ЗМІ більш життєва, антропогенна, зрозуміла, що фахівець-перекладач повинен враховувати під час роботи з газетно-інформаційними науковими текстами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шмелев Д.Н. Русский язык в его функциональных разновидностях. М., 2005. 168 с.
2. Костомаров В.Г. Наш язык в действии. Очерки современной русской стилистики. М.: Гардарики, 2005. 287 с.
3. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. Л.: Просвещение, 1990. 300 с.
4. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. М., Издательство литературы на иностранных языках, 1958. 459 с.
5. Коваль В.О., Коломієць І.І. Стилистика української мови: навч.-метод. посіб. для студ.-філологів вищ. навч. закл. Умань: ПП Жовтий, 2011. 149 с.
6. Зарицький М.С. Стилистика сучасної української мови: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів; Національний технічний ун-т України (КПІ), видавничо-поліграфічний факультет, кафедра видавничої справи та редагування. К.: Парламентське вид-во, 2001. 156 с.
7. Семенов О.М. Культура наукової української мови: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 216 с.
8. Сычев А.С. Слова качественной оценки в положительных газетных жанрах. Вопросы структуры и функционирования русского языка. Томск, 1994. 230 с.
9. URL: <http://www.nytimes.com>.
10. URL: <http://www.sciencedaily.com>.
11. URL: <http://www.timesonline.co.uk>.

УДК 81'255.4

«ГЕРМЕНЕВТИЧНЕ КОЛО» ЯК МЕХАНІЗМ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОРИГІНАЛУ ПІД ЧАС РОБОТИ НАД ХУДОЖНІМ ПЕРЕКЛАДОМ

**Зорницький А.В., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Житомирський державний університет імені Івана Франка**

У статті описується принцип функціонування «герменевтичного кола» як універсального інтерпретаційного механізму та його роль під час роботи над художнім перекладом. У якості ілюстративного матеріалу використано дебютний фрагмент роману М. Булгакова «Мастер и Маргарита» та його переклади на англійську мову.

Ключові слова: інтерпретація, «герменевтичне коло», художній переклад.

В статье описывается принцип функционирования «герменевтического круга» как универсального интерпретационного механизма и его роль при работе над художественным переводом. В качестве иллюстративного материала используется дебютный фрагмент романа М. Булгакова «Мастер и Маргарита» и его переводы на английский язык.

Ключевые слова: интерпретация, «герменевтический круг», художественный перевод.

Zornytskyi A.V. THE "HERMENEUTIC RING" AS A MECHANISM FOR INTERPRETING THE ORIGINAL WHILE WORKING AT A LITERARY TRANSLATION

The article describes the functioning principle of the "hermeneutic ring" as a universal interpretative mechanism and its role in working at a literary translation. As illustrative material employed is the opening fragment of M. Bulgakov's novel "The Master and Margarita" and its English translations.

Key words: interpretation, "hermeneutic ring", literary translation.

Постановка проблеми. Аналізуючи наявні тенденції розвитку теорії художнього перекладу й основні здобутки перекладацької практики у відповідній галузі, можна погодитися, що теза про поглиблення й активізацію міждисциплінарних зв'язків сучасного перекладознавства навряд чи потребує додаткового обґрунтування. Разом із переходом лінгвістики на позиції антропоцентризму та зростанням уваги дослідників не так до мови, як до процесу комунікації в усій його складності та багатогранності, сучасне перекладознавство теж багато в чому переглянуло переважно структуралістські за своїм характером моделі перекладу 60–80-х рр. минулого століття і, подолавши цеховий ізоляціонізм, продемонструвало тенденції до вироблення інтегрованого та багатомірного підходу до аналізу перекладу [1, с. 202]. Одним із найважливіших наслідків такого стану речей стала розбудова інтепретативної моделі перекладу (Д. Селескович, М. Ледерер, А. Крюков, В. Бібіхін, І. Герман, Ю. Сорокін), за якої перекладач мислиться не як консервативний апологет «букви» оригіналу, а як тлумач «духу» авторського тексту та відтворювач оригінального смислу засобами цільової мови.

Разом із тим така постановка питання в черговий раз надала неабиякої актуальності проблемі сутності інтерпретації як сукуп-

ності механізмів пошуку смислу та специфіки їхнього застосування під час роботи перекладача з конкретним художнім текстом, яку жодним чином не можна вважати остаточно вирішеною. Крім того, сучасна практика викладання основ художнього перекладу свідчить про брак дидактичних матеріалів, які на добре знайомих студентам прикладах ілюстрували б основні прийоми й процедури інтерпретації.

Постановка завдання. Метою статті є дескрипція загального принципу функціонування й особливостей застосування під час роботи з конкретним матеріалом інтерпретаційного механізму, що відомий як «герменевтичне коло». При цьому **об'єктом** дослідження є контекстуально зумовлена реалізація інтерпретаційного потенціалу герменевтичного кола в цілому, а **предметом** дослідження – проекція отриманих результатів у власне перекладознавчу площину. У якості **матеріалу** дослідження обрано дебютний фрагмент широко відомого роману М. Булгакова «Майстер та Маргарита» і два варіанти його перекладу на англійську мову.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, термін «герменевтика» походить від імені давньогрецького бога Гермеса, оскільки той, серед іншого, був тлумачем висловлювань верховного бога Зевса, а також

виконував функцію посередника в стосунках між богами та людьми. Саме тому аналізована лексична одиниця поступово набула значення «уміння інтерпретувати послання, писані тексти, факти та події, а також способи та прийоми такої інтерпретації». У подальшому вчення про герменевтику як особливий спосіб тлумачення чого-небудь активно розвивалося в епоху Середніх віків, насамперед з огляду на те, що представники церковних інституцій вбачали важливе завдання своєї діяльності в поясненні та тлумаченні біблійних текстів. А тому не викликає подиву, що основоположником герменевтики в сучасному розумінні вважається німецький теолог Ф. Шляйєрмахер (1768–1834 рр.), котрий заклав теоретичні основи філософської герменевтики як відносно самостійної дисципліни філософського циклу [2, с. 58–59].

За Шляйєрмахером, у ході своїх намагань з'ясувати смисл відповідного тексту інтерпретатор повинен, по-перше, мати попереднє уявлення про його зміст і сенс, своєрідне «передрозуміння», а також, по-друге, уміти виявити задум автора, максимально заглибитися в текст та зрозуміти його не гірше від самого автора. При цьому Шляйєрмахер виходив із того, що будь-яка частина тексту може мати сенс і бути зрозумілою лише в контексті всього тексту, що аналізується, і навпаки, через розуміння цілого інтерпретатор просувається до нового, глибшого розуміння смислових відтінків його частин. У результаті, на перший погляд, виникає специфічна «замкненість» тексту, вічне чергування доцентрового та відцентрового векторів дослідницької уваги, яка, однак, не є певним «глухим кутом» розуміння, оскільки саме багаторазовість такого зміщення фокусу уваги інтерпретатора дає змогу глибше зрозуміти текст як цілісне утворення. Проникнення в зміст аналізованого тексту відбувається ніби пошарово, «коло за колом», звідки й виникає метафора *герменевтичного кола* як фундаментальної складової частини процесу інтерпретації [2, с. 59].

Специфіка характерного для інтерпретатора, зокрема й для інтерпретатора-перекладача, поетапного («коло за колом», «від частини до цілого й від цілого до частин») проникнення в зміст тексту може бути вдало проілюстрована на прикладі дебютного епізоду з першої глави відомого роману М. Булгакова «Майстер і Маргарита».

Епіграф, що передує безпосередньому тексту твору («...так хто ж ты,

наконец? – Я – часть той силы, что вечно хочет зла и вечно совершает благо» Гете. «Фауст») [3, с. 334], слугує, зокрема, для створення в читача вищезгаданого «передрозуміння», більш чи менш чіткого (залежно від ерудиції конкретного реципієнта) уявлення про те, на яку ж саме силу натякає епіграф і, таким чином, на який саме «лад» має налаштуватися читачьке сприйняття наступного за ним тексту. Таке «передрозуміння» («ціле») надає нового значення й так «підозрілим» художнім деталям аналізованого опису («частинам»): чому весною, та ще й не надто пізньою (пор. «попав в тень *чуть зеленеющих лип*» [3, с. 334] (також широко відомий підхід, згідно з яким події роману відбуваються на Страсному тижні)), у такому північному місті, як Москва, стоїть просто нечувана спека? Чому Берліоз, зодягнений у сіреньку *літню* пару (до речі, що таке «пара?»), усе ж має при собі *капельюха*, якого *несе в руці*? Чому обличчя редактора «*прикрашают*» окуляри? Чому це окуляри «надприродних розмірів»? Чому в «чорній роговій оправі»? І таких запитань можна сформулювати дуже й дуже багато.

Пошук уважним читачем відповідей на кожне із цих запитань може здійснюватися в різний спосіб, але це неодмінно буде рух у зворотному напрямку: від «частин» до «цілого». Хтось, зустрівши словосполучення «этого страшного майского вечера» [3, с. 334], згадає творчість Гоголя («Майская ночь, или Утопленница», «Страшная месть»), інший зверне увагу на дивне прізвище редактора та згадає композитора Гектора Берліоза, автора восьми сцен із «Фауста» й інших музичних творів демонічної тематики, в одному з яких, «Фантастичній симфонії», герою, як і створеному Булгаковим редакторові, відрубують голову; ще інші читачі підуть альтернативними шляхами. Але спільним для всіх буде момент підсилення, акцентування заданого епіграфом тривожно-містичного настрою, підсиленого ще й назвою першої глави роману: «Никогда не разговаривайте с неизвестными»¹ (пор. «... так кто ж ты, наконец?») у контексті «цілого», що сприймається, і черговий виток зміщення фокусу уваги – назад до «частин». А потім,

¹ «Назва глави відображає неписані правила поведінки людини сталінської доби, яка піднесла на нечуваний рівень манію шпигунства й уявлення про те, що життя аж кишить різного роду шкідниками, «ворогами народу», білогвардійцями, колишніми дворянами, аристократами тощо, а за нових реалій – класовими ворогами, які перешкоджають побудові світлого соціалістичного майбутнього» [4, с. 143].

через їх аналіз і накопичення, знову у зворотному напрямку: спека («...когда солнце, раскалив Москву, в сухом тумане валилось куда-то за Садовое кольцо...») [3, с. 334], задуха («...когда уж, кажется и сил не было дышать...») [3, с. 334], «Ты знаешь, Иван, у меня сейчас едва удар от жары не сделался!») [3, с. 335], марево («...и тут знойный воздух сгустился перед ним, и соткался из этого воздуха прозрачный гражданин престранного вида») [3, с. 335] (пекло?). Згадувана пліткарями кульгавість (за народними повір'ями, вона супроводжує грішного янгола, відколи його було скинуто з небес), ціпок із набалдашником у вигляді голови пуделя (і знову «Фауст!»), очі різного кольору та кривий рот, а тут ще й чорна магія – диявол? І так практично до нескінченності...

Аналогічним чином змушений працювати й перекладач, адже він повинен не лише виявити авторські імплікації, але й максимально повно відтворити їх у перекладі. Розглянемо сутність цього процесу детальніше на прикладі перших двох речень роману: «В час жаркого весеннього заката на Патриарших прудах появилось двое граждан. Первый из них – приблизительно сорокалетний, одетый в серенькую летнюю пару, – был маленького роста, темноволос, упитан, лыс, свою приличную шляпу пирожком нес в руке, а аккуратно выбритое лицо его украшали сверхъестественных размеров очки в черной роговой оправе» [3, с. 334]. Для порівняння оберемо два переклади відповідних речень роману на англійську мову – британський (перекладач – Michael Glenney) і американський (перекладачі – Diana Burgin, Katherine O'Connor): “At the sunset hour of one warm spring day two men were to be seen at Patriarch’s Ponds. The first of them – aged about forty, dressed in a greyish summer suit – was short, dark-haired, well-fed and bald. He carried his decorous pork-pie hat by the brim and his neatly shaven face was embellished by black horn-rimmed spectacles of preternatural dimensions” [5, с. 1]; “One hot spring evening, just as the sun was going down, two men appeared at Patriarch’s Ponds. One of them – fortyish, wearing a gray summer suit – was short, dark-haired, bald on top, paunchy, and held his proper fedora in his hand; black horn-rimmed glasses of supernatural proportions adorned his well-shaven face” [6, с. 1].

Чи можна вилучити з тексту елемент «небывало», як це фактично зроблено в британському перекладі, що містить “warm”, а не (хоча б) “hot”? З огляду на наведені вище

пояснення, – звичайно, ні. Постає й ще одне питання: чому ані в одному, ані в іншому варіанті перекладу не фігурує який-небудь відповідник авторського «небывало»? Відповідь на це запитання полягає, насамперед у тому, що, з одного боку, хвороба та передчасна смерть завадили М. Булгакову завершити роботу над внесенням остаточних авторських коректур у текст роману, а тому в ньому подекуди трапляються дрібні логічні невідповідності (пор. «черноволос – лыс», що доречно передане в американському перекладі як “bald on top”); з іншого боку, шлях твору до читача був дуже непростим, і канонізоване «академічне видання» роману з’явилося досить пізно. Усі троє перекладачів, скоріше за все, працювали з певним варіантом тексту, у якому доданого пізніше «небывало» просто не було, але навіть за такої постановки питання передавати авторське «жаркого» як “warm” було, безумовно, неправильно... Далі: в обох перекладах фігурує слово “men” (“two men”), хоча в оригіналі «два громадянина»/«двоє громадян». Чи не краще було б передати це як “two citizens”? Насправді такий варіант перекладу лише спотворив би зміст оригіналу, оскільки англійське citizen уживається лише в досить вузькому юридичному чи політологічному контексті, тоді як в оригіналі маємо виразний советизм, фактичне значення якого – “man”. Інколи, щоправда, перекладачі використовують англійське citizen для передачі цього советизму, але виключно в тих випадках, коли він уживається як складова частина офіційного звертання (напр., «Громадянин начальник!» – “Citizen warden!”), що було б недоречним у контексті, який розглядається.

Далі, повертаючись до сформульованих вище запитань, можемо констатувати, що авторські згадки про відповідні деталі одягу персонажа теж мають розглядатися в контексті «цілого». Згадувана в оригіналі «пара» означає «костюм, що складається з піджака та брюк», на відміну від «трійки», яка включає ще й жилет. Берліозова *пара* (у ній прохолодніше, ніж у «трійці») *сіренька* («світло-сіра», не так сильно всотує сонячне тепло) і *літня* (очевидно, «з тонкої тканини» – і це в Москві на початку травня!), а це знову ж таки працює на створення вже згаданого ефекту *надзвичайної* спеки, а тому слід визнати, що обидва перекладачі в цілому впоралися із завданням (як і в українській чи російській мовах, англійське suit за умовчанням означає, скоріше, стандартний костюм, тобто «пару»),

пор. *костюм-трийка* – three-piece suit). Через ту ж таки спеку персонаж *несе в руці* капелюха (вочевидь, у ньому аж надто парко), але чому він узагалі має його при собі, чому не залишив удома? З одного боку, з'являтися на вулиці з непокритою головою все ще вважалося не зовсім пристойним, але ж, із іншого боку, можна було обрати більш відповідний головний убір – скажімо, легку кепку, яка не те що не заважала б, але й навпаки, захищала б лису голову редактора від спеки...

Як зазначають коментатори, у пореволюційній Росії одяга мала підкреслено знаковий характер, так би мовити, ідеологічний вимір, і визначала місце людини в суспільній ієрархії, кодуючи її приналежність до відповідної соціальної групи. За такої постановки питання наявність капелюха (яскравої деталі зовнішності старої інтелігенції) інтерпретувалася як приналежність до «чужого», ворожого світу («іноземець», «класовий ворог», «інтелігент»). Так, у Булгакова вулицями Москви пливають «ріки кепок», немов орієнтованих на «головну» кепку країни – улюблений головний убір Леніна (який, до речі, за кордоном ходив у капелюсі). Однак на початку 1930-х рр. стає помітним новостворений радянський істеблішмент, і це чергове розшарування суспільства знаходить своє відображення в романі [4, с. 145–146]: капелюх носить (хоча б у руці!) представник нової радянської еліти, редактор солідного літературного журналу. Отже, який із варіантів перекладу кращий: “he carried his decorous pork-pie hat by the brim” чи “held his proper fedora in his hand”? Як *decorous*, так і *proper* означають «такий, як належить», «пристойний», але *decorous* асоціативно співвідноситься не лише з *decorum* – «пристойність, *pl* етикет», від якого й походить, але й із *decoration* – «прикраса, оздоблення», із *decorative* – «декоративний», що можна визнати доречним у наведеному контексті. Лексеми *pork-pie hat* та *fedora* позначають однаково «солідні» фасони капелюхів², а тому можуть вважатися взаємозамінними, хоча й однаково неточними.

Однак по-справжньому спантеличують вдумливого читача згадувані М. Булгаковим окуляри персонажа. Чому вони «сверхъестественных размеров», адже тоді таких просто не носили! Очевидно, у цьому разі аналіз окремо взятої художньої деталі («частини»

також варто починати з «передрозуміння», а далі, спираючись на отримані результати, виходити на рівень «цілого». Про «музично-містичні» конотації прізвища персонажа, зокрема й про відрізання голови, уже йшлося вище. Але чому це трапляється саме з Берліозом, а не, скажімо, з Бездомним?..

Дослідники давно звернули увагу на те, що позірна освіченість персонажа – це не більше, ніж авторська іронія [4, с. 156–161]. Берліоз ніколи не вивчав тих історичних і філософських праць, на які так часто й охоче посилається, читаючи своєму супутникові «щось на кшталт лекції»: його псевдовчені монологи мало не дослівно збігаються з відповідними статтями, уміщеними в поширених на той час довідкових виданнях, а тому аж ніяк не свідчать про серйозну ерудицію, глибину та самостійність мислення або що. Скоріше навпаки, розбалакування редактора – це, так би мовити, «квазізнання», інтелектуальна *маска* (пор. схожість описаних у тексті окулярів і широко відомої маскарадної маски), а отже, його окуляри – це, як і капелюх, частина вміло й старанно сформованого, але штучного, несправжнього образу (пор. закамуфльованого під іноземного професора Воланда). Тому вони й «прикрашають» обличчя персонажа – адже це чи не найважливіший елемент його «інтелектуальної уніформи»! З іншого боку, окуляри потрібні *короткозорим* людям, і саме свою *розумову короткозорість* демонструє Берліоз, коли не те що не знає відповідей на поставлені запитання, але й, на відміну від куди менш освіченого Бездомного, не намагається їх відшукати, не цікавиться ними (згадаймо слова Воланда зі сцени балу: «Вы всегда были горячим проповедником той теории, что по отрезании головы жизнь в человеке прекращается, он превращается в золу и уходит в небытие. <...> Впрочем, ведь все теории стоят одна другой. Есть среди них и такая, согласно которой каждому будет дано по его вере. Да сбудется же это! Вы уходите в небытие, а мне радостно будет из чаши, в которую вы превращаетесь, выпить за бытие» [3, с. 599]).

Далі: чому це окуляри «надприродних», а не, скажімо, «гігантських» чи «колосальних» розмірів? Справа в тім, що слова «сверхъестественный», «чёрный» і «роговой» є знаковими ще й з огляду на ті асоціації, що пробуджуються ними: «надприродні сили», «чорний» і «рогатий» як евфемістичні назви чорта, що в сукупності з так само *надприродною* спекою та знаковими, впізнаваними деталями зовніш-

² Строго кажучи, з приводу оригінального «шляпа пирожком» взагалі є неясність, адже російською так зазвичай говорять не про капелюх, а про шапку, фасон якої, щоправда, чимось нагадує капелюх – див., наприклад, [7].

ності загадкового «невідомого» (і знову: «... так хто ж ты, наконец?»), з яким сам іронічний автор не радить героям розмовляти («Никогда не разговаривайте с неизвестными»), створюють необхідний художній ефект (пор. «чертили чёрные птицы» [3, с. 343] далі в тексті як вияв прикметності ономапопеї для авторського стилю в цілому).

Чи збережені відповідні імплікації в перекладі? Можна сказати, зі змінним успіхом. У британському перекладі маємо “his neatly shaven face was embellished by black horn-rimmed spectacles of preternatural dimensions”, де елемент “preternatural” не викликає бажаних асоціацій, зате вдалим можна вважати використання лексем “dimensions” (пор. three dimensional/3D тощо) та “spectacles” (пор. англ. spectacle зі значеннями «видовище» та «вистава, спектакль»). В американському варіанті (“black horn-rimmed glasses of supernatural proportions adorned his well-shaven face”) доречним видається слово “supernatural”, але менш вдалими – “proportions” і “glasses” (крім того, словосполучення “black <...> glasses” можна витлумачити як «чорні (сонцезахисні) окуляри», що спотворює навіть найбільш очевидний зміст оригіналу). Крім того, вибір британським перекладачем дієслова to embellish (для передачі оригінального *украшати*) видається більш вдалим, порівняно з to adorn, яке фігурує в американському варіанті, оскільки лише перша із цих лексем викликає доречну в цьому контексті асоціацію з вищезгаданю «інтелектуальною маскою», яка

«прикрашає» цілковиту розумову порожнечу (пор. to embellish – «прикрашати (*реальність, факти*), прибріхувати»).

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, підсумовуючи вищесказане, можна запропонувати певний «гібридний» варіант перекладу, синтезуючи сильні сторони як першого, так і другого: “At the sunset hour of one unbelievably hot spring evening, two men appeared at Patriarch’s Ponds. The first of them – aged about forty, dressed in a light grey summer suit – was short, dark-haired, bald on top, and well-fed. He carried his decorous fedora in his hand and his neatly shaven face was embellished by spectacles of supernatural dimensions rimmed in black horn”.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гарбовский Н. Теория перевода. Учебник. М.: Изд-во Моск. ун-та, 2007. 544 с.
2. Буслинський В. Герменевтика як ідейне джерело філософського постмодерну. Історія. Філософія. Релігієзнавство. 2009. № 1. С. 58–64.
3. Булгаков М. Мастер и Маргарита: роман. Избранные произведения: В 2-х т. Т. 2. К.: Дніпро, 1989. 750 с.
4. Белобровцева И., Кулюс С. Роман М. Булгакова «Мастер и Маргарита»: Комментарий. М.: Книжный клуб, 2007. 496 с.
5. Bulgakov M. The Master and Margarita: A Novel / transl. from the Russian by M. Glenny. L.: David Campbell Publishers, 1992. 446 p.
6. Bulgakov M. The Master and Margarita / transl. by D. Burgin and K. O'Connor. L.: Picador, 1995. 367 p.
7. WordReference.com. URL: <https://forum.wordreference.com/threads/Шляпу-пирожком-нес-в-руке.2295372/?hl=ru>.

УДК 81.255.4:001.891

ВИЗНАЧЕННЯ РЕЛЕВАНТНОСТІ МЕТОДІВ СТИЛЕМЕТРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ІДІОЛЕКТУ ПЕРЕКЛАДАЧА

**Козачук А.М., старший викладач кафедри
англійської філології та перекладу
Київський університет імені Бориса Грінченка**

У статті здійснено огляд загальнонаукових і спеціальних методів, які застосовуються в перекладознавчих дослідженнях. На прикладах українсько-англійського художнього перекладу показані способи застосування методів стилеметричного дослідження ідіолекту перекладача. Продемонстровано системний підхід до вибору методів наукового дослідження.

Ключові слова: перекладознавство, метод, методологія, стилеметрія, ідіолект, Рома Франко, переклад.

Статья содержит обзор общенаучных и специальных методов, используемых в переводоведческих исследованиях. На примерах украинско-английского художественного перевода показаны способы использования методов стилеметрического исследования идиолекта переводчика. Продемонстрирован системный подход к выбору методов научного исследования.

Ключевые слова: переводоведение, метод, методология, стилеметрия, идиолект, Рома Франко, перевод.

Kozachuk A.M. DEFINING RELEVANCE OF METHODS OF TRANSLATOR'S IDIOLECT STYLOMETRIC STUDY

The article contains overview of general and special methods to be applied for research in translatology. The ways of applying the methods of stylometric study of the translator's idiolect have been shown on the examples of Ukrainian-English translation of fiction. Systemic approach to selection of research methods has been displayed.

Key words: translatology, method, stylometry, idiolect, Roma Franko, translation.

Постановка проблеми. Будь-яке наукове дослідження здійснюється із залученням певних методів, з яких частина є загальнонауковими, а частина – специфічними для конкретної галузі. Оскільки за законами діалектики кожна галузь науки для власного існування повинна перебувати в постійному розвитку, то логічним є те, що методи певної науки також мають тенденцію до змін, оновлень і вдосконалень. Крім того, у кожному науковому дослідженні на конкретну тему використовуються також і загальнонаукові методи. Досить часто молоді науковці та студенти-філологи зазнають труднощів у виборі та формулюванні назв використаних методів дослідження під час написання наукових текстів, які це вимагають, що також чинить негативний вплив на здатність до загального бачення власного наукового внеску в системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічному аспекту наукового дослідження має приділятися увага в дисертаціях і багатьох наукових статтях. Нами розглянуті погляди вчених на методи наукового дослідження взагалі (праці за авторством, упорядкуванням і редакцією І. Андрущенко, Е. Губського, М. Кочергана, М. Розенталя, О. Селіванової, В. Яйцевої та ін.), а також методологічні підходи до вирішення пере-

кладознавчих завдань (дисертаційні дослідження Л. Грек, А. Гудманяна, В. Демецької, Г. Косів, Н. Кушиної, Т. Оришечко, О. Рихло, Н. Романюги, Н. Рудницької, Н. Федотової, А. Шелудько) та інші праці, присвячені методам дослідження у філології (статті та монографії С. Верховина, Н. Жмаєвої, В. Заєць, Д. Катінаса, Ю. Ковалева, В. Левицького та ін.), а також культурному повороту в перекладознавстві, який вплинув на методи досліджень у галузі (праці П. Торопа, Г. Тріведі та ін.).

Однак у зазначених працях не йдеться про методи дослідження в контексті стилеметричного вивчення ідіолекту перекладача. Отже, видається актуальним окреме методологічне дослідження на прикладі конкретних наукових задач у межах обраної нами теми.

Постановка завдання. Метою статті є опис процесу вибору методів дослідження в площині перекладознавства на прикладі стилеметричного вивчення ідіолекту перекладача. Завдання статті: здійснити вибір методів для стилеметричного дослідження ідіолекту перекладача, надавши коментар щодо вибору кожного методу. Матеріалом дослідження став процес вивчення ідіолекту Роми Франко, що реалізується на матеріалі текстів української художньої прози межі XIX–XX століть

і їх сучасних перекладів англійською мовою, виконаних Ромою Франко.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для нашої розвідки ми обрали вузьку наукову тему – стилеметричне вивчення ідіолекту перекладача на матеріалі текстів перекладів Роми Франко, сформулювали конкретну мету. Після дескриптивного огляду спеціальних методів перекладознавчого дослідження та систематизації загальнонаукових і спеціальних методів за допомогою зіставного аналізу з їх переліку ми обрали ті методи, які видаються релевантними для досягнення сформульованої нами мети. Вибір кожного методу супроводжується поясненням, а також прикладом застосування в контексті стилеметричного дослідження з використанням (за необхідності) уривків із художніх текстів, на матеріалі яких відбувається стилеметричне вивчення ідіолекту Роми Франко.

Оскільки в цій статті ми послуговуватимемося термінами «метод» і «методологія», вважаємо за необхідне з'ясувати розуміння цих понять, яке взяте за основу нашої розвідки. Так, наукова література дає велику кількість прикладів філософського та філологічного їх визначення.

Проаналізуємо загальну дефініцію методу, подану у філософському словнику за редакцією М. Розенталя. Так, загальнонаукове визначення методу – упорядкована діяльність, спосіб досягнення мети. У процесі пізнання використовуються такі методи, як індукція, дедукція, аналіз, синтез, аналогія, порівняння, експеримент, спостереження та ін. [20, с. 241]. Схожі, проте з різним ступенем деталізації, дефініції Е. Губського та В. Бліхаря містять сучасні філософські словники – метод є способом практичного та теоретичного освоєння дійсності [22, с. 127]. Відповідно можемо вважати методом у загальнонауковому розумінні спосіб освоєння дійсності, який здійснюється з певною метою. Логічно, що в межах кожної науки ми освоємо дійсність іншим способом, властивим конкретній науці.

Наприклад, пояснюючи термін «метод», І. Андрущенко наголошує на тому, що кожна наука вимагає своїх власних методів дослідження, проблема полягає лише в способі оптимального поєднання різних методів [21, с. 559]. Таким чином, один метод може бути застосований у різних галузях науки. Проте сфера використання конкретного методу разом зі способом його поєднання з іншими методами утворюють систему методів, яка відрізняє одну науку від іншої.

Також досить цікавою видається думка щодо системи використання методів, висловлена в праці з психолінгвістики британського вченого П. Сідгауса. Він доводить, що навіть використання одних і тих самих методів у вирішенні певної наукової задачі може призвести до протилежних результатів, що залежить від багатьох чинників, наприклад, від того, як саме дослідник проводить аналіз дискурсу [28, с. 1].

Для нашого дослідження буде важливим розгляд методів, які застосовуються в лінгвістиці та в перекладознавстві, яке спочатку розвивалося як одна з галузей лінгвістики, перш ніж набути статусу самостійної міждисциплінарної сфери досліджень.

Філологи розглядають метод як «систему принципів і способів організації та побудови теоретичної й практичної дослідницької діяльності у філології <...>, підпорядковану конкретному науковому завданню, спрямовану на освоєння літературної чи лінгвістичної дійсності, досягнення пізнавальних дослідницьких цілей» [цит. за 8, с. 31]. Бачимо, що у вужчій галузі дефініція методу подається також вужче, водночас вона не суперечить загальнонауковому визначенню поняття.

Згадаємо також визначення методу з погляду лінгвістичної науки. При цьому варто звернути увагу на те, що в лінгвістиці метод розуміють у так званих широкому та вузькому смислах. Так, у В. Ярцевої, з одного боку, метод названо узагальненою «сукупністю теоретичних установок, прийомів і методик дослідження»; з іншого – «окремим прийомом, методикою й операцією, яка спирається на певні теоретичні установки» і є «інструментом дослідження» [цит. за 24, с. 298]. О. Селіванова також розглядає метод у лінгвістиці у двох аспектах: як «спосіб пізнавальної й дослідницької діяльності з метою вивчення явищ і закономірностей мови», а також як «систему процедур аналізу мовних явищ», що, за її словами, нерідко отожднюється з терміном «методика» [17, с. 404]. В обох випадках спосіб визначення поняття методу в лінгвістиці з позиції двох різних рівнів є спільним: на вищому рівні (або в широкому смислі) метод є способом діяльності, на нижчому (у вузькому смислі) – конкретною дією, операцією або їх системою.

Ми візьмемо до уваги дефініції, подані з погляду обох рівнів, проте зробимо акцент на вужчому смислі, що буде необхідно для опису застосування методів наукового філологічного дослідження для вивчення мов-

ностилістичних особливостей тексту англomовного перекладу української малої прози та в подальшому для визначення деяких рис перекладацького ідіолекту Роми Франко. Розглянемо загальнонаукові та спеціальні методи, які використовуються в перекладознавчих дослідженнях.

Так, у навчальній літературі для студентів філологічних спеціальностей М. Кочерган називає такі методи лінгвістичного дослідження, як індукція, дедукція, аналіз, синтез (використовуються для дослідження мовних фактів), описовий, порівняльно-історичний, метод лінгвістичної географії, зіставний, структурний, соціолінгвістичні, психолінгвістичні, математичні методи в мовознавстві [10, с. 6, 358]. Також методи часто комбінуються, і на їх основі формують комплексні методи, які характеризуються специфічними рисами кожного компонента.

Одним із таких комплексних методів можна назвати філологічний метод, який описує Ю. Ковалів. Згідно з думкою вченого, філологічний метод так чи інакше застосовується всіма вченими-філологами, особливо якщо вони мають справу з компаративістикою, герменевтикою, інтертекстуальністю й т. д. [8, с. 96]. У нашому дослідженні ми маємо справу з текстами, що належать до різних національних літератур, досліджуємо мовостиль цих текстів, багато з яких містять інтертекстуальні елементи.

Оскільки перекладознавство до останньої чверті ХХ ст. розвивалося як галузь лінгвістики, у ньому знаходили й знаходять застосування деякі загальнолінгвістичні методи, доцільні за певних умов (сюди також відносимо й загальнонаукові методи, якими користуються для лінгвістичного дослідження), а також конкретні методи, використання яких у дослідженні перекладу (зокрема художнього) вважається оптимальним.

Більшість названих нами методів були виокремлені вченими вже давно, проте наприкінці ХХ ст. в перекладознавстві вони зазнали переосмислення, що відбулося в результаті культурного повороту.

Так, Г. Триведі зазначає, що якщо ще в 60-х рр. ХХ ст. перекладознавство послуговувалося методами порівняльного мовознавства та літературознавства, то вже в 1990 р. був обґрунтований і почав використовуватися термін «культурний поворот», а переклад відтоді стали досліджувати не лише з погляду філології, але і з позицій культурології [30, с. 3]. Аналізуючи позитивні моменти культур-

ного повороту у світовому перекладознавстві, Л. Лішен зазначає, що сучасні перекладознавчі дослідження набули насамперед характеристик мультидисциплінарності. Так, перекладознавцям слід урахувувати такі макрочинники, як соціоісторичний контекст, ідеологію й особливості дискурсу [27, с. 96]. Ч. Янь і Ц. Хуан взагалі вважають, що після культурного повороту в перекладознавстві почали розглядати нову одиницю перекладу – культуру, водночас надаючи перекладачеві нової ролі. Так, дослідники аналізують різні наукові джерела, в яких ідеться про необхідність «відчуття» читачем не лише автора, але й перекладача [31, с. 491, 493]. Таким чином, основна тенденція в переосмисленні методів перекладознавчого дослідження в результаті культурного повороту полягає у використанні їх у культурологічному аспекті з огляду на історично-культурне підґрунтя, а також у межах мультидисциплінарних досліджень.

Під час наукового дослідження в площині перекладознавства опрацьовуємо, з одного боку, художні тексти, які є матеріалом дослідження, а з іншого – наукові тексти. Під час роботи з науковими текстами ми маємо справу з науковим дискурсом, який, за словами І. Шяшкаускіене, має два компоненти: лінгвістичний (власне множина всіх наукових текстів) і соціальний (наукове середовище – автори, адресати наукових текстів тощо), служить для спілкування між науковцями. Художні тексти, на відміну від наукових, входять до художнього дискурсу, де коло авторів і адресатів значно ширше [29, с. 272]. Таким чином, перекладознавство знаходиться в точці, де тісно перетинаються науковий і художній дискурси, що впливає на особливості використання методів наукового дослідження.

У цьому контексті має велике значення й здійснення пошукової діяльності в роботі з текстами наукового дискурсу. Наприклад, Н. Гаятрі та К. Мінакші підкреслюють важливість проведення пошукової діяльності, бо кожен пошуковий запит може призводити до створення наступних пошукових запитів, для яких використовується бібліографія, наведена в тих джерелах, які опрацьовуються спочатку. Необхідно також перевіряти цитовану інформацію, оскільки вона може базуватися на недостовірних фактах або зумовлена недостатніми знаннями автора про деякі факти дійсності [25, с. 73]. У цьому разі науковий пошук важливо здійснювати так,

щоб намагатися шукати можливості перевіряти думки авторів цитованих наукових праць, відшуковуючи інші джерела на схожі теми, щоб дізнатися або про протилежний погляд, або про підтвердження наявного погляду іншим науковцем.

Розгляд наукових праць із перекладознавства також показав практику залучення різних видів аналізу для дослідження. Так, учені користуються методами контрастивного, зіставного, описового (deskриптивного), компонентного, трансформаційного, перекладознавчого, контекстуального, структурного, лінгвокультурного (лінгвокультурологічного), семіотичного й інших видів аналізу [3, с. 8; 4, с. 15; 9, с. 6; 14, с. 8; 15, с. 2; 16, с. 6; 19, с. 9; 23, с. 5; 29, с. 273]. Велика кількість видів аналізу при цьому свідчить не лише про багатогранність і різноманіття напрямів перекладознавчих досліджень, але також і про варіативність в інтерпретаціях сутності деяких методів, з одного боку, та у їх визначенні – з іншого. Так, на нашу думку, для одного й того самого методу використовуються різні назви – описовий і deskриптивний; не тотожними, але близькими є зіставний і контрастивний аналіз. У цьому контексті також відзначимо їх об'єднання Н. Кушиною в один метод – контрастивно-зіставний [11, с. 7]. Із наведених у дисертаціях описів методології дослідження робимо також висновок про близькість методів контекстуального аналізу та контекстологічного [11, с. 6; 13, с. 10]. В обох випадках звернення до контексту є придатним для досягнення цілей дослідження.

Непоодиноким використанням у перекладознавчих дослідженнях є трансформаційний аналіз [9, с. 6; 23, с. 5]. Цей метод описується О. Селівановою як такий, що стосується насамперед синтаксису, проте релевантним для нього є збереження лексичного складу конструкцій [17, с. 749]. На нашу думку, звернення до лексики робить можливим застосування методу для дослідження лексичних трансформацій із погляду визначення ступеня адекватності й еквівалентності перекладу.

Заслуговує на увагу також детально описаний Д. Катінасом метод синхронного зіставлення. Він полягає у всебічному зіставленні лексичного значення слова у двох мовах за допомогою польових методів, загальних словників і словників фахової лексики у кожній із мов [26, с. 141]. Так, метод може бути особливо корисним у дослідженні

перекладу стилістично маркованої лексики, коли відбувається зіставлення за допомогою загальних і спеціалізованих словників і т. д.

Дуже докладно описані методи дослідження в докторській дисертації В. Демецької. Так, учена виокремлює декілька різних методів аналізу: дефінітивний, функціональний, тезаурусний і дистрибутивний, а також його методики: текст-типологічну, когнітологічну, контекстуальну й методику символічної інтерпретації [5, с. 9]. У цьому разі методи та методики не змішуються, й останні сприймаються як сукупність конкретних операцій, спрямованих на досягнення проміжних цілей дослідження.

Звернемо увагу також на працю П. Торопа «Тотальний переклад», в якій він зазначає, що під час дослідження текстів одного перекладача потрібно застосовувати порівняльний аналіз перекладу й першоджерела, а також реконструкції методу перекладу [18, с. 70–71]. У нашому дослідженні реконструкція методу перекладу застосовується в розгляді одиниць вибірки з різним кількісним показником щодо ступеня відхилення від авторського ідіолекту.

Сучасним методом у перекладознавстві, якому в зарубіжному науковому дискурсі приділено більше уваги, ніж у вітчизняному, є метод «міркуй уголос», детально описаний у статті Н. Жмаєвої, який полягає у фіксації думок перекладача під час виконання перекладу з подальшим їх зіставленням із текстом перекладу [6, с. 26]. На нашу думку, цей метод може бути частково співвіднесений із реконструкцією методу перекладу, хоча він характеризується більшим ступенем емпіричності.

Варто також відзначити широке використання кількісних методів (або їх елементів), які в більшості випадків використовуються для створення вибірки, її оброблення, а особливо для визначення різних частотних параметрів матеріалу дослідження [4, с. 5; 11, с. 7; 13, с. 10; 16, с. 6; 23, с. 5], а також близького до них методу кількісного аналізу [9, с. 6; 15, с. 2; 19, с. 9]. Проте В. Заяць розрізняє кількісні та статистичні методи в лінгвістиці: якщо кількісні використовуються переважно для різних частотних досліджень, то статистичні – для виконання значно ширшого спектра лінгвістичних досліджень [7, с. 296]. У цілому ми поділяємо думку С. Верхозина про те, що формальні чи квантитативні методи видаються об'єктивнішими [2, с. 23]. Таким чином, оскільки використання кількісних методів відіграє особливу роль у дослідженні стилеметричного аспекту ідіолекту Роми

Франко, таке дослідження може претендувати на більший ступінь об'єктивності в цілому.

Як ми вже зазначали вище в огляді методів наукового дослідження, один і той самий метод може призвести до різних результатів дослідження залежно від низки чинників. Одним із таких чинників є постановка конкретної мети. При цьому мета може бути як загальна (наприклад, мета дисертаційного дослідження), так і конкретна (поставлена для кожної окремої дії, спрямованої на досягнення загальної мети). Конкретною метою може бути мета статті чи іншої публікації, в якій оприлюднюються результати дисертації, загальна мета якої не збігається, проте корелює з конкретною.

У нашому випадку досліджується ідіолект перекладача за стилеметричним аспектом, для чого передбачається виконання кількісних операцій з елементами вибірки та їх окремими семантичними параметрами.

Наприклад, під час вивчення способів перекладу власних назв як окремого параметра ідіолекту було поставлено за мету визначити спосіб відтворення кожної власної назви в перекладі, зокрема відтворення за допомогою власної назви (яка могла бути транслітерована/транскрибована, замінена традиційним для мови перекладу відповідником), заміна синонімом, вилучення тощо. Спочатку було створено вибірку власних назв, для чого було обрано метод основного випадкового відбору, описаний В. Левицьким [12, с. 36]. Для наведення прикладів ми використовували різні типи аналізу. Розглянемо детальніше один із таких прикладів:

«Пан дідич Пшестшельський, 70-літній, крепко збудований і здоровий шляхтич старої дати, провадив господарство сам...» [33, с. 217]. – “*Lord Pshestshelsky, the seventy-year-old landowner, was a tall, sturdy, hale and hearty aristocrat of the old school...*” [33, с. 14]. По-перше, для визначення наявності чи відсутності власної назви в перекладі було використано зіставний аналіз. Для визначення ступеня адекватності перекладу власної назви *Пшестшельський* було враховано її синтаксичний і семасіологічний зв'язок у реченні, зокрема з елементом *пан дідич*, для чого було застосовано контекстуальний аналіз. За допомогою лінгвокультурного аналізу було визначено, що вказане прізвище має явно польське походження, а в результаті семіотичного аналізу встановлено референта – персонажа, що належав до вищого соціального класу частково полонізованої спільноти, що населяла

територію сучасної західної частини України на межі XIX–XX ст.

Отримана інформація дає можливість застосувати метод реконструкції перекладу, у результаті чого можна визначити, що під час перекладу, вочевидь, не було враховано всієї широти контексту, тому повною мірою не було відображено змальовану в художньому творі мовну ситуацію. Іншими словами, польське прізвище Пшестшельський було відтворене англійською мовою у вигляді *Pshestshelsky* за допомогою мови-посередника, якою виступила українська. Залучаючи метод синтезу, робимо припущення, що якби вказане польське прізвище перекладалося без участі мови-посередника, то воно б, по-перше, мало правопис *Przestrzelski*, а по-друге, мало би більший потенціал для зображення хронотопу оригінального тексту, хоча й утруднило би правильність передачі фонетичної репрезентації імені в мові. Отримані висновки щодо відтворення власної назви дали можливість визначити кількісний параметр її відтворення в перекладі за допомогою статистичних методів дослідження, що потім дає можливість зробити узагальнення щодо кількісного вираження ступеня відхилення від авторського ідіолекту в перекладі.

Схожі кроки доводиться проходити під час дослідження адекватності перекладу фразеологічних одиниць. Наведемо ще один приклад: «*Се ще вилами по воді писано*» [32, с. 134]. – “*It's still all up in the air*” [35, с. 35]. Крім зазначених видів аналізу, які цілком підходять до розгляду цієї фразеологічної одиниці, також релевантним буде метод синхронного зіставлення, у результаті якого ми за допомогою лексикографічних джерел установлюємо близькість семантичного значення обох фразеологічних одиниць [1, с. 128], що дає нам можливість проводити подальші стилеметричні дослідження ідіолекту з використанням цієї одиниці вибірки.

Звертаємо також увагу на те, що ми супроводжували процес визначення релевантності методів стилеметричного вивчення ідіолекту коментарями, які можна визначити як фіксацію ходу думок, що є окремим випадком застосування методу «міркуй уголос» у дещо видозміненому вигляді. Таким чином, цей метод використовується в роботі з методологічною частиною дослідження.

Висновки з проведеного дослідження. Як бачимо, визначення методів дослідження в сучасній науці про переклад не є універсальним і однозначним. Велика кількість

різних класифікацій методів наукового дослідження в перекладознавстві та різні мотивації в доборі їхніх назв спричинені різними критеріями, за якими ці методи були класифіковані. Вибір релевантних методів дослідження залежить від поставленої конкретної мети, яка залежить від низки чинників, серед яких – матеріал дослідження. Як правило, для досягнення такої мети не використовується якийсь один ізольований метод, натомість комплексно й системно використовується низка методів. Перспектива подальших досліджень убачається у виконанні стилеметричного дослідження ідіолекту інших перекладачів у межах різних мовних пар із використанням комплексу методів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Англо-український фразеологічний словник: близько 30 000 фразеолог. виразів / К. Баранцев (уклад.). 3-тє вид, стер. К.: Знання, 2006. 1056 с.
2. Верховин С. К вопросу о лингвотероретических основах методик авторизации текста. Учёные записки ЗабГГПУ. 2013. № 2(49). С. 22–27. URL: www.uchzap.com/ru/journals/516&usg=aovvaw0lgkba-jlkrw_c-r4ve6i3 (дата звернення: 22.10.2017).
3. Грек Л. Интертекстуальність як проблема перекладу (на матеріалі англomовних перекладів української постмодерністської прози): дис... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2006. 208 с.
4. Гудманян А. Відтворення власних назв у перекладі: дис... д-ра філол. наук: 10.02.16. Ужгород, 1999. 446 с. +747 с. дод.
5. Демецька В. Теорія адаптації в перекладі: дис... д-ра філол. наук: 10.02.16. Київ, 2008. 580 с.
6. Жмаева Н. К вопросу о применении метода «думай вслух» (think aloud) в переводческих исследованиях. Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. Лінгвістичні науки. 2014. № 19. С. 24–31.
7. Заяць В., Заяць М. Методи зіставлення статистичних характеристик при формуванні вибірок у лінгвістиці. Інформаційні системи та мережі / відп. ред. В. Пасічник. Львів, 2010. С. 296–305.
8. Ковалів Ю. Абетка дисертанта: Методологічні принципи написання дисертації: посібник. К.: Твім інтер, 2009. 460 с.
9. Косів Г. Перекладацький метод Віри Річ як інтерпретатора української художньої літератури: дис... канд. філол. наук: 10.02.16. Львів, 2006. 224 с.
10. Кочерган М. Загальне мовознавство: підручник. Видання 2-ге, виправлене і доповнене. К.: Видавничий центр «Академія», 2006. 464 с.
11. Кушина Н. Відтворення етномовного компонента українських народних казок в англomовних перекладах: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 1998. 219 с.
12. Левицкий В. Квантитативные методы в лингвистике. Винница: Нова Книга, 2007. 264 с.
13. Оришечко Т. Відтворення вигуків лексики в художньому перекладі (англо-український та українсько-англійський напрямки): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2010. 302 с.
14. Рихло О. Відтворення мовностилістичних особливостей творів Е.А. По в українських перекладах: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Чернівці, 2001. 303 с.
15. Романюга Н. Лінвостилістичний та семіологічний виміри відтворення художнього світу автора (на матеріалі англomовних перекладів української малої прози кінця XIX – першої чверті XX століття): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2012. 20 с.
16. Рудницька Н. Часова дистантність художнього твору як проблема перекладу (на матеріалі перекладів «Кентерберійських оповідей» Дж. Чосера сучасною англійською, німецькою, українською та російською мовами): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2005. 252 с.
17. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2011. 844 с.
18. Тороп П. Тотальний переклад / пер. з рос. О. Кальниченка й О. Оржицького; передмова Т. Бойко й Е. Сютісте. Вінниця: Нова книга, 2014. 190 с.
19. Федотова Н. Суб'єктні трансформації в англо-українському перекладі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2008. 197 с.
20. Философский словарь / Под. ред. М. Розенталя. 3-е изд. М.: Издательство политической литературы, 1975. 496 с.
21. Философский словарь: разъяснение филос. категорий, понятий, терминов. Описание осн. филос. направлений и школ. Персоналии и взгляды выдающихся философов от античности до современности. Целостный взгляд на философию. Доступность и открытость материала / авт.-сост. И. Андрущенко и др. К.: А.С.К., 2006. 1053 с.
22. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост. Е. Губский и др. М.: ИНФРА-М, 2007. 575 с.
23. Шелудько А. Труднощі словотвірного характеру в англо-українському та українсько-англійському художньому перекладі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2008. 196 с.
24. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. В. Ярцева. 2-е изд. М.: Большая Российская энциклопедия, 2000. 688 с.
25. Gayathri N., Meenakshi K. An overview of research methodology: MLA handbook (7th edition). International Journal of Research Studies in Language Learning. 2013. Vol.2, Nr.1. P.71–79. URL: http://consortiacademia.org/wp-content/uploads/IJRSLL/IJRSLL_v2i1/127-427-1-PB.pdf (дата звернення: 17.06.2016).
26. Katinas D. Zu Begriff und Methodik der Kontrastiven Lexikologie. Kalbotyra. 2008. Nr. 59 (3). S.138–146.
27. Lisheng L. Cultural Turn of Translation Studies and Its Future Development. Journal of Language Teaching and Research. 2010. Vol. 1, No. 1. P. 94–96. URL: <http://www.academypublication.com/issues/past/jltr/vol01/01/15.pdf> (дата звернення: 15.12.2016).
28. Seedhouse P. How Research Methodologies Influence Findings. Novitas-ROYAL. 2010. Vol. 4, Iss. 1. P. 1–15. URL: http://www.novitasroyal.org/Vol_4_1/seedhouse.pdf (дата звернення: 10.10.2015).

29. Šeškauskienė I. The Language of Linguistic Research: Is There Room for Meaning Extension? *Kalbotyra*. 2008. Nr. 59(3). P. 271–280.
30. Trivedi H. Translating Culture vs. Cultural Translation. *91st Meridian*. 2005. Vol. 4 Nr. 1. URL: <https://iwp.uiowa.edu/91st/vol4-num1/translating-culture-vs-cultural-translation> (дата звернення: 15.12.2016).
31. Yan C., Huang J. The Culture Turn in Translation Studies. *Open Journal of Modern Linguistics*. 2014. Iss. 4. P. 487–494. URL: http://file.scirp.org/pdf/OJML_2014100910303613.pdf (дата звернення: 15.12.2016).
32. Пчілка О. Товаришки. Твори / Упоряд., авт. передм. і приміт. Н. Вишнеvsька. К.: Дніпро, 1988. С. 126–252.
33. Франко І. Перехресні стежки. Франко І.Я. Зібрання творів: у 50-ти т. / Ред.кол. С. Кирилюк (гол.) та ін. К.: Наукова думка, 1976. Т. 20. Повісті та оповідання (1896–1900) / Упоряд. та комент.: М. Гончарука; ред. С. Зубков. 1979. С. 173–459.
34. Franko I. *Fateful Crossroads* / Transl. by R. Franko. *Turbulent Times: A Trilogy* / R. Franko (transl.); S. Morris (ed.). Toronto, Language Lanterns Publications, 2006. Volume 3: *Fateful crossroads: a novel*. 2006. P. 9–372.
35. Pchilka O. *The Girlfriends* / Transl. by R. Franko. *Women's voices in Ukrainian literature* / R. Franko (transl.); S. Morris (ed.). Toronto, Language Lanterns Publications, 1998. Volume I: *The Spirit of the Times; selected prose fiction* / by O. Pchilka and N. Kobrynska. 1998. P. 29–129.

УДК 81'25:81'366.55=111 О. Вайльд

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОРІВНЯНЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ О. ВАЙЛЬДА «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ»)**

Король Т.Г., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Денисенко В.С., студент
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

У статті розглянуто основні стратегії, які використовуються для перекладу порівнянь з англійської мови у художній прозі. Наведено результати аналізу особливостей перекладу порівнянь українською та російською мовами з англійської у романі О. Вайльда «Портрет Доріана Грея». Насамкінець визначено домінуючі стратегії перекладу порівнянь для кожної мовної пари.

Ключові слова: переклад, стилістичний прийом, порівняння, перекладацька стратегія, перекладацька трансформація, «Портрет Доріана Грея».

В статье рассмотрены основные стратегии, используемые при переводе сравнений с английского языка в художественной прозе. Представлены результаты анализа перевода сравнений на украинский и русский языки с английского в романе О. Уайльда «Портрет Дориана Грея». Также определены доминирующие стратегии при переводе сравнений для каждой языковой пары.

Ключевые слова: перевод, стилистический прием, сравнение, переводческая стратегия, переводческая трансформация, «Портрет Дориана Грея».

Korol T.H., Denisenko V.S. PECULIARITIES OF SIMILE TRANSLATION FROM ENGLISH (BASED ON THE NOVEL "THE PICTURE OF DORIAN GRAY" BY OSCAR WILDE)

The main strategies for simile translation from English in fictional prose are considered in the given article. The analysis results of simile translation into Ukrainian and Russian from English found in the novel "The Picture of Dorian Gray" by O. Wilde are presented. Finally, dominating translation strategies for each language combination are singled out.

Key words: translation, stylistic device, simile, translation strategy, translation transformation, "The Picture of Dorian Gray".

Постановка проблеми. Безперечно, однією із ключових проблем перекладу художньої прози є адекватне відтворення стилістичних прийомів автора твору засобами мови перекладу шляхом добору й творчого використання відповідних перекладацьких стратегій, що, у свою чергу, передбачають залучення низки перекладацьких трансформацій. З-поміж усіх стилістичних прийомів порівняння вирізняється своєю неабиякою поширеністю та природністю звучання. Експліцитність його структури сприяє не лише простоті сприйняття й розуміння цього засобу вираження під час читання твору, а й легкості його розпізнавання у тексті, у тому числі й під час перекладу. Попри це, переклад порівняння як авторського стилістичного прийому далеко не завжди видається простим і легким, а тому вимагає від перекладача творчого застосування специфічних стратегій задля досягнення автентичного естетичного та емоційного впливу на читача тексту-перекладу. І хоча у сучасному перекладознавстві

це питання здебільшого вивчається у межах ототожнення або зіставлення зі значно краще розробленою проблемою перекладу метафори, стратегії її перекладу, на наш погляд, подекуди не завжди обґрунтовано та виправдано екстраполюються на переклад порівняння.

Особливо гостро ця проблема постає при передачі об'ємних оригінальних порівняльних конструкцій, які вирізняються самобутністю мовної картини автора та вимагають від перекладача не тривіальних перекладацьких рішень. Одним із творів, насичених різноманітними вишуканими стилістичними прийомами, у тому числі й порівняннями, є класичний роман О. Вайльда «Портрет Доріана Грея» (O. Wilde "The Picture of Dorian Gray") як невичерпне джерело перекладацьких пошуків, про що свідчить чимала кількість його перекладів українською та російською мовами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як уже зазначалося вище, у більшості

сучасних джерел переклад порівнянь аналізується у контексті передачі метафор на матеріалах різних творів та пар мов: Е. Фадай (2011) (Дж. Оруелл «1984», англійська – перська); М. Зогді, А. Сайіди (2011) (О. Хайям «Рубаї», перська – англійська); Б. Акундабуні (2014) (Р. Стівенсон «Острів скарбів», англійська – суахілі); М. Коваленко (2017) (С. Моем «Театр», англійська – російська) та ін.

Значно менше праць присвячено проблемі перекладу власне порівнянь. Так, П. Піріні (2007) не лише розглядає природу та функції порівнянь як стилістичного прийому, виокремлює критерії для їх класифікації, а й пропонує перелік потенційних стратегій, які можуть використовуватися для їх перекладу. Низка авторів вивчає особливості перекладу порівнянь на матеріалах різних творів та пар мов: М. Шамсайіфард, М. Фумані, А. Нематі (2013) (В. Шекспір «Гамлет», англійська – перська), Дж. Альшаммарі (2016) (Е. Хемінгуей «Старий і море», англійська – арабська), Е. Хілман, К. Ардіянті, І. Пелаві (Ф. С. Фіцджеральд «Великий Гетсбі», англійська – індонезійська), Л. Ікалюк (2011) (Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь», англійська – українська).

Що стосується роману О. Вайльда «Портрет Доріана Грея», то досі він вивчався лише у розрізі особливостей перекладу його: реалій (О. Беланович) та композитивів для позначення кольоронайменувань (І. Гонта). Е. Начкебія досліджувала лінгвістичні характеристики його естетизму, у тому числі й порівняння, залишаючи при цьому поза увагою перекладознавчий аспект цієї проблеми. Р. Лукманова розглядала перекладацькі трансформації, застосовані у перекладі роману А. Абкіної російською мовою. М. Козлова порівнювала та оцінювала еквівалентність й адекватність виконаних перекладів роману «Портрет Доріана Грея» російською мовою. Праць же, присвячених саме аналізу перекладацьких стратегій, які застосовувалися для передачі порівнянь цього роману українською та російською мовами, нами не виявлено. Та й власне досліджень, в яких би наводилися дані про паралельний аналіз перекладів порівнянь двома парами мов одночасно, нам також не траплялося.

Постановка завдання. Тож у цій публікації ставимо собі за мету визначити перелік, схарактеризувати та проілюструвати прикладами перекладацькі стратегії, які використовувалися для передачі порівнянь у романі О. Вайльда «Портрет Доріана Грея» україн-

ською та російською мовами (у перекладах Р. Доценка та В. Лепехи відповідно), а також визначити найбільш продуктивні з них для до кожної з мов перекладу та з точки зору адекватності й еквівалентності до тексту-оригіналу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Порівняння як один із найпоширеніших стилістичних прийомів, які використовуються у художньому тексті, виражає подібність між кількома різними на перший погляд об'єктами, що належать до різних сфер (при чому, чим разючіша ця відмінність, тим більш неочікуваний та яскравіший естетичний вплив справляє такий прийом увиразнення). Стилістичне порівняння, насамперед, базується власне на логічній операції порівняння, що полягає у неочікуваному фантазійному зіставленні кількох об'єктів шляхом підкреслення однієї або кількох спільних рис, функцій тощо [1, с. 115].

Загальноприйнятою в усіх трьох досліджуваних мовах є трьохкомпонентна структура порівняння, що складається з: 1) означуваного / предмета (суб'єкта) порівняння / компаранта (*topic, tenor, comparandum*), тобто власне того об'єкта, який характеризується за допомогою порівняння з іншим предметом чи явищем; 2) образу / об'єкта порівняння / компаратора (*vehicle, image, comparatum*), тобто того об'єкта, який має певні яскраві ознаки, що можуть розкрити контекстуально важливі властивості суб'єкта; 3) основи порівняння / ознаки (*similarity features*), тобто тієї специфічної риси, яка дозволяє виокремити спільні характеристики суб'єкта й об'єкта порівняння і може подаватися як експліцитно, так й імпліцитно у тексті. Зв'язок же цих компонентів завжди представлений експліцитно за допомогою показника порівняльних відношень / маркера порівняння: *like, as, as though, as if, as ... as/not, so ... as, seem* – як; як-от; такі, як; немов; неначе; ніби; нібито; мов; мовби; скидатися; бути схожим; нагадувати; подібний – как; такие, как; вроде, будто, похожи, подобно, напоминали, тощо [2, с. 23]. Подекуди цей маркер називають четвертим компонентом наведеної вище структури порівняння [3, с.5].

Очевидно, що об'єкт порівняння є найбільш виразним та промовистим компонентом цього стилістичного прийому. Для аналізованого твору найбільш поширеними виявилися такі об'єкти порівняння, які використовуються автором для опису одразу декількох суб'єктів:

– музика загалом та певні музичні інструменти зокрема (*They moved, as he spoke, like music. ...and the dim roar of London was like the bourbon note of distant organ.*);

– різні види пташок та комах (*...and the blue cloudshadows chases themselves across the grass like swallows*);

– квітка та її частини загалом, а також певні види квітів зокрема (*His cool, white, flower-like hands...; ...lips that were like the petals of a rose*);

– міфологічні істоти та літературні персонажі (*He stood as Paris in dainty armor, and as Adonis with huntsman's cloak and polished boarspear*).

Усі ці порівняння, на думку П. Піріні, можуть перекладатися з англійської мови з використанням таких стратегій:

1) дослівний переклад, тобто збереження та відтворення мовою перекладу того ж самого об'єкта порівняння;

2) заміна об'єкта порівняння мови оригіналу другим об'єктом у мові перекладу з використанням різних трансформацій (узагальнення, конкретизація, синонімічна / антонімічна заміна, тощо);

3) скорочення порівняння власне до її змісту (шляхом компресії);

4) збереження того ж самого об'єкта порівняння у мові перекладу, що й мовою оригіналу з паралельною експлікацією основи порівняння (застосовуючи додавання або навіть часом описовий переклад);

5) заміна об'єкта порівняння на зноску чи перекладацький коментар, що вважається неадекватним варіантом перекладу порівняння;

6) випущення порівняння [2, с. 31].

Розглянемо кожну з вищезазначених перекладацьких стратегій детальніше та проілюструємо їх прикладами, що допоможе з'ясувати їхні особливості чи навіть уточнити класифікацію. Між іншим, матеріал дослідження склали 54 порівняння з роману О. Вайльда «Портрет Доріана Грея» та їхні переклади українською й російською мовами. Шляхом порівняльного аналізу для кожної з них було визначено застосовану перекладацьку стратегію та оцінено якість отриманого у результаті перекладу.

Згідно з останніми дослідженнями [4, с. 166; 5, с. 488], дослівний переклад тобто збереження одного й того ж самого об'єкта порівняння у мові перекладу, що використовувався у мові оригіналу, є найбільш продуктивним. Ця тенденція підтвердилася й одержаними нами результатами.

В україномовному варіанті роману дослівний переклад склав 59% (32 порівняння), що відповідає 55% (30 порівнянням) у російськомовному. Як приклад: *She was a curious woman, whose dresses always looked as if they had been designed in a rage and put on in a tempest.* – Чудна це була жінка – її вбрання завжди виглядали так, немов їх кроїли в нестямі, а одягали в бурю. – Это была интересная женщина, чей наряд всегда выглядел так, будто его шили в гневе, а одевали во время бури.

Попри здавалося б дослівний переклад усіх компонентів наведеної порівняльної структури, спостерігаються, хоча й мінімальні, але синонімічні заміни. Такі високі кількісні показники дослісного перекладу спонукали нас до пошуку певних критеріїв, які б дозволили диференціювати цю стратегію на дрібніші категорії. Таким критерієм стало застосування граматичних трансформацій при дослівній передачі порівняльної структури мовами перекладу. При українському перекладі граматичні трансформації застосовувалися частіше, ніж при перекладі російською мовою – у 17% та 15% досліджених порівнянь відповідно. Для прикладу: *Lord Henry went out to the garden, and found Dorian Gray burying his face in the great cool lilac-blossoms, feverishly drinking in their perfume as if it had been wine.* – У садку, зануривши лице в прохолодне гроно бузкового цвіту, Доріан Грей спрагло, наче вино, пив його аромат. – Лорд Генри вышел в сад и нашёл там Дориана Грея, который утопил лицо в цветы сирени и жадно упивался их ароматом, будто бы вином.

Другою перекладацькою стратегією стала заміна об'єкта порівняння з мови оригіналу другим об'єктом порівняння у мові перекладу. Тут необхідно зазначити, що подібні заміни при перекладі передбачають залучення об'єктів порівняння так чи інакше наближених до оригінальних, висхідних. Для україномовного перекладу було зафіксовано 18% передачі порівнянь у такий спосіб, тоді як для російськомовного – аж 26%. Розглянемо приклад: *They were as grotesque as the scenery, and that looked as if it had come out of a pantomime of fifty years ago.* – І актори, і декорації – все це виглядало гротескно, нагадуючи ярмарковий балаган. – Оба они выглядели так же бессмысленно, как и декорации, которые будто бы достали из сельской коморки.

Наступною зафіксованою трансформацією є збереження того ж самого об'єкта порів-

няння у мові перекладу, що й мовою оригіналу з паралельним його розширенням чи уточненням. Проте, серед досліджених порівнянь ця стратегія використовувалася лише одного разу (2% від дослідженої кількості порівнянь), при чому для перекладу однієї й тієї ж порівняльної конструкції, як українською, так і російською мовами, а саме: *'I dare say, my dear,' said Lord Henry, shutting the door behind her, as she flitted out the room, looking like a bird-of-paradise that had been out in the rain, and leaving a faint odor of patchouli behind her...* – *'Напевне, моя мила,' – відповів їй чоловік, зачиняючи за нею двері. Коли вона з виглядом райської пташки, що перебула цілу ніч під дощем, випурхнула з кімнати, лишивши по собі легкі пахощі жасмину ... – Так и будет, дорогая, – сказал лорд Генри, закрыл дверь после того как она, будто райская птичка, погнавшись под страшный ливень, выпорхнула из комнаты, оставив за собой легкий аромат жасмина.*

Заміни об'єкта порівняння на зноску чи перекладацький коментар не спостерігалось у жодному з варіантів перекладу, власне як і скорочення порівняння лише до його змісту.

Попри свою специфічність випущення порівняння як перекладацька стратегія виявилася не лише продуктивною, а й досить цікавою з точки зору її можливих проявів та варіацій. Загалом, 17% досліджуваних порівнянь було перекладено у такий спосіб українською мовою та 15% – російською. Спираючись на результати нашого дослідження, пропонуємо виокремити такі варіації цієї стратегії.

A. Остаточна та повна втрата чи випущення порівняльної конструкції. Мається на увазі, що елементи порівняння з тексту-оригіналу жодним чином не відображені у тексті перекладу, як це спостерігалось двічі з російськомовним варіантом роману (4% проаналізованих випадків), на відміну від перекладу цих же виразів українською мовою. Наприклад: *As he thought of it, a sharp pang of pain struck like a knife across him, and made each delicate fibre of his nature quiver. His eyes deepened into amethyst, and a mist of tears came across him. He felt as if a hand of ice had been laid upon his heart.* – *На думку про це Доріана, мов ножем, різнув біль, і кожна жилка в ньому задрижала. Очі його стали темні, як аметист, і зайшли слізьми. На серце ніби лягла крижана рука.* – *Когда он подумал об этом, острая боль пронзила его, будто нож, заставил дрожать каждую*

толику его нежной души. ... Слід зазначити, що попри певні трансформації, застосовані для передачі порівняльних конструкцій, автору україномовного перекладу вдалося не лише відтворити, а й зберегти емоційно-естетичний вплив на читача цих стилістичних прийомів, у тому числі й внаслідок додавання перекладу метафори *'His eyes deepened into amethyst'* за допомогою порівняння *'Очі його стали темні, як аметист'*.

B. Втрата порівняльної конструкції з повною втратою образності та переносності значення при перекладі зі збереженням семантичного компонента. У такий спосіб перекладено українською мовою 6% порівнянь від загальної кількості відібраних та проаналізованих зразків та 7% – російською. Для прикладу: *He has stood as Paris in dainty armor, and as Adonis with huntsman's cloak and polished boarspear.* – *Я вже був намалював вас Парісом у добірному панцирі, а потім як Адоніса – у мисливському вбранні з яскравим списом у руках.* – *Я уже написал тебя в образе Париса в блестящих доспехах и Адониса в костюме охотника, с острым копьем в руках.*

C. Перетворення порівняння у метафору при перекладі. Цей різновид перекладацької стратегії було зафіксовано у 7% випадків в українському перекладі роману та лише у 4% – у російському. Наведемо приклад перекладів, в яких в україномовному варіанті використовується трансформація порівняння у метафору, а у російськомовному – порівняння зберігається, але передається із застосуванням логічного розвитку: *She lives with her mother, a fade tired woman who played Lady Capulet in a sort of magenta dressing-wrapper on the first night, and who looks as she had seen better days.* – *Живе вона разом з матір'ю, виснаженою, змарнілою жінкою, що першого вечора в якомусь червоному капоті грала леді Капулетті. По матері видно, що колись вона бачила кращі дні.* – *Она живёт со своей угасшей уставшей матерью, которая играла леди Капулетти в первый вечер. Выглядит она так, будто ее лучшие времена уже прошли.*

D. Перетворення порівняння в епітет при перекладі. Цей різновид перекладацької стратегії зафіксовано у 4% порівнянь, перекладених українською мовою, та у жодному – серед російськомовних перекладів. Як от: *They moved, as he spoke, like music, and seemed to have a language of their own.* – *На звук його голосу вони мелодійно*

рухалися і, здавалося, теж промовляли щось по-своєму. – Пока он говорил, они двигались, будто в такт музыке, будто говорили на своем собственном языке.

Насамкінець, варто зазначити, що деякі вирази тексту оригіналу були перекладені у вигляді порівнянь. Це означає, що перекладач частково або повністю змінив їхню стилістичну функцію з огляду на вимоги тексту-перекладу. Як ось у цьому прикладі, де відбувся своєрідний зсув порівнянь при перекладі, можливо, саме через їх нагромадження та комбінування з іншими стилістичними прийомами у тексті оригіналу: *Harry, imagine a girl, hardly seventeen years of age, with a little flower-like face, a small Greek head with plaited coils of dark-brown hair, eyes that were violet wells of passion, lips that were like the petals of a rose. – Гаррі, уявіть собі дівчину літ сімнадцяти, обличчя в неї – наче квітонька, голівка грекині, а на голівці тій вінок темно-каштанових кіс. Очі її – немов бузкові плеса пристрасі, а вуста – пелюстки троянди. – Гаррі, представь себе девушку, которой едва исполнилось семнадцать, с маленьким, прекрасным будто цветок, личиком, греческого типа головой, на которой красовались заплетенные пряди темно русых волос, и губами, которые больше напоминают лепестки розы.*

Висновки з проведеного дослідження. Отже, отримані результати дослідження підтверджують домінування стратегії дослівного перекладу порівнянь. Як з'ясувалося, переклад роману О. Вайльда «Портрет Доріана Грея» українською мовою виявився більш точним та влучним, ніж російською, та більш креативним і винахідливим, завдяки

доцільному застосуванню перекладацьких стратегій та різноманітних перекладацьких граматичних і лексико-семантичних трансформацій. Усе це забезпечило вищий рівень еквівалентності україномовного перекладу на стилістичному рівні та дозволило яскравіше відтворити деталі самотньої художньої мови автора.

Подальші перспективи цього дослідження вбачаємо у більш ретельному вивченні розподілу конкретних перекладацьких трансформацій для реалізації вищевикористаних стратегій перекладу порівнянь.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жуковська В.В. Основи теорії та практики стилістики англійської мови. Житомир, 2010. 240 с.
2. Pierini P. Simile in English: from description to translation. CIRCULO de Linguistica Aplicada a la Comunicacion (clac). 2007. № 29. P. 21–43.
3. Шаповалова Н.П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філ. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 1998. 16 с.
4. Shamsaeefard M., Fumani M., Nemati A. Strategies for Translation of Similes in Four Different Persian Translations of Hamlet. Linguistics and Literature Studies. 2013. 1(3). P. 164–168.
5. Alshammari J. Analyzing Arabic Translation Methods of English Similes: A Case Study of The Old Man and The Sea by Ernest Hemingway. Theory and Practice in Language Studies. 2016. 6(3). P. 485–494.

ІЛЮСТРАТИВНИЙ МАТЕРІАЛ:

1. Вайльд О. Портрет Доріана Грея / Переклад: Р. Доценко. К.: Школа, 2003.
2. Уайльд О. Портрет Доріана Грея / Перевод: В. Лепеха. Мультимедийное издательство Стрельбицкого. 2016.

УДК 81'255:81'36(=111:=161.2)

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ ЛЮСІ-МОД МОНТГОМЕРІ ANNE OF GREEN GABLES ТА ЙОГО УКРАЇНОМОВНОГО ВАРІАНТУ)

Мінцис Е.Є., старший викладач
кафедри англійської філології

Колдра Л.А., магістрант
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

У статті проаналізовано лінгвостилістичні особливості роману Люсі-Мод Монтгомері *Ann of Green Gables* та його перекладу у виконанні Анни Вовченко. Визначено стратегію та типи трансформацій, застосованих перекладачкою, і способи збереження стилістичного балансу між оригіналом та україномовним перекладом.

Ключові слова: переклад, стратегія, трансформація, стилістичний баланс.

В статье проанализированы лингвостилистические особенности романа Люси-Мод Монтгомери *Ann of Green Gables* и его перевод в исполнении Анны Вовченко. Определены стратегия и типы трансформаций, используемых переводчицей, а также способы сохранения стилистического баланса между оригиналом и переводом на украинский язык.

Ключевые слова: перевод, стратегия, трансформация, стилистический баланс.

Mintsys E.Ye., Koldra L.A. LINGUO-STYLISTIC PECULIARITIES OF TRANSLATING FICTION TEXT (BASED ON LUCY MAUD'S NOVEL ANNE OF GREEN GABLES AND ITS UKRAINIAN VARIANT)

The article deals with the analysis of linguo-stylistic peculiarities of Lucy Maud Montgomery's novel *Anne of Green Gables* and its translation performed by Anna Vovchenko. It defines the strategy and types of transformations employed by the translator as well as the ways of preserving stylistic balance between the original and its translation into Ukrainian.

Key words: translation, strategy, transformation, stylistic balance.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми художнього перекладу посідають важливе місце у літературному процесі та привертають увагу сучасних мовознавців. Різні аспекти художнього перекладу досліджували О.І. Білецький, М.П. Драгоманов, Р.П. Зорівчак, В.Н. Комісаров, В.В. Коптілов, І.В. Корунець, М.О. Кур'янова, Ю.Д. Левін, Т.С. Некряч, О.О. Потебня, О.О. Селіванова, А.В. Федоров, О.І. Чередниченко та ін. Оскільки художній переклад – це доволі складний процес, існує чимало думок щодо нього. Так, Д. Дюришин стверджує, що художній переклад – це відображення думок і почуттів автора прозового або поетичного першотвору за допомогою іншої мови, перевтілення його образів у матеріал іншої мови [1, с. 166]. О.П. Логвиненко визначає художній переклад як одну з найефективніших жанрових форм міжкультурної комунікації іншомовного письменника з читачем, а також як один зі способів мовно-психологічної трансляції його творчого задуму [5, с. 118]. М.Г. Шемуда зазначає, що художній переклад – це завжди взаємодія і взаємовплив культур, до яких належить

текст оригіналу й текст перекладу. Цей вплив не можна звести тільки до мовної взаємодії, він охоплює всі сторони життя, відображені у художньому творі, особливий національний колорит, йому притаманний, національну своєрідність оригінального твору [11, с. 164]. Основні вимоги до перекладу художнього тексту включають такі параметри: точність, лаконічність, ясність та літературність [8]. Важливою ознакою перекладу є досягнення адекватності. І.В. Корунець дотримується думки, що адекватний або еквівалентний переклад здійснюється на рівні, необхідному й достатньому для передачі змісту при дотриманні норм мови, на яку здійснюється переклад [3, с. 12]. За визначенням А.В. Федорова, адекватність – це вичерпна передача значеннєвого змісту оригіналу й повна функціонально-стилістична відповідність йому [10, с. 182]. М. Лозинський вважає, що перекладач повинен встановити функціональну еквівалентність між структурою оригіналу і структурою перекладу, відтворити у перекладі єдність форми і змісту, під яким розуміється художнє ціле, тобто донести до читача найтонші нюанси творчої думки автора, ство-

рених ним думок і образів, що вже знайшли своє максимально точне вираження у мові оригіналу [6, с. 106]. Переклад – поліфункціональний процес, який виконує декілька важливих функцій: естетичну, інформативну (посередницьку) і творчу [11]. Слід зазначити, що у процесі перекладу перекладач є медіатором між автором та читачем, його завданням є правильно виробити перекладацьку стратегію. Л. Венуті пропонує дві стратегії: доместикацію та форенізацію [13]. Завдяки першій текст-переклад сприймається як оригінал. Проте друга покликана «доносити до свого читача відчуття іноземної культури» [9, с. 5].

Оскільки, як зазначають вітчизняні дослідники Р.П. Зорівчак та І.В. Корунець [2, с. 17], англomовна художня проза недостатньо репрезентована в українській культурі, запропоноване дослідження є актуальним.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз лінгвостилістичні особливості роману Люсі-Мод Монтгомері *Ann of Green Gables* [12] українською мовою у виконанні Анни Вовченко [7] та простеження способів дотримання стилістичного балансу між оригіналом та україномовним перекладом.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основу роману *Ann of Green Gables*, який був опублікований у США у 1908, покладено дитячі спогади письменниці. Успіх твору був миттєвим, і книга стала класикою американської літератури. Марк Твен назвав руденьку героїню Монтгомері на ім'я Енн «найбільш зворушливою й чарівною дитиною художньої літератури від часів безсмертної Аліси» [4].

Одною з характерних рис художньої прози є наявність значної кількості стилістичних засобів різного рівня (лексичних, синтаксичних та лексико-синтаксичних), завдяки яким автору вдається досягти бажаного художнього ефекту. Чимало стилістичних засобів знаходимо у досліджуваному романі Люсі-Мод Монтгомері *Ann of Green Gables*. Мова твору є яскраво метафоричною, образною та емоційною, що свідчить про талант і художню майстерність автора.

Одним із найчастіше вживаних стилістичних засобів є персоніфікація, яку автор застосовує в описах природи та місцевості. Наприклад: *The wild cherry-trees along the lane put on the loveliest dark red and bronzy green, while the fields sunned themselves in the aftermaths* [12, р. 152]. Анна Вовченко переклала це так: *Дикі вишні вздовж дороги кута-*

лися у найпрекрасніші відтінки темно-червоного й мідно-зеленого, а на луках і полях зійшла отава [7, с. 125]. Вважаємо, що перекладач знайшла вдалий відповідник з метафоричним забарвленням слову *put on* – *кутались*, що більш піднесено підкреслює красу природи. Проте не знаходимо персоніфікації полів в українському варіанті, хоча *fields sunned themselves* можна було б перекласти як *поля в отаві грілися на сонці*. При цьому персоніфікація була б збережена.

У деяких випадках перекладач майстерно передає персоніфікацію за допомогою інших стилістичних засобів, таким чином компенсуючи її відсутність у перекладі. Наприклад: *It was encircled by huge old willows and tall firs, beneath which flourished flowers that loved the shade* [12, с.109]. – *Довкола саду височили крилаті старезні верби та ялиці, під якими буяли тіньюлюбні квіти* [7, с. 91]. В оригіналі квіти персоніфікуються завдяки дієслову *loved*, у перекладі персоніфікація передана епітетом *тіньюлюбний*, який має скорше денотативне ніж конотативне значення і є більш нейтральним.

Головна героїня роману Енн надзвичайно емоційна, мова її високо експресивна. Автор майстерно передає всю гаму думок, почуттів, вражень дівчинки. Так, зміни та двоякість її настрою виражаються комбінацією засобів протиставлення, антитези та оксюмору: *Have we really only another mile to go before we get home? I'm glad and I'm sorry. I'm sorry because this drive has been so pleasant and I'm always sorry when pleasant things end. <...> But I'm glad to think of getting home* (антитеза). *<...> It gives me that pleasant ache again just to think of coming to a really truly home* (оксюморон) [12, с.25]. – *А нам справді ще мілью їхати додому? Це й добре, і погано. Погано тому, що їхати було так приємно, а я не люблю, коли приємні речі закінчуються. <...> Але я **тішуся**, коли думаю, що їду додому. <...> А тепер від думки, що я їду у справжній дім, я знову відчуваю цей **приємний біль*** [7, с. 25]. В україномовному варіанті знаходимо дослівний відповідник оксюморона *pleasant ache* – *приємний біль*. Проте, на нашу думку, антитезу *I'm glad and I'm sorry* можна було б передати за допомогою особового речення, як і у тексті оригіналу: *Мені радісно і прикро*. Це краще б розкрило двоякі відчуття Енн, коли вона мала вперше потрапити у власний дім із дитячого притулку.

Автор передає схильність Енн до надмірної піднесеності та пишномовності через

чисельні гіперболи, які переплітаються з багатьма іншими стилістичними засобами. Так, у наступному прикладі неодноразово повторювана метафорична гіпербола *in the depths of despair*, яка майстерно перекладена А. Вовченко у безодні розпуки, підсилюється порівнянням *eyeing her as if it were a serious shortcoming* – дивлячись на неї так, як ніби то була серйозна вада (що підкреслює особливість сприйняття екзальтованості Енн Маріллою), а також ідіомою-метафорою *a lump comes right up your throat*, у перекладі забарвленою ідіомою-порівнянням *тобі у горлі наче кіл стає* (що є цілком характерним для емоційної мови дівчинки та відображає її психологічний стан). Слід зазначити, що при перекладі фразеологізмів Анна Вовченко застосовує стратегію доместикації: *'You're not eating anything,' said Marilla sharply, eyeing her as if it were a serious shortcoming. Anne sighed. 'I can't. I'm in the depths of despair. Can you eat when you are in the depths of despair?'* *'I've never been in the depths of despair, so I can't say,' responded Marilla. 'Weren't you? Well, did you ever try to IMAGINE you were in the depths of despair?'* *'No, I didn't.'* *'Then I don't think you can understand what it's like. It's very uncomfortable feeling indeed. When you try to eat a lump comes right up in your throat and you can't swallow anything <...>'* [12, с. 35]. – Ти нічого не їси, – суворо зауважила Марілла, дивлячись на неї так, як ніби то була серйозна вада. Енн зітхнула. – Не можу. Я у безодні розпуки. Ви можете їсти, коли ви у безодні розпуки? – Ніколи не була у безодні розпуки, тому не скажу, – відповіла Марілла. – Ніколи? А ви бодай намагалися уявити? – Ні. – Ну, то ви, мабуть, не зрозумієте, як це. А це дуже неприємне відчуття. І тоді, коли намагаєшся їсти, тобі у горлі наче кіл стає, і ти нічого не можеш проковтнути <...> [7, с. 32].

У прикладі *My heart is broken. The stars in their courses fight against me, Marila. Diana and I are parted forever* [12, с. 163]. – Моє серце розбите. Наче саме небо проти мене, Марілло. Нас з Діаною розлучають довіку [7, с. 133] метафорична гіпербола *My heart is broken*, яка відображає безмежне страждання Енн з приводу розлуки з її найкращою подругою, була перекладена дослівно, оскільки в українській мові є її прямий відповідник. При перекладі персоніфікації *The stars in their courses fight against me* Анна Вовченко застосовує прийом генералізації, замінивши слово *зірки* на *небо*, що компенсує більш нейтральне *бути проти* замість *fight against me*.

Зважаючи на надзвичайну емоційність мови Енн, у ній зустрічаємо багато гіперболізованих епітетів виражених прикметниками у найвищому ступені порівняння. Наприклад: *This Island is the **bloomiest** place.* <...> *I've always heard that Prince Edward Island was the **prettiest** place in the world* [12, с. 20]. – Мабуть, Острів Принца Едварда – це **найбільш квітуче** місце у світі. <...> *Я чула, що цей острів **страшенно гарний*** [7, с. 20]. У першому випадку завдяки граматичній заміні синтетична форма *bloomiest* передана аналітичною *найбільш квітуче*. У другому ж перекладач застосовує частково антонімічний переклад, де епітет-гіпербола *prettiest* переходить у оксюморон *страшенно гарний*. При цьому стилістичний баланс не порушується.

Головна героїня твору зображена як надзвичайно чутлива, відкрита дівчинка з багатою фантазією, здатна сприймати красу природи, милуватися нею та в емоційний спосіб ділитися своїми враженнями. Вона дає промовисті назви (антономазії) оточуючим місцям, щоб підкреслити своє захоплення ними. Це створює піднесений настрій та додає експресивності мові персонажу. Перекладач передає ці назви за допомогою більш яскравих та барвистих слів та наповнює твір новими асоціативними зв'язками, які викликають нові образи, властиві читачу [11, с. 164-168]. Так, у наступних прикладах антономазії назви стають стилістично значущими і підкреслюють романтичність героїні: *But they shouldn't call that lovely place the Avenue. There is no meaning in a name like that. They should call it – let me see – the **White Way of Delight**. Isn't that a nice imaginative name?* [12, с. 25]. – Але це чудове місце не варто називати Алеєю. Ця назва зовсім порожня. Краще – зараз, я придумую – **Білий Шлях Зачудування**. Правда гарно, і дуже образно [7, с. 24]. Обраний варіант перекладу слова *delight* (задоволення, захоплення) – *зачудування* підносить значення цієї лексичної одиниці. Окрім цього, тут знаходимо випадок антонімічного перекладу, який додає категоричності мові дівчинки та свідчить про її наполегливість та відвертість: *There is no meaning in a name like that.* – Ця назва зовсім порожня. Також завдяки застосуванню антономазії звичайний ставок (*Barry's pond* – *ставок Баррі*) на устах Енн перетворюється на *the Lake of Shining Waters* – *Озеро Осяйних Вод*.

Чимале значення у романі належить алюзіям, до яких часто вдається Люсі-Мод Монтомері. Наприклад: *In geometry Anne met her*

Waterloo [12, с. 174]. – *Геометрія стала для Енн особистим Ватерлоо* [7, с.143]. Оскільки твір здебільшого призначений для дитячої аудиторії, а основне завдання перекладача полягає у тому, щоб він був повністю зрозумілий читачеві, Анна Вовченко робить примітку (яку можна вважати описовим перекладом або експлікацією), де пояснюється значення Ватерлоо («місцевість у Бельгії, де у 1815 році Наполеон зазнав нищівної поразки»). Завдяки цьому читачеві неважко здогадатись, що Ватерлоо у цьому контексті символізує особисту поразку Енн, яка полягала у неспішності з геометрії.

Синтаксис твору Люсі-Мод Монтгомері характеризується переважно складними структурами, ускладненими, складносурядними та складнопідрядними реченнями. Серед них знаходимо багато дієприкметникових, дієприслівникових та порівняльних зворотів, вставних конструкцій та ланцюги однорідних членів речення. Переклад Анни Вовченко максимально наближено до оригіналу та відбиває цю специфіку авторського тексту. Проте простежуються випадки, коли перекладач вдається до граматичних трансформацій (найчастіше це членування речення) з метою полегшення сприйняття тексту (очевидно, орієнтуючись на дитячу аудиторію).

Серед синтаксичних стилістичних засобів у романі знаходимо інверсію, повтор, риторичне запитання та гіпофору, відокремлення та перелічення.

Наприклад, така інверсія наголошує на вигляді подвір'я Катбертів, підкреслюючи його охайність та привабливість: ***Very green and neat and precise was that yard, set about on one side with great patriarchal willows and the other with prim Lombardies*** [12, с. 5]. – <...> *А було це дуже охайне, зелене й скромне обійстя, де з одного боку росли старезні верби, а з іншого – прямі суворі тополі* [7, с. 9]. Попри деякі зміни (полісиндетон передано асиндетоном, епітет *patriarchal* з піднесеним значенням *патріархальний*, *поважний* компенсовано епітетом *старезний* з більш нейтральним значенням, проте прикметник вжито у найвищому ступені порівняння), перекладачу вдалося зберегти інтонаційний малюнок оригіналу.

Різні види повторів додають до емоційності і експресивності тексту. Так, в оригіналі знаходимо цілу низку повторів (послідовний, анафора, морфологічний) в одній тираді, яку промовляє Енн: ***'I hate you, ' she cried in***

a choked voice, stamping her foot on the floor. 'I hate you – I hate you – I hate you –, ' a louder stamp with each assertion of hatred. 'How dare you call me skinny and ugly? How dare you say I'm freckled and redheaded? [12, с.83]. – ***Я вас ненавиджу!*** – здушено прокричала вона. ***Тупаючи ногою. – Ненавиджу! Ненавиджу! Ненавиджу!*** – ***І з кожним наступним ствердженням ненависті дівчинка тупала дедалі сильніше. – Як ви смієте казати, що я худюща й бридка? Як ви смієте казати, що у мене ластовиння й руді коси?*** [7, с. 69]. Перекладач майстерно передає цей стилістичний засіб українською мовою для відображення нестримних емоцій Енн у відповідь на слова Місіс Рейчел, які глибоко образили дівчинку.

Цікавою є тенденція автора до вживання віддалених повторів (*distant repetition*). Ними «пронизаний увесь» твір і їх можна вважати ключовими словами та виразами, які відіграють значну роль у творі і є надзвичайно важливими для головної героїні (*scope for imagination – простір для уяви, a bosom friend – сердечна подруга, kindred spirit – рідна душа та ін.*).

Риторичні запитання застосовуються у мові для привернення уваги читача чи слухача, для створення інтриги. Багато риторичних запитань містяться у діалозі балакуною та екзальтованою Енн з мовчазним Метью, з яким вона, філософствуючи, ділиться своїми почуттями та замилованістю життям та світом і при цьому не може, як завжди, стримати свої емоції: ***'Well, that is one of the things to find out sometime. Isn't it splendid to think of all the things there are to find out about? It just makes me feel glad to be alive – it's such an interesting world. It wouldn't be half so interesting if we know all about everything, would it? There'd be no scope for imagination then, would there? But am I talking too much? People are always telling me I do. Would you rather I didn't talk? If you say so I'll stop ...'*** [12, с. 20]. – ***О, то це – це одне щось таке, про що належить колись довідатися. Хіба це не прекрасно – думати про те, скільки всього ми ще мусимо дізнатися? І тому я така рада, що живу – бо світ дуже-дуже цікавий! А якби ми знали все, було б зовсім не так цікаво, правда? Не було б зовсім ніякого простору для уяви. Але, може, я забагато говорю? Мені всі постійно це кажуть. Може, ви хочете, щоб я більше не говорила? Коли так, то я не буду*** [7, с. 20]. З п'яти послідовних риторичних запитань Енн у перекладі збережено лише чотири. Проте цю невідповідність компенсовано окличним реченням,

якого немає в оригіналі. У такий спосіб перекладачеві вдасться зберегти стилістичний баланс.

З метою наголошення певних членів речення для конкретизації та створення емпатичного ефекту Монтгомері використовує відокремлення, яке вдало комбінує з перчисленням, повторами та лексичними стилістичними засобами (епітет, метафора, порівняння тощо). У романі відокремлення є характерним для описів природи, які допомагають розкрити настрій та внутрішній світ головної героїні: *It was October again when Anne was ready to go back to school – a glorious October, all red and gold, with mellow mornings when the valleys were filled with delicate mists as if the spirit of autumn had poured them in for the sun to drain – amethyst, pearl, silver, rose, and smoke-blue* [12, с. 240]. – *Коли Енн повернулася до школи, був жовтень, розкішний багряно-золотий жовтень із м'якими оксамитними ранками, коли долини були повні пухнастих туманів, наче дух осені наповнив їх, аби щедро напоїти сонце; тумани минулися всіма барвами: аметистовою, перлинною, сріблястою, рожевою й серпанковою блакиттю* [7, с. 195]. У перекладі було збережено не тільки відокремлення, але й усі інші стилістичні засоби (епітети, порівняння) та авторське членування цілого ускладненого речення.

Висновки. Отже, у результаті зіставлення тексту-оригіналу роману Люсі-Мод Монтгомері *Ann of Green Gables* з україномовним варіантом *Енн із Зелених Дахів* у виконанні Анни Вовченко можна зробити **висновок**, що існують деякі невідповідності при перекладі стилістичних засобів українською мовою. Це спричиняється з одного боку граматичними відмінностями обох мов, а з другого – особливостями вибору перекладацьких трансформацій. Попри це,

перекладачеві повністю вдалося передати задум автора першотвору, завдяки правильно обраній стратегії (переважно доместикації) зберегти структуру оригіналу, його емотивність і психологізм та донести його до україномовного читача.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дюришин Д. Художественный перевод в межлитературном процессе. Проблемы особых межлитературных общностей. М.: Прогресс, 1993. 456 с.
2. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Л.: Вид-во Львів. ун-ту, 1989. 216 с.
3. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 448 с.
4. Кучеренко Дар'я. 20 найкращих перекладних книжок від ВсіКниги: частина перша. Друг читача. 12.04.2016. URL: <https://vsiknygy.net.ua/neformat/44277/>.
5. Логвиненко О. Культура перекладу художнього твору: психологічний аспект. Видавнича справа та мережеві видання. С. 117–122. URL: http://ijimv.knukim.edu.ua/zbirnyk/2_1/17-Lohvynenko.pdf.
6. Лозинский М.Л. Искусство стихотворного перевода. Перевод – средство взаимного сближения народов: Сб. тр. М.: Прогресс, 1987. С. 91–106.
7. Монтгомері Люсі-Мод. Енн із Зелених Дахів: Роман / пер. з англ. Анни Вовченко. Львів: Урбіно, 2016. 320 с.
8. Переклади художньої літератури. Антаріо-М. URL: http://antario.kiev.ua/ua/1_3.
9. Потапова А.Є. Відтворення стилістичних засобів у перекладі дитячої художньої літератури (на матеріалі українських, німецьких та російських перекладів творів Дж. Ролінг): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Одеса, 2011. 20 с.
10. Федоров А.В. Введение в теорию перевода. М.: Изд-во на иностр. яз., 1958. 336 с.
11. Шемуда М.Г. Художній переклад як важливий чинник міжкультурної комунікації. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Філологічні науки. Книга 1. 2013. С. 164–168.
12. Montgomery Lucy Maud. *Anne of Green Gables*. N.Y.: Bantam Books, 1976. 309 p.
13. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge, 1995. URL: <http://ruthal.blog.com/files/2012/01/venuti.pdf>.

УДК 81.255.7

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

**Павлик О.Б., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Хмельницький національний університет**

У статті проаналізовані проблеми перекладу текстів науково-технічного спрямування з німецької мови. Наводяться приклади перекладу таких текстів із врахуванням їх лексичних, граматичних, синтаксичних, стилістичних та структурних особливостей.

Ключові слова: іноземна мова, переклад, підготовка перекладачів, тексти технічного спрямування.

В статье проанализированы проблемы перевода текстов научно-технического направления с немецкого языка. Приводятся примеры перевода таких текстов с учетом их лексических, грамматических, синтаксических, стилистических и структурных особенностей.

Ключевые слова: иностранный язык, перевод, подготовка переводчиков, тексты технического направления.

Pavlyk O.B. TOPICAL PROBLEMS OF TRANSLATING GERMAN SCIENTIFIC-TECHNICAL TEXTS

The article deals with the problems of translating German scientific-technical texts. These features are analyzed on the basis of translated German resources considering its vocabulary, grammatical, syntax, stylistic and structural peculiarities.

Key words: foreign language, translation, translators training, technical texts.

Постановка проблеми. У зв'язку із науково-технічним прогресом, стрімким розвитком науки і техніки взагалі, все більшого значення набуває переклад текстів технічного спрямування. Під технічним перекладом зазвичай розуміють переклад довідкової літератури, інструкцій по експлуатації різних приладів і систем, інструкцій по монтажу, інсталяції та використанню технічних засобів, технічних специфікацій та нормативних документів, науково-технічних статей, патентів и т.п. Замовниками такого виду перекладу зазвичай виступають промислові, торгово-промислові палати, телекомунікаційні компанії, постачальники енергоресурсів, підприємства у галузі машинобудування, енергозабезпечення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей перекладу текстів науково-технічного спрямування, аналіз вимоги, які ставляться до перекладачів щодо адекватності та еквівалентності перекладу в умовах науково-технічного прогресу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Досліджена специфіка перекладу науково-технічної літератури, проблема адекватності перекладу та оригіналу є однією з актуальних проблем перекладознавства. Розглянуте питання перекладу технічних текстів є важливим на сучасному етапі розвитку суспільства та потребує аналізу та обговорення. Проаналізовані труднощі, що виникають у процесі перекладу науково-тех-

нічних текстів, а також особливості професійної підготовки перекладачів науково-технічної літератури мають практичне значення для розвитку науки, промисловості та становлення економіки.

Переклад науково-технічної літератури пов'язаний із цілою низкою труднощів, тому що саме цей вид перекладу потребує надзвичайної точності у передачі змісту і форми та вимагає від перекладача особливих технічних знань та розуміння особливостей такого роду текстів. Впоратись із таким завданням без спеціальної підготовки майже неможливо. Технічному перекладачу потрібно весь час розвиватись, професійно зростати, щоб іти у ногу із часом та володіти специфікою такого виду перекладу.

Дослідженням особливостей технічного перекладу займалися такі зарубіжні та вітчизняні науковці як А.Д. Швейцер, Я.І. Рецкер, В.М. Комісаров, Т.Р. Левицька, Öncü Mehmet Tahir, Н.М. Соболев, Л.В. Попряник та інші. Але досі зберігається ціла низка проблемних питань з технічного перекладу, що потребують більш детального аналізу та дослідження. Не вистачає наукових праць, що присвячені проблемам перекладу науково-технічної літератури з німецької мови, у той час як ФРН є одним із головних партнерів України, і ці зв'язки з року у рік лише міцнішають.

Виклад основного матеріалу. Процес перекладу є своєрідною науковою діяльністю, яка направлена на найбільш повне від-

творення змісту та форми тексту оригіналу іноземною мовою. Особливість технічного перекладу полягає у тому, що тут важлива не лише передача інформації у загальному, а і точне відтворення усіх деталей та дрібниць, які у майбутньому можуть бути пов'язані із роботою з документацією чи з виробничим процесом. Для відтворення всіх особливостей оригіналу перекладач повинен не лише передати основну думку, а і усі деталі, що і визначає у загальному якість перекладу технічних текстів.

Для правильного і точного перекладу науково-технічної літератури насамперед необхідно правильно зрозуміти і точно передати зв'язані між собою по змісту словосполучення чи речення, які утворюють закінчену думку певного уривка інформації. Тобто при оцінюванні якості перекладу треба враховувати не лише те, наскільки вірно перекладені окремі речення, уривки тексту, текст загалом, а і наскільки вірно підібрані конкретні еквіваленти. При перекладі текстів технічного спрямування, інструкцій по експлуатації, інженерних розробок, науково-технічних статей, патентів винаходів, сертифікатів продукції, довідкової літератури потрібно враховувати всі стилістичні, граматичні, лексичні особливості як мови оригіналу, так і мови перекладу. Технічний переклад не може виконуватись у довільній формі чи містити суб'єктивні домисли перекладача. В якісному перекладі має бути чітко витриманий науковий стиль мовлення, збережена лаконічність висловлювань та правильно підібрані граматичні та синтаксичні структури, характерні для технічних текстів.

Технічний перекладач, окрім бездоганного знання іноземної мови, має володіти низкою спеціальних навичок, таких як володіння спеціальною лексикою, умінням продукувати тексти у науково-технічному стилі, логічне мислення і т.д. Таким чином, він повинен мати добре розвинуті не лише лінгвістичні, а і технічні компетентності. Перекладач технічної літератури повинен володіти базовою термінологією та враховувати не лише значення слів, а і контекст, в якому вони вживаються. Дотримуючись стилю оригіналу, перекладач повинен враховувати всі основні риси, притаманні текстам науково-технічного спрямування, серед яких можна виділити чіткість та лаконічність висловлювань, дотримання технічної термінології, логічність та послідовність, однозначність та конкретність. Недопустимим для такого роду текстів є вико-

ристання епітетів, метафор, фразеологізмів, емоційно-забарвленої лексики.

Через нестачу професійних перекладачів, які спеціалізуються саме на технічному перекладі, та високому ступеню складності такого роду перекладу, часто доводиться віддавати тексти перекладу на додаткову вичитку фахівцям відповідної галузі. Адже правильний переклад такого роду текстів несе часто високу відповідальність, що може бути пов'язана із дотриманням правил безпеки, охорони праці, правильній роботі приладів, устаткування, а іноді і всього підприємства. Тому перекладач при потребі має розібратись у технологічному процесі, знайти вірні відповідники багатозначних слів та еквіваленти для скорочень чи аббревіатур, які не рідко зустрічаються у технічних текстах.

Такі скорочення не завжди можуть зрозуміти навіть фахівці з певної галузі і тут потрібна майстерність перекладача, щоб найбільш вдало передати їх влучним еквівалентом. У деяких складних випадках допускається розшифровка аббревіатури чи скорочення у дужках, якщо немає відповідника у мові перекладу. Проблема перекладу скорочень і аббревіатур ускладнюється ще й тим, що частина з них розшифровується німецькою мовою (наприклад AT – Anwendungstechnik, ALT – Arbeitsgemeinschaft für Luftfahrttechnik, betr. techn.– betriebstechnisch, btechn. – bautechnisch, DGTA – Deutsche Gesellschaft für technische Analyse, DTA – Deutscher Technischer Verband, FuT – Forschung und Technologie), а частина тією мовою, з якої вони походять (наприклад FIET – Fe'de'ration Internationale des Employe'e des Technicians (франц.), FCEC – Fairfax County Technology Center (англ.), ELITE – European Laboratory for Intelligent Techniques Engineering (англ.), Dr. rer. techn. – Doctor rerum technicarum (латин.) і т.д.).

Основним завданням науково-технічних текстів є донести певну інформацію. Якщо проаналізувати лексичний склад такого роду текстів, то його головною особливістю є наповненість словами, які вряд чи вживаються у повсякденній мові. Це спеціальна термінологія, що є характерною для певної галузі знань. Термінологія несе основне лексичне навантаження науково-технічних текстів. За допомогою термінів можна якомога коротше та точніше описати суть певного явища чи процесу. М. Глушко констатує, що «термін – це слово чи словосполучення, яке вживається для вираження понять і позна-

чення предметів, яке має чіткі семантичні межі через наявність у нього точної дефініції, що надає йому однозначності у межах певної семантичної системи» [2, с. 46]. Через це до фахової лексики дуже важко, а подекуди й неможливо підібрати синоніми. Термін є частиною чітко структурованої логічної системи. Значення термінів та їх дефініції мають чітко розмежовувати поняття чи явища, не допускаючи неточностей чи незрозумілості.

Через це перекладачу необхідно мати цілу низку довідкової літератури. Це – різноманітні довідники, спеціалізовані словники, науково-технічні журнали і т.п. Складність технічного перекладу полягає і у полісемії слів, а без додаткових вузько спеціалізованих знань буває дуже важко підібрати вірний еквівалент. Перекладачу науково-технічних текстів слід постійно вдосконалювати свої знання, читати науково-технічну літературу, щоб іти у ногу із розвитком науки та техніки, розбиратись у тонкощах такого роду перекладу. Постійний розвиток техніки, поява нових технологій та технічних засобів лише ускладнюють це завдання.

За визначенням Я. Рецкера, «стиль – це лексико-граматична єдність у безлічі текстів, що виявляється характерною рисою для певної категорії текстів» [5, с. 124]. Для науково-технічних текстів такою характерною ознакою є логічний, формальний стиль викладення. Фахівці, які пишуть технічні тексти, уникають як правило риторичних засобів, щоб не порушити основні засади науково-технічного стилю, а саме чіткої та точної передачі думки. Цих самих принципів слід дотримуватись і перекладачу при перекладі фахової науково-технічної літератури. Такі особливості технічних текстів призводять до того, що вони виглядають сухими і неемоційними. Розглянемо яким чином це виявляється у німецькій мові:

1. Forstliche Ressourcen

Eine permanente Beschirmung des Waldbodens ist zugewährleisten, bei Öffnung des Schirms soll mit standortgerechten Baumarten verjüngt werden.

2. Gesundheit und Vitalität der Waldökosysteme

2.1. *Ein flächiges Befahren der Bestände mit Arbeitsmaschinen ist grundsätzlich zu vermeiden.*

2.2. *Um einen für den Boden und den Bestand möglichst schonenden Maschineneinsatz zu garantieren, sind die Bestände über ein dauerhaftes Rückegassennetz zu erschließen. Die Abstände zwischen den Rückegassen betragen*

mindestens 20 m. Bei verdichtungsempfindlichen Böden ist diese Distanz größer als 20 m. In alten Laubholzbeständen muss eine Distanz zwischen den Rückegassen von mindestens 40 m angestrebt werden.

2.3. *Um Schäden am verbleibenden Baumbestand und am Jungwuchs zu vermeiden, sind Fäll- und Rückearbeiten mit Sorgfalt auszuführen.*

2.4. *Zur Schädlingsbekämpfung sind die Methoden des integrierten Pflanzenschutzes dem Einsatz von Pestiziden vorzuziehen. Biologische Pflanzenschutzmaßnahmen, wie z. B. Schutz von Ameisenhügeln, Einrichten von Nistgelegenheiten für Vögel, Ansitzpfähle für Greifvögel usw. sind zu fördern. Der Gebrauch von Pestiziden ist nur bei einer schwerwiegenden Gefährdung des gesamten Bestandes zulässig und darf nur auf Empfehlung eines Forstexperten erfolgen.*

З лексичної сторони – у великій кількості службових слів для зв'язку між окремими висловлюваннями. З граматичної сторони – у великій кількості безособових, неозначено-особових та пасивних речень, наявності великої кількості складних речень та інфінітивних конструкцій герундиву. Попри це, технічним текстам притаманна певна кількість більш чи менш нейтральних сталих словосполучень, які надають йому певну риторичність, не порушуючи його логічність. Наприклад:

Info für Veranstalter: TA, Bühnenplan und Kanalplan müssen an die zuständigen Techniker weitergeleitet werden! Bitte setzen sie sich bei Fragen umgehend mit uns in Verbindung, um Überraschungen am Tag der Veranstaltung für beide Seiten zu vermeiden Rückruf-Nr.: 01773888735 oder mail an: info@tontechnik-pa.de Eine Liste der zur Verfügung gestellten Technik ist wünschenswert und sollte an diese Mailadresse gesendet werden. P.A.: Je nach Größe der Location und der zu erwartenden Zuschauer. Die Anlage muss eine gleichmäßige Beschallung der Zuhörer mit ca. 100dB(A)LEQ im Publikum verzerrungsfrei ermöglichen. Sie muss neutral sein und professionellen Ansprüchen auch hinsichtlich der Abstrahlcharakteristik genügen. Bühne: Bei OpenAir mit regendichter Überdachung der gesamten Bühne, der Elektronikstellplätze und des FOH-Platzes. Bühnenmaße à siehe Bühnenplan Positionen der Musiker à siehe Bühnenplan Monitorwege à siehe Bühnenplan Mikrofone und DI's à siehe Kanalbelegung Licht: Der Veranstaltungsgröße angepasste Technik mit Movinglights. Gute Ausleuchtung aller Musiker! Die Bedienung sollte mit musikalischen Gefühl erfolgen, kein

Disco geblinke... Strom: Auf der Bühne ist an den markierten Stellen (siehe Bühnenplan) je eine einwandfreie SchukoMehrfach-Steckdosenleiste (230V/16A) bereitzustellen. Alle Anschlüsse und Bühnenteile müssen vom Fachmann überprüft sein und den aktuellen DIN/VDE Vorschriften entsprechen.

У німецькомовних технічних текстах мають місце чітко встановлені граматичні межі та рамкові конструкції. Широко вживаними тут є пасивні та безособові конструкції. Значною кількістю тут представлені і складносурядні та складнопідрядні речення, в яких переважають іменники, прикметники та безособові форми дієслів. Технічні документи часто містять точні приписи та вказівки. Кожне слово і кожна фраза у таких текстах несе певне смислове навантаження, тому їх не можна пропустити чи перекласти довільно. Потрібно чітко передати думку автора тексту, повністю уникаючи літературних засобів вираження. У готовому перекладі, як і у тексті оригіналу немає бути жодного місця різним можливостям інтерпретації.

Науково-технічні тексти відрізняються не лише за галуззю науки і техніки, до якої вони належать, а і за ступенем спеціалізації. Це виявляється в їхній лексичній, граматичній та синтаксичній складовій. Що стосується макроструктури таких текстів, то тут існує чітка організація, структурованість, що забезпечує логічність, конкретність та чіткість висловлювань. У кожному абзаці таких текстів міститься лише одна окрема думка. Тексти технічних довідників, каталогів, звітів, специфікацій можуть містити неповні речення.

А.Л. Пумляньський пише, що у науковій та науково-технічній літературі основна увага направлена на конкретні процеси і явища, які потрібно описати чи пояснити. Тим самим особистість автора відходить на другий план, а назви предметів, процесів і явищ на перший [4, с. 58]. Саме вони стають підметами у реченнях. У науково-технічній літературі, як правило, мова йде не від першої, а від третьої особи і тому там часто вживаються безособові та неозначено-особові конструкції з *es*, *man* чи інфінітивами. Наприклад:

1. *Tür öffnen.*

2. *Start-Taste drücken.*

У текстах технічних довідників використовуються цілі абзаци перерахувань. Технічні каталоги, звіти, інструкції, специфікації утворені зазвичай за чітким шаблоном та насичені спеціальною термінологією. Як уже зазна-

чалось, термінологія є основною особливістю науково-технічних текстів. Це – основа наукового стилю взагалі, і науково-технічних текстів зокрема.

На противагу літературному перекладу, технічний переклад передбачає роботу із текстами, які писали не письменники чи філологи, а інженери чи інші технічні фахівці. Через це інколи у таких текстах трапляються зі стилістичної чи граматичної точки зору неправильно побудовані речення, які можуть ускладнювати процес розуміння чи перекладу.

Кваліфікований технічний перекладач повинен завжди пам'ятати про стилістичний пріоритет логічності та однозначності, але не випускати при цьому навіть найменшого смислового відтінку оригіналу. Адже помилки у такого рода перекладах можуть коштувати дуже дорого. Невірне використання технічних засобів на масовому виробництві може призвести до великих фінансових втрат, а подекуди навіть нещасних випадків.

Як зазначав В.Н. Комісаров, структурою мови наукових та науково-технічних текстів має керувати логіка, а чіткість і однозначність має регулювати його окремі елементи. Добирати слова у процесі перекладу потрібно таким чином, щоб привернути увагу читача і забезпечити розуміння ним змісту [3, с. 75].

Глобалізаційні процеси, науково-технічний прогрес впливають не лише на розвиток економіки і техніки, а і на розвиток мов. Поява великої кількості нових явищ, технічних засобів призводить до універсалізації та появи все більшої кількості запозичень. З іншого боку, спостерігається тенденція мовної економії, що призводить до вживання коротших синтаксичних структур, неповних речень та використання великої кількості скорочень.

Н. Соболев на основі аналізу матеріалів сайтів провідних перекладацьких агенцій України, Росії, Великобританії, Сполучених Штатів Америки та інших країн зазначає, що «...глобалізаційні процеси і явища впливають на ринок перекладацьких послуг не лише кількісно, а й якісно. Можливість здійснення підприємницької діяльності як у своїй країні, так і за кордоном завдяки вільному обміну капіталом, товарами, послугами та технологіями між країнами, координація національних та світової економіки обумовили те, що переклад художньої літератури втрачає свої позиції, поступаючись технічному, економічному і юридичному, які впевнено лідирують у пере-

ліку послуг перекладацьких агенцій. Тому вищим навчальним закладам слід приділяти більшу увагу вивченню саме цих напрямків роботи перекладача» [6, с. 216]. Уже у процесі підготовки перекладачів потрібно приділяти увагу ознайомленню із загальноприйнятими скороченнями як суто наукового, публіцистичного, економічного, так і технічного характеру. Адже незнання часто вживаних аббревіатур може призвести до грубих помилок під час перекладу.

При цьому, попри глобалізаційні процеси, не слід забувати про національні особливості. Перед перекладачем постійно постає питання про ступінь стандартизації і локалізації у перекладі. Вирішити його нелегко, про що свідчить значна кількість казусних перекладів. «Окрім володіння технічними навичками і семіотичної підготовки, перекладач ХХІ століття розглядається як фахівець у галузі культури, здатний кодувати і декодувати культурні знаки у межах комунікації. Його роль стає все більш важливою, оскільки почуття місцевої totoжності парадоксально загострились в епоху глобалізації культури. Схематично можна констатувати, що перекладач за короткий час змінив свою роль на «експерта у міжкультурному спілкуванні», оскільки він / вона оволодіває культурними кодами, які «продають». Саме ця особливість роботи і надає перекладачеві статусу локалізатора» [6, с. 217].

Як зазначає Н. Соболев, «вищим навчальним закладам, що здійснюють підготовку перекладачів, потрібно приділяти значну увагу підготовці майбутніх фахівців до цього виду перекладацької діяльності». Серед «технічних» знань культурного характеру, які необхідно освоїти, сучасні дослідники зазначають наступні категорії:

- Пристосування дат і годин, мір та ваги, валют та адрес, які часто різняться у країнах та мовах.

- Значення кольорів та символіка геометричних та архітектурних форм, які іноді можуть бути суперечливими у різних регіонах [6, с. 217].

З усього вищезазначеного можна зробити висновок, що для досяжності еквівалентності технічного перекладу, слід враховувати його специфіку, зміст, форму, культурні відмінності. Певна еквівалентність передбачає

повну передачу комунікативно-функціонального інваріанта, тобто мова йде про максимальну наближеність тексту перекладу до оригіналу [8]. Переклад вважається не дуже вдалим, якщо помітно, що текст був перекладений з іноземної мови. Таке трапляється, коли норми вихідного тексту переносять на норми тексту перекладу. Для уникнення такого типу помилок, потрібно застосовувати перекладацькі трансформації: перестановки, заміщення, опущення тощо.

Висновки. Отже, переклад іноземних текстів технічного спрямування викликає цілу низку труднощів, які має подолати професійний перекладач. Для цього йому необхідні не лише лінгвістичні, а і, принаймні базові, технічні знання.

Перекладач має донести достовірну інформацію, дотриматись стилю документа, врахувати термінологію специфіку та призначення тексту. Лише володіючи різнобічними та спеціальними знаннями, перекладач може здійснити повноцінний переклад, передати зміст у відповідній оригіналу формі, не порушуючи норм мови перекладу. Мистецтво перекладача виражається в умінні знайти правильне рішення та влучно використовувати свій перекладацький досвід у різних ситуаціях та при подоланні будь-яких труднощів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горшунов Ю.В. Прагматика аббревиатуры: автореф. дис. ... д-ра филол. наук. М., 2000. 32 с.
2. Глушко М.М. Функциональный стиль общественного языка и методы его исследования. М.: Наука, 1974. 215 с.
3. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение: учеб. пособие. М.: Учебное пособие. ЭТС, 2001. 424 с.
4. Пумлянский А.Л. Введение в практику перевода научной и технической литературы на английский язык. М.: Наука, 1965. 304 с.
5. Рецкер Я.И. Методика технического перевода. М.: Дрофа, 2007. С. 14-20.
6. Соболев Н.М. Глобалізація як головний чинник змін у змісті й умовах підготовки перекладачів: зб. наук. пр. Genéza vývoja profilu študenta pre potreby globálneho trhu práce. Кошице: Technická univerzita v Košiciach, 2017. С. 216-222.
7. Федотов А.В. Основы общей теории перевода. М.: Философия Три; СПб: Филологический факультет СПбГУ, 2002. 416 с.
8. Öncü Mehmet Tahir. Kulturspezifische Aspekte in technischen Texten: Eine Analyse deutsch-türkischsprachiger Gebrauchsanleitungen. Frank & Timme GmbH, 2013. 207 S.

УДК 811.9'255

АРТЛАНГ ЯК ВТІЛЕННЯ ОБРАЗУ ФАНТАСТИЧНОГО СВІТУ В ОРИГІНАЛІ Й ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ЛАПІНСЬКОЇ МОВИ Р. АДАМСА)

Ребрій І.М., к. філол. н.,
завідувач кафедри іноземних мов

Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Статтю присвячено характеристиці лапінського артлангу як втілення фантастичного світу та особливостям його відтворення українською мовою. За рахунок поєднання двох протилежних стратегій – очуження та одомашнення – перекладач намагається органічно сполучити мовні параметри артлангізмів зі своїми власними (етноментальними) уподобаннями та етнокультурними інтересами потенційних реципієнтів.

Ключові слова: артланг, етнокультурні та етноментальні особливості перекладу, лапінська мова, стратегія.

Статья посвящается характеристике лапинского артланга как воплощения фантастического мира и особенностям его воспроизведения на украинском языке. За счет сочетания двух противоположных стратегий – одомашнивания и очуждения – переводчик органично объединяет языковые параметры артлангизмов со своими собственными (этноментальными) предпочтениями и этнокультурными интересами потенциальных реципиентов.

Ключевые слова: артланг, лапинский язык, стратегия, этноментальные и этнокультурные особенности перевода.

Rebrii I.M. ARTLANG AS AN EMBODIMENT OF THE VIEW OF A FANTASTIC WORLD IN THE ORIGINAL AND IN THE TRANSLATION (BASED ON R. ADAMS' LAPINE LANGUAGE)

The article is dedicated to characterizing the Lapine artlang as an embodiment of the view of a fantastic world and to the specifics of its reproduction in the Ukrainian language. Due to the combination of two opposite strategies – domestication and foreignization – the translator strives to unite linguistic parameters of artlangisms with his own (ethnomental) preferences and ethnocultural interests of potential recipients.

Key words: artlang, ethnomental and ethnocultural specifics of translation, Lapine language, strategy.

Постановка проблеми. Теоретики та практики перекладу добре усвідомлюють, що переклад є не тільки мовним, а й концептуальним та культурним явищем, і тому не існує лише перекладу з мови на мову, а завжди тільки переклад з культури на культуру та із свідомості у свідомість. Актуальною ділянкою перекладознавчих досліджень останніми роками стає діалог культур як *етноментальний* феномен, адже «за умов сучасної глобалізації та інтеграції проблематика досліджень мовної свідомості виходить на передній край сучасної лінгвістики як одного з напрямів дослідження міжкультурної комунікації» [5, с. 28–34]. У цьому контексті нашу увагу привертають *артланги* – штучні мови, що функціонують як художній прийом для опису альтернативної реальності – фантастичного світу або світу майбутнього. Отже, об'єктом нашого дослідження виступають лексичні конституенти лапінської (кролячої) мови, якою користуються персонажі казки британського письменника Річарда Адамса "*Watership Down*" («Небезпечні мандрі», перекладач О. Мокровольський). Предметом аналізу, відповідно, є особливості перекладацького відтворення зазначених конститuentів українською мовою.

Постановка завдання. Метою запропонованої розвідки є встановлення зв'язку між мовними та етноментальними параметрами лексем-артлангізмів та особливостями (передусім, стратегіями та способами) їхнього іншомовного відтворення.

Матеріалом дослідження виступають лексеми лапінської мови, відібрані методом суцільної вибірки з тексту оригіналу, та їхні українські еквіваленти.

Методи дослідження зумовлені його метою та включають такі: структурно-семантичний аналіз, за допомогою якого було визначено релевантні для перекладу формальні та змістові складові досліджуваних одиниць; контекстуальний аналіз, за допомогою якого було визначено, як горизонтальний (мовний) та вертикальний (позамовний) контексти впливають на переклад артлангу; порівняльно-зіставний аналіз, за допомогою якого було визначено як стратегії та способи відтворення артлангізмів, так і доцільність їхнього використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переклад не тільки формує окремі національні культури, які, наче губка, всотують досвід та досягнення інших культур, а й забезпечує усвідомлення єдності світової культури. Тому

серед багатьох функцій перекладу як соціальної універсальї важливе місце посідає його етнокультурна роль як засобу діалогу між літературами та культурами різних народів. Водночас переклад – це взаємодія не тільки на рівні етносів, а й на рівні окремих особистостей, етноментальні особливості світосприйняття яких маркують специфіку міжмовного перекодування.

Для висвітлення етноментальної та етнокультурної специфіки артлангів та можливостей її відбиття в перекладі скористаємося поняттям «образ світу» або «картина світу» [2; 3; 4]. Виходячи з усвідомлення того, що артланги – це штучні мови, що конструюються в рамках художнього дискурсу, ми ставимо перед собою запитання: «образ» або «картину» якого світу вони відбивають?

У лінгвістиці вже стала традицією об'єктивна константа бінарної опозиції «концептуальна картина світу» (далі – ККС) – «мовна картина світу» (далі – МКС). Відштовхуючись від найвідоміших дефініцій ККС, Є.В. Бондаренко узагальнено визначає її як «глобальний динамічний образ світу в усьому різноманітті його властивостей, що лежить в основі світогляду людини, групи чи суспільства та є результатом і регулятором усіх видів діяльності її носіїв» [3, с. 42]. Втім, увага філологів закономірно сфокусована на МКС, яка становить певним чином оформлену систематизацію плану вираження мови і є тим інструментом і механізмом, що відкриває людині доступ до своєї свідомості. Таким чином, МКС – це «та частина ККС, яка перебуває у сфері свідомого» [7, с. 53], а оскільки МКС завжди має національно та культурно детермінований характер, ми поділяємо погляд на неї як на «сукупність зафіксованих в одиницях мови уявлень народу про дійсність на певному етапі його розвитку, відбитих у мовних знаках та їхніх значеннях – мовне членування світу, мовне упорядкування предметів та явищ, закладену в системних значеннях слів інформацію про світ» [8, с. 7–9].

О. І. Чередниченко з цього приводу заявляє: «Кожна етнокультура має спільне і відмінне стосовно інших етнокультур, і це виявляється як у мережі понять, яка утворює концептуальну базу будь-якої мови, так і у самій мові. У цьому зв'язку можна говорити про схожість мовної й концептуальної картин світу. Однак цілковитої тотожності між ними ніколи немає, оскільки концептуальна картина світу є рухливішою, а отже, змінюється передусім під впливом поза-

мовних факторів соціально-історичного та когнітивного характеру» [10, с. 53].

З одного боку, кожна природна мова відтворює притаманний їй спосіб сприйняття та організації (тобто концептуалізації та категоризації) світу. Значення, що виражаються одиницями певної мови, складаються в єдину систему поглядів, свого роду колективну філософію, що «нав'язується» як обов'язкова всім носіям мови. Притаманний окремій мові спосіб відтворення дійсності почасти універсальний, почасти національно специфічний, так що носії різних мов нібито бачать світ по-різному – крізь призму своїх мов. Але, з іншого боку, образ світу як «відбиття у психіці людини предметного світу, опосередковане предметними значеннями та супутніми когнітивними схемами та піддане свідомій рефлексії» [6, с. 115] уміщує в собі відбитки всієї історії життя суб'єкта. Фактично це означає, що кожна картина/образ світу є об'єктивно-суб'єктивним утворенням, причому його суб'єктивність має два різних втілення: національно-специфічне (як протиставлене універсальному загальнолюдському) та особистісне (як протиставлене колективному). Така складна конфігурація має бути врахована під час перекладу штучних мов.

Артланг як породження авторської фантазії «малює» картину того світу, що виникає у свідомості письменника та розгортається на сторінках художнього твору, який є результатом його творчої уяви. Серед філологів, що займаються проблематикою множинних світів художнього дискурсу, є поширеним термін «художня картина світу» (ХКС), яка «виникає у свідомості читача при сприйнятті ним художнього твору», «відбиває індивідуальну картину світу у свідомості письменника» та «створюється мовними засобами», серед яких є й «індивідуально-авторські» [8, с. 7–9].

Важливо враховувати, що артланги грають для художнього твору таку ж саму роль, яку в реальному житті грають природні національні мови. Вони начебто показують читачу-реципієнту, як організована мова того вигаданого світу, який функціонує тільки в межах літературного дискурсу. Зокрема, це означає, що тільки автор визначає, які об'єкти цієї вигаданої дійсності і як само мають бути концептуалізовані, а потім вербалізовані. Як наслідок, маємо відмітити певну хаотичність письменницьких переваг. Частково це пов'язано з тим, що артланги, якими начебто розмовляють мешканці вигаданого світу, завжди представлені у творі фрагментарно,

тобто у вигляді окремих укралень, що мають на меті створити ефект «потойбічності» того, що відбувається. Насправді більшість персонажних реплік пишуться не артлангом, а тією мовою, якою написана решта твору. З одного боку, «перенавантаження» твору штучними словами тільки ускладнило б його прочитання та відвернуло більшість потенційних реципієнтів від участі в такому лінгвістичному експерименті. Особливо це стосується дітей, які і є цільовою аудиторією книжок Ричарда Адамса. З іншого ж боку, не варто недооцінювати щирої зацікавленості дитини в усьому новому та незвичному та її здатності до інтерпретації найскладніших (у дорослому баченні) мовно-мовленнєвих утворень, про що свідчить, зокрема, англomовна дитяча література, вщерть наповнена оказіоналізмами, нонсенсами, каламбурами тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Казка Р. Адамса *“Watership Down”* побачила світ у 1972 році і одразу набула великої популярності, про що свідчать її переклади 18 мовами. Важливою складовою частиною роману та зображеного в ньому чарівного світу є лапінська мова (від французького слова *lapin* – «кріль»), якою розмовляють персонажі-тварини. Намагаючись обґрунтувати необхідність упровадження артлангу в художню тканину твору, сам письменник заявив: «Я просто створював лапінську мову за сюжетом – коли кролям потрібно було слово, так само потрібним воно було і мені» [12]. Стосовно принципів побудови складників штучної мови Р. Адамс зазначив, що «деякі з них мають оноματοпоетичну природу, але більшою мірою слова з’являлися підсвідомо» [там само]. Ще один коментар стосується фонетичної мотивації, згідно з якою лапінські слова мали звучати *“wuffy fluffy”* («як пухнасте дзвякотіння») [там само]. Таким чином, хоча лапінська мова і входить до класу неумотивованих артлангів з довільно обраними планами вираження конститuentів, сам добір звуків і літер з погляду автора аж ніяк не є випадковим, хоча його тлумачення і залишається поза зоною однозначної інтерпретації.

Розглянемо далі структурні параметри одиниць лапінської мови, які мають безпосередній вплив на обраний перекладачем спосіб їхнього іншомовного відтворення. Цей артланг має бути віднесеним до *змішаних* мов або *мікстів*, для яких характерним є певне співвідношення апостеріорних та апіорних рис, тобто в його складі можна виокремити

одиниці апостеріорного типу, що є запозиченими з природних мов (як, наприклад, кролячі імена *Pipkin, Dandelion* чи *Strawberry*), та одиниці апіорного типу, що не виявляють матеріальної відповідності природним мовам.

Усі апіоризми лапінського артлангу утворено за допомогою довільного поєднання фонем, відомого як «вигадування слів» (*word manufacture*). Відсутність у «вигаданих» слів внутрішньої форми та морфемного членування підштовхує перекладача до орієнтованої на першотвір стратегії очуження, засобом реалізації якої виступає транскодування. Якому з різновидів транскодування надав перевагу О. Мокровольський? Враховуючи відсутність будь-яких коментарів з боку автора стосовно правил вимови (читання) лапінських слів, у перекладача було два можливих варіанти дій – орієнтуватися переважно на транслітерацію, відтворюючи графічний бік плану вираження лексеми, або ж орієнтуватися переважно на транскрипцію, відтворюючи фонетичний бік плану вираження лексеми. Враховуючи те, що в чистому вигляді ані транскрипція, ані транслітерація майже не зустрічаються, можна стверджувати, що перекладач все ж таки обирає транскрипцію, керуючись стандартними правилами англійської вимови:

What Robin Hood is to the English and John Henry to the American Negroes, Elil-Hrair-Rah, or El-ahrairah – The Prince with a Thousand Enemies – is to rabbits [11].

Чим Робін Гуд є для англійців чи Джон Генрі для американських негрів, тим Ель-а-ґрайра, чи, точніше, Еліль-Ґрайр-Ра – Князь о Тисячі Ворогів – є для кролів [1].

У цьому випадку в складі артлангізмів маємо елементи, що закінчуються на «німий» *h* (*Rah, ahrairah*), який зникає в перекладі («Ра», «аґрайра»). Цікавим є й прикінцеве пом’якшення *l* (*Elil, El*), підлаштоване під специфіку української вимови («Еліль», «Ель»).

В інших випадках перекладацькі преференції дещо зсуваються в бік транслітерації:

The Chief Rabbit's name and style was Threarah, meaning “Lord Rowan Tree” [11].

Головного Кроля звали Треара, що означало «Пан Горобина» [1].

У цьому випадку вихідний зоонім мав би читатися як [ˈθriəgə], що в українському варіанті мало б виглядати як «Трієре» або «Трієра», натомість перекладач прийняв рішення на користь транслітерації наголошеного диграфа.

Таким чином, можемо припустити, що головним критерієм відбору тих чи інших

фонографічних засобів втілення авторського задуму для О. Мокровольського виступає евфонія, керуючись якою він змішує різні стратегії та способи перекладу, отримуючи врешті-решт той варіант, який, на його думку, є найсприятливішим на вухо українського реципієнта.

Як «вигадані» оказіональні інновації артлангзми лапінської мови мають бути інтерпретовані перекладачем, а за ним і потенційним читачем, виключно на основі контексту, в чому їм у більшості випадків допомагає сам автор, супроводжуючи перше вживання майже кожної нової одиниці коментарем у тій або іншій формі. Відтворюючи цей коментар у друготворі, перекладач ефективно вирішує проблему сприйняття артлангу українським читачем:

Pipkin stirred and turned in his sleep, murmuring, "Sayn lay narn, Marli?" ("Is groundsel nice, Mother?") [11].

Чашечка заворушився уві сні, бурмочучи: «Сайн лай нарн, марлі?» — «А жовтозілля смачне, мамо?» [1].

Зупинимося на проблемі коментарю детальніше, адже перекладач іноді вдається до певних трансформацій відносно цього надзвичайно важливого елемента вихідного тексту. У деяких випадках коментар опускається, очевидно, з розрахунку на те, що звичайного контексту буде достатньо для адекватної інтерпретації артлангзму:

"Yes, they're only just over the top. Come on, let's get the others moving before a man comes with a hrududu or they'll scatter all over the place." (Tractor or any motor) [11].

– *Авжеж, якраз за горою. Ходімо приведем туди решту, поки не примчала людина на грудуділі й вони не розбіглися на всі боки* [1].

У перекладі не тільки вилучено вихідний підрядковий коментар, а й дещо змінено форму самої одиниці, яка набуває більшої схожості з українським іменником (наприклад, «грудуділь» – «автомобіль»).

В інших ситуаціях коментар просто міняє свою форму – з підрядкового на контекстний, або навпаки:

After a pause, she answered reluctantly, "Thethuthinnang, sir." (Thethuthinnang: "Movement of Leaves." The first and last syllables are stressed, as in the phrase "Once in a way") [11].

Помовчавши, та знехотя відповіла:

– *Сесусіннан – Шепчи-листя, пане* [11].

Як можна побачити, О. Мокровольський не тільки змінює місце розташування коментарю,

а й модифікує його (перетворюючи іменне словосполучення на дієслівне та замінюючи ознаку «рух» на ознаку «звук») та значно скорочує, оскільки пояснення стосовно наголосу аж ніяк не пасує до трансформованого українського відповідника.

Іноді в перекладі спостерігаємо вилучення не тільки коментарю або його частини, а самої вихідної одиниці, що, на нашу думку, може бути пов'язано з етноментальними особливостями сприйняття художнього тексту англійськими та українськими дітьми або навіть причинами ідеологічного характеру (зважаючи на те, що український переклад вийшов у 1990 році, тобто ще за радянських часів). Візьмемо за приклад лексему *hraka*, якою Р. Адамс позначає кролячі кізяки (*to pass hraka* – «відкласти кізяки» або «випорожитися») як у прямому сенсі, так і як лайку. Слово, яке в оригіналі вживається 25 разів, у перекладі з'являється тільки один раз, і то в закамуфльованому вигляді:

Bigwig strolled over to Pipkin, muttering a ribald Owsla lampoon.

"Hoi, hoi u embleer Hrair, M'saion ule; hraka vair."

(Hoi, hoi, the stinking Thousand, We meet them even when we stop to pass our droppings.) [11].

Кучма підбіг до Чашечки, наспівуючи оусланську дражнилку:

Гой, гой, у емблеєр Грайр, М'сайон уле грака вайр.

Що приблизно означало:

Гей, гей, Тисяча Врагів, Нате вам буруб'яшків! [11].

Своєрідна цензура діє й відносно лексеми *emleer* («смердючий»), яка, як і *hraka*, вживається і в прямому, і в переносному (лайка) сенсі:

"Oh, well," said Bigwig rather grudgingly, "I suppose there's some sense in that. I'll swim the emleer river as many times as you like. Always glad to oblige." (Stinking-the word for the smell of a fox) [11].

– *Ну гаразд, – пробурчав Кучма, – в цьому хоч в якесть пущтя. Я перепливу цю емблеєр річку тисячу разів для вас!* [11].

У наведеному прикладі перекладач залишає транскодований відповідник, але прибирає коментар, без якого вихідна одиниця повністю втрачає своє значення.

Одиниці, запозичені Р. Адамсом для свого артлангу з англійської мови, є власними назвами, переважно іменами персонажів, для яких перекладач обирає узуальні відповідники:

“There’s something stuck on it,” said **Hazel**. “Why, they’re stones, pushed into the surface! But what for?” – “Do you like it?” asked **Strawberry** [11].

– Тут щось прилипло до стіни, – сказав **Лищина**. – Та це ж камінці, забиті в землю! Але навіщо? – А тобі це подобається? – спитав **Суниця** [11].

Але і в цьому випадку не обійшлося без цікавих виключень:

*I asked one of these Owslafa what was the matter and he said that this rabbit, **Blackavar**, had been caught trying to run away from the warren* [11].

*Я поцікавився, в чім його провина, і один із поліцаїв сказав, що цей кріль, **Чорнобіль** на ім’я, був спійманий при спробі втекти з колонії* [1].

У наведеному прикладі автор використовує вигадане ім’я персонажа, у складі якого легко вичленюється основа *black* («чорний»), що не є випадковим, зважаючи на темний колір його хутра. У своєму намаганні відтворити закладену автором промовистість імені, О. Мокровольський обирає варіант «Чорнобіль», який викликає в українського читача очевидні алюзії.

Висновки з проведеного дослідження.

Проведене дослідження не в змозі охопити всі аспекти перекладу лапінського артлангу українською мовою, але дозволяє зробити деякі попередні **висновки**, які можна вважати внеском у теорію перекладу штучних мов, що перебуває на етапі формування [9]. Більшість лексичних конститuentів лапінського артлангу мають апріорний характер, а отже, перекладаються українською мовою за допомогою транскрипції/транслітерації, що є проявом стратегії очування. Водночас намагання перекладача адаптувати переклад під особливості світосприйняття українського реципієнта як на «внутрішньому» (фонографічному), так і на «зовнішньому» (контекстальному) рівнях, без сумніву, є проявом стратегії одомашнення, що домінує в українському перекладі в цілому. Діючи таким чином,

перекладач намагається органічно сполучити мовні параметри артлангізмів зі своїми власними (етноментальними) уподобаннями та етнокультурними інтересами потенційних реципієнтів. Перспектива подальшого дослідження полягає в розширенні кола досліджуваних об’єктів (артлангів) з метою отримання та узагальнення додаткових даних стосовно етноментальних та етнокультурних особливостей їхнього перекладу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адамс Р. Небезпечні мандри. Казкова оповідь; пер. з англійської О. Мокровольського. К.: Молодь, 1990. 352 с.
2. Белова А.Д. Языковая картина мира в рамках когнитивно-дискурсивной парадигмы. Культура народов Причерноморья. 2002. № 29. С. 17–23.
3. Бондаренко Є.В. Картина світу і дискурс: реалізація дуальної природи людини. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: кол. монографія; під заг. ред. Шевченко І.С. Харків: Константа, 2005. С. 36–64.
4. Вайсгербер Й.Л. Язык и философия. Вопросы языкознания. 1993. № 2. С. 136–160.
5. Дмитрюк Н.В. Диалог культур как этноментальный феномен. Многоязычие и межкультурная коммуникация: Вызовы XXI века: междунар. науч. конф., 11–13 октября 2013 р.: тези доп. Прага, 2013. С. 28–34.
6. Леонтьев А.А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии: Избранные психологические труды. М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: НПО «МОТЭК», 2001. 448 с.
7. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 196 с.
8. Попова З.Д., Стернин И.А. Основные черты семантико-когнитивного подхода к языку. Антология концептов; под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. М.: Гнозис, 2007. 512 с.
9. Ребрій І.М. Мовні та етноментальні особливості перекладацького відтворення артлангів: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Херсон, 2017. 266 с.
10. Чередниченко О.І. Про мову і переклад. К.: Либідь, 2007. 248 с.
11. Adams R. Watership Down. URL: https://e1eee4383fddbcb51a7e4e68c329268d491a4077.googleusercontent.com/host/0BxxBedAY-gJnU2x_Fd05wZnRkQIU/Watership-Down.pdf?78
12. Lapine language. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Lapine_language#Linguistic_development.

UDC 81`25:811.161.2:811.111

THE PECULIARITIES OF LEGAL DOCUMENTS TRANSLATION (NOTARY CERTIFICATES)

Savchuk H.V., PhD in Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Translation and Linguistics
International Humanitarian University

У статті описано особливості перекладу юридичної документації (нотаріальні свідоцтва), які належать до документів офіційно-ділового стилю. Схарактеризовано поняття «юридичний переклад» та «нотаріальний переклад», описано структуру й процедуру здійснення еквівалентного відтворення українських нотаріальних свідоцтв англійською та навпаки. Проаналізовано лексичні, граматичні особливості та труднощі перекладу нотаріально посвідчених свідоцтв.

Ключові слова: юридична документація, нотаріальні свідоцтва, офіційно-діловий стиль, лексичні особливості, граматичні особливості, труднощі перекладу.

В статье описаны особенности перевода юридической документации (нотариальные свидетельства). Охарактеризованы понятия «юридический перевод» и «нотариальный перевод», описана структура, а также процедура осуществления эквивалентного перевода украинских нотариальных свидетельств на английский и наоборот. Проанализированы лексические, грамматические особенности и трудности перевода нотариально заверенных свидетельств.

Ключевые слова: юридическая документация, нотариальные свидетельства, официально-деловой стиль, лексические особенности, грамматические особенности, трудности перевода.

Savchuk H.V. THE PECULIARITIES OF LEGAL DOCUMENTS TRANSLATION (NOTARY CERTIFICATES)

The article is devoted to the peculiarities of legal documents translation (notary certificates). The concepts of "legal translation" and "certified translation" are described; the structure, as well as the procedure for providing the equivalent translation of Ukrainian notary certificates into English and vice versa are characterized. The lexical, grammatical features and translation problems of notary certificates are analyzed.

Key words: legal documentation, notary certificates, official style, lexical features, grammatical features, translation problems.

Formulation of the problem. Numerous contacts with representatives of foreign countries have become a daily practice in Ukraine, which is due to its desire to become a full member of the EU. Intensive development of economic partnership, cultural cooperation, participation of scientists from different countries in the development of promising research areas require qualified assistance both from lawyers and translators during negotiations, meetings, while drafting and translating legal documents. A faithful translation of a legal document, a memorandum or a contract is very important for all participants in intercultural professional communication. Today the demand for certified translations is growing every day, as evidenced by the constant increase in translation agencies with notary certification in the cities of Ukraine. Legal translation is considered to be one of the most complex types of translation. In many ways, this is due to the fact that translation of legal texts from Ukrainian into foreign languages and conversely requires from an interpreter skills and expertise. Legal translation cannot be done correctly without the use of special knowledge in the relevant field of

law, without knowledge of the specific nature of the legal relationship. It is necessary to be guided by the current legislation, as well as to have a special vocabulary and to know about the features of the use of foreign legal terminology in a particular context. Careful attention should be paid to the specificity of the translation of notary certificates, which belong to the documents of official style. The study of translation features of this type of legal documents is very urgent, which is due to frequent appeals to them by ordinary citizens, for example, with the aim of leaving for permanent residence abroad, securing a work permit (translation of a birth certificate, academic credentials), admitting to a foreign higher educational institution, etc. Thus, the legal translation is used for the exchange of legal information, and certified translation is necessary to bring the translation into force when providing documents to Embassies and Consulates of other countries, government services, educational institutions, revenue authorities and internal affairs bodies, etc.

Mistakes in any legal documents translation may significantly affect not only the adequate

understanding of the text, but also cause more significant legal implications.

Analysis of resent research and publications. The study of linguists and translators' publications for the past two decades shows that the problems of the theory and practice of legal translation are the focus of their interest because of the development of international relations, the increase of the volume of legal regulation, the extension of law nomenclature. Thus, linguistic issues, as well as various aspects of legal translation, were covered in the treatises of such prominent scholars as H. V. Artykutsa, V. V. Alymov, D.Kh. Barannyk, S.V. Vlasenko, Z.N. Volkova, O.S. Kononov, K.M. Levitan, S.V. Petukhov, O.A. Burukyna, L.M. Chernovaty, V.I. Karaban, Yu.P. Ivanko, S.A. Sheveleva, A.V. Fedorov, D. Gillian, Brown and Sally Rice, D. Mellinkoff, C. Phil [1–14].

Scholars share one view that one of the topical issues is the interpretation of the legal text in the process of translation, and looking for new approaches to translation, since the language of law is particularly responsive to changes in the socio-political life of society, immediately reflects them in its vocabulary, which causes certain problems in translating legal texts.

The **objective** is to study the peculiarities of translation and structure of notary certificates. The goal is achieved by solving the following tasks:

- to define the notions of "legal translation" and "certified translation";
- to describe all the necessary details that are to be included in notary certificates and the procedure for providing a faithful translation of the above mentioned legal documents;
- to analyze the requirements for documents requiring certified translation;
- to study the lexical, grammatical features and translation problems of Ukrainian notary certificates into English, as well as reverse translation from English into Ukrainian.

Statement of the base material. Legal translation is interpreted as the process or result of human activity, which is complex, multifaceted, and expressed in the interpretation of the meaning of the legal text in one language and the generation of a new, equivalent text in another one without loss of legal meaning [15, c. 38]. Since the law is an obvious field concerned with the socio-political and cultural features of the country, legal translation is a rather difficult task.

Translation of legal documents is one of the most complex translation field. Its complexity is due to several factors:

- the specificity of the legal language, the presence of complicated and obscure legal language and clichés, very cumbersome and archaic phrases and expressions (the Americans have coined a special word for a strange legal style “*legalese*”);

- in many cases, an interpreter is required to have legal education or extensive special legal knowledge in order to understand or provide adequate translation (in particular, the Anglo-American system of law is based on the notion of a precedent and is radically different from the continental legal system adopted in Ukraine, which often leads to the complete absence of equivalent concepts in the Ukrainian language);

- high cost of the error that is the great responsibility of the interpreter;

- integrated nature that is the combination of translation with related legal services, such as certified translation and legalization (Apostille), and these services are not provided by translators, but by notaries and lawyers whose actions are outside the control of translation agencies, who are nevertheless responsible for the result .

As far as the certified translation is concerned, this is any kind of written translation of the document or a consecutive translation done by a translator in the course of execution of a notary act, followed by authentication of his signature on the document by a notary public.

A notary public authenticates the signature of an interpreter having a certificate of higher linguistic education, confirming his qualification, and registered in the notary's register.

The documents which undergo certified translation must meet the following requirements [19]:

- the document must be drawn up in accordance with the current legislation and must not contain erasures, additions and corrections.

- The original, which contains more than one sheet, must be stitched, numbered and sealed by the issuing organization and signed by an authorized official.

- Individual signatures must be certified by a notary public.

- Any documents issued outside Ukraine and provided for a certified translation must be legalized according to established procedure in the country of their issue.

Just to the documents that require a certified translation, one can refer various kinds of certificates (birth certificates, certificates of marriage and dissolution of marriage etc.).

The range of questions presented in such certificates is quite broad, they relate to different

situations of life, aimed at achieving a certain legal effect, or certify the proper fulfillment by the party of civil relations of their duties, which are legally provided.

The main information that must be included in a notary certificate is the place and date of the certificate registration; surname, name, patronymic of the notary, his status and the name of the state notary office, the name of the notary's district; surname, first name, patronymic of the person who applied, date of birth, location, different available data; other data necessary for issuing the certificate depending on the fact which is determined.

For example, it is necessary to be very careful while translating a certificate of marriage into a foreign language. Particular attention should be paid to the correct transliteration of the surname, name and patronymic, the names of localities and state bodies that issued the certificate. Government decrees are customary used for this, which establish translation rules.

It is possible to legalize the made translation of the document after its notary certification.

The faithful translation of the certificate should include the following elements: the translation of the text inside the stamps and seals, the text of the certificate is completely translated from both sides (if there is a seal of the regional Department of Justice on the reverse side, it also needs to be translated).

The structure of the translated document should be as equivalent as possible to the original.

The surname, name and patronymic are coordinated with the client, as there are some cases when names or surnames have different variants of spelling in Latin.

In the end, if it is necessary, the translation is notary certified.

Making a certified translation of the birth certificate, the specialists take into account the following features: a faithful translation of the name, taking into account the rules of transliteration. Child's name or surname is the key information of the document, so its transliteration is done as scrupulously and accurately as possible; full translation of all text and graphic elements present on the certificate. It is important to provide the equivalent of all non-Latin characters present on paper, including inscriptions on seals; the use of the correct equivalents of legal terms.

For the consecutive translation of Ukrainian proper names, one should have an idea of the English correspondences of the letters of the Ukrainian alphabet, we highlight that the Inter-

national Phonetic Transcription is not used for this purpose. As V.I. Karaban notes that the transcoding used by the Library of Congress is more accurate for rendering Ukrainian proper names [16; 18].

It must be taken into consideration that in English a name is traditionally first written, then a surname, so when translating into English, you should write names in such a sequence. If we first write the last name, then the name, then you should split it with a comma, for example, *Ostap-chuk, Alina Volodymyrivna*.

When translating notary certificates, we usually spell the name and patronymic in full or in the form of initials, for example, *O. Yu. Zadorozhna*. Names should be spelled as they are given in the original. If the name is given completely, then in translation we spell it completely, if the initials, then, respectively, the initials and the last name. It should be noted separately that in any legal documents there is inadmissible to omit the patronymic or its one letter notation, for example, *Yuriy O. Lisovyi* or *Yuriy Lisovyi*. While translating proper names, it is strongly recommended to duplicate the name in its original language after its first reference in the document.

Typical lexical features of the translation of notary certificates are the abundance of terms and terminology-phrases throughout the text, as well as the presence of lexical constructions and contractions that are characteristic of the legal field. Let's analyze the given features in more detail:

Such a feature of the translation of legal documents as precision manifests itself, above all, in the use of special terminology in notary certificates. The use of phraseological combinations or clichés and stamps is also a characteristic feature of legal documents. Consider the terms, phraseological combinations, and cliché that are typical of Ukrainian and English notary certificates in the following examples: *certificate of constancy of performance; comply with requirements; prescribed for; upon expiry; accreditation certificate; recertification; conformity certificate; conforms to the requirements; as regards; in the Register under №; intended use (s); performances; annex; цивільний стан; посадова особа; державна реєстрація; про право на спадщину, про право на житло; зареєстровано в реєстрі; спадкове майно; Цивільний кодекс України; в рівних долях; стягнуто державного мита; підстава; відділ державної реєстрації*.

The presence of various kinds of abbreviations is also typical for notary certificates.

For example, in English: *No (Number), BY (Belarus), gvt (government), EU (The European*

Union); *L.S.* – an abbreviation for *locus sigilli*, Latin for “the place of the seal”, *MIA* (*Ministry of Internal Affairs*); in Ukrainian: *М.П.* (*seal*), *сп.* (*citizen*), *РАЦС* (*registry office*).

In English there are some words of broad semantics, which are used in speech more often than their Ukrainian counterparts. According to translation and interpretation studies replacing the word narrower semantics with the word broader semantics is called the lexical transformation of generalization [16; 17; 20; 21]. For example, some Ukrainian lexical items have a narrower meaning than their counterparts in English translations *has been registered* – *zareєстрований*, *is not on the wanted list* – *не розшукується*. It should also be noted that notary certificates include many nouns, namely the names of people based on a certain action or distinctive feature (*Chief of the Civil Registrar's Office, Head of the Information Technologies, the official* та ін.); complex prepositions expressing certain standards of content (*in connection with, with regard to, etc.*).

When translating legal documents, the translator faces the following lexical problems: polysemantic words and the choice of an adequate vocabulary equivalent, the identification of the limit of the acceptability of translation transformations, the translation of terms, abbreviations, loan words, various kinds of proper names, etc. The solution to such problems is achieved by the ability to carry out various translation transformations, the need for which is mainly caused by differences in the structure of the English and Ukrainian languages.

One of the most important aspects that should be taken into account when translating notary certificates is grammatical features. In the process of translation, the English verbs are often replaced by Ukrainian nouns, and vice versa, as the Ukrainian language is characterized by nominalization, and for English it is typical of verbalization.

Passive, impersonal and indefinite-personal sentences are predominant in notary documents. Infinitive, participle and gerundial constructions are widely used. For example, in English: *in witness whereof an entry under number 456 was made in the Register of Marriages on 17. 05.2018; This certificate is issued for hiring procedure; before the marriage was dissolved the respondent resided in the city of Odesa*; in Ukrainian: *державна реєстрація народження проведена; видано свідоцтво про народження; спадкове майно, на яке видано свідоцтво, складається із; квартира приватизована згідно із Законом України*.

In some cases, the interpreter may use some additional words in order to understand the content of the source material clearly. The reasons are explained by the differences between syntax, grammar, stylistics, the absence of clear lexical-semantic equivalents in the target language. English sentences are usually shorter, and when translating them it is necessary to add missing units.

For example: *The address on the envelope reads as follows* – *Адреса на конверті свідчить про наступну інформацію*.

Precisely the opposite of addition is omission. This technique involves ignoring of some semantically superfluous words that do not carry an important content load, and their meanings are often fully restored in translation.

According to examined examples one can conclude that grammatical transformations and knowledge of the features of the structure of the legal text are important translation techniques for the adequate rendering of text content. However, when rendering legal texts, one should not forget that each country has its own legal system, appropriate legal terminology and practice. Therefore, the proper use of these techniques is difficult without studying the linguistic features of the written and spoken language used in legal texts and documents.

Conclusions. In general, legal documents, in particular notary certificates, have a standardized form. The characteristic features of these documents are a large number of clichés, sometimes some archaic vocabulary, not a complex syntax, which, however, focuses on the maximum precision and straightforward statement.

Grammatical features are also one of the most important aspects that should be taken into account when translating notary certificates. Infinitive, participle and gerundial constructions are widely used. Passive, impersonal and definite-personal sentences are prevailing, so an important component in the process of translation is the correct sentence structure.

Regarding the main recommendations on the rules and techniques of notary certificates translation, it should be noted that the faithfulness of the translation is very important as the translated material can serve as the basis for making important decisions. In addition, the equivalent translation of legal documents involves both rendering of material content, and the careful conveying of its structural form, the order of its parts and fragments, the sequence of presentation (for example, paragraph after paragraph, with subparagraphs, etc.).

The analysis of the peculiarities of legal documents translation has significant prospects for further studies of translation experts and linguists, since today there are few studies devoted to the study of the specificity of legal documents (Apostille, contracts, powers of attorney etc.).

REFERENCES:

1. Артикуца Н.В. Мова права і юридична термінологія. К.: Стилос, 2004. 266 с.
2. Алимов В.В. Юридический перевод: Практический курс. Английский язык. Изд. 3-е, стереотип. М.: б. и., 2005. 160 с.
3. Баранник Д.Х. Мова нормативно-правових актів і система функціональних стилів літературної мови. Право і лінгвістика: у 2 ч. Сімферопіль: СДУ, 2003. Ч. 2. С. 60–69.
4. Власенко С.В. Перевод юридического текста: когнитивные особенности номинации и реалии-профессионализмы в языковой паре английский-русский. Филологические науки в МГИМО. Сборник научных трудов. М.: МГИМО(У), 2005. № 21. С. 129–140.
5. Волкова З.Н. Право: учебное пособие по переводу. Английский и русский языки. М.: Издательство УРАО, 2003. 232 с.
6. Кононов О.С. Знову про проблеми юридичного перекладу. Юридична газета. № 2 (38). 2010. С. 42–45.
7. Левитан К.М. Юридический перевод: основы теории и практики: учебное пособие. Москва: Проспект; Екатеринбург: Издательский дом «Уральская государственная юридическая академия», 2011. 352 с.
8. Петухов С.В., Бурукина О.А. Особенности перевода английских и русских юридических текстов на современном этапе. Третьи Федоровские чтения. Университетское переводоведение. СПб., 2002. С. 44–72.
9. Черноватий Л.М., Карабан В.І., Іванко Ю.П. Переклад англomовної юридичної літератури: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця: Поділля-2000, 2002. 448 с.
10. Шевелева С.А. Английский для юристов: учеб. пособие для вузов. М.: ЮНИТИ-Дана, 2000. 495 с.
11. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для институтов и факультетов иностранных языков: учеб. пособие. 5-е изд. СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: ООО Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. 414 с.
12. Gillian D., Brown and Sally Rice. Professional English in Use: Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 128 p.
13. Mellinkoff D. The Language of the Law. Boston: Little, Brown and Co, 1983. 526 p.
14. Phil C. Techniques of Legal Translations. www.streetdirectory.com/travel_guide/106543/languages/techniques_of_legal_translations.html
15. Гамзатов М.Г. Политико-правовой аспект перевода юридической терминологии. Вторые Федоровские чтения. Университетское переводоведение. СПб.: СГУ, 2001. С. 35–38.
16. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу. К.: Юніверс, 2003. 280 с.
17. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. Вінниця: Нова Книга, 2001. 448 с.
18. Шевнин А.Б. Официально-деловой стиль. Матрица переводческих проблем: учебное пособие. Екатеринбург, 2010. 180 с.
19. Щепотина Е.В. Лингвокультурные факторы перевода юридического текста. Коммуникация и социальная среда. Воронеж: ВНУ, 2002. С. 30–37.
20. Bell R.T. Translation and translating: Theory and Practice. London and New York: Longman, 1991. 298 p.
21. Munday J. Introducing Translation Studies. Theories and Applications. London and New York: Routledge, 2001. 222 p.

УДК 811.111'255.4:821.111-32'276.3

**ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ НОМІНАТИВНИХ АСПЕКТІВ
ОБРАЗІВ МОЛОДИХ ЧОЛОВІКІВ В АНГЛОМОВНІЙ ЗБІРЦІ ВІРШІВ
«TOPSY – TORVY WORLD» («ENGLISH HUMOUR IN VERSE») ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД
З КОМЕНТАРЯМИ УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ**

Семенко І.В., старший викладач
кафедри іноземних мов

ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет»

Шалаєва А.В., старший викладач
кафедри іноземних мов

ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет»

Англійського письменника Едварда Ліра (1812–1888) вважають батьком «поезії нісенітниці» (англ. Nonsensical poetry), автором чисельних популярних лімериків. У запропонованій статті досліджуються питання специфіки перекладу номінативних образів молодих чоловіків в англійській збірці віршів “TOPSY–TURVY WORLD” (“ENGLISH HUMOUR IN VERSE”). Авторами статті робиться порівняльний аналіз перекладу з коментарями досліджених англійських лімериків українською та російською мовами.

Ключові слова: Едвард Лір, поезія нісенітниці, нонсенс, лімерики, неологізми.

Англійського писателя Эдварда Лира (1812–1888) считают отцом «поэзии бессмыслицы», автором многочисленных популярных лимериков. В предлагаемой статье исследуются вопросы специфики перевода номинативных образов молодых мужчин в англоязычном сборнике стихов “TOPSY-TURVY WORLD” (“ENGLISH HUMOUR IN VERSE”). Авторами статьи делается сравнительный анализ перевода исследованных англоязычных лимериков с комментариями на украинском и русском языках.

Ключевые слова: Эдвард Лир, поэзия бессмыслицы, нонсенс, лимерики, неологизмы.

Semenko I.V., Shalajeva A.V. LEXICO-STYLISTIC ANALYSIS OF NOMINATIVE ASPECTS OF YOUNG MEN'S CHARACTERS IN ENGLISH COLLECTION OF POEMS “TOPSY-TURVY WORLD” (“ENGLISH HUMOUR IN VERSE”) AND THEIR TRANSLATION WITH COMMENTS IN UKRAINIAN AND RUSSIAN LANGUAGES

English writer Edward Lear (1812–1888) is considered to be one of the founders of English Nonsensical poetry, the author of numerous popular limericks. The questions, concerning the specificity of the young men nominative images' translation in the English-language collection of poems in “TOPSY-TURVY WORLD” (“ENGLISH HUMOR IN VERSE”) are analyzed in the following article. A comparative analysis of the considered English limericks with translation and commentaries in Ukrainian and Russian is being made.

Key words: Edward Lear, English Nonsensical poetry, nonsense, limerick, neologisms.

Humour is also a way of something serious.

T. S. Eliot (1888–1965) [1, p. 49]

Постановка проблеми. Стаття передбачає лексико-стилістичний, морфологічний аналіз текстів, специфіку структури, засобів утворення неологізмів, а також порівняльний аналіз оригіналів і перекладів лімериків українською та російською мовами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У попередніх статтях були розглянуті жіночі персонажі книги «Світ навиворіт» “Topsy–Turvy world” та характерні образи дітей у творах Хілері Беллок (Hillarrie Belloc). В подальшому планується розгляд осіб чоловічої статі похилого віку.

Постановка завдання полягала в дослідженні персонажів чоловічої статі молодого віку в лімериках-нонсенсах Едварда Ліра

за книгою “Topsy–Turvy world” (“English Humour In Verse”). Основним методом дослідження був метод порівняльного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Запропонована стаття являє собою продовження знайомства з широкою палітрою художніх образів книги книгою (“Topsy–Turvy world”) (“English Humour In Verse”) в розділах, що стосуються нонсенсів, чи так званих лімериків, які згідно з однією з версій з'явилися в Ірландському місті Лімерик і дуже скоро стали популярними як пісні за святковими столами, де в жартівливій формі мешканці міст та поселень висміювали різні події, ситуації, які відбувались з ними. Згідно з іншою версією лінгвісти вважають, що своєю назвою лімерики завдячують Едварду Ліру (1812–1886), вільному художнику, пись-

меннику, мандрівнику, знавцю декількох мов, включаючи давньогрецьку, який першим серед англійських поетів використовував чітко закріплену схему написання народного лімерика:

– він складався з п'яти строф анапестом, що римувались за схемою *аавва*;

– перша строфа починалась словами “There was”, а закінчувалась назвою міста, села, провінції, графства, штату, країни;

– у другій строфі розповідалось по те, що цей персонаж зробив, що з ним трапилось, або яка його особливість;

– подальша розповідь вказувала на наслідки дій персонажу (його властивості).

Е. Лір називав лімерики нісенітницями (*nonsenses*), оскільки їх персонажі відзначаються химерною зовнішністю, неадекватною поведінкою, ексцентричними манерами. Досить дивовижними та містичними є ситуації, в яких опиняються герої.

Своє знайомство з представниками персонажів чоловічої статі молодого віку розпочнемо з наймолодших з них:

A boy who played tunes on a comb,
Had become such a nuisance at homb,
His ma spanked him, and then-
“Will you do it again?”

And he cheerfully answered her, “Nomb”
[2, p. 131].

Хлопчик, що грав на гребінці, сприймався як бомба,

*Мати була його і питала
«Ще будеш так грати?»,
А він, сміючись, казав, «ні» –*
[переклад авторів статті].

Згідно з одним із принципів лімериків останні слова другої та п'ятої строф повинні звучати в унісон з останнім, так званим «ключовим» словом першої строфи, звідки виникає дивна орфографія слів *homb*, *omb*, в яких упізнаються слова *home* та *No't*, (*No*, *tum*). Переклад цього лімерика російською мовою більш схожий до оригінала за структурою, але автор перекладу Алекс також не зміг знайти відповідний варіант слову «comb» (гребінець) та використав замість цього інше, не менш мелодійне слово «литаври».

*Идут слухи о шумном ребенке,
Который играл на гребенке.*

*Раздраженная мать запретила играть
и он бил лишь в литавры в сторонке* [3].

У даному лімеріку юнак знаходиться в тому віці, коли його ще виховують «рукоприкладством», та де на більшість своїх прохань він отримує категоричну відповідь «*No*»

(*Hi*). Розглянутий лімерик представляє орфографічний принцип утворення неологізмів.

В іншому лімеріку:

An unpopular youth of Cologne
With a pain in his stomach did mogne.
He heaved a great sigh
And said: “I would digh,
But the loss would be only my ogne” [2, p. 131].

*Невідомий юнак із Колоні
стогнав від страшною боли;
Він тяжко зітхнув, і сказав
«Я помру, але втрата буде лиш моя»*
[переклад авторів статті].

Тут також спрацьовує орфографічний принцип написання слів **mogn** [moan] – стогнати, **ogne** [own] – володіти. Слід також відзначити, що тут римуються останні слова першої, другої, п'ятої строф: *Cologne*, *mogne*, *ogne*, а також третьої і четвертої строф *sigh* та *digh*.

Персонаж наступного лімерика став жертвою 22-х котів і кошенят:

There was a young man who was bitten
By twenty two cats and a kitten.
Cried he, “It is clear
My end is quite near.
No matter! I'll die like a Briton!” [2, p. 119].

*Молодика покусали
двадцять два коти і мале кошеня;
покусаний заволав
«Мій кінець настав!*

Та я ж Британець: помру, як борець!»
[переклад авторів статті].

А так звучить даний лімерик в перекладі того ж самого поета – перекладача Алекса:

*Один из английских юнцов
Атакован был стаей котов.
Вскричал он: «Мне ясно,
Что погибну напрасно,
Но, как брит, умереть я готов»* [3].

У даному випадку ми маємо приклад чорного гумору: особа, яка жодної спроби не зробила, щоб розігнати котів або захиститись від них, думає, що помре героєм...

Наступний «герой», ім'я якого *Sistall*
Who shot three old maids with a pistol,
When 'twas known what he'd done,
He was given a gun
By the unmarried curates of Bristol [2, p.125].

*Негодяй по имени Бредд
В старых дев разрядил пистолет
Горожане об этом узнали,
пулемет убийце дали –
старых дев больше в городе нет* [2, p. 278].

Переклад цього лімерика російською мовою був запропонований О. Астаф'євою. Її

вважають автором «канонічних» перекладів. У цьому вільному перекладі відбулась заміна імені персонажа, а саме – *Sistall* на *Бредд*; відсутня кількість жертв; замість гвинтівки мешканці дали вбивці кулемет; під кінець звідкись з'явився висновок про те, що в місті більше старих неодружених жінок нема. Взагалі, переклад звучить гарно, та все ж залишається питання про неадекватність мешканців міста.

А тепер розглянемо лімерик, в якому юнака зовуть *Fisher*:

There was a young fellow named Fisher,
Who was fishing for fish in a fissure
When a cod with a grin
Pulled the fisherman in...

Now they're fishing the fissure for *Fisher* [2, p. 129].

Как-то друг мой, впав в тоску,

В трещине удил треску.

Злая рыба, дернув леску,

Заявила: «Чтоб ты треснул!»

Друг, перебирая четки, дал затрещину трещотке [4].

Тут привертає до себе увагу маніпуляція похідними від слова *fish*: п'ять похідних; крім цього, власна назва *Fisher* і загальне *fissure* звучать практично однаково і до того ж, коли сам рибалка потрапляє на гачок, то все це разом взяте створює комічний ефект.

Інший юнак жив в місті Бенгел:

There was a young man of Bengel,
Who went to a fancy-dress ball;
He went, just for fun,
Dressed up as a bun,
And a dog ate him up in the hall [2, p.137].

Хотел господин из Белграда

Участником стать маскарада,

На бал не без риска

Оделся сосиской,

Был съеден он псом у ограды [3].

У даному лімеріку ми бачимо справжній нонсенс з парадоксальною ситуацією: молодик прийшов на карнавал відпочити (*He went just for fun*) у вигляді млинця, та за свій «апетитний» вигляд йому довелося «поплатитися» життям: голодний бродячий пес накинувся та з'їв його ще в холі.

В іншому випадку юнак сам себе поступово доводив до могили, укорочуючи своє життя:

There was a young fellow named Sydney,
Who drank till he ruined his kidney,
It shrivelled and shrank,
As he sat there and drank,

But he'd had a good time at it, didn't he?
[2, p. 136]

*Юнак на ім'я Сидні
так полюбляв випивати,
що печінка дала про себе знати,
а він все пив та пив,
поки зовсім її не посадив,
та йому все було мало...*

Але ж він непогано відпочив? [переклад авторів статті].

*У немца по имени Штоль
Печень, почки губил алкоголь.
Ничего-то не знаючи,
Он жил припеваючи,
исполняя сонеты бемоль* [3].

Якщо порівняти переклади даного лімерика, то можна побачити, що в російському варіанті замість юнака Сидні з'явився німець Штоль, та внаслідок згубної звички до випивки постраждали не тільки «kidney» (нирки), але й також печінка. У відповідь доречно запитати нашого «героя»: «Друже, тобі все було мало? Подумай про себе та своє життя». А висновок може бути такий: *багато з ким таке бувало – та вже на світі їх не стало.*

«Герой» наступного лімерика на ім'я Хол:

There was a young fellow named Hall,
Who fell in the *spring* in the *fall*,
T' would have been a sad thing
Had he died in the *spring*
But he didn't – he died in the *fall* [2, p. 111].

Навесні бідолаха – невдаха

впав в струмок,

Було б дуже сумно, якби він помер навесні,

Але він зробив краще – помер восени

[переклад авторів статті].

Цей лімерик побудований на грі омофонімів – омографів: «*spring*» – весна і «*spring*» – струмок; «*fall*» – падіння і американське «*fall*» – осінь, а нонсенс полягає в нісенітному сприйнятті факту смерті юнака, а саме – думка про те, що було б дуже сумно, коли б він помер весною (*in the spring*), а не восени (*in the fall*).

A globe – trotting young man from St. Paul
Made a trip to Japan in the fall.

One thing he found out,

As he rambled about,

Was the Japanese ladies St. Taul [2, p.132].

Любитель путешествий из Сент-Пола

Поехал как-то осенью в Японию

и там он для себя открыл,

что женщины меньше ростом

найти было непросто [переклад авторів статті].

Першими відкриттями молодого хлопця з подорожі по Японії було те, що японські жінки невисокого зросту, і що час мандрівки припав на *fall* (американський діалект осені).

Отже, цей лімерик до певної міри являє собою своєрідний натяк на навколосвітніх мандрівників (*globe – trotting people*), які витрачають чималі гроші і багато часу, а нічого корисного зі своїх мандрівок не виносять.

Наступний персонаж відзначається пунктуальністю відвідування ресторану.

There was a young fellow named Tait,
Who dined with girl at 8.08
But I hate to relate
When and where that fellow named Tait
And his tête-à-tête ate at 8:08! [2, 133].

Юноша по імені Тейт
обедал с девушкой в ресторане в 8 (eight)
Но вовсе не хочется всем сказать,
где тот юноша Тейт и его
спутница tête-à-tête ели в 8:08! [переклад авторів статті].

Цей лімерик являє свого роду зарядку, яка криється за омофонімією слів: *eight* – числівник *вісім* і *ate* – форма минулого часу від дієслова *eat* – їсти, а також близького до них “*tête-à-tête*”; “*Eight – eight*” – назва ресторану, а *tête-à-tête* має на увазі дівчину, супутницю, співбесідницю Тейта.

Інший персонаж по імені
Lyme had three wives at a time.
When asked, “Why the third?”
He said, “One's absurd,
And bigamy, sir, it's a crime.” [2, с. 124].

Говорив англієць, по імені Джон,
що він має трьох дружин,
говорив також, що одної дружини замало:
при наявності двох карає закон,
а про третю – ні слова,
і це просто здорово [переклад авторів статті].

Муж, борец за природу населения,
Взял трех жен на свое иждивение.
Говорил он, бывало:

«Одна – это мало,
Двоеженство же, сер, – преступление» [3].

До кращих лімериків про молодих чоловіків з філологічної точки зору можна віднести:

A canner, exceedingly canny
One morning remarked to his granny,
“A canner that he can,
But canner can't can a can, can he?” [2, p. 134].

Повар был «консерватор»: в жестянке
Сохраняет мого, что хочешь – «как в банке»,
Но любил он вздыхать:
«Не могу закатать
Я в жестянку – консервную банку!» [4].

У цьому лімеріку ми бачимо пару омонімів, а саме: 1) *can* – консервувати і консервна

банка; 2) модальне дієслово *могти (can)*. Крім того, від дієслова *can (консервувати)* тут вжиті ще два похідні слова: *canner* – той, хто робить банки, *гончар* і придуманий неологізм *canny*. Під час читання цього лімерика в оригіналі напрошується цікавий каламбур з дієсловом *can*, а саме: *We eat what we can, and what we cannot, we can. (Ми їмо все, що можемо з'їсти, а чого не можемо, консервуємо).*

A tutor who tooted the flute
Tried to tutor two tooters to toot.
Said the two to the tutor
“Is it harder to toot, or
To tutor two tooters to toot?” [2, p. 133].

Молодий музикант, хто настроював флейти,
намагався навчити двох настроювачів грати,
обоє запитали наставника,
«Що важче: настроювати,
чи навчити двох настроювачів грати?»

[переклад авторів статті].

Даний лімерик – скоромовка – говорить сам за себе, а коли читаєш оригінал, на пам'ять приходять прислів'я в тому ж стилі: «*Don't trouble trouble, until trouble troubles you. – Не буди лихо, доки воно спить тихо.*»

Висновки з проведеного дослідження. Відомий англійський письменник Едвард Лір у поетичних віршах, які він називав нонсенсами, легко і граційно маніпулював зі словами, змінюючи орфографію, створюючи оригінальні неологізми, які міцно закріпились в англійській мові й літературі. Нами було досліджено 13 лімериків, які характеризували чоловіків молодшого віку. Багато з них репрезентують орфографічний принцип утворення неологізмів. Цікавим є факт, що під час перекладу даного виду поезії перекладачу необхідно зберегти римування, віршовий розмір лімерика, а також не втратити його гумористичний характер. Перекладачам дуже часто доводиться міняти «географію» і власні імена героїв, не звертати увагу на другорядні деталі або замінювати їх, щоб зберегти поетичну форму і каламбур твору.

Але, незважаючи на все, лімерики залишаються одним з найцікавіших жанрів англійської поезії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Глазатов А., Куриш С. Джерело мудрості: посібник. Чернівці, 2002. 122 с.
2. Topsy. – Turvy World: English humour in verse / сост. Н. Демурова. М.: Прогресс, 1978. 320 с.
3. Лімерики. Переводи. Поэт Алекс. URL: <https://www.stihi.ru/2014/03/10/8151>.
4. Гурвич В.А. Игры слов легко – трудно переводимые. URL: http://samlib.ru/g/gurwich_w_a/puns.shtml.

УДК 81'255.4:811.134.2:82-1

РИТМІКО-МЕТРИЧНІ СХЕМИ Ф.Г. ЛОРКИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ

Федоров О.В., старший викладач
кафедри німецької та романської філології
Херсонський державний університет

У статті висвітлені особливості метричної будови іспанського вірша, ідеоетричні схеми Ф.Г. Лорки та проблематика їх перекладу українською та російською мовами. Проаналізовано співвідношення ритміко-метричних структур ВТ та ПТ.

Ключові слова: ритм, метр, система версифікації, силабічна система, константа, фонетичні явища.

В статье освещены особенности метрического построения испанского стиха, идеометрические схемы Ф.Г. Лорки и проблематика их передачи на украинском и русском языках. Проанализировано соотношение ритмико-метрических структур ИТ и ПТ.

Ключевые слова: ритм, метр, система версификации, силлабическая система, константа, фонетические явления.

Fedorov O.V. RHYTHMIC AND METRICAL SCHEMES OF F.G. LORCA AND PROBLEMS OF THEIR INTERPRITING INTO UKRAINIAN AND RUSSIAN LANGUAGES

The article highlights the features of the metric system of the Spanish poetry, F.G. Lorca's authors metric schemes and the problems of their translation into the Ukrainian and Russian languages. It analyzes the correlation between rhythmic-metric structures in source text and target text.

Key words: rhythm, meter, system of versification, syllabic system, constant, phonetic phenomenon.

Постановка проблеми. Віршована мова – це, перш за все, мова, зорганізована особливим ритмічним чином [2], ритм є однією з основних її ознак. Ритм – це рівномірне чергування впорядкованих елементів (звукових, мовних, зображувальних тощо), циклів, фаз, тих чи інших процесів і явищ [5]. Зокрема, в мовознавстві, літературознавстві та перекладознавстві ритм є основою розділу віршування, що вивчає природу віршованого ритму, принципи й методику його аналізу, а також засоби його відтворення цільовою мовою – ритміку, певне співвідношення наголошених і ненаголошених складів у віршовому рядку [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За І. Качуровським, система версифікації розуміється як сукупність віршів, побудованих на підставі якогось ритмічного принципу, який передбачає наявність таких систем:

– квантитативна (метрична), побудована на закономірному чергуванні довгих та коротких складів;

– силабічна, де за первісну ритмічну одиницю береться склад як такий;

– тонічна, в якій за ритмічну одиницю береться наголос;

– силаботонічна (за середніх віків – ритмічна), яка поєднує силабічний і тонічний принципи і базується на чергуванні складів наголошених і ненаголошених;

– квантитативно-силабічна система або своєрідний синтез квантитативної та силабічної систем [3].

Дослідник також вказує на існування ще двох систем: верлібра або вільного вірша, де за ритм служить те, що вважає ритмом сам автор, та римованої прози, де за ознаку ритму правлять довгі чи короткі відрізки тексту, оснащені на кінці римою [3].

Російський вчений-іспаніст та перекладач С. Гончаренко в монографії «Стилистический анализ испанского стихотворного текста» вказує на існування наступних ритміко-метричних систем іспанського вірша: силаботонічна, тонічна та акцентно-силабічна. Автор відкидає традиційну та загальноприйнятту думку про те, що іспанська поезія належить до єдиної силабічної системи. У рамках силаботонічної системи він виокремлює вірші з «вільними» стопами, в яких за ритм слугує кількість стоп того чи іншого метру силаботонічної системи (ямб, хорей та ін.), та кадентно-силабічний вірш, в якому стопна впорядкованість деформується і розмір вираховується за формулою «кількість стоп мінус одиниця». [2] Акцентно-силабічна система, за С. Гончаренко, від силабічної відрізняється міжстроковою рівнонаголошеністю, де кожний рядок містить однакову кількість наголошених складів.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей метричної будови іспанського вірша, ідеометричних схем Ф.Г. Лорки та проблематики їх перекладу українською та російською мовами, а також аналіз співвідношення ритміко-метричних структур ВТ та ПТ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для правильного визначення іспанського метричного розміру вірша необхідно не тільки порахувати склади та їх наголошені й ненаголошені варіанти, але й звернути особливу увагу на явища, притаманні іспанській фонетиці, а саме:

– синалефа: фінальний голосний одного слова та ініціальний голосний наступного слова утворюють один фонетичний склад:

El niño la mira mira // El niño la está mirando [11].

У другому вірші граматичних складів 7, а фонетичних – 8;

– синерсис: об'єднання в один склад двох голосних, що знаходяться в одному слові та являють собою два граматичних склади:

Muele pan, molino muele // trenza, veleta, poesía [11].

у слові *poesía* чотири граматичні склади, а фонетичних – 3;

– гіатус: явище, що протилежне синалефі, де попереднє слово закінчується голосним (сильним або слабким), а наступне починається також голосним (слабким або сильним). У такий спосіб за законами іспанської фонетики повинен утворитися дифтонг, який давав би один склад, натомість у віршовому мовленні фонетичних складів буде два:

De la pasada edad, ¿qué me ha quedado? // O ¿qué tengo yo, a dicha, en lo que espero // sin ninguna noticia de mi hado? [11]

Третій та другий склади з кінця мали б утворити дифтонг та читатися в одному складі, але для утворення точного метру вони вимовляються окремо;

– дірезис: роздільна вимова голосних у дифтонгу:

Qué descansada vida // la del que huye el mundanal ruido [11].

Іспанський силабічний вірш (або акцентно-силабічний, за С. Гончаренко) має досить багато різновидів, виходячи з кількості складів у рядку, а також кількості та позицій наголосів. Відповідно до кількості наголосів у рядку вся іспанська поезія поділяється на вірші, що належать до так званої «арте менор», тобто ті, що мають вісім складів та менше, та «арте майор» – дев'ять складів та більше, що

часто діляться навпіл (але не обов'язково) цезурою. За цим параметром в іспанському вірші може бути від двох до дев'ятнадцяти складів та до двох цезур [11].

Палітра різновидів силабічного вірша, що нею користувався Ф.Г. Лорка у творчості, досить різнобарвна. Його творчість демонструють вірші (або фрагменти віршів, адже композиція творів Лорки часто буває надскладною), написані силабічним віршем (напроти кожного рядка вказані номери наголошених складів):

– чотирискладовим:

Dulce chopo, 1 3

dulce chopo, 1 3

te has puesto 3

de oro [10]. 1

– п'ятискладовим:

Blanca tortuga, 1 4

luna dormida, 1 4

¡qué lentamente 4

caminas [10]! 2

– шестискладовим:

Otras almas tienen 3 5

dolientes espectros 2 5

de pasiones. Frutas 3 5

con gusanos [10].

– семискладовим:

Me miré en tus ojos 3 6

ensando en tu boca [10]. 2 6

– восьмискладовим:

Tienen gotas de rocío 1 3 7

las alas del ruiseñor, 2 7

gotas claras de la luna 1 3 7

cuajadas por su ilusión [10]. 2 7

– одинадцятискладовим:

Mil caballitos persas se dormían 4 6 10

en la plaza con luna de tu frente, 3 6 10

mientras que yo enlazaba cuatro noches 4 6 10

tu cintura, enemiga de la nieve [10]. 4 6 10

– дванадцятискладовим:

Como un incensario lleno de deseos, 1 5 / 7 11

pasas en la tarde luminosa y clara 1 5/9 11

con la carne oscura de nardo marchito 3 5/8 11

y el sexo potente sobre tu mirada [10]. 2 5/7 11

– чотирнадцятискладовим:

Princesa enamorada sin ser correspondida. 2 6/9 13

Clavel rojo en un valle profundo y desolado. 3 6/9 13

La tumba que te guarda rezuma tu tristeza 2 6/9 13

a través de los ojos que ha abierto sobre el mármol

[10]. 3 6/9 13

– дев'ятнадцятискладовим:

Es allí donde sueñan los torsos bajo la gula de la hierba. 3/ 6 9/ 14 18

Allí los corales empapan la desesperación de la tinta [10]. 2/5 8/15 18

Багато творів Лорка написав верлібром – видом вірша, в якому не існує строф, рими, розміру, довжина його рядків не рівномірна. Також кількість наголошених складів не нормована. Ритмом у такому вірші слугує те, що сам автор вважає за ритм [3]. Переважна більшість творів зі збірки «Поет у Нью-Йорку» (*Poeta en Nueva York*) написана саме верлібром:

*Aquella noche el rey de Harlem,
con una durísima cuchara
arrancaba los ojos a los cocodrilos
y golpeaba el trasero de los monos.
Con una cuchara [10].*

Деякі твори Ф.Г. Лорка написав класичним розміром іспанських романсів. Це восьмикладовий силабічний вірш з 8-м чоловічим та сьомим жіночим закінченням. І. Качуровський вважає цей розмір таким, що не має окремої назви [3], але походження його не викликає жодного сумніву, адже він виник з напіввіршів латинського гімнічного 15-ти складовика, поділеного навпіл [1]:

*Voces de muerte sonaron
cerca del Guadalquivir.
Voces antiguas que cercan
voz de clavel varonil [10].*

Але все ж таки більшість віршів з «Циганського баладника» (*Romancero Gitano*) написано трінаголошеним восьмикладовиком з ненаголошеним сьомим складом у рядку. Цей розмір є одним з улюблених розмірів автора, і в ньому він дійшов найвищої майстерності:

*Silencio de cal y mirto.
Malvas en las hierbas fnas.
La monja borda alhelies
sobre una tela pajiza [10].*

Проаналізуємо на прикладі вірша *Romance de la luna, luna* (Про царівну місяцівну в перекладі М. Лукаша) метричну (ритмічну) побудову лорчиного романсу (табл. 1).

Композиційно вірш складається з 36-ти рядків по вісім складів у кожному, де кожен рядок має константу (постійний наголос) на сьомому складі та ще два наголошених склади, місце яких варіюється, чим створюється оригінальне звучання твору. Відсоткове співвідношення наголошених складів наступне (див. табл. 2).

За даними С. Гончаренко, у восьминаголошеному іспанському акцентно-силабічному вірші співвідношення силових наголосів в одному рядку становить: один наголос – 0,3%; два – 49,8%; три – 47,6%; чотири – 2,3% [2]. У цьому конкретному

творі ми вираховували рядків з одним наголосом – 0%; з двома – 37%; з трьома – 63%; з чотирма – 0%. Цим ми можемо стверджувати, що лорчин романс (а конкретніше, цей вірш) у ритмічному плані дещо відрізняється від середньостатистичного романсу, а саме – більш частим вживанням коротких (не більше двох складів) лексем.

Існують чотири повнонаголошені варіанти ритмічної організації вірша іспанського романсу, а саме:

- хореї – з наголошеними 1-им, 3-ім або 5-им складами (силових наголосів, зазвичай, не більше двох);
 - дактилі – наголошені 1-й та 4-й склади;
 - дольник 1 – наголошені 2-й та 4-й склади;
 - дольник 2 – наголошені 2-й та 5-й склади.
- У вірші *Romance de la luna, luna* наявні всі чотири повнонаголошені ритмічні варіанти, що свідчить про його ритмічну неоднорідність:

- Huye luna, luna, luna... (хорей)
- mueve la luna sus brazos (дактиль)
- La luna vino a la fragua (дольник 1)
- El niño la mira, mira (дольник 2).

Повнонаголошені рядки становлять 24, або 67% від загальної кількості. З них 10 рядків (42%) – хореї з наголосом переважно на 1-му і 3-му складах; 2 – дактилі (8%); 3 – дольник 1 (13%); 8 – дольник 2 (33%).

Проаналізуємо переклади цього вірша українською (в перекладі М. Лукаша – ПТ1) та російською (в перекладі А. Гелескула – ПТ2).

У лукашевому перекладі відсоткове співвідношення наголошених складів становить (див. табл. 3).

Рядків з одним силовим наголосом маємо 0; з двома – 10 (19,5%); з трьома 24 (75%), з чотирма – 2 (5,5%). Повнонаголошених рядків у ПТ – 26 (рядки з чотирма наголосами вважатимемо повнонаголошеними). З них 21 (81%) – хореї; 5(19%) – дольник 1.

Російський переклад має наступну статистику:

- відсоткове співвідношення наголошених складів (табл. 4).

Рядків з одним силовим наголосом маємо 0; з двома – 6 (16,5%); з трьома 30 (83,5%), з чотирма – 0. Повнонаголошених рядків у ПТ – 30. З них 7 (23%) – дактилі; 20(67%) – дольник 1; 3(10%) – дольник 2.

Порівнюючи результати досліджень ВТ та ПТ1, доходимо висновку, що ритм оригінального вірша є досить різноманітним, судячи з кількісного та якісного складу його

Таблица 1

ROMANCE DE LA LUNA, LUNA	РОМАНС О ЛУНЕ, ЛУНЕ	ПРО ЦАРІВНУ МІСЯЦІВНУ
(д1) La luna vino a la fragua (д2) con su polisón de nardos. (д2) El niño la mira, mira. (д2) El niño la está mirando. (x) En el aire conmovido (д) mueve la luna sus brazos (д1) y enseña, lúbrica y pura, (д2) sus senos de duro estaño. (x) Huye luna, luna, luna. (x) Si vinieran los gitanos, (д1) harían con tu corazón (д2) collares y anillos blancos. (x) Niño, déjame que baile. (x) Cuando vengan los gitanos, (д) te encontrarán sobre el yunque (д) con los ojillos cerrados. (x) Huye luna, luna, luna, (x) que ya siento sus caballos. (x) Niño, déjame, no pises (x) mi blancor almidonado. (x) El jinete se acercaba (д2) tocando el tambor del llano. (x) Dentro de la fragua el niño, (д) tiene los ojos cerrados. (x) Por el olivar venían, (x) bronce y sueño, los gitanos. (x) Las cabezas levantadas (x) y los ojos entornados. (x) Cómo canta la zumaya, (д1) ¡ay, cómo canta en el árbol! (x) Por el cielo va la luna (x) con un niño de la mano. (x) Dentro de la fragua lloran, (x) dando gritos, los gitanos. (д2) El aire la vela, vela. (д2) El aire la está velando.	(д1) Луна в жасминовой шали (д1) явилась в кузню к цыганам. (д1) И сморит, смотрит ребенок, (д1) и смутен взгляд мальчугана. (д1) Луна закинула руки (д1) и дразнит ветер полночный (д1) своей оловянной грудью, (д1) бесстыдной и непорочной. (д1) - Луна, луна моя, скройся! (д) Если вернутся цыгане, (д1) возьмут они твое сердце (д1) и серебра начеканят. (д1) - Не бойся, мальчик, не бойся, (д1) взгляни, хорош ли мой танец! (д1) Когда вернутся цыгане, (д1) ты будешь спать и не встанешь. (д1) - Луна, луна моя, скройся! (д1) Мне конь почудился дальний. (д1) - Не трогай, мальчик, не трогай (д1) моей прохлады крахмальной! (д2) Летит по дороге всадник (д2) и бьет в барабан округи. (д1) На ледяной наковальне (д) сложены детские руки. (д2) Прикрыв горделиво веки, (д2) покачиваясь в тумане, (д) из-за олив выходят (д) бронза и сон – цыгане. (д) Где-то сова зарыдала – (д) Так безутешно и тонко! (д1) За ручку в темное небо (д1) луна уводит ребенка. (д) Вскрикнули в кузне цыгане, (д) эхо проплакало в чашах... (д1) А ветры пели и пели (д1) за упокой уходящих.	(д1) Прийшла в кузню Місяцівна (x) в серпанковім покривалі, (x) хлопчик дивиться на неї - (x) краса очі пориває. (x) Має білими руками, (x) аж малому серце в'яне, (x) вислоняє, грішна й чиста, (x) тугі перса олив'яні. (д1) «Тікай, тікай, Місяцівно, (x) бо як вернуться цигани, (x) накують із твого серця (д1) намиста й перснів багато». (x) «Дай я, хлоню, потанцюю, (x) бо як вернуться чхавале, (x) ти з закритими очима (д1) лежатимеш на ковадлі». (д1) «Тікай, тікай, Місяцівно! (x) Чуєш, тупотять бахмати?» (x) «Ну-бо, хлоню, не топчися (x) по білі моїй крохмальній». (x) Битим шляхом скаче вершник, (x) мов у бубон, в шлях бабаха, (x) а вже в кузні малий хлопчик (x) склепив віченьки, бідаха. (x) Гаєм їхали цигани, (x) мусянджовії примари. (x) Очі мружили набакир, (x) рівно голови тримали. (x) А в тім гаю пугач пуга, (x) пугач пуга тоскно й жаско... (x) Пливе небом Місяцівна, (д1) за руку держить хлоп'ятко. (x) В кузні туж, у кузні лемент, (x) плачуть, голосять цигани, (x) а царівну Місяцівну (x) повивають хмари, хмари.

*Умовні позначення: x – хорей, д – дактиль, д1 – дольник 1, д2 – дольник 2.

Таблица 2

№ складу	1	2	3	4	5	6	7	8
% наголошеності	33	33	47	19	33	0	100	0

Таблица 3

№ складу	1	2	3	4	5	6	7	8
% наголошеності	33	25	78	14	36	0	100	0

Таблица 4

№ складу	1	2	3	4	5	6	7	8
% наголошеності	19	67	0	86	14	0	100	0

ритмічних варіантів. Незважаючи на те, що рядків-хореїв у ньому більше, ніж інших метричних варіантів (42%), їх перевага не є абсолютною, і стверджувати про домінування хорея у вірші не має підстав, а саме це й відрізняє силабічний вірш від силаботонічного. Більш того, звернувши увагу на порядок вживання тих чи інших метричних варіантів оригіналу, ми побачимо, що їх послідовність у вірші майже повністю нівелює хореїчне (чи будь-яке інше силаботонічне або тонічне) звучання.

Український переклад М. Лукаша має явно виражене хореїчне звучання, і статистичні дані це лише підтверджують, адже найбільший відсоток наголошених складів у ньому – це треті (78%) за приблизно рівної кількості наголошених перших та п'ятих.

Російський переклад А. Гелескула виконаний більшою мірою дольником 1, оскільки майже всі перші 20 рядків написані саме цим варіантом восьмискладового силабічного вірша. Останні 16 рядків поперемінно звучать як дольниками 1, дольниками 2 так і дактилями, що вказує на двоїсту ритмічну композицію, де ритм другої половини вірша відрізняється від ритму першої.

Висновки з проведеного дослідження. З огляду на об'єктивні дані можемо стверджувати, що і в українському, і в російському перекладах оригінальна метрична схема відображена лише частково: вірш в обидвох ПТ є силабічним восьмискладовиком, але з явною тенденцією до хорея (в ПТ1) та до дольник 1 (в ПТ2). Оригінальний метр не відтворено в повній мірі, але не виникає жодних сумнівів у тому, що автори перекладів мали змогу його відтворити, і ми можемо припустити те, що неповна хореїзація в українській мові та переклад дольником 1 лише першої частини росій-

ського варіанту говорять про те, що перекладачі, одомашнюючи свої варіанти вірша, залишають читачеві можливість також частково відчувати оригінальне звучання іспанської силабічної поезії.

Результати нашого дослідження відкривають перспективи до подальшого вивчення перекладів із Ф.Г. Лорки для більш глибокого розуміння його творів, його ідеометрики та ідеостилістики та їх відтворення іншими мовами, які на теперішній час досліджені недостатньо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гаспаров М.Л. Очерк истории европейского стиха. М.: Наука, 1989. 304 с.
2. Гончаренко С.Ф. Стилистический анализ испанского стихотворного текста (основы теории испанской поэтической речи): моногр. М.: Высш. шк., 1988. 192 с.
3. Качуровський, Ігор. Нарис компаративної метрики. Мюнхен: Український вільний університет, 1985. 119 с.
4. Літературознавчий словник-довідник; за редакцією Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. К.: ВЦ «Академія», 2007
5. Новий тлумачний словник української мови / укладачі В.Яременко, О.Сліпушко. К.: «Аконіт», 1998.
6. Федерико Гарсія Лорка. URL: <http://www.lib.ru/POEZIQ/LORKA/>
7. Харлап М.Г. Силлабика и возможности ее воспроизведения в русских переводах. Мастерство перевода, 1979. М., 1981. С. 4–50.
8. Análisis del romance de la luna, luna de Federico García Lorca. URL: <http://circulo.repdeval.com/Famosos/Garcialorca/analisislunaluna.htm>.
9. Carmen Serrano Begega. La obra poetica de Federico García Lorca. URL: http://www.fidescu.org/attachments/article/73/Carmen_Serrano.pdf.
10. Federico Garcia Lorca. URL: <http://federicogarcialorca.net/>
11. Metrica española. URL: http://www.juntadeandalucia.es/averroes/ies_boabdil/files/metrica.pdf.
12. Miguel Angel Marquez. Ritmo y tipología del endecasílabo garcilasiano. URL: <http://revistadeliteratura.revistas.csic.es/index.php/revistadeliteratura/article/viewFile/75/81>.

УДК 811.111'25:37.02

DEVELOPING THE SYSTEM OF EXERCISES FOR TEACHING TRANSLATION SKILLS TO STUDENTS OF IT-SPECIALTIES

**Shylinska I.F., Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Ternopil National Economic University**

У статті обґрунтовано систему вправ для навчання перекладу студентів спеціальностей галузі знань «Інформаційні технології». Визначено основні перекладацькі вміння і навички майбутніх ІТ-фахівців. Запропонована система вправ складається з трьох груп, а саме: підготовчих, операційних і перекладацьких (інтерпретаційних) вправ.

Ключові слова: уміння і навички перекладу, система вправ, студенти ІТ-спеціальностей.

В статье предложена система упражнений для обучения переводу студентов специальностей отрасли «Информационные технологии». Определены основные умения и навыки перевода будущих ИТ-специалистов. Предложенная система упражнений состоит из трех групп: подготовительных, операционных и переводческих (интерпретационных) упражнений.

Ключевые слова: умения и навыки перевода, система упражнений, студенты ИТ-специальностей.

Shylinska I.F. DEVELOPING THE SYSTEM OF EXERCISES FOR TEACHING TRANSLATION SKILLS TO STUDENTS OF IT-SPECIALTIES

The system of exercises for teaching translation skills to students of IT-specialties is substantiated in the article. The main translation skills and habits of students majoring in Information Technologies are determined. The proposed system of exercises includes three groups, in particular, preparatory, operational, and translational (interpretive) exercises.

Key words: translation skills and habits, system of exercises, students of IT-specialties.

Introduction. The peculiarities of oral and written kinds of translating are determined by various factors including the psychological and psycholinguistic mechanisms, the genre of the text, which has to be translated and the conditions under which oral or written translation is performed.

While performing translation of a specific subject field matter, an interpreter should have good knowledge of the vocabulary and terminology of this field as well as the knowledge of the subject matter. The main difficulties, which an interpreter can face with while translating scientific and technical texts are the difficulties in conveying the appropriate semantic meanings of terminological words related to a specific field of science or industry. Nowadays, science and technical fields of industry are being developed rapidly and, consequently, new terminological words are being created.

Thus, searching for appropriate educational techniques for teaching technical translation and educational and methodological support for their implementation is vital today. Knowledge and skills of translation should be acquired by students of IT-specialties during the course of “Foreign Language” study, since the course of “Scientific and Technical Translation” is not always provided for by the curricula and if it is included in them, there is a small amount of academic hours intended for its study (24).

Analysis of recent researches. Topical issues of the methodology of teaching translation are highlighted in the works of leading Ukrainian and foreign scholars, in particular, I. Alieksiieva, L. Latyshev, V. Komissarov, I. Korunets investigated the content of translation studies, theoretical and practical aspects of translation; R. Minyar-Bieloruchiev, L. Latyshev, A. Olkhovska developed the concept of “translation competence”; V. Karaban, A. Kovalenko, L. Chernovatyi revealed the main problems, grammatical and lexical difficulties of scientific and technical translation, peculiarities of its teaching; L. Chernovatyi, T. Hanycheva, V. Khodyriev described the principles of building a system of exercises for teaching translation, their types and kinds.

Some researchers claim that translation and related exercises should be used as a pedagogical tool in foreign language classes at University (K. Malmkjaer, C. Schaffner, V. Leonardi, I. Dagiline). According to A. B. Fernandez-Guera, “translation can be a great aid to foreign language learning” as it helps learners “acquire linguistic and cultural knowledge” [1, p. 153].

However, despite a large number of studies devoted to this problem, it is not completely solved. English textbooks, which are used in the process of studying English by students majoring in information technologies (*Infotech: English for Computer Users* by S. R. Esteras;

Oxford English for Information Technology by E. H. Glendinning & C. Jacques, *Technical English 4* by D. Bonamy) do not provide exercises aimed at translation skills development of future IT-specialists. The exercises included into them are intended for performing four main language activities: reading, speaking, writing and listening.

Nowadays, IT specialists work in international environments and should be able to discuss different professional issues, give reasons for and against to provide balanced decision making.

Thus, the lack of knowledge of translation techniques causes lexical, grammatical and stylistic difficulties in interpreting and translating the content of the subject field texts.

The aim of this paper is to develop the system of exercises for teaching translation skills to students of IT-specialties in English classes at University. The objectives of the study are to analyze the existing systems of exercises for teaching translation, to determine the main translation skills and habits required for performing successful translation activities by students of IT-specialties while translating subject field texts.

Overview. We should note that scientists use different approaches to the classification of exercises for teaching translation.

According to V. Komissarov, exercises are divided due to the type of speech actions into pre-translational (when conditions are provided for the successful translation activity) and proper translational (language, operational, communicative) [2].

In the work of L. Latyshev, we find pre-translational exercises aimed at developing the skills, which are necessary for the translation activity, but the translation itself is not performed; combinatory exercises aimed at paraphrasing with the subsequent translating and proper translational exercises such as preparatory and practical ones [3].

According to the stage of training, I. Aliksieieva divides exercises into preparatory (the intensive study of a foreign language) and basic (oral translation integrated training) types [4].

V. Khodyriev distinguishes between preparatory and translational types of exercises in the structure of exercises for teaching translation [5]. Preparatory exercises involve drill activities and exercises, which are aimed at the preliminary acquisition of knowledge. Translational exercises simulate the real conditions of the process of translation and promote further development of the translator's skills.

T. Hanicheva offers a cyclic model for the development of translation skills and classifies

exercises for teaching oral translation skills into preparatory, operational and holistic types [6].

However, the scientists do not always refer exercises to the typological system, more often they talk about different types of exercises.

The most developed system of exercises for teaching translation skills is offered by L. Chernovaty [7, p. 151]. It consists of three types of exercises: 1) preparatory, 2) for the development of translation habits, 3) for the development of translation skills on the basis of previously developed habits. Each of these types of exercises includes the corresponding groups of exercises aimed at: 1) overcoming lexical, grammatical, stylistic and genre difficulties; 2) developing the skills of translating the units of nationally biased lexicon, developing the skills of making translation transformations, developing the skills of switching from one language code into another; 3) developing the mechanisms for selecting equivalents. This classification is based on the principles of systemicity and consistency, that is, each subsystem of exercises and the exercises included into it, should ensure the formation of certain translation habits and promote their further development into translation skills.

Considering the system of exercises proposed by L. Chernovaty [7] as the basic one for our research we attempted to develop the system of exercises for teaching translation skills to students of IT-specialties. Taking into account the conditions of language training of future IT-specialists (lack of academic hours for studying the theory and practice of translation), this system of exercises should promote the development of common psychological mechanisms of translation activities, namely, memory, information perception and its comprehension in foreign language classes.

Perception of information begins with the physical perception of a word (message). Its direct, substantive meaning can be determined according to the context and its semantic meaning is defined on the basis of the translator's knowledge. Finally, this leads to emotional and mental comprehension of the meaning of the word (message) by the interpreter, as well as the intentions of the sender of the original message.

In the process of speech comprehension "key semantic points" are determined and equivalent substitutions are chosen [8, p. 83]. According to "key semantic points", the translator focuses on the semantic content of the received information and can interpret it.

In addition to the well-developed psychological mechanisms, which are necessary for

conducting high-quality translation activities in different fields of science and technology, the knowledge of terminology is also of primary importance for an interpreter. He/she must be able to determine the meanings of scientific and technical terms and use their corresponding equivalents during translation activities.

Therefore, among the translator's habits required for the interpretation of scientific and technical literature, the following ones can be identified and developed: perception of information in a foreign language; performance of lexical-semantic and syntactic transformations; switching from one language code into another; comprehension and interpretation of information in a foreign language.

Results and Discussion. Thus, having analyzed the approaches of the scientists (V. Komisarov, L. Latyshev, I. Aliksieieva, V. Khodyriev, T. Hanicheva, L. Chernovaty) to the problem of exercises typology, principles and criteria for building a system of exercises for teaching translation skills and conditions, under which the students majoring in information technology study foreign language, we think it is expedient to include the following subsystems into the system of exercises for developing translation habits and skills of the students of IT-specialties: *preparatory*, which are for the development of perceptual abilities of students and development of their memory; *operational*, which are for the formation of habits of oral translation; *translational (interpretive)*, which are for the development of oral translation skills.

The subsystem of *preparatory exercises* contains the groups of exercises aimed at developing the students' skills of the perception of information, mnemonic abilities and the skills of the perception of terminology.

In the subsystem of *operational exercises*, we distinguish between the exercises, which are intended for performing lexical-semantic transformations; syntactic transformations and exercises for developing habits of switching from one language into another.

The subsystem of *translational (interpretive) exercises* includes the following groups of exercises: aimed at developing the skills of comprehension of the text information; for developing the mechanism of probabilistic prediction; for developing the skills of oral consecutive translation.

Each of these groups of exercises contains the appropriate types of exercises, which should be done in order to develop the above-mentioned translation skills and necessary habits.

The students' language knowledge and the level of their knowledge of the subject field terminology are tested while doing *preparatory exercises*. The emphasis is laid on the development of the students' ability to perceive the semantic meanings of words, phrases, texts and memorize them for further interpretation. The attention should also be paid to developing the students' ability to perform a comparative analysis of the use of the terms and terminological phrases in the source and target languages in order to determine the semantic meanings of the terms and use them properly during the translation activities.

Thus, the group of exercises for developing the skills of perception of information in foreign language contains the following types of exercises: written translation of given words, phrases and sentences with the use of the visual support (translation at sight) and without it (from an orally presented matter); oral translation of the original matter from a written matter.

Exercises intended for development of students' mnemonic abilities include repetitive activities while producing the message or text. Students are encouraged to repeat previously read or orally presented message (text). This type of exercises also promotes the acquisition of terminology. The automated use of the subject field vocabulary allows the interpreter to quickly and accurately choose the most appropriate equivalent to the term in the source and target languages.

Exercises for selecting equivalents to the terms and translating subject field terminology at sight and from the oral matter refer to the group of exercises, aimed at developing the skills of perception of the subject field vocabulary and terminology. At the first stage of the development of these skills, students translate at sight, that is, they translate the given terms and terminological phrases individually for a set period of time, while at the second stage, they try to perceive the information from the oral matter and, then, they perform translation of the received information. A teacher or one of the students reads the words and phrases related to the scientific and technical literature and the students perform translation of these words from the source into the target language and present their translations to the group and a teacher for assessment.

Students are offered to perform *multiple-choice or simple matching* activities. They do exercises at sight intended for selecting the terminological equivalents after the introduction of a new topic. In one column the words and phrases of the subject field vocabulary are given in the original language, and in the other column their

equivalents are written in the students' native language but in a changed sequence. Students have to find the equivalents to the given words or phrases. Another exercise of this type is intended for selecting equivalents to the sentences or parts of the specialised text.

While doing *operational exercises*, students' oral translation skills are developed. A group of exercises for performing lexical-semantic translation transformations includes the following exercises: to convey the meaning of a word or a phrase of the original matter by means of synonymous substitution, contextual substitution, literal translation, transcoding, descriptive or antonymous translation. Sentence transformation exercises, as well as transformational reading, refer to the group of exercises intended for performing syntactic transformations. Students read a part of the text in Ukrainian or English and, then, render its meaning. However, they do not need to translate the whole text.

Exercises aimed at developing the skills of switching from one language code into another include the following groups of exercises:

Dictation-translation. Students try to understand the oral matter and write down the translation of words, phrases and sentences, which the teacher reads in English or mother tongue only once.

Exercises with numerals. This type of exercises promotes the development of the flexibility of thinking. Students quickly read numerals in English, perform written and oral translation of numerals from the oral matter.

Exercises with precise words. Precise words must be translated very accurately. Since the language of technical literature is characterized by a large number of such words (the names of companies, products; numerical values or abbreviations), it is important for students to develop the skills of translation of these words. This type of exercises is intended for oral translation of precise words at sight and from the oral matter.

Translational (interpretive) exercises are aimed at developing the skills of oral translating at sight and the skills of consecutive translating. The level of the translator's skills development depends on the formation of the intellectual mechanisms of speech activity, in particular, semantic flexibility, prediction of the content of the upcoming spoken text, interpretation of the semantic content of information.

A summary translation refers to a group of exercises for developing the skills of interpreting the key points of the original matter. Students

read through the text, assess the most important points of it, reduce the content of the text to short and concise structures, summarize the information and translate it into the target language. Summary translation is applied to present summaries of scientific articles and other published materials.

Doing exercises aimed at developing the skills of consecutive translation, the students are allowed to make notes while listening to the oral matter in a foreign language. On the basis of their notes the students try to convey the semantic meanings of words, concepts and terms in the target language correctly and accurately. The same exercise is done after the text has been listened to in the native language.

Simulating the real conditions of translation activities, the students play the roles of the participants of an interview (a journalist, an interviewee, or a translator). They perform translation at sight in the form of a role play. In this case, the translator carries out a two-way translation of interviews both from English into Ukrainian and from Ukrainian into English.

Doing exercises aimed at developing the mechanism of probabilistic prediction, students translate a text at sight. They are given a few minutes to read through the text, but they are not allowed to make notes. The task is to translate the text without making pauses. When there are unknown words in the text, they intuitively have to define the meaning of a word or a sentence without distorting its sense. The exercise for translating the text with missing words, which have to be determined according to the context, refers to this group of exercises. In addition, *gap-fill* activities are also desirable to promote mastering subject field terminology.

Conclusions. Participation of IT specialists in international projects, conferences, training programs requires new forms, methods and tools aimed at the development of translation skills.

Summarizing the above-mentioned, we can conclude that exercises constituting the proposed system are selected and arranged to provide conditions for the consistent development of required translation skills of IT-specialists and their knowledge acquisition. As a result, the acquired knowledge and skills will promote a successful solution to professional problems by IT-specialists, especially when cooperating with foreign partners.

Our further research will be devoted to the experimental verification of the efficiency of the proposed system of exercises.

REFERENCES:

1. Fernandez-Guera A.B. The usefulness of translation in foreign language learning: students' attitudes. *International Journal of English Language and Translation Studies*. 2014. Vol. 2(1). P. 153–170. URL: <http://repositori.uji.es/xmlui/bitstream/handle/10234/134505/62499.pdf> (Retrieved: 18.01.2018).
2. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение: учебное пособие. Москва: ЭТС, 2004. 424 с.
3. Латышев Л.К., Семенов А.С. Перевод: теория, практика и методика преподавания. Москва: Академия, 2008. 192 с.
4. Алексеева И.С. Профессиональное обучение переводчика: учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей. СПб.: Институт иностранных языков, 2000. 192 с.
5. Ходырев В.С. Методика обучения военному переводу. *Переводоведческая лингводидактика*. Москва: Флинт-Наука, 2009. С. 79–125.
6. Ганічева Т.В. Обґрунтування системи вправ для формування у майбутніх філологів компетенції в усному двосторонньому перекладі. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2007. Вип. 13. С. 90–96.
7. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця: Нова Книга, 2013. 376 с.
8. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе. Москва: Просвещение, 1991. 222 с.

Наукове періодичне видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**Серія ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО
ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ**

**Випуск 1
Том 2**

Коректура • *А.В. Щербак*

Комп'ютерна верстка • *Н.С. Кузнєцова*

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 19,99
Замов. № 0518/37. Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.